

॥ विषयानुक्रमः ॥

श्रेणः	नाम.	कर्ता	पन्ना
१	नवतत्त्वप्रकरणम्. (सानुवादम्.) उमास्वातिवाचकविरचितम्. (उद्धृतम्.)		१
२	" " " " जयशेखरमूरिनिर्मितम्.		८
३-४	सभाष्यं नवतत्त्वप्रकरणम्. (,) मू० देवगुप्तमूरिप्रणीतम्, भा० अभयदेवमूरिसन्दर्भम्.		८
५	नवतत्त्वप्रकरणम्. (,) देवेन्द्रमूरिविनिर्मितम्. ३६ (उद्धृतम्)		

श्री जैन एडवोकेट प्रीन्टींग प्रेसमां शा. चीमनलाल
गोकळदासे छाप्पु धीकांटावाडी-अमदावाद.

॥ अस्य पुनर्मुद्रणादिका सर्वसत्ता प्रकाशकेन १८६७ वर्षीय
२५ नियमा (एकटा) नुसारेण स्वायत्तीकृता ॥

॥ नवतत्त्वसाहित्यसंग्रहः ॥

॥ श्री नवतत्त्वपरिशिष्टानि ॥

विश्वतत्त्वानुग्रहविहितानेकग्रन्थसन्दर्भश्रीमद्—

उमास्वातिवाचकप्रवरविरचितं

॥ श्रीनवतत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्तर समेत.) परिशिष्ट नं. अ. (१)

जीवाजीवाः पुण्यं, पापास्रवसंवराः सनिर्जरणाः । वन्यो मोक्षधै-
तं, सम्यक् चिन्त्या नव पदार्थाः ॥ १ ॥ जीवा मुक्ताःसंसारि-
णश्च संसारिणस्त्वनेकविधाः । लक्षणतो विज्ञेया, द्वित्रिचतुःपञ्चपट्टमे-
दाः ॥ २ ॥ द्विविधाश्चराचराख्या-स्त्रिविधाः स्त्रीपुंनपुंसका ज्ञेयाः ।
नारकतिर्यग्मानुष-देवाश्चतुर्विधाः प्रोक्ताः ॥ ३ ॥ पञ्चविधास्त्वेक-

शब्दार्थ—ॐव, अॐव, पुण्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्जरा,
संघ अने मोक्ष ये नव पदार्थो ज्ञानी रीते चिंतववा योग्य छे.
(१) सित्त अने संसारी जेभ छे प्रथमता 'ॐव' छे, जेभां
संसारी ॐव जे प्रथमता, त्रय प्रथमता, चार प्रथमता, पंच
प्रथमता, छ प्रथमता जेभ लुडी लुडी रीते अने छ प्रथमता
लक्षणेधी लक्षणा. (२) तस अने स्थावर जेभ छे प्रथमता,
त्री पुंष अने नपुंसक जेभ त्रय प्रथमता. तेभज नारकी,
तिर्यक, मनुष्य अने देवता जेभ चार प्रथमता ॐवो छटा छे.
(३) जेडोरिय, हीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुर्विन्द्रिय अने पंचे-

त्मा, सो ऽष्टविकल्पः नमासेन ॥ १० ॥ द्रव्यं कषाययोगा-ब्रह्मयोगो
 गानदर्शने चेति । चारित्रं वीर्यं चैत्यष्टविधा मार्गणा नस्य ॥ ११ ॥
 'जीवाजीवानां द्रव्यात्मा सकषायिणां कषायान्मा । योगः सयोगि-
 नां पुनरूपयोगः सर्वजीवानां ॥ १२ ॥ ज्ञानं सम्यग्दृष्टेर्दर्शनमत्र भ-
 वति सर्वजीवानाम् । चारित्रं विरतानां, तु सर्वसंसारिणां वीर्यम् ॥
 १३ ॥ द्रव्यात्मेत्युपचारः, सर्वद्रव्येषु नयविशेषेण । आत्मादेशादात्मा, भ-
 वत्यनात्मा परादेशात् ॥ १४ ॥ एवं संयोगात्पञ्चद्वुत्तवैर्नैकशः स

पात्रे छे. ते (आत्मा) संक्षेपशी आठ प्रकारने छे. (१०) द्रव्य,
 कषाय, योग, उपयोग, ज्ञान, दर्शन, चारित्र अने वीर्य जेवी
 रीते आत्मानि आठ प्रकारे विचारणा छे. (११) छव अने
 अछवने 'द्रव्यात्मा,' कषायवतने 'कषयात्मा,' योगवाणने 'यो-
 गात्मा,' अने सर्व छवने 'उपयोगात्मा.' (१२) सम्यग्
 दृष्टिने 'ज्ञानात्मा,' सर्व छवने 'दर्शनात्मा,' चारित्रवतने 'चा-
 रित्रात्मा,' अने सर्व संसारी छवने 'वीर्यात्मा.' (१३) सर्व
 द्रव्येने विषे नय विशेषे करी 'द्रव्यात्मा' जेवे उपचार वटे
 छे. स्वस्वरूप (स्वद्रव्य क्षेत्र डाल बाव) श्री आत्मा,
 अने परस्वरूप (परद्रव्य क्षेत्र डाल बाव) श्री अना-
 त्मा थाम छे. (१४) जेवी रीते विविध संयोग तथा अल्प
 बहुत्वादिबडे छव अनेक प्रकारे चि तववे, छवनुं आ सर्व

१ अथ ' श्रीभगवत्पञ्चदशशतदशमोद्देशकबृहती ' " जी-
 वानां द्रव्यात्मा क्षेत्रः " इति पाठस्य, ' श्रीभगवत्पञ्चाद्विपु' द्रव्या-
 त्मनः कषयात्मादिना सहवृत्तितानिषमभिरहेपि उपयोगात्मा-
 त्मना नैयम्यप्रदर्शकसंयेश्वरस्य, ' द्रव्यं त्रिकालानुगाम्युपसर्जनीकृत-
 कषयादिपर्यायं तद्रूप आत्मा द्रव्यात्मा सर्वेषां जीवानाम् ' इति
 द्रव्यात्मव्याख्यानस्य जीवप्रकरणस्य च सद्भावेऽपि ' श्रीप्रशम-
 रतिसूत्रतद्द्रव्यादिपु' सव्याख्यानं ' जीवाजीवानां ' इत्युपलम्भाद्-
 उत्तरत्र ' सर्वद्रव्येषु नयविशेषेण ' इतिदर्शनाच्चास्मान्निः स एव
 पाठः सद्गुहीतः ॥

परिमृग्यः। जीवस्यैतत्सर्वं, स्वतच्चमिह लक्षणैर्दृष्टम् ॥ १५ ॥ उत्पा-
 दविगमनित्व-त्वलक्षणं यत्तदस्ति सर्वमपि । सदसद्वा भवतीत्य-न्यथा-
 विज्ञानविशेषात् ॥ १६ ॥ योऽर्थो यस्मिन्नाभूत्, साम्प्रतकाले
 च दृश्यते तत्र । तेनोत्पादस्वस्य, विगमस्तु तस्माद्विपर्यासः ॥ १७ ॥
 साम्प्रतकाले जाना-गते च यो यस्य भवति सम्बन्धी । तेनाविगमस्त-
 स्ते-ति न निव्यस्येन भागेन ॥ १८ ॥ (इति जीवतच्चम् १)
 भवतीति ताजा-नि पुद्गलाः काल एव चाजीवाः । पुद्गलवर्जमरूपं, तु
 स्विगः पुद्गलाः प्रोक्ताः ॥ १९ ॥ द्रव्यादिप्रदेशवन्तो, यावदनन्त-
 प्रदेशिताः सक्त्याः । परमाणुरप्रदेशो, वर्णादिगुणेषु भवनीयः ॥२०॥

भावे धर्माधर्मा-स्वरकालाः पारिणामिके ज्ञेयाः । उदयपरिणामि रूपं,
 वृ सर्वभावानुगा जीवाः ॥ २१ ॥ जीवाजीवा द्रव्य-मिति षड्विधं भ-
 वति लोकपुरुषोऽयम् । वैशाखस्यानस्थः, पुरुष इव कटिस्थकरयुग्मः
 ॥ २२ ॥ तत्राधोमुखमल्लक-संस्थानं वर्णयन्त्यधोलोकम् । स्थालमिव
 तिर्यग्लोक-मूर्ध्वमथ मल्लकसमुद्गम् ॥ २३ ॥ सप्तविधोऽधोलोक-
 स्तिर्यग्लोको भवत्यनेकविधः । पञ्चदशविधानः पुन-रूर्ध्वलोकः स-
 मासेन ॥ २४ ॥ लोकालोकव्यापक-माकाशं मर्त्यलोकिकः कालः ।
 लोकव्यापि चतुष्टय-मवशेषं त्वेकजीवो वा ॥ २५ ॥ धर्माधर्माकाशा-
 न्येकैकमतः परं त्रिक्रमनन्तम् । कालं विनास्तिकाया, जीवमृते चाप्य-
 कर्तृणि ॥ २६ ॥ धर्मो गतिस्थितिमतां, द्रव्याणां गत्युपग्रहविधाता ।
 स्थित्युपकृच्छाधर्मो, स्वकाशदानोपकृद्गनम् ॥ २७ ॥ स्पर्शरसगन्धव-

(२१) એવી રીતે જીવ અને અજીવરૂપ ષડ્વિધ દ્રવ્ય થાય છે, આ દોઢપુરૂષ દેહ ઉપર કરયુગ્મવાળા અને બન્ને યજ પ્રસારીને લેલેલા ધનુષધારી પુરૂષ જેવો છે. (૨૨) તેમાં અધો-દોઢ અધોમુખ રાખેલા મલ્લક (શરાવલા)ના જેવા સંસ્થાનવાળો, તીર્થદોઢ થાલ જેવા આકારવાળો અને ઉર્ધ્વદોઢ શરાવસંપુટના આકાર જેવો વર્ણવ્યો છે. (૨૩) અધો-દોઢ સાત પ્રકારનો, તીર્થદોઢ અનેક પ્રકારનો અને ઉર્ધ્વદોઢ પન્નર પ્રકારનો સંદેષધી કહ્યો છે. (૨૪) આઠાથ દોઢાલોકવ્યાપક છે. ડાળ મર્ત્ય (મનુષ્ય) લોક સંબંધી છે. બાકીના ચારલોકવ્યાપી છે. તેમજ એકજીવ પણ (કેવળીસમુદ્ધવાત સમયે) લોકવ્યાપી છે. (૨૫) ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય અને આઠાથ, એ ત્રણ એકેકાં છે. બાકીનાં ત્રણ અનંતાં છે. ડાલ વિના પાંચ અસ્તિકાય છે, અને જીવવિના પાંચ અકર્તા છે. (૨૬) ગતિ પરિણામી જીવ અને પુણ્યલ દ્રવ્યોને ગતિનાં સહાય દેનાર ધર્માસ્તિકાય છે. સ્થિતિનાં સહાય દેનાર અધર્માસ્તિકાય છે. અને

ર્ણાઃ, સ્વદો વંધથ સૂક્ષ્મતા સ્થૌલ્યમ્ । સંસ્થાને મેદતમ-ચ્છાયોદ્યોતા-
 તપથેતિ ॥ ૨૮ ॥ કર્મશરીરમનોવાગ્-વિવેષ્ટિતોચ્છ્વાસદુઃસ્વમુલ્લસદાઃ
 સ્યુઃ । જીવિતમરણોપગ્રહ-કરાશ્ચ સંસારિણઃ સ્કન્ધાઃ ॥ ૨૯ ॥ પ-
 રિણામવર્તનાવિધિ-પરાપરત્વગુણલક્ષણઃ કાલઃ । સમ્યક્ત્વજ્ઞાનચારિ-
 ત્રવીર્યશિક્ષાગુણા જીવાઃ ॥ ૩૦ ॥ (ઇત્યજીવતત્ત્વમ્ ૨) પુ-
 દ્ગલકર્મ શુભં ય-ત્તપુણ્યમિતિ જિનશાસને દૃષ્ટમ્ । (ઇતિ પુણ્યતત્ત્વમ્
 ૩) યદશુભમથ ત્તપાપ-મિતિ ભવતિ સર્વજ્ઞનિર્દિષ્ટમ્ ॥ ૩૧ ॥
 (ઇતિ પાપતત્ત્વમ્ ૪) યોગઃ શુદ્ધઃ પુણ્યાન્નવસ્તુ પાપસ્ય તદ્દિ-
 પર્યાસઃ । (ઇત્યાન્નવતત્ત્વમ્, ૫) વાકાયમનોગુપ્તિ-નિરાશ્રવઃ સં-
 વરસ્તૂક્તઃ ॥ ૩૨ ॥ (ઇતિ સંવરતત્ત્વમ્ ૬) સંવૃતતપસ્વધાનાન્તુ

આવકાશ આપવારૂપ સહાય કરનાર આકાશ દ્રવ્ય છે. (૨૭)
 સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ, શબ્દ, મંથ, સૂક્ષ્મતા, સ્પૃહતા, સં-
 સ્થાન, ભેદ, અંશકાર, છાયા, ઉલ્લેખ અને આતપ, તથા
 સંસારી જીવોને કર્મ, શરીર, મન, વચન, ચેષ્ટા, ઉચ્છ્વાસ, તથા
 દુઃખ, મુખ દેનારા (વિષ, ક્ષીરાદિ) પુદ્ગલો અને જન્મમરણમાં
 સહાય કરનારા સર્વ પુદ્ગલપરિણામો સ્કન્ધો હોય છે.
 (૨૮-૨૯) પરિણામ વર્તના રૂપ અને પરાપરત્વ ગુણ-
 વાળું કાલદ્રવ્ય છે. સમ્યક્ત્વ, જ્ઞાન, ચારિત્ર અને વીર્ય શિક્ષા
 ગુણુવાળા જીવો છે. (૩૦) જે શુભ એવા કર્મનાં પુદ્-
 ગલ તે 'પુણ્ય' અને અશુભ એવા કર્મનાં પુદ્ગલ તે 'પાપ'
 એમ સર્વજ્ઞ ભગવાને કહ્યું છે. (૩૧) શુદ્ધ એવા મન વચન
 કાયાના યોગ (વ્યાપાર) તે 'પુણ્યાશ્રવ,' તેથી વિપરીત તે 'પાપા-
 શ્રવ.' અને મન વચન કાયાની ગુપ્તિ તે નિરાશ્રવ એવો 'સં-
 વર' કહ્યો છે. (૩૨) સંવરશુક્ત જીવને તપ ઉપધાન 'નિ-

૧ હાનિ ક્ષતિરૂપ. અથવા નવપુરાણાદિ ભાવ, ૨ ગુરૂ બધુપણું (વય
 નિગેરેમાં એક પીળથી ન્હાના મ્હોટાપણું).

निर्जरा कर्मसन्ततिर्वन्धः । (इतिनिजराबन्धतत्त्वे ७-८) बन्धवि-
योगो मोक्ष-स्त्विति संक्षेपान्नव पदार्थाः ॥ ३३ ॥ (इति मोक्षतत्त्वम्
९) एतेष्वध्यवसायो, योऽर्थेषु विनिश्चयेन तत्त्वमिति । सम्यग्द-
र्शनमेत-त्तु तन्निर्गतादिधिगमाद्वा ॥ ३४ ॥ (इत्युपदेशः)

॥ श्रीप्रशामरतिद्वादशाधिकाररूपं नवतत्त्वप्रकरणं समाप्तम्. ॥

नरा' कहेवायछे, कर्मनी संतति ते षंध' अने षंधनो वियोग
(सर्वथा अभाव) ते 'मोक्ष.' अे रीते संक्षेपधी नव पदार्था
कहा. (३३) आ नव पदार्थाने विषे विशेषे करीने निश्चयपू-
र्वक आ न तत्त्व अेवो ने अध्यवसाय ते सम्यग्दर्शन, अे
सम्यग्दर्शन स्वभावधी अथवाशुद्धिपदेशधी थक शक्ये. (३४)

॥ श्रीनवतत्त्व प्रकरणे शब्दार्थः संपूर्णः ॥

॥ कविचक्रचक्रवर्तिश्रीजयशेखरसूरिविनिर्मितं ॥

॥ श्रीनवतत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्तर समेत) परिशिष्ट नं. आ. (२)

जीवाऽजीवा पुष्पं, पावासवसंवरो य निज्जरणा । वंयो मु-
षखो य तद्वा, नवतत्ता हुंति नायन्वा ॥ १ ॥ चउदस चउदस
बाया-लीसा वासीय हुंति वायाला । सत्तावन्नं वारस, चउ नव
मेया कमेणोसि ॥२॥ सुहुमा वायर वेइ-दिया य तेइंदिया य चउ-
रिंदी । असन्नी सन्नी खलु, चोदस पज्जत्तपज्जत्ता ॥ ३ ॥ (इ-
ति जीवतत्त्वम्) धम्माधम्मागासा, द्वा देसप्पएस तितिमेया । गइ-
ठिइअवगाहगुणा, कालो परिवत्तणारुवो ॥४॥ पूरणगलणसहावो,
खंधा देसप्पएसपरमाणू । पुग्गलकाओ चउहा, चउदस भेओ इय

शब्दार्थ—७व, अ७व, पुष्य, पाप, आश्रव, संवर,
निर्णरा, गन्ध अने मोक्ष ओ नवतत्त्वो (जेवी रीते तीर्थकर
देवे करभाव्या छे.) ते स्वर्ग्ये जालुवा सायक छे. (१) आ
६ तत्त्वोना अनुक्रमे १४, १४, ४२, ८२, ४२, ५७, १२, ४
अने ६ लेहो होय छे. (२) सूक्ष्म अने भाहर (ओकेन्द्रियो)
द्वीन्द्रियो, त्रीन्द्रियो, अतुरिन्द्रियो, असंज्ञि अने संज्ञि ओ ७
ने पर्याप्त अने अपर्याप्तलेहे गुणुवाथी निश्चये १४ (७व-
लेहो) थाय. (३) अनुक्रमे गति, स्थिति, अने अवगाह गुण-
वाणा धर्मास्तिकाय, अधर्मास्तिकाय अने आकाशास्तिकाय
द्रव्य-देश-प्रदेश लेहथी ३-३ लेहवाणा छे, अने परिवर्तना
स्वर्ग्य काल ओक प्रकारनो छे. (४) बरावुं अने विभरावुं ओ
स्वभाववाणो पुग्गलास्तिकाय स्कन्ध-देश-प्रदेश-परमाणुलेहथी

अजीवो ॥ ५ ॥ (इत्यजीवतत्त्वम्) सायं सुरनरतिरियाऊ, सुर-
नराणं गइं य अणुपुवी । ओरालविउवाहार-तेअकम्मइग पण देहा
॥ ६ ॥ आइतितणूणुवंगा, पर्णिदि सुहवण्णंगंधरसफासा । संघय-
णवज्जरिसहं, समचउरंसं च संठाणं ॥ ७ ॥ तस वायर यिर पत्तेय,
पज्जभाइज्जसुभगसुभसुसरं । जस तित्थंकर निम्माण, अगुरुलहु-
भायहुज्जोयं ॥ ८ ॥ परघा ऊसास सुभखगइ, उच्चं इय पुण्ण-
तत्त वावाला । (इति पुण्यतत्त्वम्) पावंमि मइसुओही-मणपज्जव

४ प्रकारे छे. आ रीते ' अणुव(तत्व) ' १४ प्रकारे भुं.
(४-५) शातावेदनीय, देव-नर-तिर्यंगासु, देव-नरगति,
देव-नरानुपूर्वी, आहारिक, वैदिक्य, आहारकं, तैसल अने क-
र्मासु अे ५ शरीर, प्रथम उ शरीरना उ अंगोपांग, पंचेन्द्रि-
यगति, शुभवर्ण-गन्ध-रस-स्पर्श, वर्षभनाराय संघयसु, सम-
चतुरत्र संस्थान, त्रस, वाहर, स्थिर, प्रत्येक, पर्मासि, आदेय,
सुभम, शुभ, सुस्वर, यथ, तीर्थकर, निर्मासु, अत्रुइसु, आत-
प, उद्योत, पराघात, उच्छ्वास, शुभविहायोगति, अने उच्योत्र
आ प्रभासे ' पुष्यतत्व ' ४२ सेदे छे. (१-७-८) भति-
भुत-अवधि-भनःपर्यव-केवल अे ५ ज्ञाननां ५ आवरल्ले, अक्षु-
अक्षु-अवधि-केवल अे ४ इर्थननां ४ आवरल्ले, निद्रा, प्र-
यत्ना, निद्रानिद्रा, प्रयत्नाप्रयत्ना, स्त्यानर्धि, अशातावेदनीय,
मिथ्यात्व, क्रोध-मान-माया अने दोष अे ४ ना प्रत्येकना
अनन्तानुअन्धि-अप्रत्याख्यान-प्रत्याख्यानपरल्लु-संत्वदन अेम
४-४ सेरो होवाधी १६, पुष्य-स्त्री-नपुंसकवेद, हास्य, नति,
अरति, शोके, लय, लुगुप्सा, नरकायु, नरक-तिर्यंगाति, ओडे-
न्द्रिय-क्षीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रियगति, अवणुं त्रचदशक (स्था-
वरदशक) अशुभविहायोगति, अशुभवर्णादि ४, ऋषभनाराय,
नाराय, अर्धनाराय, द्विदिक, छेवई संघयल्ले, अत्रोध, साहि,
वामन, कुप्य, हुंडक (संस्थानो), नीच गोत्र, वीर्य-दान-दा-

केवलावरणं ॥ ९ ॥ चक्खू अचक्खू ओही-केवल आवरण निह-
 पयलाओ । निहानिहा पयला-पयला यीणद्धी अस्सायं ॥ १० ॥
 मिच्छं कोहो माणो, माया लोभो चउव्विहा चउरो । अण अपंच-
 कखाणा, पंचक्खाणा य संजलणा ॥ ११ ॥ पुंइत्थीकीववेया, हा-
 सरइअरइसोगभयगरिहा । नरयाउ नरयतिरियगइ-णुपुवी इगविति-
 चउजाई ॥ १२ ॥ तसदसगं विवरीं, कुलमइ उव्वाय अमुहवण्णवऊ ।
 रिसहनराय नराय, छ कीलि छेवट्ट संवयणा ॥ १३ ॥ नग्गोह साइ वाम-
 ण, खुज्जं हुंडं च नीचगुत्तं च । वलदाणलाभभोगो-वभोग विग्गा-
 इ वासीइ ॥ १४ ॥ (इति पापतत्त्वम्) सुइनयणवाणजीहा-देहा
 पंचिंदिया कसायवऊ । वहअलियचोरियावंभ-परिग्गहा अव-
 या पंच ॥ १५ ॥ मणवयणकायजोगा, तिन्नि किरिया इमाउ प-
 णवीसं । काइय अहिगरणीया, पाओसिय पारितावणिया ॥ १६ ॥
 पाणाइवायारंभिय, अपंचक्खाणमायपरिग्गहिया । मिच्छत्तदि-
 द्विपुठ्ठिय, पडुच्चसामंतवणिया य ॥ १७ ॥ आणवणिवियारणिया,

ल-लोग-उपलोगना प अन्तराये, अे ८२ 'पापतत्त्वमां' छे. (६ थी
 १४) श्रोत्र, अक्षु, नाक. श्रुल स्पर्शन अे प ' छिन्द्रिये, ' ४
 कथाय, हिसं, मृषा, चोरी, मैथुन, परिश्रु अे प ' अमतो, '
 भनं, वचन, काय अे उ ' योगे, ' कायिकी, अधिकरशुिकी, प्रा-
 द्वेषिकी, पारितापनिकी, प्राणुतिपातिकी, आरंलिकी, अप्रत्याभ्या-
 निकी, मायाप्रत्ययिकी, पारिश्रुदिकी, मिथ्यात्विकी, दृष्टिकी, पृष्टि
 (स्पृष्टि) की, प्रातित्यकी, सामन्तोपनिकी, आनायन (आज्ञापन)
 की, विहारशुकी, नैसृष्टीकी, स्वाहस्तिकी, समुहायिकी, प्रायोगिकी,
 अनालोगिकी, अनवकांक्षा प्रत्ययिकी, त्रेमिकी, द्वेषिकी, धर्मापथि-
 की आ २५ ' क्रियाओ, ' अे २१ते ४२ ' आश्रव ' लेहो छे
 (१५ थी १८) सामाधिकारि प आरित्रे, शीत, उष्ण, तृषा,
 क्षुधा, दंश, अथेल, अरति, स्त्री, यर्था, शय्या, निषद्या, याचना,
 भूल, वध, आक्रोश, रोग, सत्कार, तृणस्पर्श, अलाल, प्रज्ञा,

नेसत्थिसहत्थिसमुदयपओगा । अणभोगअणवकंखा, पिज्जदोसेरि-
यावहिया ॥ १८ ॥ इय आसव दायाला, (इत्याश्रवतत्त्वम्) सामा
इयमाइ पंच चारित्ता । सीउण्हतण्हल्लुहदंस-वेरइइत्थीचरियाओ
॥ १९ ॥ सेज्जनिसीहियजायण-मलवहअक्कोसरोगसकारा । तण-
फासा य अलाभा, पन्नाअन्नाणसम्मत्तं ॥ २० ॥ इय दावीस परी-
सह, जइयम्मो दसह संजमो सच्चं । खमविणयज्जवमुत्ति, तव सोय
अक्किचगं वंभं ॥ २१ ॥ अधुवासरणेगत्ता-वरत्त भव अमुइ आस-
वा ओगो । संवरनिज्जरयम्मा, वोही इइ भावणा वार ॥ २२ ॥ पण
समिई इरियभासा, एसगआयाणवारिठावणिया । मणमाई तिण्णि
गुत्ती, इय संवरभेय सगवन्ना ॥ २३ ॥ (इति संवरतत्त्वम्) अणस-
णमूणोयरिया, तणुक्किलेसरसचायवित्तिसंखेवा । संलीणया इय-
छहा, वज्ज तवो अंतरो उ इमो ॥ २४ ॥ पायच्छित्तं विणओ, वे-
यावच्चं तहेव सज्जाओ । ज्ञाणं उस्सगो विय, निज्जर एवं दुवालसहा
॥ २५ ॥ (इति निर्जरात्त्वम्) कम्माणं पगइठिई, अणुभागपएस

अज्ञान अने सम्यक्त्व अये २२ ' परीषडो, ' संयम, सत्य, क्षमा,
विदय, आर्णव, मुक्ति, तप, शैथ्य, आर्कियन्थ, अने प्रह्वयर्थ अये
१० ' यति (साधु) धर्म, ' अनित्य, अशरत्तु, अकेत्व, अन्य-
त्व, संसारस्वभाव, अशुचित्व, आश्रव, दोषस्थिति, संवर,
निर्जरा, धर्म, अने बोधि अयेरीते १२ 'भावनाओ, ' धर्मा-लाया
-अषट्ठा-आदान (निक्षेप)-परिष्ठापन अये ५ ' समिति, ' म-
नोशुप्ति विगेरे उ ' शुप्तिओ, ' अरीते ' संवरलेहो ' ५७ छे.
(१६ धी २३) अनशन, जिनोहरिआ, धायकलेध, रसत्याग,
वृत्ति संक्षेप, अने संलीनता अया ६ प्रधारे ' आहतप ' छे. प्राय-
श्चित्त, विदय, वैधावन्थ, स्वाध्याय, ध्यान अने धायोत्सर्ग अया
६ ' अत्यन्तर तप ' छे. अया प्रभाहे १२ लेहे ' निर्जरा '
जलुनी. (२४-२५) अनेनि प्रवृत्ति-स्थिति-अनुवाग-प्रदेश
अया रीते ४ प्रधारे ' अन्ध ' होय छे. अने अन्ध अन्धने

ચઙ્ચિદ્ધો વંધો । અત્યો એસિ સહાવો, કાલપ્પમાણં રસો દલિયં
 ॥ ૨૬ ॥ (ઈતિ વન્વતત્ત્વમ્) મોક્ષંમિ ડ સંતપયં, દ્વપમાણં ચ
 સ્વિત્ત ફુસણા ય । કાલો અંતર ભાગો, ભાવ અપ્પવહુયં ચ નવમેયા
 ॥ ૨૭ ॥ સિદ્ધા પંચમગઈયે, સ્વઈયે નાણંમિ દંસણે સમ્મે । દુવિહુવ-
 ઓગે ગઈયા-ઈસુ સેસપ્પસુ તે નત્થિ ॥ ૨૮ ॥ સિદ્ધા દ્વ અણંતા,
 લોગાસંસ્વિજ્જભાગિ તેસિ ટિઙ્ । ફુસણા અહિયા કાલો, સાઈઅણંતો
 પહુવેગં ॥૨૯॥ નો અંતરં જિયાણં, અણંતભાગંમિ સ્વઈય પરિણામે ।
 માયેણંતરા યોવા, પરંપરાસિદ્ધણંતગુણા ॥૩૦॥ (ઈતિ મોક્ષતત્ત્વમ્)

॥ જયદોસ્તરીયં નવતત્ત્વપ્રકરણં સમાપ્તમ્. ॥

જ્ઞાનાત-કાલમાન-રસ-દળસમૂહ છે. (૨૬) સત્પદપ્રરૂપણા
 (વિદ્યમાન મોક્ષપદની ગત્યાદિમાર્ગણાયે વિચારણા), દ્રવ્યપ્ર-
 માણ, ક્ષેત્ર (અવગાહ આકાશ પ્રદેશે), સ્પર્શના (અવગાહ
 તથા બાહ્ય), કાલ (સિદ્ધત્વસ્થિતિ), અન્તર (પુનઃ સિદ્ધત્વ
 પ્રાપ્તિનું), ભાગ (અર્ધ જીવોને કેટલામે ભાગે), ભાવ (કયા
 ભાવમાં), અધ્યબદ્ધત્વ એ 'મોક્ષતત્ત્વમાં' હ ભેદો છે. સિદ્ધ
 જનવન્તો પાંચમી (સિદ્ધિ) ગતિમાં, દ્યાયિકજ્ઞાન-દર્શન-સ-
 વ્યવસ્થામાં, અન્ને (સાધારનાકાર) ઉપયોગમાં વર્તે છે. શેષ
 નત્યાદિ પદોમાં તે નથી. ૧. સિદ્ધ (જીવ) દ્રવ્યો અનન્તા છે.
 ૨. કોઈના અસંખ્યાતમા ભાગમાં તેઓનું વર્તવું (ક્ષેત્ર) છે.
 ૩. સ્પર્શના (ક્ષેત્રથી) અધિક છે. ૪. એક સિદ્ધને આશ્રયી
 કાલ ત્યાદિ અનન્ત છે. ૫. સિદ્ધોને (સિદ્ધપણામાંથી પદ્માને
 અધ્યાત્મ કોષથી) આંતરું નથી. ૬. અર્ધ જીવોને અનન્તમે
 ભાગે વર્તે છે. ૭. દ્યાયિક તથા પરિણામિકભાવમાં વર્તે છે. ૮.
 અનન્ત (સિદ્ધત્વ પ્રથમ અમય વર્તમાન) સિદ્ધો અલ્પ છે. તેથી
 અનન્ત (સિદ્ધત્વદિતીયાદિ અમય વર્તમાન) સિદ્ધો અનન્ત
 સુદ છે. ૯. (૨૭ થી ૩૦)

॥ ઈ જયદોસ્તરીયં નવતત્ત્વ પ્રકરણં શાબ્દાર્થઃ સમાપ્તઃ ॥

॥ श्रीदेवगुप्तसूरिप्रणीतं “नवतत्त्वप्रकरणं” श्रीनवाङ्गीष्ट-
 त्तिकारश्रीमदभयदेवसूरिरचित “भाष्य” विभूषितम् ॥
 (भाषान्तर समेत.) परिशिष्ट नं. क. (३)

(सू०) सम्मं च मोक्त्ववीयं, तं पुण भूयत्यसद्वहणरूवं ॥
 पसमाइलिंगगम्मं, सुहायपरिणामरूवं तु ॥ १ ॥

(भा०) भूयत्या इह अवितह-भावा जीवादओ जिणाभिहिया ।
 सद्वहणं तु तहरई, पसमाई पंच लिंगाई ॥ १ ॥ पसमो संवे-
 गोऽवि य, निव्वेयदया उ तह य अत्यिक्कं । इह पसमो पढमिल्लुय-
 कसायविसओ मुणेयव्वो ॥ २ ॥ तचाइसु दोसाई-विसयं
 पसनं भणन्ति किल एणे । अन्ने उ उवसमं तं, विसयतिसाकोहकं-

सूत्रार्थ—सम्यक्त्व એ મોક્ષતું ખીજ છે, વળી તે સમ્ય-
 ક્ત્વ સત્પદાર્થોની શ્રદ્ધારૂપ અને ઉપશમાદિ (પાંચ) લક્ષણો-
 વડે જાણી શકાય એવું તથા શુભ આત્મપરિણામ રૂપ છે. (૧)

ભાષ્યાર્થ—અહિં ભૂતાર્થ એટલે ત્રિનેશ્વરે કહેલા છવાદિક
 સત્યસ્વરૂપવાળા પદાર્થો, શ્રદ્ધા એટલે તથાપ્રકારની રૂચિ અને
 ઉપશમ વિગેરે પાંચ લિંગો (લક્ષણો) છે, (૧) તેમાં ઉપશમરૂ, સંવેગરૂ,
 નિર્વેદરૂ, દયાઈ, અને આસ્તિક્યરૂ, (એ ૫ લક્ષણ છે). એમાં ‘ઉ-
 પશમ’ તે પહેલા (અનંતાનુબંધિ) ક્યાય સંબંધિ જાણવો. (૨)
 વળી કેટલાએક આચાર્યો નિશ્ચયથી ઉપશમને તત્ત્વાદિકમાં દ્વેષા-
 દિ સંબંધિ (તત્ત્વમાં દ્વેષ અને અતત્ત્વમાં રાગ ન કરવો તે
 ઉપશમ) કહે છે. અને ખીજા કેટલાએક આચાર્યો વિષયની
 વૃથા અને દોષની ખર્જના (ચળ) ના ઉપશમને ઉપશમ કહે

ઢૂળં ॥ ૩ ॥ ગમ્માગમ્મવિવેગં, ચિચ્ચા સવ્વત્થ વટ્ટણ્ જીવો ।
 વિસણ્ણુ અતિત્તપ્પા, જીણ્ણ વસા વિસયતિણ્ણા સા ॥ ૪ ॥ સચ્ચેય-
 રદોસાણં, સવ્વણા અંતો વહિં ચ જં ફુરણં । અવિચારિહ્હણ કજ્જં,
 તં લિંગં કોહકંહૂણ ॥ ૫ ॥ સંવેગો મોક્કલમર્હ, નિવ્વેઓ ભવવિરત્ત-
 યા હોહ । દુત્થિયવિસયા ડ દયા, અત્થિક્કં તત્તવિસયંતિ ॥ ૬ ॥
 ભૂયત્થસદ્દહાણા, અત્થિક્કં નો વિસિસ્સણ્ણ જેણ । તો કહમેયાણ મ-
 ઓ, નણુ લિંગીલિંગભાવોત્તિ? ॥ ૭ ॥ આયપરિણામમેઓ, સમ્મત્તં
 તસ્સ હોહ કજ્જં જં । ભૂયત્થસદ્દહાણં, તો ઉવચારેણ તં વુત્તં ॥ ૮ ॥
 એવં ચ સમ્મલિંગં, અત્થિક્કં નત્થિ તા વિરોહોહસ્થ । ભૂયત્થસદ્દહા-
 ણંપિ, મ્મણ્ણ જેણ આયણુણો ॥ ૯ ॥ સ્વયવસમાહ્ણિં, દંસણમોહસ્સ

છે ૧. (૩) જેના વશથી વિષયમાં અતૃપ્ત સ્વભાવવાળો જીવ
 ગમ્માગમ્ય વિવેકનો ત્યાગ કરી સર્વમાં (સ્વપરશ્ચિઆદિમાં) પ્રવર્તે તે
 'વિષયતૃષ્ણા' કહેવાય. (૪) સત્ય અને અસત્ય દ્વેષને સાંભળવાથી
 વિચાર કર્યા વિના અંદરથી (મનમાં) અને બહારથી (વ-
 ચન કાયામાં) જે સ્ફુરણા રૂપ કાર્ય થાય તે ' ક્રોધખ-
 ન્નાનુ' લક્ષણ છે. (૫) 'સંવેગ' એટલે મોક્ષની ઇચ્છાર. 'નિર્વેદ' એ-
 ટલે સંસારથી વૈરાગ્ય ભાવ ડ. 'દયા' તે દુઃખી સંબંધિ (અનુક-
 મ્પા)૪. અને આસ્તિક્ય તે સત્પદાર્થ સંબંધિ (શ્રદ્ધારૂપ)
 છે ૫. (૬) (પ્રશ્ન) જે કારણથી સત્પદાર્થની શ્રદ્ધાથી આસ્તિક્ય મિન્ન-
 નથી તો શંકા થાય છે કે એ બેમાં લિંગી(સાધ્ય) લિંગ(હેતુ) ભાવ
 કેમ માનેલો છે?. (૭) (ઉત્તર.) જે માટે સમ્યક્ત્વ તે આત્મપરિણામને
 લેદ છે, અને સત્પદાર્થ શ્રદ્ધા તેનું કાર્ય છે, માટે (કારણમાં કાર્યના)
 ઉપચારથી તેને (સત્પદાર્થ શ્રદ્ધાને) સમ્યક્ત્વ કહેલું છે. (૮)
 એ પ્રમાણે આસ્તિક્ય એ સમ્યક્ત્વનું લિંગ છે. માટે એમાં
 (લિંગીલિંગભાવમાં) વિરોધ નથી. જે કારણથી સત્પદા-
 ર્થની શ્રદ્ધાને પણ આત્મશુભ કહી શકાય છે. (૯) દર્શનમોહની-

जीवपरिणामो । जो होइ सुहस्रस्वो, सो सम्मत्त त्रिणिद्धिद्वो ॥१०॥

(सू०) एगविहद्वुविहतिविहं, चउहा पंचविहदसविहं सम्मं ।

मोक्त्वतरुबीयभूयं, संपहराया व घारेज्जा ॥ २ ॥

(भा०) एगविहं सम्मर्ह, निस्तगभिगमेहिं तं भवे द्वुविहं ।
 त्रिविहं तं त्वइयाई, अहवावि हु कारगाईयं ॥ ११ ॥ सम्म-
 तमीसमिच्छत्त-कम्मलकवओ भगंति तं त्वइयं १ । मिच्छत्त-
 खओवसमा, त्वाओवसमं २ ववइसंति ॥ १२ ॥ मिच्छत्तस्त
 उवसमा, ओवसमं ३ तं भगंति समयण्णू । तं उवसमसेठीए,
 आइमसम्मचलाभे वा ॥ १३ ॥ विहियाणुद्वाणं पुण, कारगमिह
 रोयगं तु सद्दणं । मिच्छद्विद्धी दीवइ, जं तत्ते दीवगं तं तु ॥ १४ ॥

यना क्षयोपधमादि वडे शुभ स्वइपवाणो एवना वे परि-
 ष्टाम थाय छे तेने सम्यक्त्व क्खुं छे. (१०)

सूत्रार्थ—मोक्षवृक्षना धीनभूत अेक प्रकारुं, वे प्रकारुं, त्र-
 ष्टप्रकारुं, चार प्रकारुं, पांच प्रकारुं, अने दश प्रकारुं स-
 म्यक्त्व संप्रति राजनी पेठे धारण करुं. (२)

साध्यार्थ—सम्यग्द्वि ते १ प्रकारुं, अने 'नैसर्गिक' तथा
 'अस्मिगम' अे २ प्रकारुं सम्यक्त्व छे. तेमज 'क्षयिकादि' अथवा
 'आरक आदि' उ प्रकारुं सम्यक्त्व छे. (११) सम्यक्त्वनेऽहनीय मि-
 थ्मोहनीय अने मिथ्यात्वमोहनीयना क्षयधी "क्षयिकसम्यक्त्व" क-
 छेवाय छे. अने मिथ्यात्वना क्षयोपधमधी "क्षयोपधम सम्यक्त्व"
 क्खेवाय छे. (१२) मिथ्यात्वना उपधमधी सर्वत्रो "ओपधमित्तसम्यक्त्व"
 क्खे छे, ने ते उपधम त्रेष्ठिमां अथवा प्रथम सम्यक्त्वना दाल
 वअते होय छे. (१३) आगमोक्त अनुष्ठान करुं ते अहिं "आरक
 सम्यक्त्व." अह्ना (भाव) ते "दिव्यक सम्यक्त्व." अने मिथ्या-
 इष्टिव वे यथार्थ तरवने प्रगथे (प्रज्ञे) छे तेने "दीपक-
 सम्यक्त्व" क्खेवामां आवे छे. (१४) सात्त्वादन सहित क्षयिकादि उ

સ્વર્યાઈ સાસાયણ-સહિયં તં ચઝવિહં તુ વિન્નેયં । તં સમ્મત્તબ્ભંસે,
મિચ્છત્તપત્તિરૂવં તુ ॥ ૧૫ ॥ વેયયસંજુત્તં પુણ, ઇયં ચિય પંચહા
વિણિદ્દિદ્દં । સમ્મત્તચરમપોગ્ગલ-વેયણકાલે ડ તં હોઈ ॥ ૧૬ ॥
ઇયં ચિય પંચવિહં, નિસ્સગ્ગહિગમ્ભેયઓ દસહા । અહ્વા નિસ્સ-
ગારૂઈ, ઇચ્છાઈ જમાગમે મ્ભિયં ॥ ૧૭ ॥

(સૂ૦) જીવાઈનવપયત્થે, જો જાણઈ તસ્સ હોઈ સમ્મત્તં ।

ભાવેણ સહહંતે, અયાણમાણેઽવિ સમ્મત્તં ॥ ૩ ॥

(ભા૦) અવિયાણઓ પયત્થે, સહહણં તેસુ કેરિસં હોઈ । ? તમ્હા
વિત્થરનાણે, સમ્મત્તમણુત્તરં હોઈ ॥ ૧૮ ॥ વિત્થરનાણાવેક્કવં, અબ્ભાણં

સમ્યક્ત્વ તે ૪ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ જાણવું, તે “સાસ્વાદન સ-
મ્યક્ત્વ” સમ્યક્ત્વથી બ્રહ્મ થઈ મિથ્યાત્વને ન પામ્યો હોય એવા
(અન્તર) સ્વરૂપવાળું છે. (૧૫) એ ચારને જ વેદક સહિત કરતાં
૫ પ્રકારનું સમ્યક્ત્વ કહ્યું છે, તે “વેદક સમ્યક્ત્વ” સમ્ય-
ક્ત્વમોહનીયનાં છેલ્લાં (ચરમરામયવર્તી) પુણ્યલોના ઉદયકા-
ળમાં હોય છે. (૧૬) એ જ પાંચ પ્રકારના સમ્યક્ત્વને નિસ-
ર્ગ અને અધિગમ એમ બે ભેદે ગુણતાં ૧૦ પ્રકાર થાય છે.
અથવા જે રીતે આગમમાં કહેલ છે તે રીતે પણ નિસર્ગ ૩થી
મત્યાદિ (નિસર્ગ-ઉપદેશ-આજ્ઞા-સૂત્ર-બીજ-અધિગમ-વિસ્તા-
ર-ક્રિયા-સંક્રમ-ધર્મરૂચિ એ) ૧૦ ભેદ થાય છે. (૧૭)

સુત્રાર્થ—જે શુદ્ધ શુદ્ધાદિક ૯ પદાર્થો જાણે તેને સમ્યક્ત્વ
હોય છે, અને બાવથી શ્રદ્ધા હોતે છતે (૯ પદાર્થો) ન જા-
ણ્યા હોય તેમણે સમ્યક્ત્વ હોય છે. (૩)

ભાષ્યાર્થ—(પ્રશ્ન) પદાર્થ નહિં જાણનાર શુદ્ધને તે પદાર્થોમાં શ્ર-
દ્ધા કેવી રીતે હોય ? માટે વિચિત્ર જ્ઞાનમાં સમ્યક્ત્વ શ્રેષ્ઠ હો-
ય છે. (૧૮, ઉચ્ચ) અહિં વિસ્તાર જ્ઞાનની અપેક્ષાએ અજ્ઞાન (બોધ
વિકલપણ) હોય છે. એમ જાણવું, તે કારણથી શ્રદ્ધા કરતા

एत्य होइ दृष्टवं । तेणेह सहहंते, अयणमाणेऽवि सम्मत्तं ॥ १९ ॥
एत्तोच्चिय निदिष्टा, मासतुसप्पभिइओ सुदिष्टि । एत्तोच्चिय चा-
रिती, एत्तोच्चिय सिद्धगामिच्छि ॥ २० ॥

(सू०) जीवाजीवा पुत्रं, पावासवसंवरो य निज्जरणं ।
बन्धो मुक्त्वो य तहा, नवतत्ता होंति नायदा ॥ ४ ॥
सुहुमा वायरदेइंदिया य तेइंदिया य चउरिंदी ।
अत्सन्नी सन्नी खलु, चोदस पज्जत्तपज्जत्ता ॥ ५ ॥

(भा०) इह सुहुमनामकम्मोदएण एगिंदिया उ वृहुमत्ति । वायरना-
मुदएणं; ते वेव य वायरा होंति ॥ २१ ॥ ते पुण पंचवियप्पा, पुढ-
वाईभेयओ मुणेयव्वा । पंचिंदिया उ द्विहा; अत्सन्नी सन्नीणो तह
य ॥ २२ ॥ सण्णा मणविण्णाणं, जैसि सा अत्थि ते उ सण्णित्ति

येवा अल्लु एवेने पल्लु सम्यक्त्व डोय. (१६) ये डार-
लुधीन "मासतुप" विगेरे सुनिओ सम्यग्दृष्टि, ये डेतुधीन
चारित्री, अने ये डेतुधीन मोक्षगानी क्ख्वा छे. (२०)

सूत्रार्थ—एव-अएव-पुण्य-पाप-आश्रव-संवर-निज्जरा-
बंध-अने मोक्ष ये ६ तत्त्वो लल्लुवा योअ्य छे (४) सूक्ष्म ये-
डेन्द्रिय, आहर येडेन्द्रिय, द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय, अत्संज्ञि-
पंचेन्द्रिय अने संज्ञिपंचेन्द्रिय; ये ७ ने पर्याप्त अने अपर्याप्त
लेहे गुणतां निश्चय १४ लेह थाय (५) (ये धी गायतुं वाय नः ।)

भाष्यार्थ—अङ्गिं सूक्ष्म नाम कर्मेदयवडे येडेन्द्रियएवो
'सूक्ष्म' येम इहेवाय छे, अने तेन (येडेन्द्रिये) आहर
नाम कर्मना उदय वडे 'आहर' डोय छे. (२१) वणी ते
येडेन्द्रिये पृथ्वी आदि लेहे ५ प्रधानता छे, अने पंचेन्द्रिय
एवो संज्ञि अने अत्संज्ञि येम २ प्रधानता छे, (२२) सं-
ज्ञा येडेवे मनोविज्ञान ते वेवेने छे ते एवो संज्ञि इहेवाय.

। તેં ઉં ઉવવાયગબ્ધય-એઇલા ગઈચડકંમિ ॥ ૨૩ ॥ અસ્સન્નિણો ઉ
 ઇયરે, તેં પુળ સંમુચ્છિમચ્ચિય હવંતિ । માણુસતિરિયગઈસું, તેં હુંતી
 ન ઉળ અન્નત્થ ॥ ૨૪ ॥ પજ્જત્તનામકમ્મો-દણ્ણ: પજ્જત્તયા: મુળે-
 યન્વા । ઇયરા ઇયરુદ્દણ્ણં, પજ્જત્તિઓ ઉ છ્ચેવ ॥ ૨૫ ॥ આહાર-
 સરીરિન્દિય-પજ્જત્તી, આણપાણભાસમણે । તત્થાઇલા ચડરો, હવંતિ
 ઈગિન્દિયાણં-તુ ॥ ૨૬ ॥ વિગલિન્દિયાણ અસ્સ-ન્નિણં ચ તાઓ હવં-
 તિ પંચેવ । પંચિન્દિયસન્નીણં, પજ્જત્તિઓ છ-ઉ હવંતિ ॥ ૨૭ ॥ આ-
 હારાઇગ્ગહણે, જા સત્તી તેં ભળંતિ પજ્જત્તિં । વિવરીયમપજ્જત્તિં આ-
 ઈતિે નત્થપજ્જત્તી ॥ ૨૮ ॥ સુહુમાઈણ પયાણં, સત્તહં દુગુણેણ
 ઉ હવંતિ । પજ્જત્તાપજ્જત્તય-એઈહિં ચડદસઢાણા ॥ ૨૯ ॥

વળી તે સંજ્ઞિ જીવો ઐપપાતિક અને ગર્ભજ એ ૨ લેદવાળા
 છે, અને ચારે ગતિમાં છે. (૨૩) તેથી ખીજ તે અસંજ્ઞિ છે. અને
 તે સંમૂર્છિમજ હોય છે. મનુષ્ય અને તિર્યચગતિમાંજ તે (અ-
 સંજ્ઞિ) હોય છે. ખીજ ગતિમાં હોતા નથી. (૨૪) પર્યાપ્તિ નામ
 કર્મના ઉદય વડે 'પર્યાપ્તિ' અને અપર્યાપ્તિ નામ કર્મના ઉદયવડે
 'અપર્યાપ્તિ' કહેવાય. પર્યાપ્તિઓ ૬ જ છે. (૨૫) આહાર પર્યાપ્તિ,
 શરીર પર્યાપ્તિ, ઈન્દ્રિયપર્યાપ્તિ, ઉચ્છવાસપર્યાપ્તિ, લાષાપર્યા-
 પ્તિ, મન:પર્યાપ્તિ, ત્યાં એકેન્દ્રિય જીવોને પ્રથમની ચાર પર્યા-
 પ્તિઓ હોય છે. (૨૬) વિકલેન્દ્રિયોને અને અસંજ્ઞિ પંચેન્દ્રિયોને ૫
 પર્યાપ્તિઓ છે, અને સંજ્ઞિપંચેન્દ્રિયને ૬ પર્યાપ્તિઓ હોય છે.
 (૨૭) આહાર વિગેરે ગ્રહણ કરવામાં (જીવની) જે શ-
 ક્ષિત તે 'પર્યાપ્તિ' કહેવાય છે, એથી વિપરીતને 'અપર્યા-
 પ્તિ' કહે છે, (પરન્તુ) પ્રથમની ૩ પર્યાપ્તિઓમાં અપર્યાપ્તિ-
 પાતું નથી (૨૮) સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિયાદિ ૭ પદોને (જીવોને)
 પર્યાપ્તિ અને અપર્યાપ્તિલેદવડે ળમણા કરવાથી (જીવના) ૧૪
 લેદ થાય છે. (૨૯)

(सू०) धम्माधम्मागासा, तियतिय भेया तहेव अच्चा य ।

खंधा देसपएसा, परमाणु अजीव चउदसहा ॥ ६ ॥

(भा०) जीवाण पुग्गलाण य, गइपरिणइसंसुहाण गइहेऊ । ज-
लमिव मच्छाण तहा, अस्संखपएसपरिमाणं ॥ ३० ॥ लोगद्व्वं
जं तं, नेयं धम्मत्थिकायसन्नाए । देसो पुण तस्सेव य विचक्खया
होइ अच्चाइ ॥ ३१ ॥ तस्सेव निच्चिभागो, भागो इह भन्नए पए-
सोत्ति । एवमधम्मागास-त्थिकायद्व्वंनु तियतियगं ॥ ३२ ॥ नवरं
अधम्मद्व्वं, विइउवट्टंभकारणं भणियं । आगासं पुण ओगा-इहाण-
ल्लिगं सुणेयव्वं ॥ ३३ ॥ अच्चासमओ एगो, जमतीताणागया अ-

सूत्रार्थ—धर्मास्तिशाय अधर्मास्तिशाय अने आशयास्तिशाय
(अत्र त्रष्टेना) त्रष्टु त्रष्टु लेट, तेमन् अट्ट (ने १ लेट)
तथा (पुद्गलना) अर्थ-देश-प्रदेश-ने पन्माहू (अत्र त्रार लेट
सहित) अत्रवना १४ लेट छे. (६)

लाभ्यार्थ-मत्स्येने नेम वण तेम गतिपरिष्ठाभने संसृष्ट
यस्येता एव अने पुद्गलेने गतिमां शरणाभूत. अशान्थ प्रदेश
प्रमाणवाणुं अने दोहमां व्यापीने रहेटुं के द्रव्य ते 'धर्मास्ति-
शाय' नामतुं द्रव्य लक्षणं, अने ते द्रव्यनेत्र विवक्षा वटे के
अर्थादिश्रुत्यागते "देश" श्लेषाय. (३०—३१) तथा ते
द्रव्यनेत्र निर्दिष्टाग भाग ते अहि "प्रदेश" अत्र श्लेषाय ते. अत्र
प्रमाणे अधर्मास्तिशाय अने आशयास्तिशाय द्रव्यमा पष्टु त्रष्टु त्रष्टु
लेट लक्षणं. (३२) परन्तु विरोध अत्र ते हे अधर्मास्तिशाय
द्रव्यने स्थितिपरिष्ठावना शरणाभूतं श्रुतं ते. अने आशयनेत्र
पञ्चतनाशन लक्षणवाणुं श्रुतं ते. (३३) शरणा ६ सम्यक
(ते व शरणा ६ लेट) ते. शरणा अतंत अतीत समवेतना
नाम श्लेषा ते, अने परिष्ठावना अतंत समवेतना. अतन्ते एव
अतंत नाते ते, अत्र शरणा अतंत सम्यक विवक्षावना अतंत

यकम्मङ्गा ॥ ३८ ॥ अंगोङ्गा तिन्नेव, आइमा आइमं च संघयणं । समचउरंसं अणहा, वन्नरत्ता गंधफासा य ॥ ३९ ॥ अगुरुल्लहु पराघायं, उस्तासं आयवं च उज्जोयं । सुपसत्या विहगगई, तसाइ-दसगं च निम्माणं ॥ ४० ॥ तसवायरपज्जत्तं, पत्तेयरिं सुभं च सु-भगं च । नूसर आएज्जसं, तसाइदसगं इमं होइ ॥ ४१ ॥ ति-त्ययेणं सहिया, सत्तत्तीसं तु नामपयईओ । तिण्णि य आज्जणि-त्तिं, नुरनरतिरियाउभेण ॥ ४२ ॥

(सू०) नाणंतरायदसगं, दंसणनव मोहपयइच्छवीसं ।

नामस्स चउत्तीसं, तिह एक्केक्क पावाओ ॥ ८ ॥

(भा०) मइनुयओहीमणप-ज्जवाण तह केवलस्स आवरणा । नाणावरणं कम्मं, पञ्चविहं होइ एवं तु ॥ ४३ ॥ जं दाणलाभभो-गो-वभोगविरियाण विन्यसंजणगं । तंणंतरायकम्मं, पंचविहं वन्नियं

त्येक, स्थिर, शुभ, शौषाज्य, सुस्वर, आदेय, यद्य, ओ प्रसादि
दश प्रकृतियों छे. (४१) (पूर्वोक्त उ६) तिर्यक्तर सहित
३७ नाम प्रकृतियों छे. तल्लु आयुष्य ते देवायु, नरायु, अने
तिर्यग्नायुना जेहे छे. (शाताये० उन्वैर्गो०साधे ४२) (४२)

सूत्रार्थ—नानावरणु अने अन्तराय मलीने १०. दर्शना-
वरणु ६, शौशुनीयप्रकृति २६, नामदर्शनी ३४, अने शेष ३
दर्शनी श्लोक प्रकृति ते ८२ पाप प्रकृतियों छे. (८)

भाष्यार्थ—मत्पावरणु, श्रुतावरणु, अवध्यावरणु, मनःप-
र्यावरणु, तेमन् देवदावरणु अने प्रसाहो ज्ञानावरणुदर्श ५ प्रधा-
रतुं छे. (४३) ते शरदुधी (अन्तरायदर्श) दान-दाल-
लोग-उपयोग अने वीर्यने विद्य (अन्तराय) अन्तर छे. ते
शरदुधी जितान्तर्गं अन्तरायदर्श ५ प्रधारतुं श्युं छे (४४)
अयु-अयु-अयु अने देवदर्शनावरणु अने ४ अवरणु अने
५ जितान्तर्गं अन्तराय (अवरणु) अन्तरां

मचउतीसा । नरयगई तिरियगई, एसिं चिय आणुपुविदुंगं ॥ ४९ ॥
 एगिंदियाइजाई, चउरो वीयाइपंचसंघयणा । एवं संठणाविय, व-
 ण्णाइचउक्कमपसत्थं ॥ ५० ॥ उवघायकुविहयगई, धावरसुहुमं तहा
 अपज्जत्तं । साहारणाधिरामुभ-मसुभगदूसरअणाएज्जं ॥ ५१ ॥ अज्ज-
 सकित्तो य तहा, तिहं एक्ककियत्ति अयमत्थो । गोयाउवेयणिज्जाण,
 पावमेक्केकिया पयढी ॥ ५२ ॥ नीयं गोत्तं नरया-उयं च अस्सायवे-
 यणिज्जति । एया सव्वा मिलिया, वासीई पावपगईओ ॥ ५३ ॥

(सू०) इंदियकसायअव्वय-किरिया पणचउरपंचपणवीसा !

जोगा तिण्णेव भवे, वायालं आसवो होइ ॥ ९ ॥

(भा०) फासणरसणावाणं, चक्खु सोयत्ति इंदिया पंच । कोहो
 माणो माया, लोभो चउरो कसायत्ति ॥ ५४ ॥ पाणवहसुसावाया,
 चोरत्तं मेहुणं परिगहो य । एयाई अव्वयाइं, पंच उ किरिया उ
 पणवीसं ॥ ५५ ॥ काइयकिरिया अह्गिर-णिया य पाओसियाऽ-
 वरा किरिया ॥ पारित्तावणियाऽविय, पाणाईवायकिरिया य ॥ ५६ ॥
 आरंभिया य पारि-ग्गहिया तह मायवत्तिया किरिया । मिच्छादंस-

वेदनीयनी अेक्के प्रवृत्ति पापइय छे. (४६ थी ५२) (तेनां
 नाम) नीय गोत्र. नरथायुष्य, अने अशातावेदनीय. अे प्र-
 भाहे अे सर्व भलीने ८२ पापप्रवृत्तिया छे. (५३)

सूत्रार्थ—५ धर्निय, ४ उपाय, ५ अम्रत, २५ डिया,
 अने उ योग अे रीते ४२ प्रश्नरने आध्रव छे. (६)

लाघ्यार्थ—स्पर्शन, रसना, द्राष्टु, अक्षु अने श्रोत्र अे ५
 धर्निये छे. अने डोधे-भान-भाया-लोअ अे ४ उपाय छे.
 (५४) लुवडिंसा, भृषावाह, येनी, मैद्युन अने पत्रियहु अे ५
 अम्रत छे, वणी २५ डियाओ छे ते आप्रभाहे (५५) १ आयिकी
 डिया, २ अधिक्कडिडी, अने उ प्राइयिडीडिया तथा ४ पारि-
 तापनिडी अने ५ प्राणुतिपातिडी डिया. (५६) ६ आरंभि-

ળવત્તિય, અપ્પચ્ચક્ષાણકિરિયા ય ॥ ૫૭ ॥ અન્ના ય દિદ્ધિયા પુ-
દ્ધિયા ય પાહુચ્ચિયા ય કિરિયત્તિ । સામંતોવનિવાયા, નેસત્થિ ય
તહ ય સાહત્થી ॥ ૫૮ ॥ આળવળવિચારણિયા, અળભોગા અળ-
વકંઠવપ્પચ્ચાયા । અન્નાપયોગકિરિયા, અવરા સમુદાણકિરિયા ય
॥ ૫૯ ॥ તહ પેજ્જવત્તિયા દો-સવત્તિયા ઈરિયાવહી કિરિયા । ઈયા
ઉ પંચવીસઈ-કિરિયા અત્થો ય સિં ઈસો ॥ ૬૦ ॥ અળુવરયકાઈયા
અળુ-વઉત્તકાયત્તિ કાઈયા દુવ્વિહા । ઈકા ય અવિરયસ્સા, વીયાળુવ-
ઉત્તસાહુસ્સ ॥ ૬૧ ॥ સંજોયળનિવ્વત્તળ-ખેયા અહિગરણિયા હવઈ
કિરિયા । નિવ્વત્તળમસિમાઈસુ, જોયળમસિમુદ્ધિમાઈણં ॥ ૬૨ ॥

કી, ૭ પારિશ્રદ્ધિકી, તથા ૮ માયાપ્રત્યયિકી ક્રિયા, તથા ૯
મિથ્યાદર્શન પ્રત્યયિકી અને ૧૦ અપ્રત્યાખ્યાનિકી ક્રિયા (૫૭)
બળી બીજી ૧૧ દષ્ટિકી, ૧૨ સ્પૃષ્ટિકી અને ૧૩ પ્રાતિત્યકી ક્રિયા,
તથા ૧૪ સામંતોપનિપાતિકી, ૧૫ નૈસૃષ્ટિકી અને ૧૬ સ્વહ-
સ્તિકી ક્રિયા. (૫૮) ૧૭ આજ્ઞાપનિકી, ૧૮ વિહારણિકી, ૧૯
અનાભોગિકી, ૨૦ અનવકાંક્ષા પ્રત્યયિકી તથા બીજી ૨૧ પ્રાયો-
ગિકીક્રિયા, તથા બીજી ૨૨ સામુદાનિકી ક્રિયા. (૫૯) તથા
૨૩ પ્રેમપ્રત્યયિકી, ૨૪ દ્વેષપ્રત્યયિકી, અને ૨૫ ઇર્ષ્યાપથિકી
ક્રિયા. એ ૨૫ ક્રિયાઓ છે તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે. (૬૦)
' અનુપરતકાયિકી ' અને ' અનુપયુક્તકાયિકી ' એ પ્રમાણે
" કાયિકી " ક્રિયા ૨ પ્રકારની છે, તેમાં એક (પહેલી) ક્રિયા
અવિરતને અને બીજી ઉપયોગરહિત (પ્રમત્ત) સાધુને હોય
છે. (પહેલી) ૧ (૬૧) ' સંયોજન ' અને ' નિર્વર્તન '
સેદ્ધવડે " અધિકરણિકી " ક્રિયા (બે પ્રકારની) છે. ત્યાં
' નિર્વર્તન ' તે ખણ્ણવિગેરેતુ' બનાવવું, અને ' સંયોજન ' તે
ખણ્ણની મૂઠ વિગેરેતુ' જોડવું. ૨ (૬૨) જીવ અને અજીવ
ઉપર પ્રદ્રેષ કરવો તે (બે પ્રકારની) " પ્રાદેષિકી " ક્રિયા

जीवे व अजीवे वा, पओसकरणं तु होइ पाउसिया । परहत्यनिय-
यहत्येहिं, ताडणं पारितावणिया ॥ ६३ ॥ परहत्यनिययहत्येहि,
मारणं पाणवाइया किरिया । जीवेयरविसया पुण, किरिया आरं-
भिया होइ ॥ ६४ ॥ एवं पारिग्गहिया, मायाहेऊ य मायवत्तीया ।
मिच्छादंसणकिरिया, मिच्छत्तनिमित्तओ जोगो ॥ ६५ ॥ जीवे-
यरविसयाए, अनिवितीए जओ उ वावारो । अस्संजयस्स सा
उण, अप्पञ्जक्खाणकिरियत्ति ॥ ६६ ॥ दिट्ठियकिरिया नेया, अ-
स्सरह्हाईण जीवजीवाणं । जं दंसणत्थगमणं, पुच्छा पुण पुट्ठिया
होइ ॥ ६७ ॥ अहवावि फरिसणं पु-ट्ठियत्ति राणेण जीवजीवाणं ।

३, अने परहुस्ते तथा स्वहुस्ते ताउना धरवी ते (जे प्रधा-
रनी) “ पारितापनिधी ” किया. ४ (६३) परहाये तथा
पोताने हाये मारवुं ते (जे प्रधारनी) “ आणुतिपा-
तिधी ” किया, ५. अने एव तथा अएव संबंधि (जे
प्रधारनी) “ आरंलिधी ” किया छे. ६ (६४) “ पारि-
अहिधी ” किया पणु अे प्रभावे (एव अएव सिद्धे जे प्र-
धारनी) छे. ७. भाया जेमां धारणुप छे ते “ भायाप्रत्ययिधी ”
किया, ८. अने मिध्यात्व हेतुवाणे व्यापार ते “ मिध्यादर्शन ”
किया छे. ९ (६५) वणी एव अने अएव संबंधि विरति
रहितपणु अविरतएवने जे व्यापार ते (जे प्रधारनी)
“ अत्रत्याअनिधी ” किया छे. १० (६६) अथादि एवने
अने रथ विजेरे अएवने टोपवा भाटे जे वपुं ते
“ इष्टिधी ” किया (जे प्रधारनी) छे. ११. अने प्रथ धरवाएप
“ इष्टिधी ” किया (१ प्रधारनी) छे. १२. (६७) अथा
(इष्टिधीने णट्ठे) इष्टिधी सेट्ठे राणवटे एव अने अए-
वने रथर्षि करवे (जेम थोले अर्थ छे.) १२ तथा जेअ
एव अने अएव आधयि जे इर्भणंभ मय ते (जे प्रधारनी)

एष चैव पडुच्चा, जो वन्थो सा उ पाडुचिया ॥ ६८ ॥ नियगे
 जीवेऽजीवे, समंतओ एच्च धुव्वयजणेहिं । धुव्वंते जा तुट्ठी, सा
 पुण सामंतुवनिवाया ॥ ६९ ॥ जीवाण अजीवाण य, जंतंहेहिं नि-
 सिरणं तु नेसत्यी । साहत्तियया उ तालइ, जं जीवाइं सहत्त्येहिं
 ॥ ७० ॥ जीवस्स अजीवस्स व, परेण आणावणं तु आणवणी ।
 जीवाजीवाण विया-रणं तु वेयारणी किरिया ॥ ७१ ॥ आयाणं
 निक्खेवं व, कुणइ उवहीए जं अणाभोगा । अणभोगवत्तिया सा,
 किरिया समयंमि निद्धिद्धा ॥ ७२ ॥ इह लोए परलोए, जाइं विर-
 द्धाइं ताइं सेवेइ । जो तस्स अणवकंखा-पच्चयकिरिया विणिद्धिद्धा
 ॥ ७३ ॥ मणवइकायपओगा, सावज्जा जे पओगकिरिया सा । अट्ट-

“પ્રાતિત્યકી” ક્રિયા છે. ૧૩ (૬૮) વળી પોતાના છવ પ-
 દાર્થ અને અછવ પદાર્થની ચારે બાજુથી આવીને સ્તુતિ
 કરનાર લોકવડે સ્તુતિ થતાં ને પ્રમેદ થાય તે (બે પ્રકારની)
 “ સામંતોપનિપાતિકી ” ક્રિયા છે. ૧૪ (૬૯) ચંત્રોવડે
 છવ અને અછવનું નિસર્જન કરવું (કાઢવું-ફેંકવું) તે
 (બે પ્રકારની) “ નૈસ્રષ્ટિકી ” ક્રિયા, ૧૫ અને ને છવાદિ-
 ક્ષને પોતાને હાથે તાડના કરવી તે (બે પ્રકારની) “ સ્વહ-
 સ્તિકી ” ક્રિયા. ૧૬ (૭૦) ધીજની પાંસે છવ અને અ-
 છવ પદાર્થ મંગાવવા તે (બે પ્રકારની) “ આનયનિકી ”
 ક્રિયા, ૧૭. અને છવ તથા અછવને વિદારવારૂપ (બે પ્રકાર-
 ની) “ વૈદારણિકી ” ક્રિયા. ૧૮ (૭૧) ઉપયોગ રહિત-
 પછે ઉપધિતું ગ્રહણ-નિક્ષેપ કરવું તેને સિદ્ધાન્તમાં “ અના-
 લોમ પ્રત્યયિકી ” ક્રિયા કહી છે. ૧૯ (૭૨) આ લોક અને
 પરલોકમાં ને વિરૂદ્ધ તેને ને છવ આચરે તે છવને “ અ-
 નવકાંક્ષા પ્રત્યયિકી ” ક્રિયા કહી છે. ૨૦ (૭૩) મન વચન
 કાયાના ને સાવધવ્યાપારો તે “ પ્રયોગ ” ક્રિયા, ૨૧. અને

विहकम्मपोग्गल—गहणं समुदाणकिरिया उ ॥ ७४ ॥ मायालोभ-
कसाए, उ निस्सिया पेमवत्तिया नाम । अह्वावि रागजणयं, व-
यणं सा वाहरंतस्स ॥ ७५ ॥ अप्पस्स वा परस्स व, कोहं माणं
व जं उदीरेइ । सा दोसवत्तिया नाम, एत्थ किरिया विणिद्धिठा
॥ ७६ ॥ इरियावहिया किरिया, जो केवलजोगपच्चओ वंधो ।
सो य सजोगिजिणाणं, छउमत्थजिणाण वा होज्जा ॥ ७७ ॥ म-
णवायाक्कायाणं, भेएणं हुंति तिन्नि जोगा उ । जोगो पुण वावारो,
वायालीसासवो एवं ॥ ७८ ॥ एसि अंतव्यावो, परोप्परं
होइ उ कहिचि । तह्वि विसेसणभेया, भेओ सिं भावियव्वोत्ति
। ७९ ॥ कम्मस्स वंधेऊ, इहासवो संवरो य विवरीओ । सो
पुण समिइपभिइओ, निद्धिहो समयकेऊहिं ॥ ८० ॥

आह कर्मना पुद्गलानुं ग्रहणु ते “ समुदाण ” क्रिया छे. २२
(७४) माया अने लोल कषायने आश्रित अेवी “ प्रेम प्र-
त्ययिक्री ” क्रिया छे, अथवा राग उपलवनाइं वचन जोलता
ते प्रेमप्रत्ययिक्री क्रिया डोय छे. २३ (७५) पोताने अने प-
रने ने क्रोध तथा माननी उदीरेणु करे ते अहिं “ द्वेषप्रत्य-
यिक्री ” क्रिया कडेली छे. २४ (७६) ने कर्मबंध केवणयोग
प्रत्ययिक्र छे ते “ धर्मापयिक्री ” क्रिया छे. २५. अे कर्मबंध
सयोगीकेवजीने अथवा छन्नस्थ वीतरागने (११-१२ भा शुषु
स्थानीने) डोय छे. (७७) मन वचन अने क्षायाना लेहे
उ योग छे अने “ योग ” ते व्यापार श्लेषाय. अे रीते आ-
श्रव ४२ प्रक्षरने छे (७८) अे (इन्द्रियादि) आश्रवलेहोनेो श्र्यं-
थित् परस्पर लेहे अन्तर्भाव थाय छे तोपणु विशेषणुलेहे
अे लेहोमां लिन्नता विचारवी. (७९) अहिं कर्मना बंध-
हेतु ते आश्रव अने तेधी विपरीत संवस्तत्व छे. तेने वणी
सिद्धांतकारेअे सभिति विवेरे (लेहवापे.) श्लो छे. (८०)

(સૂ.૦) સમિદ્ ગુત્તી ધમ્મો-ડણુપ્પેહ પરીસહા ચરિત્તં ચ ।

સત્તાવણ્ણં મેયા, પળતિયમેયાઈ સંવરણે ॥ ૧૦ ॥

(ભા.૦) ઇરિયાભાસાણ-આયાણાઈસુ તહ પરિઢવણે । સમ્મં
જા ડ પવિત્તી, સા સમિદ્ પચ્ચહા એવં ॥ ૮૧ ॥ મળગુત્તિમાડયાઓ,
ગુત્તીઓ તિણિણ હુંતિ નાયઠ્ઠવા । અકુસલનિવિત્તિરૂઠ્ઠા, કુસલપ-
વિત્તિસરૂઠ્ઠા ય ॥ ૮૨ ॥ સ્વંતી ય મદ્ધવજ્જવ-મુત્તી તવસંજમે ય વો-
ધવ્ઠ્ઠે । સચ્ચં સોયં વંમં, આર્કિંચળમિદ્ દસહ ધમ્મો ॥ ૮૩ ॥
પઢમમણિચ્ચમસરણય, સંસારો ઇગયા ય અણ્ણત્તં । અસુદ્ધત્તં આસવ
સં-વરો ય તહ નિજ્જરા નવમા ॥ ૮૪ ॥ લોગસહાવો વોહી, ય ઢુ-
લ્લહા ધમ્મસાહઓ અરહા । ઇયા ડ હુંતિ વારસ, અણુપેહાઓ જિ-
ણુદ્ધિટ્ઠા ॥ ૮૫ ॥ સુહા પિવાસા સીઢહ્હં, ઢંસાડ્ઠ્ઠેલાડ્ઠ્ઠરૂઠ્ઠિયઓ ।

સૂત્રાર્થ—સમિતિ ૫, ગુપ્તિ ૩, ધર્મ ૧૦, અનુપ્રેક્ષા ૧૨,
પરિવહ ૨૨, અને આરિત્ર ૫, તે પાંચ ત્રણ ઇત્યાદિ લેઢવડે
સત્તાવન લેઢ સંવરતત્ત્વમાં છે. (૧૦)

ભાષ્યાર્થ—ઈર્થા—ભાષા—એષણા—અને આઢાનમાં તેમજ પ-
રિણાપનામાં જે સમ્યકપ્રવૃત્તિ તે “ સમિતિ ” એ પ્રમાણે (ઇ-
ર્થાદિ લેઢે) ૫ પ્રકારની છે. (૮૧) મનોગુપ્તિ વિગેરે (વ-
ચનગુપ્તિ, કાયગુપ્તિ,) ડ “ ગુપ્તિ ” એા જાણવી, તે અકુસલ-
નિવૃત્તિરૂપ અને કુસલ પ્રવૃત્તિરૂપ (એમ જે પ્રકારે) છે. (૮૨)
૧ ઢર્મા, ૨ માર્ઢવ, ૩ આર્ઢવ, ૪ મુક્તિ, ૫ તપ, ૬ સંયમ,
૭ સત્ય, ૮ ષોચ, ૯ પ્રઢાયર્થ, અને ૧૦ આકિંચન્ય એ રીતે
૧૦ પ્રકારનો યતિધર્મ જ્ઞાણુવો. (૮૩) પ્રથમ ૧ અનિત્ય
જ્ઞાવના, ૨ અગ્રજ્ઞ, ૩ સંસાર, ૪ એકત્વ, ૫ અન્યત્વ, ૬ અ-
ગુચિત્વ, ૭ આશ્રવ, ૮ સંવર, તથા ૯ નવમી નિવૃત્તિરૂપજ્ઞાવના.
(૮૪) ૧૦ લોકસ્વભાવ, ૧૧ સમ્યકસ્વરૂઢિભતા, અને ૧૨ ધ-
ર્મસાધક આર્ઢન (ગુદ્ધ દુઢિભતા) જ્ઞાવના એ ૧૨ જ્ઞાવનાઓ
જે ડનેવરે ઢરી છે. (૮૫) ૧ શુભા, ૨ પિપાસા, ૩ શીત,

चरिया निसीहिया सेजा, अकोसवहजायणा ॥ ८६ ॥ अलाभ-
रोगतणफासा, मलसकारपरीसहा । पण्णा अण्णाणसम्मत्तं, ईई वावीस
परीसहा ॥ ८७ ॥ सामइयं छेओ-वट्ठवणं परिहारसुद्धियं चेव । तह सु-
हुमसंपरायं, अहक्खायं पंचमं चरणं ॥ ८८ ॥ समिईगुत्ताईया,
पंचत्तियाईहिं होंति भेएहिं । इय सत्तवण्णभेओ, उ संवरो होइ
नायव्वो ॥ ८९ ॥

(सू०) अणसणभेयाइ तवो, वारसहा तेण निज्जरा होइ ।

कणगावलिभेया वा, अहव तवोऽणोगहा भणिओ ॥ ११ ॥

(भा०) जम्हा निकाइयाणऽविं, कम्माण तवेण होइ निज्जरणं ।

४ उच्छु, ५ दंड, ६ अचेत, ७ अरति, ८ स्त्री, ९ अर्थ, १०
नैषेधिधी; ११ शय्या, १२ आकोश. १३ वध; १४ याचना, १५
अदाल, १६ रोग. १७ तृष्टुत्पथ, १८ मल, १९ सत्कार परि-
षद, २० अज्ञान, २१ अज्ञान, २२ सम्यक्त्व, अे भावीश प-
रिषद छे. (८६-८७) सामायिक, छेदोपस्थापनिक, परिहारविशु-
द्धि, तेमज्ज निश्चये इरी सूक्ष्म संप्रदाय अने पांचमुं यथाभ्यात
चारित्र छे. (८८) (अे प्रमाणे) समिति अने शुक्ति विगेरे
(धर्म, परीषद, भावना, चारित्र) पांच अने त्रष्टु इत्यादि
(दध, भावीश, भार, पांच,) लेहे छे. अे प्रमाणे संपरदत्त्व
पण लेहे छे ते लल्लुवा योज्य छे. (८९)

सूत्रार्थ—अनशन इत्यादि लेहवडे १२ प्रधारणे तप छे,
ते तपवडे निज्जरा (१२ तप लेह निज्जरा) थाय छे. अ-
थवा इनडावडि विगेरे लेहधी तप अनेक प्रधारणे इयोछे. (११)

भाष्यार्थ—जे धारणी तपवडे निश्चितकर्मांनी पण
निज्जरा थाय छे, ते धारणे उपचारधी अहिं तपने “ नि-

(૨૬) ॥ નષત્ત્વપરિશિષ્ટમ. નં. ક. સ્વ. (૩-૪) ॥

તમ્હા ઉવયારાઓ, તવો ઇહં નિજ્જરા મળિયા ॥ ૯૦ ॥ અણસળ
મૂળોયરિયા, વિત્તીસંખેવણં રસચ્ચાઓ । કાયકિલેસોં સંલીણ-યા
વજ્જ્ઞો તવો હોઈ ॥ ૯૧ ॥ પાયચ્છિત્તં વિણઓ, વેયાવચ્ચં તહે
સજ્જાઓ । જ્ઞાણં ઉસ્સગ્ગોઽવિ ય, અન્નિતરઓ તવો હોઈ ॥૯૨॥
ઇય વારસમેયત્તા, તવસ્સ ઇહ નિજ્જરાઽવિ વારસહા । અહવાણેગવિ-
હત્તા, તવસ્સ સાણેગહા હોઈ ॥ ૯૩ ॥ કળગાવલ્લિ રયણાવલ્લિ
સિંહવિણિક્કીલિયં મહં સુહં । મદ્દા ય મદ્દા, મહુત્તરસન્વઓ
મદ્દા ॥ ૯૪ ॥ ઇચ્ચાઇવહુધિગમ્પો, નિદંસિઓ જો તવો પવયણંમિ ।
સો નિજ્જરત્તિ મણ્ણઈ, સા પુણ વેસેણ કમ્મસ્વઓ ॥ ૯૫ ॥

(સૂ.૦) પયઠ્ઠિહઅણુભાગ-પ્પણ્ણસમેયા ચ્ચઉવિહો વંધો ।

મિચ્છન્તાઈ જેઝ, સન્નાવચ્ચં ચ્ચરમેયા ॥ ૧૨ ॥

નિર્ગર્ણ” કહી છે. (૯૦) અનશન, બિનોદરિકા, વૃત્તિસંજ્ઞેપ, રસ-
ત્યાગ, કાયકલેશ, અને સંલીનતા એ (છ પ્રકારે) “ બાલ-
તપ ” છે. (૯૧) પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવચ્ચ, તથા સ્વા-
ધ્યાય, ધ્યાન, અને કાયેત્સર્ગ એ (છ પ્રકારે) “ અભ્યન્તર-
તપ ” છે. (૯૨) તપના એ ૧૨ ભેદ હોવાથી અહિં નિ-
ર્ગર્ણ પણુ ૧૨ પ્રકારની છે, અથવા તપના અનેક પ્રકાર હો-
વાથી નિર્ગર્ણ પણુ અનેક પ્રકારની છે. (૯૩) કનકાવલિ,
રત્નાવલિ, મહુત્તરસિંહવિનિઃકીરિત, ક્ષુદ્ધલકસિંહવિનિઃકીરિત, વાદ્ર,
મહાભદ્ર, ભદ્રોત્તર, સર્વતોભદ્ર, ઇત્યાદિ ઘણા પ્રકારનો જે તપ
સિદ્ધાન્તમાં દર્શાવ્યો છે, તે નિર્ગર્ણ એમ કહેવાય છે, અને
તે નિર્ગર્ણ એ દેશથી કર્મક્ષય થવારૂપ છે. (૯૪-૯૫)

સૂત્રાર્થ—પ્રવૃત્તિ-સ્થિતિ-રસ અને પ્રદેશના ભેદથી બંધ
૪ પ્રકારનો છે, (તે બંધના) હેતુ મિથ્યાત્વાદિ (મૂળ)
ચાર ભેદો અને (કિત્તરહેતુ) ૫૭ ભેદો છે. (૧૨)

(भाः) नाणस्स दंसणस्स य, आवरणं वेयणिज्जमोहणीयं ।
आउयनामं गोयं, तहंतरांति पयणीओ ॥ ९६ ॥ एयासिं जो
वंधो, सो भण्णइ एत्य पयडिबंधोत्ति । आसिं चैव ठिईए, निवत्त-
णयं ठिईबंधो ॥ ९७ ॥ आसिं चिय तिन्वाई—रसस्स वंधोऽणुभाग
बंधोत्ति । कम्मपएसेहिं पुण—ऽणंताणंतेहिं जो जोगो ॥ ९८ ॥ पइ-
पगडिनिययमाणेहि, पइपएसं जियस्स सो भणिओ । एत्थं पएस-
वंधो, वंधविहारणंमि कुसलेहिं ॥ ९९ ॥ मिच्छत्तमविरइं तह, कसा-
यजोगा य वंधहेउत्ति । एवं चउरो मूले, भेएण उ सत्तवण्णत्ति ॥ १०० ॥

(सू०) आभिग्गहियं अणाभिग्गहियं तह अभिनिवेसियं चेष
संसइयमणाभोगं, मिच्छत्तं पंचहा होइ ॥ १३ ॥

साध्यार्थ—ज्ञानावरण, दर्शनावरण, वेदनीय, मोहनीय,
आयुष्य, नाम, योत्र, अने अन्तराय ये प्रकृतियो आठ छे.
(९६) ये प्रकृतियोना ने बंध ते अहिं “ प्रकृतिबंध ”
येम कडेवाय छे, अने ये प्रकृतियोनी निश्चये स्थितितुं ने
रखतुं ते “ स्थितिबंध ” कडेवाय छे. (९७) ये प्रकृति-
योना निश्चये तीव्रादिरसनो ने बंध ते “ अनुलाभबंध ” छे.
अने दरेक प्रकृतिना असुक प्रमाणवाणा अनंतानंत कर्मप्रदे-
शोवठे एवना दरेक प्रदेशे ने संबंध धरो ते अहिं बंध-
विधि (लक्षण)मां कृशण येवा सर्वज्ञोये “ प्रदेशबंध ” क-
ह्यो छे. (९८-९९) मिध्यात्व ५, अविरति १२, उपाय २५,
अने योग १५ ये प्रमाणे आर मूलबंध छेतु. अने उत्तरवेदे
सत्तावन बंधहेतु छे. (१००)

सूत्रार्थ—अलिअहिं, अनलिअहिं, तथा निश्चये अलि-
निदेशिं, आशयिं, अने अनालौगिक ये प्रमाणे मिध्यात्व
५ प्रसरे छे. (१३)

॥१०६॥ पंचकुत्रालसपणुवीस-पन्नरसभेयजोगओ होंति । सत्ताव-
प्यं भेया, मिच्छाईबंधहेऊणं ॥ १०७ ॥

(सू०) मोक्षो कम्माऽभावो, संतपयाईहिं नवहिं दारेहिं ।
खेत्ताइभेयओ वा, सिद्धाण पस्वणं कुज्जा ॥ १४ ॥

(भा०) मोक्षज्ञानणा सिद्धा, जं तो मोक्षे पस्वियव्वंमि ।
निद्धा पस्वियव्वा, नव्वणणे सो हु भणिओत्ति ॥ १०८ ॥ संत-
पयपस्वणया, दव्वपमाणं च खेत्त फुसणा य । कालो य अंतरं
भा नभादअप्यावहुं च्व ॥ १०९ ॥ सत्ताभिहायगपयं, संतपयं तं
च ताइ अन्यत्ति । गइयाईमु पणुं, सिद्धाण तयं भणेयव्वं ॥११०॥

। १०६ । ये प्रमाणे ५-१२-२५ अने १५ लेखने भेजवतां
सिद्धावदि आंधरेतुना ५७ उत्तरलेख थाय छे. (१०७)

मथार्थ—इभेना अभाव ते मोक्ष, सिद्धोनी प्रपणु स-
त्तादि ६ तत्त्वों अथवा क्षेत्रादि लेखवटे करवी. (१४)

साधार्थ—जं शरहे तित के मोक्षपी अलिख छे तेथी
मोक्षनी प्रपणु करवायां सिद्धनीय प्रपणु करवी. (शरखुटे)

के अती प्रपणु करवायी निद्रये मोक्षनी प्रपणु थयेदीय
करवी. (१०८) १ सत्पदप्रपणु, २ द्रव्यप्रमाण, ३ क्षेत्र,

४ मोक्षार्थ, ५ अभाव, ६ अभाव, ७ अभाव, ८ अभाव, अने नि-
द्रये अभाव (के ६ तत्त्वों) १०६) सत्तालि-

खण्डे अभाव, १०६) अने अभाव के-
अभाव, १०६) अने अभाव के-

अभाव, १०६) अने अभाव के-

अभाव, १०६) अने अभाव के-

ગર્હદિગ્ ય કાર, જોઈ વેઈ કસાય નાળે ય । રંગપદ્મંસળલેમા,
 મત્રસમ્મે સન્નિ આહારે ॥ ૧૧૧ ॥ તત્ત્વ ય સિદ્ધા પંચમ-ગર્હૈ નાળે
 ય દંસળે સમ્મે । સંતિત્તિ સેસમ્મું, પપ્મુ સિદ્ધે નિસેદ્ધિજ્ઞા ॥ ૧૧૨ ॥
 દ્વવપમાળેઽળન્તા, સિદ્ધા સ્વેત્તમિ તે સમોગાઢા । લોગસ્સ અસંત્વે
 જ્ઞહ-ભાળે સવ્વેઽવિ ઈકો વા ॥ ૧૧૩ ॥ તં ત્તિય સવિસેસયરં, ફુ-
 સંતિ જં ફાસઓઽવિ ફુસળત્તિ । ઈકં પહુચ્ચ કાલો, સાઈ ય અપ-
 જ્ઞવસિઓ ય ॥ ૧૧૪ ॥ નત્તિય ડ અંતરં.સિં, ભાળે જીવાળઞ્ઞ-
 તિમે તે ડ । સ્વહયપરિણામિઈમું, માં.ત્તું હુંતિ સિદ્ધા ડ ॥ ૧૧૫ ॥
 યોવાઞ્ઞંતરસિદ્ધા-ઽળંતગુણા સિં પરંપરાસિદ્ધા । સ્વેત્તાર્હમુ ય સિદ્ધા,
 પુવ્વાવત્ત્યાઈ નેયવ્વા ॥ ૧૧૬ ॥ સ્વેત્તે કાલે ગર્હલિંગ-તિત્ત્યચારિ-

(૧૧૧) તેમાં સિદ્ધ જીવો પાંચમી ગતિમાં, જ્ઞાનમાં (કેવળ
 જ્ઞાનમાં), દર્શનમાં (કેવળ દર્શનમાં), અને સમ્યક્ત્વમાં
 (ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વમાં) છે, શેષ પદોમાં સિદ્ધનો નિષેધ કરવો
 ૧. (૧૧૨) “ દ્રવ્ય પ્રમાણ ” દ્વારમાં સિદ્ધ અનંત છે,
 ૨ અને ક્ષેત્રદ્વારે એક અથવા અનેક સિદ્ધ લોકના અસંખ્યાત-
 મા ભાગે અવગાહેલા છે. ૩ (૧૧૩) જે કારણે પડખે પડખે
 પણ ક્ષેત્રસ્પર્શના હોય છે માટે નિશ્ચયે સાધિક તેજ (લોકા-
 સંખ્યેય ભાગ) ક્ષેત્ર (સ્પર્શના દ્વારમાં) છે. ૪ (કાળદ્વારે)
 એક સિદ્ધ આશ્રયિ સાદિ અનંતકાળ છે. ૫ (૧૧૪) એ
 સિદ્ધને (સિદ્ધત્વત્તું) અન્તર નથી (ઇતિ અન્તરં) ૬,
 વળી સિદ્ધો સર્વ જીવોથી અનંતમા ભાગે છે (ઇતિ ભાગ-
 દ્વારં) ૭, અને સિદ્ધો ક્ષાનિક તથા પારણામિક ભાવમાં છે
 (ઇતિ ભાવદ્વારં) ૮, (૧૧૫) (હવે અસ્પ બહુત્વ કહે
 છે) અન્તર સિદ્ધ થોડા, તેથી પરંપર સિદ્ધ અનંતગુણ છે,
 વળી ક્ષેત્રાદિ લેદોમાં સિદ્ધો પૂર્વાવસ્થાએ (પૂર્વભવની અપેક્ષાએ)
 બાણવા (તે દર્શાવે છે.) (૧૧૬) ૧ ક્ષેત્ર, ૨ કાળ, ૩ ગતિ,

तदुद्धनाणाङ् । अत्रगाहंतरसंज्ञा, अप्पावहुयं च सिद्धेऽनु ॥ ११७ ॥
 त्वेचमि मणुयखेत्ते-ज्जंतरभावेण लह्इ सिद्धत्वं । उस्सपिणिओसपिणि
 -अणुभयत्त्वे य कालमि ॥११८॥ उस्सपिणिओसपिणि-कालो
 भरहाइदसमु त्वेत्तेऽनु । अणुभयत्त्वो कालो, सेसमि उमणुयखेत्तमि ॥
 ११९ ॥ मणुयगईए सिद्धइ, इत्थीलिंगाइएनु य तिसुंमि । निप-
 लिंअन्नलिंगे, गिहिलिंगे चैव दव्वंमि ॥ १२० ॥ भावे उ सलिंगे
 चिय, नित्ये सिद्धंति नित्यविरहे य । अहत्वाइ चिय चरणे, बुद्धा
 उ सयं च परओ वा ॥ १२१ ॥ नाणंमि केवलंमी, उक्कोसजइअ-
 ओ सरीरे य । पंचयणुस्सयमाणं-मि सत्तत्तयप्पमाणे य ॥ १२२ ॥

४ दिग्, ५ तीर्थ, ६ व्याप्ति, ७ पुंशु, ८ ज्ञान, ९ अवगाह,
 १० अंतर, ११ संख्या, अने १२ अल्प अहुत्त (अने १३ दाग)
 सिद्धिभां विचारवा. (११७) १ अनन्तरभावे अनुप्यक्षेत्रभां (इति
 क्षेत्रम्), २ उस्सपिणी, अवसपिणी अने अनुप्यक्षेत्रभां (उस्स-
 अपल्लो ना व्यपदेशरहित) अने शापभां सिद्धि-य धामे (११८)
 अरतादि १० क्षेत्रभां उस्सपिणी अने अवसपिणी शापभां, अने
 क्षेत्र अनुप्यक्षेत्रभां अनुप्यक्षेत्र भापये (इति शापभां) (११९)
 उ अनुप्यक्षेत्रभां, ४ स्त्री दिग्दिक्त्रे दिग्भां, इत्यर्थे स्वदिग्,
 अन्त्यदिग् अने गृहीदिग्भां अने जावर्गं तो निक्षेपे स्वदिग्, क
 निक्षेप धाय, ५ तीर्थभां तेषां तीर्थं विरहभां, ६ निक्षेपे क-
 दाप्यात् व्याप्तिभां, ७ स्वताः येषां धामेता अने धामे ताः येषां
 धामेता येषु धामे लक्ष (इति गति-दिग्-तीर्थ-व्याप्तेषु पु-
 -दागति) (१२०-१२१) अने उक्कोसजभां तस्य, ८ (१२१) १०
 अनुप्यक्षेत्रभां अने अवन्तरी उ दाग उक्कोसज उक्कोसज अने
 ८ (१२१) अन्तिगाहगाहदागं (१२२) १० उक्कोसज अन्ति-
 १ उक्कोसज अने ८ (१२२) १० उक्कोसज अने ८ (१२२) १० उक्कोसज अने ८
 (१२२) अने ८ (१२२) १० उक्कोसज अने ८ (१२२) १० उक्कोसज अने ८

अन्तरमेगं समयं, जहन्नओ इयरओ उ छम्मासा । एवं समयाण दुगं,
अणंतरं अट्ठयं तह य ॥ १२३ ॥ समपेगेगो सिज्झइ, जहण्णओ
इयरओ उ अट्ठसयं । अप्पवहुं पुण सिद्धाण, खेतमाईसु नेयव्वं
॥ १२४ ॥ संहरणेणं सिद्धा, थोवा किल जग्गओ असंखगुणा ।
उहुं थोवा हंढा-उसंखगुणा तिरियपेसेव ॥ १२५ ॥ थोवा समुद्धसि-
द्धा, असंखगुणिया उ दीवसिद्धत्ति । उस्सप्पिणीए थोवा, ओस-
प्पिणिए विसेतहिया ॥ १२६ ॥ अणुभयकाले सिद्धा, असंखगु-
णिया उ हंति इयराणं । एवं अप्पवहुत्तं, कालहारंमि सिद्धाणं
॥ १२७ ॥ निरियनरनिरयगुरगइ-उव्वट्ठाणंतरं तु जे सिद्धा । ते
कम्मो हिर थोवा, संखेज्जगुणा य तिन्नित्ति ॥ १२८ ॥ थोवा

२३) (१२३) ११ ओष्ठ समयमां ज्जन्मशी १ अने उत्कृष्टशी
१०८ भोत्रो न्तय (प्रति संख्या) वणी सिद्धोत्तुं १२ 'अश्रयणदुत्त'
द्वेत्तादि (उपर कडेता ११) द्वारे न्तणुत्तुं. (ते कडेताय छ) (१२४)
संखगुणी सिद्ध थोवा थोवा, ज्जन्मशी निश्चये असंखय-
गुणा, जेवमां थोवा, अप्पमां अश्रयणगुणा, अने तिर्थगुमां
पद्दु ज्जन्मगुणा. (१२५) समुद्रसिद्ध थोवा, अने द्वीपसि-
द्ध असंखयगुणा (प्रति द्वेत्तद्वारे अश्रयणदुत्त.) १. उत्सर्पि-
णीमां थोवा अने अप्पसर्पिणीमां विशेषाधिक (१२६) अने
अनुभवप्रपत्तामां निद्र थोवा धतरणी (अश्रयण अप्पसर्पणी)
अश्रयणमे अश्रयणगुणा के. अश्रयणमां प्रपत्तामां सिद्धोत्तुं
संखगुणदुत्त इत्तु. २ (१२७) निर्विक वन्तुय नन्द अने द्वेत्त
निर्विक नीकडेता सुत्त (संखयमां अशी) जेवमां निर्विक
कडेता के. ते अनुत्तने (सिद्धोत्तुं नीकडेता) निर्विके थोवा
अने प्रपत्ता (संखयमां सिद्धोत्तुं नीकडेता) संख्यायगुणा के. (उ-
त्तुं नीकडेता अश्रयणदुत्तम् १, ३ (१२८) समुद्रसिद्ध
सिद्धा अश्रयण निर्विके निर्विक असंखदुत्तु, अने भुवणिय
सिद्धा संखदुत्तु के. प्रपत्ता सिद्धा अश्रयणदुत्तम्) ४ अश्रयण

संखा संखा, नपुंसगीपुत्रिसल्लिङ्गसिद्धा उ । योवा अतित्यसिद्धा,
 तित्यमि असंखगुणिया उ ॥ १२९ ॥ फासियपंचचरित्ता; अपद-
 मचरणा अतइयचारित्ता । सामाह्य परिहारिय-वज्जियचरणा य जे
 सिद्धा ॥ १३० ॥ वियतियवज्जियसेसय-चरणा तद्द ते कमेण वि-
 क्षेया । योवा संदेज्जगुणा, चरणे सिद्धाण अपवहुं ॥ १३१ ॥
 पत्तेयवुद्धसिद्धा, योवा बुद्धचोदिया असंखगुणा । सिद्धाणऽपवहुंतं,
 नाणदारे अओ वोच्छं ॥ १३२ ॥ आइदुनाणा चउना-णिणो य
 आहमतिया य होऊण । जे सिद्धा ते योवा, संदेज्जगुणाऽवि य कमेण
 ॥ १३३ ॥ हीणुक्कोसा मज्झा, बुगाहणा योवया असंखाओ । अट्ट-

सिद्ध योवा अने तीर्थसिद्ध असंख्यशुद्धे. (एति तीर्थदारे
 अट्टपणहुत्व). ५ (१२८) पंच आदित्र च्छीने (सिद्ध
 योवा), (योवा) ६. प्रथम (सामाधिष्ठ) आदित्र रहित,
 (संख्यात शुद्ध) २ त्रीण (परिहारो) आदित्ररहित, (सं-
 ख्यातशुद्ध) ३ अने सामाधिष्ठ तथा परिहार (जे अन्ने आ-
 दित्र) रहित ते सिद्ध यथा, (ते संख्यातशुद्ध) ४ (१३०)
 तथा भील त्रीण सिवायना शेष आदित्रवाणा (ऐहो परि-
 रहित, संख्यात शुद्ध); ५. ते अन्तर्भे योवा अने सं-
 ख्यातशुद्ध लक्षणा. (जे प्रभाते) आदित्रदारे सिद्धितुं अ-
 ट्टपणहुत्व श्लुं. ६ (१३१) प्रत्येच्छुद्धसिद्ध योवा. तेही शु-
 ध्योपधितसिद्ध असंख्यशुद्धा हे. (एति शुद्धदारे अट्टपणहु-
 त्व). ७. तदे ज्ञानदारे सिद्धितुं अट्टपणहुत्व श्लुं. (१३२)
 प्रथमना ज्ञानवाणा (योवा) ८. आर ज्ञानवाणा (संख्यात-
 शुद्ध) २. अने प्रथमना तेषु ज्ञानवाणा (संख्यातशुद्ध) ३. अ-
 हने ते सिद्ध यथा ते अन्तर्भे योवा अने संख्यातशुद्धा श्लु
 लक्षणा. (एति ज्ञानदारे अट्टपणहुत्व लो) (१३३) ७. अन्त-
 र्भाहनावाणा योवा (ते श्रुतां) अट्ट अट्टभाहनावाणा अ-

સમયા ય યોવા, સંસ્તેજ્જગુણા ક્રમેણ તત્ત્વો ॥ ૧૩૪ ॥ ઉક્તોસેયર-
મલ્લિપ્તમ-અંતરસિદ્ધા ક્રમેણ નિદિદ્ધા । યોવા સંસ્તેજ્જગુણા, અસંસ્તગુ-
ણિયા ય સમયમિ ॥ ૧૩૫ ॥ અદ્વોત્તરસયસિદ્ધા, યોવા તત્ત્વો ક-
મેણડ્ણંતગુણા । જા પન્નાસં ગુણિયા, તત્ત્વો લ અમંસ્તગુણિયા ૩
॥ ૧૩૬ ॥ જાવ પ્ણત્રીમલ્લિપ્તમ, તત્ત્વો સંસ્તેજ્જગુણિયા ઈતિ ।
જા એકેકા સિદ્ધા, એય સિદ્ધાણ અપ્ણવદ્ ॥ ૧૩૭ ॥

(સ્ત્ર૦) હ્યુ એવ નવતત્ત્વા, સંસ્તેજ્જગુણા લ મંસ્તગુણિયા ।
ગુણિયા ઈણચ્ચંદેણ, સરણત્ત્વ અપ્ણવો રહ્યા ॥ ૧૫ ॥
॥ શ્રીદેવગુપ્તસૂરીયં નવતત્ત્વપ્રવચ્ચરણ સમાપ્તમ્ ॥

સંખ્યાગુણા અને મધ્યસચ્ચવગાહનાવાળા (તે કરતાં) અસંખ્યાગુણા
(ઈતિ સચ્ચવગાહનાદારે અલ્પબહુત્વ) લ. આઠ સમય સુધી સિદ્ધ
થયેલા થોડા અને ત્યારપછી (સમાદિ સમયસિદ્ધ) અનુક્રમે
સંખ્યાતગુણા છે. (૧૩૪) સિદ્ધાન્તમાં ઉત્કૃષ્ટજ્જન્ય અને મ-
ધ્યમ અન્તરે સિદ્ધ થયેલા અનુક્રમે થોડા સંખ્યાતગુણા અને
અસંખ્યાગુણા કહ્યા છે. (ઈતિ અન્તરદ્વારે અલ્પબહુત્વ ૧૦)
(૧૩૫) (એક સમયમાં) ૧૦૮ સિદ્ધ થયેલા થોડા ત્યાર-
બાદ અનુક્રમે (૧૦૭ થી) ૫૦ સુધીના અન્તગુણા અને ત્યાર-
બાદ ૨૫ સુધી અસંખ્યાગુણા, અને ત્યારબાદ એકેક સુધીના
સિદ્ધ સંખ્યાતગુણા છે. (ઈતિ સંખ્યાદારે અલ્પબહુત્વ ૧૧)
એ પ્રમાણે (અગીઆરદ્વારે) સિદ્ધોનું અલ્પબહુત્વ કહ્યું.
(૧૩૬-૧૩૭) :

સૂત્રાર્થ—એ પ્રમાણે આ નવતત્ત્વો (દરેકેદરેક) જૂદા
જૂદા ઉદ્દેશ સહિત સંક્ષેપે સંચલ કરવાના કારણે પોતાના સ્મ-
રણાર્થે શ્રી 'જનનચન્દ્રગણિએ રચ્યાં છે. (૧૫)

॥ શ્રી દેવગુપ્તસૂરીયનવતત્ત્વ શીખ્ણાર્થઃ સમાપ્તમ્ ॥

૧ " આચાર્યપદ " પ્રાપ્ત થયા અગાઉ ૭ માસની મર્યાદાવાળા
શ્રી ભગવતીજ પંચમંગલા યોગે (ઉપધાન) વહન કરવાથી જન્મશે

(भा०) इयं पुण्यमूरिविरइय-सम्पत्तपत्त्वणत्यगाहाणं । विवर-
णमेयं भणियं, मंडमईणं विवोहृत्यं ॥ १३८ ॥

॥ श्रीअथयदेवत्तरीयं नवतत्त्वभाष्यं समाप्तम् ॥

लाप्यार्थ—ये प्रभाष्ये सम्भृत्त्व प्रदपष्टा भाटे पूर्वसूरी-
ये रवेदी गाथाञ्चोतुं आ विवेचन व्यहपमतिवाणा उवोना बोध
भाटे 'मे' इत्युं. (१३८)

॥ श्री अथयदेवत्तरीयभाष्य शब्दार्थः समाप्तः ॥

“ अथिपदं प्राप्ति इत्युं इत्युं अने ते अथयथाभां श्रीविनयन्त्र ज्ञेयुः
नाम इत्युं. “ पाणमानिकभगवन्व्यहंगोपधानोहृत्तनायानगपिता-
म्ना जिनचन्द्रेण पूर्ववन्दानामैतन् . तस्योक्तगवन्वायां कृ श्री
देवदुमाचार्येणैतन्वर्धः. इति वृत्तियाग नदोद्वयोपाभ्यायाः ” भा-
ष्यथी विवाषोदार्दि प्रकराना तथा श्रीविमन्वती नाराधनाथी व्याख्यार्थपद
प्राप्ति इत्युं त्वाथी “ श्रीविशुभयनि ” नाम प्रख्यात यत् इत्युं देवी
विनयन्त्रायां आ प्रकरणे प्रकृता ये.

॥ सर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीदेवेन्द्रसूरिसन्ध्वं

॥ श्रीनवतत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्तरोपेत) परिशिष्ट नं. ग. (५)

जियअजियपुनपावा-सवसंवरनिज्जरा उ वंधंमि । मुख
त्ति तत्त्वग्ने-सया रुई होइ कायन्वा ॥१॥ तत्त्व जिया एगविहा,
दुहा तिहा चउह पंचहा छद्धा । च्येण तस इयरेहिं, वेयगईकरण
काएहिं ॥ २ ॥ भूमीजलजलणानिल-वणस्सई थावरा इमे पंच ।
वियतियचउपंचिदिय-तस चउहा नवविहासव्वे ॥३॥ एगिदिय सु-
हुमियरा-सन्नियर पर्णिदिया सवित्तिचउ । अपज्जत्ता पज्जत्ता,
चउदसहा अहव हुंति जिया ॥ ४ ॥ सुहुमियरभूजलानल-पवणा-

ॐ, अॐ, पुष्य, पाप, आश्रव, संवर, निर्जरा, पंध
अने मोक्ष अने नवतत्त्वमां हुमेशां इत्थी करवी. (१) त्यां ॐ
चेतनरूपे अेकविध छे, तस स्थावररूपे द्विविध छे, स्त्री, पुंश्र
अने अनपुंसकबेदरूपे त्रिविध छे, देव, नारक, भनुष्य, तिर्यग्यगतिरूपे
चतुर्विध छे, पांच्यष्टद्विधेथी पंचविध अने छकायथी षड्विधछे. (२)

नादपृथ्वी, पाणी, अग्नि, वायु, अने वनस्पति अे पांच्य स्थावर छे.
द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय अने पंचेन्द्रिय अे चार तस
छे. अेभ भधा भेगवता नवविध ॐ छे. (३) अथवा अेकेन्द्रिय
अे ज्ञतना सूक्ष्म अने भादर, पंचेन्द्रिय अे ज्ञतना संज्ञि अने
असंज्ञि—तथा द्वीन्द्रिय, त्रीन्द्रिय, चतुरिन्द्रिय भणी सात पर्यासा
अने सात अपर्यासा अेभ (चौह प्रकारे ॐवो छे.) (४) सूक्ष्म
अने भादर पृथ्वी, पाणी, अग्नि, वायु तथा अनंत वनस्पति,

पंतवण इयरवण विगला ३ सन्नि असन्नि पर्णिदी-अपजत्तपजत्तव-
त्तीसं ॥ ५ ॥ ते लक्कक्किण्हपक्खिय-भेएहिं अहव भव्वमव्वेहिं । च-
उसट्ठिविहा कम्म-प्पगइभेएहिं बहुहा वा ॥६॥ (इति जीवतत्त्वम्)
पंच अजीवा, धम्मा-धम्मागासद्धपुग्गला तत्त्य । पढमा चउरो अ-
क्किरिय-अरुविणो रुविणो चरिमा ॥७॥ तेसिं भैया १ लक्खण २-सं-
ठाण ३ पमाण ४अप्पवहुभावा ५ । नेया भैया तिय तिय-तिय इगचउ
इय अजीवचउदसंगं ॥ ८ ॥ (गीतिः) धम्मत्थिक्कायदव्वं, तस्स
य भागो विवक्खिओ देसो । अविभागो उ पएसो, एवमधम्मे
नभे वि तियं ॥ ९ ॥ कालो एगविहो चिय, भावपरावत्तिहेउ नि-
च्छइओ । ववहारिओ उ रविगइ-गम्मो समयाइ णेगविहो ॥१०॥

प्रत्येक वनस्पति, त्रलु विकलेन्द्रिय, संज्ञि, असंज्ञि, पंचेन्द्रिय
ये सोण पर्याप्ता अने सोण अपर्याप्ता भणी अत्रीश प्रकारे
एव धाय छे. (५) ये अत्रीश शुद्धलपाक्षिक अने अत्रीश
दृग्धुपाक्षिक अथवा सव्य अने असव्य येम गणीये, तो ये-
सठ प्रकारे एव धाय, अथवा कर्म प्रकृतियेना लेहे करीने
अनेक प्रकारे एव ज्ञाय छे. (६) (धृति एवतत्त्व. १)

अएव पांच छे—धर्म, अधर्म, आकाश, काण, अने पुद्गल,
त्यां पहेला चार अस्मि अने अइपि छे, अने छेस्ता पुद्गलो इपी
छे. (७) तेमना लेह १ लक्ष्ण २ संस्थान ३ प्रमाण ४ अद्वयबहुत्व
५ अने साव ६ लक्षण, तेमां लेहो अनुक्रमे त्रलु त्रलु अेक अने चार
येम अएव यौह छे. (८) धर्मास्तिकायइप आणुं इत्य, तेना अमुक
विवक्षित सागतो देश, अने नानामानानो अविशाल्य सागतो प्रदेश,
येम अधर्म तथा आकाशना पणु त्रलु त्रलु लेह लक्षण. (९)
काण निश्चयधी गणीये तो. साव पशवृत्तिना हेतु (अेटवे पदा-
येना नवा लुनापणानो हेतु) अेक छे. अने व्यवहारधी गणीये
तो. सूर्यनी गतिधी ज्ञातो समय विगेरे अनेक प्रकारेना छे.
(१०) (व्यवहारिक काणना लेह आ प्रमाणे छेः)—समय, आ-

સમયાવલિય મુહુતા, દિવસ અહોરત્ત પંચમાસા ય । સંવચ્છરજુ-
 ગપલિયા, સાગરઓસપ્પિપરિયટ્ટા ॥ ૧૧ ॥ પુગ્ગલનિચંઓ સંખો,
 દેસપણેસા તહેવ પરમાણૂ । કેવલઅણુઓ સુહુમો, દુફાસડગવન્ન-
 ગંધરસો ॥ ૧૨ ॥ (દારં ૧) ગડ્ડલક્ષણો ય ધમ્મો, પુગ્ગલજીવાણ
 ગડ્ડપરિયાણ । ગમ્મણોવગ્ગહહેઝ, જલયરજીવાણ સલિલ વ ॥ ૧૩ ॥
 ઠિડ્ડલક્ષણો અહમ્મો, પુગ્ગલજીવાણ ઠિડ્ડપરિણયાણ । ઠાણોવગ્ગ-
 હહેઝ, પહિયાણ વ વહલતરુચ્છાયા ॥ ૧૪ ॥ સપ્પંડટ્ટં સંવ્વગયં, અ-
 વંગાસપયં ચ હોઈ આગાસં । ભાવપેરાવિસિલક્ષણ-મદ્દાદવ્વંતુ નેય-
 વ્વં ॥ ૧૫ ॥ ઉવચયઅવચયઓયાણ-મોક્કસરસગંધવન્નમાઈયં ।
 ઠાયાયવતમમાઈણ, લક્ષણં પુગ્ગલાણં તુ ॥ ૧૬ ॥ (દારં ૨) ધમ્મા-
 ધમ્મા લોગા-ગિઈ ઉ કાલો ઉ વત્તણારૂવો । નિયસંઠાણવિમુક્કો, ઉ-

વલિકા, મુદ્ધુર્ત્ત, દિવસ, અહોરાત્ર, પક્ષ, માસ, સંવત્સર, યુગ,
 પદ્યોપગ, સાગરોપમ, ઉત્સર્પિણી, અવસર્પિણી અને પુદ્ગલપરાવર્ત્ત.
 (૧૧) પુદ્ગલનો સમૂહ તે સ્કંધ, દેશ, પ્રદેશ, તેમજ પરમાણુ એમ
 પુદ્ગલના ચાર ભેદ છે. છૂટો પરમાણુ તે સૂક્ષ્મ હોય છે, અને
 તેને બે સ્પર્શ તથા એક વર્ણુ-એક રસ-એક ગંધ હોય છે.
 (૧૨) (આ પ્રથમ ભેદદ્વાર થયું, હવે બક્ષણુદ્વાર કહે છે.) ગતિ
 પરિણુત પુદ્ગલ અને હવેને ધર્માસ્તિકાય, જલંચર હવેને
 એમ પાણી મદ્દગાર છે, તેમ ગમન કરવામાં મદ્દગાર છે. માટે
 ગતિલક્ષણુ તે જાણવે. (૧૩) સ્થિતિ પરિણુત પુદ્ગલ અને હવેને અ-
 ધર્માસ્તિકાય, પથિકાને ઘાટી તરછાયાની માફક સ્થિર રહેવામાં
 મદ્દગાર છે. માટે સ્થિતિલક્ષણુ તે જાણવે. (૧૪) પોતામાં રહેલું
 સર્વવ્યાપક અને અવકાશ દેનાર તે આકાશ છે, અને ભાવ
 પરાવર્ત્તિ એ અદ્વાદાન્ય (કાળ)નું લક્ષણુ જાણવું. (૧૫) છાયા આ-
 ત્તર અંધકાર વિગેરે પુદ્ગલોનું લક્ષણુ એ છે. કે, તે હિપચય અપચય
 પચન્ના, દેવાઈ મુદ્ધર્ક થકાય તેવા, વગેરે ગંધ વર્ણુયાળા
 ઈત્યાદિ લક્ષણુ છે. (૧૬) (ચીત્તું લક્ષણુદ્વાર કહ્યું, હવે સંસ્થાન-

त्रयारा द्रव्यपक्षाओ ॥ १७ ॥ सञ्जुसिरवद्गोलग-सरिसांगारो
 अलोगभागासो । लोको देसाहद्विय-कदित्यकरजुगनरसरिच्छो
 ॥ १८ ॥ अचित्तमहाखंधो, लोगसमाणो य अद्वसाम्दओ । पोगल
 गोगागारो, संखासंखद्विं सेसा ॥ १९ ॥ (दारे ३) एगंजियपएस-
 समो, धम्माऽधम्मो य लोगभागासो । कालह्वं एगं, अणंतया पो-
 गलअलोगा ॥ २० ॥ (दारे ४) योवो कालो लोको, धम्मोऽध-
 म्मो असंख तिच्चि समा । दुच्चि अणंता पुंगल-अलोगखपएसया
 कमसो ॥ २१ ॥ (दारे ५) धम्माधम्मतोसा, कालो परिणामिए
 इहं भावे । उदयपरिणामिए पु-गला उ, सवंसु पुण जीवा ॥२२॥

द्वार छे छे.) धर्मास्तिकाध अने अधर्मास्तिकप्रय दोहनां आ-
 धारे छे. काण वर्तनाइय होवाथी संस्थान रहित छे—ते द्र-
 व्यनो अर्थाय छे, छतां एपयाटे (द्रव्य) गहाय छे. (१७) अदो-
 धाध श्रुषिर वर्तुं हयोगाना जेवा आकारवाणो छे, अने दोधा-
 धध वैशाणस्थित (पहोणा पग हरी हसा रहेलो) अने छेहे हाथ
 राणनाथ भाइसना सरणो छे. (१८) आठ समयनी स्थि-
 तिवाणो अचित्त महाच्छेध दोधप्रमाण छे. पाठीनां पुद्गल
 अनेक आधारे छे, अने तेनी संख्याती असंख्याती स्थिती
 होय छे. (१९) (आ नीते त्रीलुं संस्थानद्वार छहुं, हुवे प्रमाण-
 द्वार छे छे.) धर्म-अधर्म अने दोधाधधना प्रदेश ओक
 एवना प्रदेश सरणो छे. काणद्रव्य ओक छे, पुद्गल अने
 अदोधना प्रदेश अनंता छे. (२०) (योयुं प्रमाणद्वार छहुं
 हुवे अल्पमहत्त्वद्वार छे छे.) काण (ओक होवाथी) योथी योधी
 संख्यातो थयो, दोध-धर्म-अधर्म ओत्रले सरणो असंख्यशुद्ध
 छे. पुद्गल अने अदोधाधधप्रदेशो ओ ओ अनंतशुद्ध छे. (२१)
 (पांचसुं अल्पमहत्त्व छहुं, हुवे भावद्वार छे छे.) धर्म-अधर्म-
 आधध अने काण पारिष्ठाभिक लावमां छे, पुद्गलो उदय अने
 परिष्ठाभ ओ अने लावमां छे, अने एवो सर्व लावमां छे. (२२)

માવા છ ષ્ચોવસમિય-સ્વરૂપજીવસમ-ઉદય પરિણામા । દુન-
 ષટ્ટારિગવીસા-તિગમેયા સંનિવાઓ ય ॥ ૨૩ ॥ સગ્મચરૂણાણિ
 પદમે-વીણ વરનાણદંસણચરિસા । તહ દાણલાભધોગો-વધોગ-
 વિરિયાણિ સગ્મં ષ ॥ ૨૪ ॥ ચડનાણનાણતિગં, દંસણતિગ પંચ
 દાણલક્ષીઓ । સંમત્તં ચારિત્તં ચ, સંજમાસંજમો તદ્દે ॥૨૫॥ ષ-
 ડગડ ષડકસાયા, લિંગતિગં લેસછક્કમનાણં । મિચ્છત્તમસિદ્ધ-
 ત્તં, અસંજઓ તુરિયભાવંમિ ॥ ૨૬ ॥ પંચમગંમિ ય ભાવે-જીવાડ-
 મન્વત્તમન્વયાઈણિ । પંચપ્હવિ ભાવાણં, મેયા ઇમેવ તેવન્ના ॥૨૭॥
 (કૃત્યજીવતત્ત્વમ્) સુહરેજ કમપગઈ, પુન્નં દુહરેજ વુચ્ચઈ પાવં ।

બાવ છ છે:—બે પ્રકારનો ઔપશામક ૧, નવ પ્રકારનો ક્ષા-
 નિક ૨, અઢાર પ્રકારનો ક્ષાયોપશમિક ૩, એકવીશ પ્રકારનો
 ઔદયિક ૪, અને ત્રણ પ્રકારનો પારિણામિક ૫ છે. તથા છઠ્ઠો
 સાંનિપાતિકભાવ છે. (૨૩) પહેલામાં 'સમ્યક્ત્વ અને ચારિત્ર
 (૨) છે, બીજામાં 'શ્રેષ્ઠજ્ઞાન, દર્શન, ચારિત્ર, તથા જ્ઞાન,
 ભાસ, ભોગ-ઉપભોગ, વીર્ય, અને સમ્યક્ત્વ એ નવ છે. (૨૪)
 ચાર જ્ઞાન, ત્રણ અજ્ઞાન, ત્રણ દર્શન, પાંચ જ્ઞાનાદિક્ષણિધ્યો, 'સ-
 મ્યક્ત્વ, ચારિત્ર, અને સાંયમાસંયમ એ અઢાર ત્રીજા ભાવમાં ર-
 હેલા છે. (૨૫) ચાર ગતિ, ચાર કપાય, ત્રણ વિંગ, છ
 લેશ્યા, અજ્ઞાન, મિથ્યાત્વ, અસિદ્ધપાણું અને અસંયમ એ એ-
 કવીશ ચોથા ભાવમાં છે. (૨૬) પાંચમા ભાવમાં છવ, અભ-
 વ્યપાણું તથા ભવ્યપાણું વિગેરે છે, એમ પાંચ ભાવના પ્રેપન
 લેદ છે. (૨૭) (છઠું ભાવઢાર કળું) (મૂનિ અજીવનાત્વ ૨)
 સુખદેનુ કર્મપ્રકૃતિ એ પુણ્ય કહેવાય છે, અને દુઃખદેનુ કર્મ-
 પ્રકૃતિ તે પાપ કહેવાય છે, ત્યાં પુણ્યના ૪૨ કોદ છે, અને પા-

૧ ઔપશામિકસમ્યક્ત્વ, ઔપશામિકચારિત્ર. ૨ કૈવલજ્ઞાન. કૈવલદર્શન,
 ક્ષાનિકચારિત્ર વિગેરે લેવં. ૩ ક્ષાયોપશમિકસમ્યક્ત્વ, ક્ષાયોપશમિકચારિત્ર,

वायालीसं वासीइ, तैसि भैया इमे कमसो ॥ २८ ॥ तिरियाड
सायमुच्चं, तित्ययर पर्णिदिजाइ तसदसगं । मुखगइ मुवन्नचउगं,
आइमसंघयणसंटाणं ॥ २९ ॥ निमिणायवनरमुरतिग-पर-
घा उस्तासगुल्लहुज्जोयं । पणतणु उवंगतियमिय, वायालं
पुन्नपर्णिइओ ॥ ३० ॥ (इति पुण्यतत्त्वम्.) यावरदस निरय-
तिगं, तैसा संघयणजाइसंटाणा । तिरिदुगुवघायकुखगइ, वन्न-
चउकं च अपसत्यं ॥ ३१ ॥ नाणंतरायदसगं, नव वीए नीयगोय
मस्तायं । मिच्छं क्कसायपणवीस. णवणगिइउ वासीइ ॥ ३२ ॥
(इति पापतत्त्वम्) भवभमणहेउ कम्मं, जीवो अणुसमयमा-
सवइ जचो । सो आसवो त्ति तस्स उ, वायालीसं भवे भैया ॥ ३३ ॥

पना ८२ लेख छे, ते आ इमे छे. (२८) तिरियायु, साता-
वेदनीय, उच्चगोत्र, तीर्थक्षर नाम, पंचेन्द्रिय लति, तस द-
शक, शुभ विहायोगति, शुभवर्णादिचतुष्टय, प्रथम संघयण, प्रथम
संस्थान (२९) निर्माण नाम, आतप नाम, नरत्रिक, सु-
रत्रिक, पराधात नाम, उच्छ्वास नाम, अशुद्धि नाम, उद्योत नाम,
पांच शरीर, तस अंगोपांग, अम वेतापीश पुण्यप्रकृति छे.
(३०) (अे पुण्यतत्त्व श्लुं. ३) स्थावर दशक, नरत्रिक, शेष
संघयणप, शेषलति ४, शेष संस्थान प, तिर्यङ्द्रिक, उपधातनाम,
अशुभविहायोगति, अप्रशस्त वर्णचतुष्टय, ज्ञानावरण पांच, अंतराय
पांच, दर्शनावरण नव, नीच गोत्र, असातावेदनीय, मिथ्यात्व
मोहनीय अने परीश ध्याय, अे व्याशी पापप्रकृति छे. (३१-३२)
(अे पापतत्त्व श्लुं ४) उवमा लेनाधी समय समय लवज्जमणु हेतु
धर्मआश्रवे अेष्टहे लराय ते आश्रव, तेना वेतापीश लेख छे.
(३३) पांच हृद्रिय, पांच अन्नत, तसु योग, चार ध्याय

इंद्रिय अव्वय जोगा, कसाय किरियाउ तेसिमे भैया । कमसो पंचय
 पंच य, तिन्नि य चउरो य पणवीर्म ॥ ३४ ॥ सोयं चक्खुं घाणं,
 रसणा फरिसणमिइंदिया पंच । तह अव्वय जियवहमो-सदिन्न-
 मेहुणपरिगहिया ॥ ३५ ॥ मणवयतणुजोगतियं, अपसत्थं तह क-
 साय चत्तारि । कोहो माणो माया-लोभो, किरियाउ अह एया
 ॥३६॥ १ काइय २ अहिगरणीया ३ पाउसिया ४ पारितावणी
 किरिया । ५ पाणाइवायारंभिय ६-७ परिगहिया ८ मायवत्ती य
 ॥ ३७ ॥ ९ मिच्छादंसणवत्ती, १० अप्पन्नवखाण ११ दिट्ठि १२ पुट्ठी

१. एतासामर्थलेशोवम कायेनायतमानेन निर्वृत्ता कायि-
 कीक्रिया २. पशुगर्भादिप्रयत्नेन वा सद्गतादिनिर्घर्शनेन याधि-
 कर्मािकी ३. जीवाजीव्यारूपपरि ग्रहणेण प्राहंपिकी ३. निर्येदात्
 क्रोधादंश स्वपर्याः परितापनेन परितापनिकी ४. एतत् प्राणाति-
 पातेन प्राणातिपानिकी ५. कृत्याधारंभेणारंभिकी ६. धान्यादि
 परिग्रहेण परिग्रहिकी ७. मायया पणवत्तनेन मायाप्रत्ययिकी
 ८. जितमयचनाप्रकृतनेन मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी ९. अविगत्या
 अप्रत्याख्यानिकी १०. कौतुकात् निरीक्षणं दृष्टिकी ११. राग-

य । १३ पाङ्गुचिय १४ सा मंतोवणीय १५ नेसत्थि १६ सा-
हृत्थी ॥ ३८ ॥ १७ आणदण १८ वियारणिया, १९ अणभोगा
२० अणवकंत्तपञ्चया । २१ अन्नपओग २२ समुदाण, २३ पिज्ज-
२४ दोत्ते २५ रियावहिया ॥ ३९ ॥

(इत्याश्रवतत्त्वम्) विहियदुवारं गेहे, सरे य पविसइ ज-
हा न रेणुजलं । तह पिहियासवदारं, न विसइ जीवेवि पावमलं
॥ ४० ॥ तो असुहासवनिग्गह-हेऊ इह संवरो विणिद्धितो । सो

हेवाज्जीवाजीवस्वरूपप्रच्छनेन रागाद्भवादीनां हस्तस्पर्शनेन
वा पृष्टिकी स्पृष्टिकी वा १२. जीवाजीवौ प्रतीत्य कर्मबंधनेन
प्रातान्थिकी १३. गवाश्वदिकं किंचिन् ब्रह्मं समंतादुपनिपतंतं
प्रशान्तं च लोकमवलोक्य हर्षकरणेन. अनाच्छादितभाजने प्र-
त्तानां समंतादुपनिपातेन वा सामंतोपनिपातिकी १४. राजाधा-
देशान्नितरां यंत्रशस्त्राघातकरणेन नैशचिकी १५. जीवेन श्वाना-
दिना अजीवेन शस्त्रादिना शशकादिकं मारयतः स्वाहस्तिकी
१६. जीवाजीवयोरज्ञापनेन आनयनेन वा आज्ञापनिकी आना-
यनिकी वा १७. जीवाजीवयोः स्फोटनेन विदारणिकी १८,
अनुपयोगाहत्यादानग्रहणनानाभोगिकी १९. इहपरलोकविरु-
द्धाचरणनानधकांक्षप्रत्ययिकी २०. दुष्प्रणिहितयोगप्रयेण प्रायो-
गिकी २१. अटानां कर्मणां येन समुपादानं भवति तेन सामु-
दानिकी २२. मायात्रोभनिधिना प्रेमिकी २३. क्रोधमाननिधिता
हंषिकी २४. अकषायिणां केवलकाययोगजबंधेन ऐर्यापथिकी २५.

भधिडी. (३८-३९)

(आश्रवतत्त्वं इहं, य. इवे संवतस्व इहे छे.) अंध
दरवाणवणा धरमां धुज पेसती नधी, अने तणावमां पाही पे-
केतुं नधी. तेम अंध इरेडा आश्रवणी दारवाणा छवमां पधु
पापमय पेसतुं नधी. (४०) तेधी अशुल आश्रवने शैठवा-
ना वे छेतु. ते छेडां संवर इहेडे छे, ते अनेडे प्रशरने छे,

પુણ પેગવિહોત્રિ હુ, ઇહ મણિઓ સત્તવન્નવિહો ॥ ૪૧ ॥ તત્ય પ-
 રીસહ સમિર્ઠ, ગુત્તી ભાવણ ચરિત્તધમ્મેહિં । વાવીસપણતિવારસ-પણ
 દસમેણ્હિ જહસંસં ॥ ૪૨ ॥ સુદ્દા પિવાસા સીડણ્હે, ઢંસાચેલારહ-
 ત્થિઓ । ચરિયા નિસીહિયા સિજ્જા, અવકોસવહજાયણા ॥૪૩॥
 અલામરોગતણ્ણાસા, મલસકારપરીસહા । પન્ના અન્નાણ સંમત્તં,
 ઇહ વાવીસં પરીસહા ॥૪૪॥ ઇરિયાભાસાણ્ણ-આયાણુસ્સાગ્ગ પંચ
 સમિર્ઠઓ । મણગુત્તી વયગુત્તી, તણુગુત્તી ગુત્તિતિયમેયં ॥૪૫॥ ભાવિજ્જ
 ભાવણાઆ, વારસ તાઓ અણિચ્ચ અસરણયા । ચડગઇભવસ્સરૂવં,
 પ્પગત્તન્નત્ત અસુડ્ડત્તં ॥ ૪૬ ॥ આસવસંવરનિજ્જર-લોગસરૂવાણિ
 સુટ્ઠુદેસિત્તં । ધમ્મે જિણાણ અડ્ડુ-લ્લહં ચ સંમત્તવરરયણં ॥૪૭॥
 સામાઙ્ગયં ચ છેઓ-વદ્દાવણિયં ચ સુટ્ઠુ પરિહારં । તહ સુહુમસંપરાયં,
 અહસ્વાયં પંચમ ચરિત્તં ॥ ૪૮ ॥ સાવજ્જજોગવિરહ્હિત્તિ, તત્ય સા-

છતાં ધહાં તે સત્તાવન લેદનેા ગણાય છે. (૪૧) ત્યાં ખાવીસ
 પરીપહ, પાંચ સમિતિ, ત્રણ ગુત્તિ, બાર લાવના, પાંચ ચારિત્ર,
 અને દશ યતિ ધર્મ એમ ૫૭ લેદે છે. (૪૨) ભુખ, તરસ,
 ટાઢ, તડકો, ઢંશ, અલ્પ વસ્ત્ર, અરતિ, સ્ત્રીઓ, મુસાફરી, ક-
 ટાસણ, (આશન), દર્લાશય્યા, આકોશ, વધ, લિક્ષાવૃત્તિ,
 અલાલ, રોગ, તૃણસ્પર્શ, ગળ, સતકાર, પ્રજ્ઞા, અજ્ઞાન, અને
 સમ્યક્ત્વ એ ખાવીસ પરીપહ છે. (૪૩-૪૪) ધર્મા, ભાષા,
 એષણા, આદાન, અને ઉત્સર્ગ, એ પાંચ સમિતિ છે. મનગુત્તિ,
 વચનગુત્તિ, અને તનુગુત્તિ એ ત્રણ ગુત્તિ છે. (૪૫) બાર
 લાવનાઓ લાવવી તે આ છે:—અનિત્ય, અશરણ, ચતુર્મતિ-
 લવ સ્વરૂપ, એકત્વ, અન્યત્વ, અશુચિત્વ. (૪૬) આશ્રવ,
 સંવર, નિર્ગરા. લોકસ્વરૂપ જિન ધર્મ સુષ્ટુભાષિતપણું, અને
 જિન ધર્મમાં અતિ દુર્લભ સમ્યક્ત્વ રત્ન. (૪૭) (પાંચ
 ચારિત્ર આ છે.) સામાયિક, છેદોપસ્થાપનીય, પરિહાર વિશુ-
 દ્ધિ, સૂક્ષ્મ સંપરાય, અને પાંચમું યથાખ્યાત. (૪૮) ત્યાં

माइयं दुहा तं च । इत्तरमावकहंति य, पढमं पढमंतिमजिणाणं
 ॥ ४९ ॥ तित्येसु अणारोविय-वयस्स सेहस्स योवकालीयं । से-
 साणमावकठियं, तित्येसु विदेहयाणं च ॥ ५० ॥ परियायस्स उ
 छेओ, जत्थोवद्दावणं वणसुं च । छेओवद्दावणमिह, तमणइयारंयरं
 दुविहं ॥ ५१ ॥ सेहस्स निरइयारं, तित्यंतरसंकमे व तं होज्ज ।
 मूलगुणयाइणो सा-इयारसुभयं च ठियकप्पे ॥ ५२ ॥ (स्थि-
 तास्थितकल्पः पुनरेवं) आचेलुक्कुद्देसिय, सिज्जायर रायपिंढ
 किइकम्मे । वय जिह्व पढिकमणे, मासं पज्जोसवणकप्पो ॥ ५३ ॥
 आचेलुक्कुद्देसिय, पढिकमणे रायपिंढ मासेसु । पज्जुसणाकप्पंमि
 य, अट्ठियकप्पो सुणेयव्वो ॥ ५४ ॥ आचेलुक्को धम्मो, पुरिम-
 स्स पच्छिमस्स य जिणस्स । मज्झिमयाण जिणाणं, होइ अचेलो

सामायिक ते सावध योगनी विरति लक्षण्यी, ते जे प्रक्षरतुं छे:-
 धृत्वर, अने यावत्तथिक त्यां पडेला अने छेला तीर्थक्षरना ती-
 र्थभां ले साधुने हल्लु व्रत आशोपाया न होय, तेवा शिष्येने
 होय छे. ते थोडा वप्रतनुं पडेलुं धृत्वर सामायिक छे. लाक्षी-
 ना तीर्थक्षरौ तथा महा विदेहभांयावत्तथिक होय. (४९-५०) त्यां
 पर्याय शोपवामां आवे, अने व्रतभां उपस्थान थाय, ते छेदो-
 पस्थापनीय छे. ते जे प्रक्षरतुं छे:-निरतिवार अने साति-
 वार. (५१) शिष्येने अथवा तीर्थातरमा संकभ धरतां निरति-
 वार होय छे, अने मूणशुलु लांगनारने ते सातिवार होय छे.
 ते जे प्रक्षरतुं छेदोपस्थानीय स्थितकल्पभां गणाय छे. (५२)
 (स्थितास्थितकल्प आ प्रमाणे छे:-) अचेलकल्प, औद्देशिक कल्प
 शय्यातरकल्प, राजपिंडकल्प, धृतिधर्मकल्प, व्रतकल्प, अचेलकल्प
 प्रतिकमणुकल्प, मासकल्प अने पथुषण्णकल्प. (ये कल्प गणाय
 छे.) (५३) तेभां अचेलकल्प, औद्देशिक, प्रतिकमणु, राजपिंड, मासकल्प,
 अने पथुषण्णकल्प. जे छे अस्थितकल्प लक्षण्य. (५४) पडेला
 अने छेला तीर्थक्षरना तीर्थभां अचेल धर्म छे. वयला तीर्थ-

સવેલો વા ॥ ૫૫ ॥ ૩૬ પુરિમપચ્છિમાણં, જિણાણ એમં મુણિં
 જમ્મહિસ્સ । આહારમાઙ્ગ વિહિયં, તં સવ્વેસિં ન કપ્પેઙ્ગ ॥ ૫૬ ॥
 મઙ્ગિમયાણં તુ ઇમં, જં કયમ્મહિસ્સ તસ્સ વેવત્તિ । નો કપ્પેઙ્ગ
 સેસાણ ઙ્ગ; તં કપ્પેઙ્ગ એસ મેરત્તિ ॥ ૫૭ ॥ સપટ્ટિક્કમણો ધમ્મો;
 પુરિમસ્સ ય પચ્છિમસ્સ ય જિણસ્સ । મઙ્ગિમયાણ જિણાણં. કાર-
 ણજાણ પટ્ટિક્કમણં ॥ ૫૮ ॥ અસણાઙ્ગચઙ્ગ વ-ત્યપત્તકંવલગપા-
 યપુંછણયં । નિવર્પિંડમિ ન કપ્પેઙ્ગ, પુરિમંતિમજિણજઈણં તુ ॥ ૫૯ ॥
 પુરિમેયરાણ ઠિયઓ, માસકપ્પો ય મઙ્ગિમાણં તુ । અદ્વિયઓ એ-
 મેવ ય, નેઓ પજ્જોસવ્વણકપ્પો ॥ ૬૦ ॥ ચાઙ્ગમામુકોસો, જહ-
 ન્નઓ સયરિ. દિવસ ઘેરાણં । પજ્જોસવ્વણાકપ્પો, જિણાણ ઙ્ગકો-
 સઓ વેવ ॥ ૬૧ ॥ સિજ્જાયરપિંડમિ ય, ચાઙ્ગમામે ય પુરિસ-

કરોના તીર્થમાં અચેલ તથા સચેલ એમ બન્ને હોય છે. (૫૫)
 ઈહાં પહેલા અને છેલ્લા જિનના વારે એક અમુક મુનિને ઉ-
 દેશીને જે આહાર વગેરે તૈયાર કર્યું હોય, તે બીજા બધાઓને
 પણ કલ્પતું નથી. (૫૬) વચલા તીર્થકરોના વારે જેને ઉ-
 દેશીને કરેલું હોય, તે તેનેજ ફક્ત નહિ કલ્પે, બીજાઓને
 કલ્પે એવી મર્યાદા છે. (૫૭) પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરનો
 ધર્મ પ્રતિક્રમણ સહિત છે. વચલા તીર્થકરોના વારે જ્યારે કા-
 રણ પડે, ત્યારે પ્રતિક્રમણ કરાય છે. (૫૮) પહેલા તથા
 છેલ્લા તીર્થકરના સાધુઓને રાત્રીએ દીધેલા અશનપાનખાદિમ
 સ્વાદિમ કે વસ્ત્ર પાત્ર કંબળ પાદપુંજન નથી કલ્પતા. (૫૯)
 પહેલા અને છેલ્લા તીર્થકરોના વારે માસકલ્પ સ્થિત (નિયત)
 છે, અને વચલા તીર્થકરોના વારે અસ્થિત (અનિયત) માસ
 કલ્પ છે, અને એજ રીતે પર્યુષણા કલ્પ પણ જાણવો. (૬૦)
 તેમાં પર્યુષણાકલ્પ સ્થવિરોને ઉત્કૃષ્ટો ચાર માસનો અને જઘ-
 ન્યથી સિત્તેર દિવસનો છે, તેમાં જિનકલ્પીને ઉત્કૃષ્ટોજ હોય.
 (૬૧) શય્યાતરપિંડ, ચતુર્યામિ વ્રત, પુરુષ જ્યેષ્ઠ કલ્પ, અને

जिह्वे य । सिद्धिजन्यस्त य करणे, त्रियकण्पो मञ्जिमाणं पि ॥
 ६२ ॥ सिञ्जायरो पद्म वा, तयसंदिह्यो य होइ कायव्वो । एगो
 णेगेवि पद्म, बहुसंदिह्येवि एमेव ॥ ६३ ॥ सागारियसंदिह्ये, एगम-
 णेगे चउक्क भयणाओ । एगमणेगा वज्जा, णेगेसु य ठावए एगं
 ॥ ६४ ॥ अन्नत्य वत्तेज्जणं, आवत्सगचरिममन्नहिं कुणइ । हुंति
 तथा दोवि तरा, सत्याइसु अन्नहा भयणा ॥ ६५ ॥ जइ जगंति
 मुविहिया, करंति आइप्पयं तु अन्नत्य । सिञ्जायरो न होइ,
 मुत्त व कए व सो होइ ॥ ६६ ॥ दाज्जण गेहं तु सपुत्तदारो, व-
 पिज्जमाईहि उ कारणेहिं । तं वेत्त अन्नं व वइज्ज देसं, सिञ्जा-
 यरो तत्य स एव होइ ॥ ६७ ॥ लिंगत्यन्सवि वज्जो, तं परिह-
 रओ व भुंजओ वा वि । जुत्तस्स अजुत्तस्स व, रसायणो तत्त्व दि-

दृष्टिर्भ (वंदन व्यवहार) करवाने उद्यम जे वचला तीर्थक-
 राना वारानां पदु स्थित उद्यम छे. (६२) शय्यातर ते भक्ष-
 नने भादिक अधवा तेना हुत्तभहार गलुवे. अनेक भादिक होय.
 तो तेभाना जेकने शय्यातर गलुवे. जेभ तेना हुत्तभहारा भटे
 पदु समथ खेवुं. (६३) भादिक गृहस्थने हुत्तभहार जेभां
 जेक अनेकनी बालंगी छे. त्यां भादिक अने हुत्तभहार अनेक
 होय ते वर्जव, अने एथा अनेक होय. तो जेकने वर्जवुं. (६४)
 जेक देशाणि वस्ती (रात्रे म्हुं) जेहुं आवश्यक थीज स्थये करे तो.
 त्थारि ते जे स्थानना भादिक शय्यातर गलुय. वाही सार्थि सा-
 लनां बलना छे. (६५) जे सुविहित साधुजो राते जगता
 री. सुवारे थीज सार्थि आवश्यक करे. तो ते शय्यातर न
 गलुय. पदु जे सुधरे. थीज स्थये आवश्यक करे. तो अने
 शय्यातर गलुय. (६६) जे भादिक घर आवरने पदु जेहुं-
 व देवार बंदेना करे, ते भादिक थीज देवारो भादिके भक्ष-
 नो ते त्यां होय शय्यातर गलुय जे (६७) विगस्थने

દંતો ॥ ૬૮ ॥ તિત્યયરપ્પડિકુટ્ટો, અન્નાયં ઉગ્ગમો વિ ય ન સુજ્ઞે
 । અવિમુત્તિય લાપ્પવયા, દુલ્લહસિજ્જાઈ વુચ્છેઓ ॥ ૬૯ ॥ પુરપ-
 ચ્છિમવ્વજ્જેહિં, આહાકમ્મં ત્રિણવરેહિ લેસેણ । મુત્તં ત્રિદેહપ્પહિ ય,
 નય સાગરિયસ્સ પિઠો ઉ ॥ ૭૦ ॥ વાહુલ્લા ગચ્છસ્સ ઉ, પઠમા-
 લિયપાણગાઈકજ્જેસુ । સજ્ઞાયકરણઆઉ--ટ્ટિયાકયે ઉગ્ગમેગયરં
 ॥૭૧॥ દુવિહેં ગેલન્નમી, નિમંતણે દવ્વદુલ્લહે અસિવે । ઓમોયરિય
 પઓસે, મ્પ ય ગહણં અણુન્નાયં ॥ ૭૨ ॥ અસનાઈયા ચરો, પા-
 સંછળ વત્થ પત્ત કંવલયં । સૂઠ્ઠુ સુર કન્નસોહણ, નહરણિયા સાગ-
 રિયપિઠો ॥ ૭૨ ॥ તણ્ણગલ્લહારમલ્લગ-સિજ્જાસંચારપીઠલેવાઈ ।

પણ તે શય્યાતર વર્જનીય છે, તેને ત્યાગ કરનાર અથવા લો-
 ગવનાર યુક્ત (ઉપયોગવંત) અથવા અયુક્ત એ સઘળાને
 માટે રસાયણનો દ્રાવ્ય છે. (૬૮) (શય્યાતર લોગવતાં આ
 દોષો છે:—) તીર્થકરનો નિષેધ છે, અન્યાય ગણાય છે, ઉદ્ગમ
 (આધાકર્મ દોષ)ની શુદ્ધિ નહિ રહે, નિરપૃહતા ન રહે, લ-
 ઘુતા થાય, એને દુર્લભ જે વસતિ તે ફરી નહિ મળતાં તેનો
 વ્યુત્કેદ થાય. (૬૯) પહેલા તીર્થકર શિવાય બાકીના તીર્થ-
 કરોએ તથા મહા વિદેહના તીર્થકરો એ પણ લેશે કરી, કોઈ કારણે
 અધાકર્મિક હુણુ લોગવ્યું છે, પણ સાગારિકપિંડ એટલે શય્યા-
 તરપિંડ લોગવ્યું નથી. (૭૦) ગચ્છ મોટો હોય, તે પહેલી
 પંક્તિ ન્યારે પાણી વગેરે લેવા જાય ત્યારે, તથા સ્વાધ્યાય
 કરવાની ઉતાવળ હોય, ત્યારે ઉદ્ગમાદિક અન્યતર દોષ સેવી શ-
 કાય છે. (૭૧) જે પ્રકારની માંદગીમાં, નિમંત્રણમાં, દુર્લભ
 દ્રવ્યમાં અશીવ (ઉપદ્રવવાળા કાળ) માં, અવમોદરિકામાં (હ-
 નિર્લક્ષમાં) પ્રદેષમાં અને ભયમાં શય્યાતરના આહારતું ગ્રહણ
 અનુસાંત છે. (૭૨) (શય્યાતરપિંડ કઈ કઈ વસ્તુ છે તે
 ગણાયે છે) અશન, પાન, ખાદિમ, સ્વાદિમ એ ચાર તથા પાદ
 પુંજન, વસ્ત્ર, પાત્ર, કંબલ, સૂચિ, ખુર, કર્ણશોધનિકા અને

सिज्जायरपिंडो सो, न होइ सेहो य सोवहियो ॥ ७४ ॥ (शेषाः स्थितकल्पाः प्रतीताः) थिइसंययणजुयाणं, विसिद्धतवसुत्तसत्तजु-त्ताणं । होइ नवण्ह मुणीणं, परिहारविसुद्धिओ कप्पो ॥ ७५ ॥ लोभाणुं वेयंतो, जो खलु उवसामओ व खवओ वा । सो सुहुम-संपराओ, अहक्खाया ऊणओ किंचि ॥ ७६ ॥ अकसायमहक्खायं, चरणं छज्मत्थकेवलीणं तु । उवसंतखीणमोहे, सजोगजोगिमि तं कपसो ॥ ७७ ॥ खंती य महवज्जव, मुत्ती तवसंजमे य बोधच्चे । सबं सोयं आकिं-चणं च वंभं च जइयम्मो ॥ ७८ ॥ (इति सं-वरतत्त्वम्. ६) पुञ्चनिवद्धं कम्मं, महातवेणं सरंमि सलिलं व ।

नञ् रदनिष्ठा (नेष्टु) ओ शय्यातरपिंडुं छे. (७३) परंतु वृष्टु, उगण, छार (राण). भद्लक (शरावणा) —शय्या—सं-स्तारक—पीठ—द्वेष वगेरे शय्यातरपिंडुं नथी गल्लता. तेमज्ज उ-यधि (उपहरणु) सहित शिष्य पणु शय्यातर नथी. (७४) (षाहीनां स्थितकल्प प्रकट छे.) परिहार विशुद्धि कल्प या-रित्र धृति, संहनन, तप, श्रुत अने सत्त्ववान् नव मुनिओने होय. (७५) उपशम श्रेष्ठिवाणो अथवा क्षपकश्रेष्ठिवाणो त्यारे दोलना आणुओने वेदतो होय. त्यारे तेने सूक्ष्म संपराय या-रित्र श्रेष्ठाय छे. ते यथाभ्यातथी क्षंक्षुं उल्लुं छे. (७६) छ-अन्थ अथवा डेवणितुं अक्षयवाणुं यारित्र ते यथाभ्यात लल्लु-वुं. ते उपशांतनोह—क्षीणुमोह—सद्योरी तथा अयोगी शुल्लुस्थाने अनुकमे होय छे. (७७) क्षांति, मार्दव, आर्जव, सुश्रित, तप, संयम, सत्य, शौच, आश्रित्यन्य अने प्रह्वयर्थ ओ दश प्रकारनो यतिधर्म छे. (७८) (संवरतत्त्व क्लृप्तं, ६. इवे निर्जनातत्त्व श्लो छे.) सभ्यत तदुद्धधी तणावतुं पाह्णी शोषाय तेम पूर्वो षाधेदां धर्म लेनायी निर्जरे ते निर्जना.

નિજ્જિજ્જહ જેણ જિણ, બારસહા નિજ્જરા સા ઉ ॥ ૭૯ ॥ અજ-
સળમૂળોયરિયા, વિત્તીસંસ્વેવણં રસચ્ચાઓ । કાયકિલેસો સંલી-
ણયા ઉ બજ્જો તવો હોઈ ॥ ૮૦ ॥ પાયચ્છિત્તં વિણઓ, વેયાવચ્ચં
તહેવ સજ્જાઓ । જ્ઞાણં ઉસ્સગ્ગો વિ ય, અભિંમતરઓ તવો હોઈ
॥ ૮૧ ॥ (હિતિ નિર્જરાતત્ત્વમ્. ૭) જહ તુપ્પિયસ્સ બંધો, રણ-
ણ પહસંઠિયસ્સ હોઈ દહં । તહ રાગદોસજુત્તસ્સ, કમ્મુણા હોઈ
તં ચહા ૮૨ ॥ પુટ્ટં બહ્ધ નિધત્તં, નિકાઈયં ચચ્ચિ ચહવિહો બં-
ધો । પયઈદ્ધિઅણુભાગ—પ્પેસમેપ્પિ વા ચહા ॥ ૮૩ ॥ (હિતિ
વન્ધતત્ત્વમ્. ૮) જહ કંચણોવલાણં, અણાઈસંજોગસંજુયાણં પિ ।
પવલલ્લપ્પઓગા, અચ્ચંતં હોઈ હુ વિજોગો ॥ ૮૪ ॥ તહ જિય-
કમ્માણં પિ હુ, વરસુકજ્ઞાણહુયવહવસેણ । જો અચ્ચંતવિઓગો,
સો મુક્કલો નવવિહો સો ઉ ॥ ૮૫ ॥ સંતપયપરુવણયા, દઘ્વપમા-
ણં ચ ચિત્ત ફુસણા ય । કાલો ય અંતરં ભાગ, માવ અપ્પાવહું વે-

તે ધાર પ્રકારની છે. (૭૯) અનશન, ઉનોદરી, વૃત્તિસાંભેપ,
રસાત્યાગ, કાયકલેશ અને સંલીનતા એ ૬ ગાણતપ છે. (૮૦)
પ્રાયશ્ચિત્ત, વિનય, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, ધ્યાન, અને ઉત્સર્ગ એ ૬
અન્યંતર તપ છે. (૮૧) (નિર્જરાતત્ત્વ કથું, ૭. હવે બંધ-
તત્ત્વ કહે છે.) જેમ રસ્તે રાખેલા તૂપ્યા (ધીના કુડલા)
ઉપર રજ વળગી મળ્યુત બંધાય છે, તેમ રાગ દ્વેષમુક્તા છવને
કર્મનો બંધ થાય છે, તે ચાર પ્રકારે છે. (૮૨) સ્પૃષ્ઠ, બહ,
નિધન અને નિદ્રાચિત એમ ચાર પ્રકારનો બંધ છે, અથવા
પ્રવૃત્તિ, સ્થિતિ, અનુભાગ અને પ્રદેશના ભેદે કરી ચાર પ્રકાર-
નો બંધ છે. (૮૩) (બંધતત્ત્વ કથું, ૮. હવે ભાક્ષતત્ત્વ
કહે છે.) જેમ અનાદિ પ્રયોગથી અનુક્રમ રહેલા કંચન અને
ઉપરનો પ્રખલ ઘણા પ્રયોગથી અન્યંત વિયોગ થાય છે. તેમ
છવ અને કર્મનો શુદ્ધબ્યાનરૂપ અધિના વેગે કરીને અન્યન્ત
વિયોગ થાય તે ભાક્ષ. તે ત્રણ પ્રકારે છે. (૮૪-૮૫) સંતપદપ્રક-

व ॥ ८६ ॥ संतं सुहृदपयत्ता, विज्जंतं स्वहृष्टमं व न असंतं । सु-
 क्तवृत्ति पयं तस्स ३, पस्वणा मग्गणाईहि ॥ ८७ ॥ नरगइपणि-
 दित्तसभव्व—सद्धिअह्वखायस्वइयसंमत्ते । सुत्तखोणदारकेवल्ल—दं-
 सणनाणे न सेत्तेसु ॥ ८८ ॥ दव्वपमाणे सिद्धाण, जीवदव्वापि
 हुंतपंतानि । लोगन्नद :अग्गंखंसे, एगो सव्वं वि विचंमी ॥ ८९ ॥
 फुत्तणा अहिया कालो, इगमिद्धमविकरु माइओणंतो । पट्ठिवा-
 याभावाओ, मिद्धाणं अंतरं नन्थि ॥ ९० ॥ सव्वजियाणमपंतं,
 भागे वे तंस्सि दंसगं नाणं । म्मए भावे परिणा—मिये च पुण होइ
 जीवत्ते ॥ ९१ ॥ धोदा नपुंसमिद्धा, धीत्तग्मिद्धा कसंण मंगवु-
 णा । इय मृग्गवत्तत्तंयं—अंगंयंणं समयव्वायं ॥ ९२ ॥ आहं आ-

ધેઓ-વંચારઓ इत्य मुक्त्वसद्देण । वच्चंति फुडं सिद्धा, ते पुण
 पन्नरसंविहा एवं ॥ ९३ ॥ जिणसिद्ध अजिणसिद्धा, तित्यसिद्धा
 अतित्यसिद्धा य । तित्यंमी वट्टमाणे, जे सिद्धा तित्यसिद्धा ते
 ॥ ९४ ॥ तित्ये अणवट्टाणे, जाइसरणाइणा मुणियतत्ता । जे सि-
 द्दपयं पत्ता, अतित्यसिद्धा उ ते नेया ॥ ९५ ॥ समयमेव बुद्धसि-
 द्धा, तहेव पत्तेयबुद्धसिद्धा य । पढमा दुविहा एगे, तित्ययरा
 तदियरा अवरे ॥ ९६ ॥ तित्ययरवज्जियाणं, वोही उवही सुयं च
 लिंगं च । नेयाइं तेसि वोही, जाइसरणाइणा होइ ॥ ९७ ॥ मु-
 हपत्ती रयहरणं, कप्पतिगं सत्तपायनिज्जोगो । इय चारसहा उव-
 ही, होइ समयंबुद्धसाहूणं ॥ ९८ ॥ हवइ इमेसि मुणीणं, पुव्वाहीयं
 सुयं अहव नेयं । जइ होइ देवया से, लिंगं अप्पइ अह न गुरुणो
 ॥ ९९ ॥ जइ एगागी वि हु विहरण-क्वमो तारिसी व से इ-

આધેયના ઉપચારથી ઇહાં ભોક્ષ શબ્દે કરી સિદ્ધ છુવો જાણુ-
 વા. તે પંદર પ્રકારે છે:—(૯૩) જિનસિદ્ધ, ૧. અજિનસિદ્ધ,
 ૨. તીર્થસિદ્ધ, ૩. અતીર્થસિદ્ધ, ૪. ત્યાં તીર્થ વર્તતાં જે સિદ્ધ થયા
 તે તીર્થ સિદ્ધ જાણુવા. ૩ (૯૪) તીર્થ પ્રવર્ત્યા અગાઉ જાતિ
 સ્મરણાદિકથી તત્ત્વ જાણીને જે સિદ્ધપદ પામ્યા, તે અતીર્થસિદ્ધ
 ૪ જાણુવા. (૯૫) પોતાની મેળે સિદ્ધ થાય, તે સ્વયંબુદ્ધ
 ય. તેમજ પ્રત્યેકબુદ્ધ સિદ્ધ ૬ કહેવાય છે. સ્વયંબુદ્ધ જે પ્ર-
 કારે છે; તીર્થકર તથા બીજા. (૯૬) તીર્થકર શિવાયના સ્વયંબુદ્ધોની
 બોધિ, ઉપધિ, શ્રુત અને લિંગ જાણવાના છે—ત્યાં તેમને બો-
 ધિ જાતિ સ્મરણાદિકથી થાય છે. (૯૭) મુખવચ્ચિકા, રજોહરણ,
 ત્રણ ક્ષત્ર, સાત પાત્રોપકરણ એમ સ્વયંબુદ્ધ સાધુઓને બાર
 પ્રકારની ઉપધિ હોય છે. (૯૮) તેમને પૂર્વાધીત શ્રુત હોય
 અગર નહિ પણ હોય અને જે પૂર્વાધીતશ્રુત હોય, તે તેને
 લિંગદેવતા આપે છે, અને તે (પૂર્વાધીતશ્રુત) ન હોય તે શુદ્ધ-
 લિંગ આપે છે. (૯૯) જે સ્વયંબુદ્ધ એક્ટ્રો વિચરવા સમ-

च्छा । ता कुण्ड तहमन्नह, गच्छवासमणुसरइ नियमेण ॥ १०० ॥
 पत्तेयबुद्धसाहूण, होइ वसहाइदंसणा बोही । पुत्तियरयहरणेहिं, ते-
 सि जहन्नो दुहा उवही ॥ १०१ ॥ मुहपत्ती रयहरणं, तह सत्त य प-
 त्तयाइनिज्जोगो । उक्कोसोवि नवविहो, सुयं पुणो पुव्वभवपट्ठि-
 यं ॥ १०२ ॥ इक्कारस अंगाइं, जहन्नओ होइ तं तहुक्कोसं । दे-
 सेण असंपुन्नाइं, हुंति पुव्वाइं दस तरस ॥ १०३ ॥ लिंगं तु दे-
 वया देइ, होइ कइयावि लिंगरहिओ वि । एगागि च्चिय विहरइ,
 नो गच्छइ गच्छवासे सो ॥ १०४ ॥ तह बुहवोहियसिद्धा, नपुं-
 सलिंगमि इत्थिलिंगमि । नरलिंगे तह सिद्धा, गिहअन्नसलिंगसि-
 द्धा य ॥ १०५ ॥ ते इह एगगसिद्धा, इक्किक्का इक्कसमयसिद्धा जे

र्थ होय अगर तेवी तेनी धम्मो होय, तो तेम करे छे, नहि
 तो नियमागच्छमां वास करे छे. (१००) प्रत्येकपुष्प साधु-
 ओने बुधलादिक जेवाथी ओधि थाय छे, अने तेमने जघन्यपण्डे
 सुभवस्त्रिधा अने रत्नेहरणु ये ये उपधि होय छे, अने उत्कृ-
 ष्टपण्डे तेमने सुभवस्त्रिधा, रत्नेहरणु अने सात पात्रना उपकरणु
 येम नव उपधि होय छे, अने तेने पूर्वभवपठितश्रत आ
 प्रमाणे होय छे. (१०१-१०२) जघन्यथी तेने अगीयार अंग
 होय छे, अने उत्कृष्टपण्डे दैशे उल्ला दशपूर्व होय छे. (१०३)
 प्रत्येकपुष्पने विंग तो देवताञ्ज आये छे, अथवा ते विंग र-
 हित पण्डे होय छे, अने ते ओझाधीन विचरे छे, पण्डे गच्छ-
 वासमां जाता नथी. (१०४) (आ रीते छ लेह यथा, पा-
 ष्ठीना लेह इहे छे.) पुष्पओधितसिद्ध, ७. नपुंसकविंगसिद्ध,
 ८. स्त्रीविंगसिद्ध, ९. पुरुषविंगसिद्ध, १०. गृहिविंगसिद्ध, ११.
 अन्यविंगसिद्ध, १२. अने स्वविंगसिद्ध १३. तथा जे ओझ ओझ
 समये सिद्ध थाय छे, ते ओझ सिद्ध, १४. अने ओझ समये
 अनेओ सिद्ध थाय, ते अनेओ सिद्ध. १५ (येम सिद्धना पं-
 दर लेह छे.) (१०५-१०६) (निर्गतत्वं ल उह्युं हे जयति !

। हकसमए अणेगे, जे सिद्धा णेगसिद्धा ते ॥ १०६ ॥ (इति मो-
क्षतत्त्वम्. ९) एमाइ सुयवियारो, जयंति ! उल्लसिरजुत्तियब्भा-
रो । निच्चंपि जस्स रुच्चइ, सो मुच्चइ इत्ति कम्मेहिं ॥ १०७ ॥

॥ श्रीदेवेन्द्रसूरिविनिर्मितधर्मरत्नप्रकरणवृत्त्युद्धृतं
नवतत्त्वप्रकरणं संपूर्णम् ॥

आ प्रभाणे उल्लसायमान युक्तिना नेखाणेो नवतत्त्व विगेरे
श्रुत विचार नित्य नेने इये छे, ते कुर्भोथी अट मुक्ता
थाय छे. (१०७)

॥ श्रीदेवेन्द्रसुरीय नवतत्त्व प्रकरणे
शब्दार्थः समाप्तः ॥

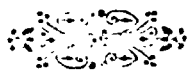
॥ इति श्रीउमास्वामिनाचक-देवगुप्तसूरि-अभयदेव-
सूरि-देवेन्द्रसूरि-जिनडोग्वरसूरिसम्बन्धगर्जरामापा-
नुवादममलङ्कृतं ॥

॥ नवतत्त्वप्रकरणपञ्चरत्नम् ॥

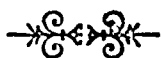
॥ नवतत्त्वसाहित्यसंग्रहस्य प्रथमो विभागः ॥

नवतत्त्वपरिशिष्टम् न. अ. अ. क. ख. ग. (५) ॥

॥ इति श्रीउमास्वातिवाचक-देवगुप्तसूरि-अभ-
यदेवसूरि-देवेन्द्रसूरि-जिनशेखरसूरिसन्टव्य-
गूर्जरभापानुवादसमलङ्कृतं ॥

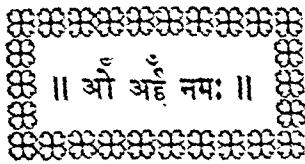

॥ नवतत्त्वप्रकरणपंचरत्नम् ॥

॥ नवतत्त्वसाहित्यसंग्रहस्य प्रथमो विभागः ॥

॥नवतत्त्वपरिशिष्ट नं. अ. आ. क. ख. ग. (१-२-३-४-५)॥

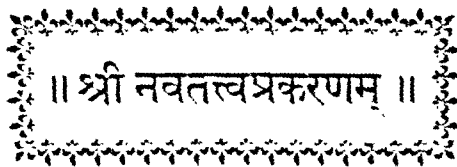

॥ ओं अहं नमः ॥

॥ नमस्तयोगच्छाधिपतिभ्यः श्रीविजयनेमिसूरीशेभ्यः ॥

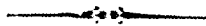

प्राचीनावचूर्णि-साधुरत्नसूरिप्रणीतावचूर्णि-देवेन्द्रसूरिवि-
निर्मितवृत्ति-दृहन्वतस्वमलेपगाथातद्वचूर्णिविभूषितं

॥ श्री नवतत्त्वप्रकरणम् ॥

॥ पणिशिष्टम् नं. घ. ङ. च. छ. ज. (६ थी १०) ॥

जीवाऽजीवा पुत्रं. पावामवसंदरो अ निज्ज्जणा ॥

बंधो मुक्क्यो अ तदा. नव तत्ता हुंति नायद्या ॥ १ ॥

(प्रा०अ०) श्रीरं विश्वेश्वरं नत्या. नयतत्त्वावचूर्णिवान् ॥

यक्ष्ये न्यान्योपयाचाय. शास्त्रान्तरविलोचनात् ॥ १ ॥

तत्रापमाधामाह—'जीवा' जीवविज्ञान. अजीवो तिष्ठेत्क...
पुत्रं शुभप्रकृतिरूपं. विपरीतं पापं. आद्यव्यासकल्पति इत्यन्तिके-
त्याद्य इन्द्रियादिः. बन्धोऽपि संहरः. निज्ज्जणा विपाकाकृत्ता
या पण्डिताः यद्यपि जीववर्मादीनामवकाशेन. मोक्ष सर्ववर्माभू-
त्वात्तत्र. स्थितिः. अ इति पदार्थे पदार्थेऽपि तदवकाशेन न्या

(२) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थो ज. (६ थो १०) ॥

सिद्धान्तोक्तप्रकारेण ज्ञेयानि, न तु कुतश्चिदकल्पितानि । कुत्रापि पुण्यपापयोर्वन्धेऽन्तर्भावात् सतैव तत्त्वान्युक्तानि । नवानामेव तत्त्वानां भेदानाह—

(वृ०) श्रीवर्द्धमानजिनपति-पादारविन्दद्वयं नमस्कृत्य ॥
नवतत्त्वाख्यप्रकरण-वृत्तिं सङ्क्षेपतो वक्ष्ये ॥ १ ॥

इह हि श्रीमज्जिनशासने सम्यग्दर्शनविशुद्धिर्नवतत्त्वावबोधोत्सम्पद्यते । अतः सकलागमरहस्यरूपं प्राक्तनसूरिविरचितं नवतत्त्वप्रकरणं विव्रियते । कानि तानि नवतत्त्वानीति तत्प्रतिपादिकां गायामाह (जीवेत्यादि)

जीवति प्राणिति पञ्चेन्द्रियमनोवाक्कायबलोच्छ्वासनिःश्वासायरूपैर्दशभिः प्राणैरिति जीवाः १, तद्विपरीतोऽजीवः २, पुनानि पवित्रीकरोति प्राणिनां पापपङ्कादिति पुण्यम् ३, अपगता निरस्ता सुखानां प्राप्तिर्यत्र तत्पापम् ४, आश्रयति इन्द्रियादिद्वारेण पापकर्मदत्त इत्याश्रयः ५, संवृणोत्याच्छादयति आश्रयद्वाराणीति संव्रणः ६, निर्वर्जयति सर्वथोच्छेदयति अपृक्कर्मणीति निर्वर्जणा ७, विश्यादर्शनविरतिकपाययोगैः शुभाशुभं कर्म वध्नातीति वन्धः ८, मोक्षयति मोक्षयति बन्धोदयोदीरणासत्तागतेभ्योऽपृक्कर्मभ्यो जीवतिनि मोक्षः ९ । इति नवतत्त्वानि ज्ञानध्यान विचारश्चतुर्गः, ज्ञानध्यान बोद्धव्यानि प्राकृतत्वाच्च नपुंसकत्वमिति गायार्थः ॥

(मत् ० अ०) जयति श्रीमद्द्वार्याः, श्रयः श्रीश्रणिमंश्रयः ।
सम्यग् जीवादिनत्त्वाना-सत्रवांथनिबन्धनम् ॥ १ ॥

नवतत्त्वस्य परिमितपरिमाणस्य प्रसूतवर्गस्य अतीवमोक्षो-
रार्थस्य सूत्रज्ञानावबोधाय विचारः किञ्चिदुच्यते । तथाहि जीवति
नवतत्त्वस्य नवतत्त्वानां नामान्युक्तानि । तथाहि । जीवत्यस्य १
अजीवत्यस्य २ पुण्यस्य ३ पापस्य ४ आश्रयस्य ५ संव्रणस्य ६

निर्जरातत्त्वं ७ बंधतत्त्वं ८ मोक्षतत्त्वं ९ । तत्त्वमिति क्रोधः ? सत्त्वं स्व-
रूपमिति यावत् । तत्र प्रथमं जीवतत्त्वं । जीवः कीदृशः ? उच्यते ।
जीवति दशविधान् प्राणान् धारयतीति जीवः । दशविधप्राणाश्च
कीदृशाः ? । “पंचेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च, उच्छ्वासनिःश्वासमथा-
न्यदयुः । प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्ता-स्तेषां वियोजीकरणं तु हिंसा
॥ १ ॥” पंचविधदशप्राणधारको जीवः, तस्य स्वरूपं यद्विचार्यते
तज्जीवतत्त्वम् । द्वितीयं अजीवतत्त्वं जीवादन्योऽजीवः प्राणचेतनाभ्यां
रहित इतिभावः, तस्य तत्त्वं स्वरूपं यत्तदजीवतत्त्वम् । तृतीयं
पुण्यतत्त्वं, पुण्यं कीदृशं ? यत् शुभप्रकृत्यात्मकं कर्म जीवानां सौख्यं
ददाति तत्पुण्यं, तस्य तत्त्वं पुण्यतत्त्वम् । चतुर्थं पापतत्त्वं, पापं किमु-
च्यते, यद् अशुभप्रकृत्यात्मकं कर्म जीवानां दुःखं ददाति तत्पापं,
तस्य तत्त्वं पापतत्त्वम् । पंचमं आश्रवतत्त्वं, आश्रवन्ति आगच्छन्ति
यस्मात्पापानि कर्माणि जीवेषु स आश्रवः, तस्य तत्त्वं स्वरूपं आश्र-
वतत्त्वम् । षष्ठं संवरतत्त्वं, संव्रियन्ते निवार्यन्ते समागच्छन्ति कर्माणि
यस्मात्स संवरः, तस्य तत्त्वं स्वरूपं संवरतत्त्वम् । सप्तमं निर्जरातत्त्वं,
नितरां अतिशयेन जीर्यन्ते क्षीयन्ते कर्माणि यथा सा निर्जरा द्वादशधा
तपोरूपा, तस्यास्तत्त्वं स्वरूपं निर्जरातत्त्वम् । अष्टमं बंधतत्त्वं, बद्धयन्ते
जीवेन सह संबद्धानि कर्माणि क्रियन्ते येन स बन्धः, तस्य तत्त्वं
स्वरूपं बंधतत्त्वम् । नवमं मोक्षतत्त्वं, सकलकर्मणां सर्वथा क्षयलक्षणो
मोक्षः, तस्य तत्त्वं स्वरूपं मोक्षतत्त्वम् । दशद्वयं पदार्थं । एतान्येव
नव तत्त्वानि, तथा सिद्धांतोक्तप्रकारेण, ज्ञेयानि, नतु कुनीर्थिककल्पि-
तानि । कुत्रापि पुण्यपापयोर्वधे अंतर्भावात् सप्तैव तत्त्वानि उक्तानि ।
एवं नवानां तत्त्वानां नामान्युक्तानि । इत्येकगाथा व्याख्याता ॥१॥

चउदस चउदस वाया-लीसा वासीय हुंति वायाला ।
सत्तावन्नं वारस, चउ नव भेआं कमेणेसि ॥ २ ॥

(प्रा० अ०) ‘चउ०’ जीवाश्चतुर्दश भेदाः, अजीवाः १४ भेदाः,
पुण्यं ४२ भेदः, पापं ८२ भेदः, आश्रवः ४२ भेदः, संवरः ५७ भेदः,
निर्जरा १२ भेदाः, बन्धो ४ भेदः, मोक्षः ९ भेदः । एवं २७६
भेदाः । जीवभेदानाह—

(वृ०) जीवश्चतुर्दशभेदभिन्नः १४, अजीवश्चतुर्दशधा १४, पुण्यं द्विचत्वारिंशद्भेदं ४२, पापं व्यशीतिभेदं ८२, आश्रवो द्विचत्वारिंशद्भेदः ४२, संवरः सप्तपञ्चाशद्भेदः ५७, निर्जरा द्वादशभेदा १२, नव्यश्चतुर्द्धा ४ मोक्षो नवभेदः ९, क्रमेणैषां नवतत्त्वानां भेदा भवन्ति ॥ अथ जीवभेदश्चतुर्दशधा प्ररूपयन्नाह—

(सा० अ०) अथ नवतत्त्वानां भेदसंख्यां कथयति, 'चउइति'— एतेषां नवानां तत्त्वानां क्रमेण एते भेदा ज्ञातव्याः । यथा-चतुर्दश भेदा जीवानां । चतुर्दश भेदा अजीवानां । द्विचत्वारिंशद्भेदाः पुण्य-प्रकृतीनां । द्व्यशीतिभेदाः पापप्रकृतीनाम् । द्विचत्वारिंशद् भेदा आश्रवद्वाराणां । सप्तपञ्चाशद्भेदाः संवरस्य । द्वादशभेदा निर्जरायाः । चत्वारो भेदा बंधस्य । नवभेदा मोक्षस्य ॥ एवं नवानां तत्त्वानां भेदसंख्यां निगद्य अथैतेषां भेदानां क्रमेण विवरणं वक्ति—

[एगविह दुविह तिविहा, चउविहा पंचछविहा जीवा ।
चेयण तस इयरेहिं, वेय गह करण काएहिं ॥ १ ॥] ॥ ३ ॥

एगिंदिअसुहुमिअरा, संनिअरपणिंदिया य सवित्तिचउ ।
अपज्जत्ता पज्जत्ता, कमेण चउदस जिअट्टाणा ॥ ३ ॥ ४ ॥

(प्रा० अ०) 'एगिं०' एकेन्द्रियाः सूक्ष्मेतराः, सूक्ष्मनामकर्मोद-
यात् सूक्ष्माः सकललोकव्यापिनो निरतिशयिनामदृश्याः, इतरे
वादरकर्मोदयाद्वादराः प्रतिनियतस्थानवर्तिनः । तथा संज्ञिनो मनो-
विज्ञानवन्तः, इतरेऽसंज्ञिनः पञ्चेन्द्रियाः, सद्भिर्विचतुरिन्द्रियाः सप्त ।
ते सप्तापि पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च । एवं क्रमेण जीवनिवासस्थानानि
भवन्ति । पर्याप्तयस्तु- "आहार१सरीरि२दिय३, पज्जत्ती आणपाण४
भास५मणे ६ । चउ १ पंच २ पंच ३ छप्पिअ ४, इग १ विगला
२ ऽसन्नि ३ सन्नीणं ४ ॥ १ ॥" अजीवभेदानाह—

(वृ०) तत्र तावदेकविधा जीवाश्चैतन्यलक्षणत्वात्, द्विविधा
जीवाः संसारिणोऽसंसारिणो मुक्ताश्च, त्रिविधा जीवाः पुंस्त्रीनपुं-
सकभेदाः, चतुर्द्धा जीवाः सुरनरतिर्यग्नैरथिकभेदात्, पञ्चविधा

जीवा उच्यन्ते एकद्वित्रिचतुष्पञ्चेन्द्रियभेदात्, पञ्चविधा जीवाः पृथ्व्य-
 प्तेजोवायुवनस्पतित्रसभेदात्, सप्तविधा जीवाः कथं ? 'एगिदियत्ति'
 एकैन्द्रियाः सूक्ष्मवादरभेदा द्विधा, तत्र सूक्ष्माश्चर्मचक्षुरगोचराः केव-
 ल्लिङ्गश्चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकव्यापिनः पृथ्व्यप्तेजोवायुसाधारणव-
 नस्पतिरूपाः, इतरे वादरा अर्वाग्दृग्गोचरीभूताः स्थूलपृथ्व्यप्तेजो
 वायुप्रत्येकवनस्पतिरूपाः केवलस्पर्शनेन्द्रियभाजः। " सन्नियरत्ति "
 संज्ञिनः पञ्चेन्द्रिया इतरेऽसंज्ञिनः। तत्र संज्ञिनः समनस्काः मनोव्या-
 पारवन्तः सुरनरतिर्यग्नैरयिकाः, असंज्ञिनो मनोव्यापारविकलाः पञ्चे-
 न्द्रियाः सम्मूर्च्छजमनुष्याश्च, ते चैतेष्वेव गर्भजमनुष्योच्चारदिस्थाने-
 पृत्पद्यन्ते नान्यत्र, यदुक्तं श्रीप्रज्ञापनायाम्—' कर्हि णं भंते सम्मुच्छि-
 ममणुस्सा उववज्जंति, गोयमा ! अंतो मणुस्सखित्ते पणयालीसाए
 जोयणसयसहस्से । अङ्गाइज्जेसु दीवसमुद्देशु पन्नरससु कम्म-
 भूमीसु तीसाए अकम्मभूमीसु छप्पन्नाए अंतरदीवेषु गम्भवकं
 तियमणुस्साणं चेव उच्चारंसेसु वा पासवणेसु वा खेलेसु वा सिंघाणेसु
 वा वंतेसु वा पित्तेसु वा सुकेसु वा सोणिएसु वा सुकपुग्गलपरि
 साडिएसु वा विगयकलेवरंसेसु वा धीपुरिससंजोएसु वा गामनिद्धमणेसु
 वा नगरनिद्धमणेसु वा सव्वेसु चेव असुइद्धानेसु वा इत्य णं सम्मु-
 च्छिममणुसा संमुच्छंति अंगुलअसंखिज्जभागमित्ताए ओगाहणाए,
 असन्नी अन्नाणी मिच्छादिद्वी सव्वाहि पज्जत्तीहिं अप्पज्जत्तंगा अंतो-
 सुहुत्ताज्या चेव कालं करंति । विशेषणमाह—' सवित्तिचउ ' इति,
 शंखसिप्राकृमिजल्कादयः स्पर्शनरसनाभ्यां युक्तत्वाद्द्वीन्द्रियाः ।
 पिपीलिकामर्कोटकयूकालिक्षाद्याः स्पर्शनरसनघ्राणयुक्तत्वात्रिन्द्रियाः।
 मशकभ्रमरमक्षिकादयः स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुर्युक्तत्वाच्चतुरिन्द्रियाः ।
 एतैः सह वर्तन्ते इति सद्वित्रिचतुरिन्द्रियाः। एते एव सप्त अपर्याप्तपर्या-
 ष्टक्रमेण चतुर्दशधा भवन्ति । तथाहि—सूक्ष्मापर्याप्तैकेन्द्रियः १ सूक्ष्मपर्या-
 ष्टैकेन्द्रियः २ वादरापर्याप्तैकेन्द्रियः ३ वादरपर्याप्तैकेन्द्रियः ४ अपर्या-

ज्ञा—मन्त्रादिक-गर्दभक-गोकोटिक-धान्यकीटक-कुंतुकप्रमुखा-ज्ञा-
तव्याः । तथा चतुर्द्रियाः चत्वारि शरीररसनाघ्राणचक्षुर्लक्षणानि ।
इन्द्रियाणि येषां ते चतुर्द्रियाः । मक्षिका—भ्रमर—दंश—मशक—
केंकारिका—शलभ—पतंग—वृक्षिकप्रमुखा ज्ञातव्याः । तथा पंचद्रियाः
पंच शरीर-रसना-घ्राण-चक्षु-कर्णलक्षणानि इन्द्रियाणि येषां ते
पंचद्रियाः । ते च द्विधा संज्ञिनः असंज्ञिनश्च । तत्र असंज्ञिनः संमू-
छिमाः संजन-इंदुर-मत्स्य-सर्पप्रमुखा. घातपित्तप्लेष्मशुक्रमूत्ररुधि-
गादिप्रभवो जंतयश्च मनोरहिता ज्ञेयाः । संज्ञिनः पुनर्गर्भजाः ते च
तिर्यचः जलचराः स्वेचराः स्थलचरास्तथा मनुष्या देवा नारकाः
सर्वेप्येते संज्ञिनो मनःसंयुक्ताः । एवं पञ्चद्रिया द्विभेदाः, द्वीन्द्रियाः,
त्रीन्द्रियाः, चतुर्द्रियाः, पंचद्रिया द्विभेदाः, इत्येते सप्तभेदा जीवाः
सर्वेऽपि पर्याप्ता अपर्याप्ताश्च भवन्ति । ततश्चतुर्दशभेदा जीवाः संजाताः ।
तत्र पर्याप्तास्ते कथ्यन्ते ये स्वकीयपर्याप्तिभिः सर्वाभिः संपूर्णा
भवन्ति । पर्याप्तयः पुनः षड् भवन्ति । यथा—आहारपर्याप्तिः १, शरीर-
पर्याप्तः २, इन्द्रियपर्याप्तिः ३, उच्छ्वासनिःश्वासपर्याप्तिः ४, भाषापर्याप्तिः
५, मनःपर्याप्तिः ६ । पर्याप्तिशब्देन शक्तिरुच्यते । तत्र पञ्चद्रियाणां
आहार—शरीर—इन्द्रिय—उच्छ्वासनिःश्वासलक्षणाश्चतस्रः पर्याप्तयो
भवंति । द्वीन्द्रियत्रीन्द्रियचतुर्द्रियाणां आहारशरीरेन्द्रियोच्छ्वा-
सनिःश्वासभाषालक्षणाः पंच पर्याप्तयः स्युः । असंज्ञिपञ्चेन्द्रियाणां
मनोरहिताः पूर्वाक्ताः पञ्चपर्याप्तयः स्युः । संज्ञिपंचद्रियाणां पुनः
आहार शरीर इन्द्रिय उच्छ्वासनिःश्वास—भाषा—मनोलक्षणाः षड्-
पर्याप्तयः स्युः । एवं येषां जीवानां यावन्मात्राः पर्याप्तयो भवन्ति ते
जीवास्त्वावन्मात्राभिः सर्वाभिः पर्याप्तिभिः संपूर्णाः पर्याप्ताः कथ्यन्ते ।
तद्विपरीता पुनः अपर्याप्ता मन्तव्याः । सूक्ष्मैकैन्द्रियपर्याप्ताः सूक्ष्मैकै-
न्द्रियापर्याप्ताः वादरैकैन्द्रियपर्याप्ता वादरैकैन्द्रियापर्याप्ताः । एवं
द्वित्रिचतुःपंचद्रियसंज्ञिसंज्ञिनः पर्याप्तापर्याप्ताः सर्वे जीवाश्चतुर्द-
शभेदा ज्ञातव्याः । इति जीततत्त्वं प्ररूपितम् ।

[नाणं च दंसणं चैव, चरित्तं च तवो तथा ।

वीरियं उवओगो य, एयं जीवस्स लक्खणं ॥ २ ॥] ५ ॥

[(अ०) ज्ञानदर्शनचारित्र्यतपोवीर्योपयोगलक्षणो जीव इति] :

[आहारसरीरहृदिय, पञ्जत्ती आणपाण भासमणे ।
चउ पंच पंच छप्पिय, इगविगला सन्निसन्नीणं ॥३॥] ३ ॥

[(अ०) पूर्वं व्याख्यातस्वरूपा]

[पणिंदियत्तिवत्तूसा-साऊदसपाण चऊ छ सग अट्ट ।
इगदुत्ति चउरिंदीणं, असन्निसन्नीण नव दस य ॥४॥] ७ ॥

[(अ०) पञ्चेन्द्रियाणि स्पर्शनादीनि, त्रयो बला मनोबलप्रभृतयः, उच्छ्वासः, आयुश्चेति दश, प्राणाः संसारिजीवलक्षणानि, तेषु च चस्वारः पट् सताष्टौ क्रमशः एकद्वित्रिचतुरिन्द्रियाणां, असंज्ञिसंज्ञिनोर्नवदश च क्रमशः, अयं भावः एकेन्द्रियाणां स्पर्शनेन्द्रियकाय-बलौच्छ्वासायूरूपाश्चत्वारः प्राणाः, द्वीन्द्रियाणां रसनेन्द्रियबलौ-सहिताः पट्. त्रीन्द्रियाणां घ्राणेन्द्रिययुताः सप्त, चतुरिन्द्रियाणां चक्षुरिन्द्रियसमेता अष्टौ, असंज्ञिनः पञ्चेन्द्रियनिरश्रः श्रोत्रेन्द्रियान्विता नव, क्वचिदसंज्ञिनि मनुष्येऽपि नयोच्यन्ते क्वचिदप्रावपि नच तत्सम्यगवसीयते लब्ध्यपर्याप्तकस्य असंज्ञिमनुष्यस्योच्छ्वा-साभाषानुपपत्तेः, संज्ञिनां च मनोयांगयता मनोबलसहिता दशेति] ॥

धम्माधम्मागासा, तिगतियभेया तहेव अध्या य ।

न्यंधा देसपणसा, परमाणु अजीय चउदसहा ॥४॥ ८ ॥

(प्रा० अ०) धम्मा० धारयति गतिपरिणतान् जीवपुद्गलां-
स्तनस्यभायन्त्ये इति धर्मः । अस्तयः प्रदेशास्तेषां कायः सत्त्वितो-
ऽस्त्विकायः, धर्मशास्त्रास्त्विकायश्च धर्मास्त्विकायः, तद्विपरीतोऽधर्मा-
स्त्विकायः आकाशास्त्विकायः प्रतीतः, एते त्रयोऽपि त्रिप्रभेदाः ।
यथा धर्मास्त्विकायो धर्मास्त्विकायदेशो धर्मास्त्विकायप्रदेश इति ।
सकलदेशप्रदेशानुगतममानपरिणामयत् द्रव्यं धर्मास्त्विकायः । तस्यैव
देशो बुद्धिकल्पितो ह्यादिप्रदेशान्मफो भागो धर्मास्त्विकायदेशः ।
तस्यैव प्रदेशो त्रिभागभागो धर्मास्त्विकायप्रदेशः । ते नामकलयेयाः
लोककायप्रमाणयान् तेषां एते अधर्मास्त्विकायाकाशास्त्व-

कायावपि, तदेवमेतं नव भेदाः । तथैव अह्ना च कालः, स च कालः एकविध एव वर्तमानसमयलक्षणोऽतीतानागतयोर्विनष्टानुत्पन्नत्वेनाऽस्तत्त्वात् । पुद्गलाः, चउहेत्यग्रे वक्ष्यमाणमत्रापि सम्बध्यते । पुद्गलाश्चतुर्धा स्युः संहतिविशेषभाजः पुद्गलाः स्कन्धाः १, देशाः स्कन्धभागाः २, प्रदेशाः स्कन्धानामेव सूक्ष्मतमभागाः ३ । परमाणवो निरंशाः, स्कन्धरूपत्वात् परिणताः स्कन्धा देशाः प्रदेशाः परमाणवः, बहुवचनं सर्वेषामानन्त्यख्यापनार्थम् । स्कन्धप्रतिबद्धाः प्रदेशाः स्कन्धारम्भकाः परमाणव इत्यनयोर्विशेषः । एवमजीवाश्चतुर्दशधा, मूलभेदैः पुनरमी कति स्युरित्याह— ॥ ४ ॥

(वृ०) धर्मास्तिकायः, अधर्मास्तिकायः, आकाशास्तिकायः, नित्यात्रस्यितैकद्रव्यारूपिणो निष्क्रिया लोकव्यापकाः । असङ्ख्यातप्रदेशो धर्माधर्मौ, अनन्तप्रदेशात्मकं त्वाकाशमिति । प्रत्येकं त्रिभिर्भेदा भवन्ति । तथाहि— धर्मास्तिकायस्कन्धः १, धर्मास्तिकायदेशः २, अधर्मास्तिकायप्रदेशः ३, अधर्मास्तिकायस्कन्धः ४, अधर्मास्तिकायदेशः ५, अधर्मास्तिकायप्रदेशः ६, आकाशास्तिकायस्कन्धः ७, आकाशास्तिकायदेशः ८, आकाशास्तिकायप्रदेशः ९, । तत्र लोकव्यापी स्कन्धः, तदेकदेशो देशः, तस्याप्येकतरो देशः प्रदेश इति त्रयाणामपि धर्मास्तिकायादीनां नव भेदाः । तथैव अध्या कालो वर्तनापरिणामक्रियापरापरत्वस्वरूपः । अयमेक एव स्कन्धादिरहितत्वान्, एवं दृशा चकारान् पुद्गलास्तिकायः । सङ्ख्यातासङ्ख्यातानन्तप्रदेशमयः स्पर्शरसगन्धवर्णवान् शब्दबन्धमृत्स्मर्योल्पसंन्यानभेदतमश्छायातपोद्योतवांश्च, स च स्कन्धदेशप्रदेशकेवलपरमाणुभेदाच्चतुर्धा । एवं चतुर्दश । तत्र केवलपरमाणुरूपः द्यादिपरमाणुसंयोगभावात्, इत्यजीवश्चतुर्दशधा स्यादिति गार्थार्थः । अजीवस्योपरभेदान् गायार्द्धेनाह—

(सा० अ०) अजीवतत्त्वमाह । 'धर्माधर्मेति'—एते चतुर्दशभेदा अजीवानां । धर्मास्तिकायः अधर्मास्तिकायः आकाशास्तिकायः

एते त्रयोपि प्रत्येकं त्रिधा । तथाहि । धर्मास्तिकायस्य स्कंधः देशः प्रदेशः तथा अधर्मास्तिकायस्य त्रयः तथा आकाशास्तिकायस्य त्रयः । एवं नवभेदा अभूवन् । तत्र अस्तीनां प्रदेशानां कायः समूहः अस्तिकायः । तत्र स्कंधः कीदृग्? उच्यते । चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोके सकलोऽपि यो धर्माऽस्तिकायः स सर्वोऽपि स्कंधः कथ्यते । तस्य धर्मास्तिकायस्य कियन्मात्रो भागो देश उच्यते । तस्य धर्मास्तिकायस्य निर्विभागो भागः प्रदेशः । एवं अधर्मास्तिकायाकाशास्तिकाययोरपि स्कंध—देश—प्रदेशा ज्ञेयाः । तथाद्वा कालः समयादिलक्षणः स च दशमो भेदः । तथा पुद्गलानां चत्वारो भेदाः स्कंध—देश—प्रदेश—परमाणवश्च । तत्र द्व्यणुकादयः क्रमेण एकादिवृद्ध्या अनन्ताणुकावसानाः स्कंधाः । तेषां कियन्मात्रा भागा देशाः प्रोच्यन्ते । तेषां निर्विभागा भागाः पुनः प्रदेशा उच्यन्ते । परमाणवः पुनः परस्परमसंबन्धा अतीवसूक्ष्माः स्कंधादिकारणरूपा निर्विभागा एव ज्ञातव्याः । एवं अजीवाः चतुर्दशभेदा भवंति । अथैतेषां विशेषस्वरूपं प्ररूपयति ॥

धम्माधम्मा पुग्गल, नह कालो पंच हुंति अजीवा ।

चलणसहावो धम्मो, थिरसंठाणो अहम्मो य ॥१॥१॥

(प्रा० अ०) 'धम्मा०' गाथापूर्वाद्धं सुगमम् । नवरं धर्मास्तिकायाया अजीवा एव जीवेन सह षड् द्रव्याणि । पुद्गलं विना चत्वारोऽमी अमूर्त्ता निष्क्रियाश्च, पुद्गलास्तु रूपिणः । रूपं 'रूपस्पर्शादिसन्निवेशो मूर्तिरिति' वचनात् । तदेवामस्तीति रूपिणः । तेषामेव रूपादिमत्त्वात्, रूपग्रहणं गन्धादीनामुपलक्षणं, तद्वतिरेकेण तस्यासम्भवात् । अनन्तानन्तपरमाणुप्रचयरूपाः स्कन्धा मांसचक्षुर्माद्याः स्वरभकुम्भादयः, तदग्राह्या अचित्तमहास्कन्धादयः । धर्माधर्मौ चैकजीवप्रदेशप्रमितासङ्ख्येयप्रदेशौ लोकव्यापिनौ । आकाशमनन्तप्रदेशं लोका-लोकव्यापि, पुद्गलाः पुनरनन्ता लोकवर्तिन एव । कालस्तु तत्त्वतो वर्तमानरूप एव । अतो न देशप्रदेशकल्पना । गाथापश्चाद्धं एषां लक्षणं सूत्रकार एव व्याचष्टे । 'चल०' गतिलक्षणो धर्मास्तिकायः, स्थिरसंस्थानं पदार्थानामवस्थानं यस्माद्साधर्मास्तिकायः । अस्थितिलक्षण इत्यर्थः । एतौ हि मनुष्यादिप्रयत्नात्प्रयत्नाद्वा पदार्थानां लोके गतिस्थितिहेतु, अलोके त्वेतयोरभावात्सेन्द्रदेयप्रयत्नेनापि

गतिस्थिभी न स्यातामित्यनयोः सामान्येनास्तित्वस्थापनं; विशेषस्तु गन्तव्यस्त्यादिभ्यो ज्ञेयः ॥

(वृ०) व्याख्या-धर्मास्तिकायः अधर्मास्तिकायः पुद्गलास्तिकाय आकाशास्तिकाय कालः पञ्च पञ्चसङ्ख्या मूलपदार्था अजीवा भवन्ति । गाथापूर्वाद्धार्थः । धर्माधर्मयोः किं लक्षणमिति गाथोत्तराद्धेनाह- 'चलणसहायो धर्मो, थिरसंश्रानो अहम्मो य' व्याख्या-धर्मश्चलनस्वभावः गत्यवष्टम्भकत्वात्, तदभावादलोके पाकशासनप्रेरितमपि वज्रं केशाग्रमात्रमपि न पुरः प्रयाति । अधर्मश्च स्थिरसंस्थानो निश्चलस्वभावः स्थित्युपष्टम्भकत्वात्, यतः पर्वतादीनां स्थैर्यं स नस्त्वभाव इति गार्थः । आकाशास्तिकायस्वरूपमाह-

(ता० अ०) धर्मास्तिकायः १ अधर्मास्तिकायः २ पुद्गलास्तिकायः ३ नभ आकाशास्तिकायः ४ कालः समयादिः ५ पदानि पञ्च द्रव्याण्यजीवाः प्रोच्यन्ते, षष्ठं जीवद्रव्यमेवं जिनशासनं, षड् द्रव्याणि कथ्यन्ते ६ ॥ अथ क्रमेण धर्मास्तिकायादीनां लक्षणमाह चलणेत्यादि-चलनस्वभावो धर्मास्तिकायः, जीवानां पुद्गलानां च गमनं कुर्वतां यद् द्रव्यं साहाय्यं ददाति तद्धर्मास्तिकायः । यथा मत्स्यानां जलं तथा धर्मास्तिकाय इत्यर्थः । स्थिरसंस्थानः पुनरधर्मास्तिकायः, स्थिरसंस्थान इति किमुच्यते ? यद् द्रव्यं जीवपुद्गलानां स्थितिं कुर्वतां साहाय्यं ददाति स अधर्मास्तिकाय इति भावः । एतौ धर्माधर्मास्तिकायौ यत्र वर्तते स लोकाकाशश्चतुर्दशरज्जुप्रमाणः, ततः परस्त्वलोकाकाशः । एवं धर्माधर्मास्तिकाययोर्विशेषस्वरूपं प्रहपितं । अयाकाशपुद्गलयोः स्वरूपमाह-

अवगाहो आगासं, पुग्गलजीवाण पुग्गला चउहा ।

ग्रंथा देसपएसा, परमाणू चेव नायव्वा ॥ ६ ॥ १० ॥

(प्रा० अ०) अवगाहोऽवकाशः, पुद्गलानां जीवानां च यत्र तदाकाशं, कालपुद्गलयोश्चात्र लुप्तानत्वाल्लक्षणं नोक्तं, तच्चेदम्-शीता तपवपादनेत्यहेतुः कालः, वर्जगन्धरसस्पर्शशब्दान्धकारादिरक्षणान्धपुद्गलाः । ते चतुर्धा, स्कन्धा देशाः प्रदेशाः परमाणवश्च ज्ञातव्याः । ननु स्कन्धभेदाः ? प्रागेवोक्ताः सत्यं, किन्तु न तत्र पुद्गलभेदत्वेनेति ॥

(वृ०)—‘अवगाहो आगाशं’, कोऽर्थः यत्र यत्र गच्छतो गमनं भवति, तत्र तत्राकाशः यथा कुड्यादौ कीलकप्रवेशः, ‘पुग्गल’ति पूरणगलनधर्माणः पुद्गलाः, ते च पुद्गलजावानामर्था नित्या जीवाश्रितपुद्गलानां पुद्गलाः शरीरवाङ्मनःप्राणापानरूपाः सुखदुःखजीवितमरणोपग्रहाश्चतुर्धा ज्ञातव्याः । कथं ? स्कन्धदेशप्रदेशपरमाणुरुपा इति गायार्थः ॥ सम्प्रति अद्धास्वरूपमाह—

(सा० अ०) अवगाहो—इति जीवपुद्गलानां अवकाशः जीवानां पुद्गलानां च यद् अवकाशं यदापि तत्र आकाशं, तत्र भाकाशप्रत्यभि मिति भावः । पुद्गलाश्चतुर्विधाः स्कन्ध—देश—प्रदेश—परमाणुभेदज्ञानव्याः । स्कन्धादीनां स्वरूपं पूर्वमेयोक्तं ज्ञातव्यम् ॥७॥ अथ काल स्वरूपमाह ॥

[सदंभवार उज्जोय, पभाछाथातवेइय ।

वशगंभरमाफागा, पुग्गलाणं तु लक्खणं ॥१॥] ॥१?॥

(अ०) शब्दान्धकारोपेतप्रभाच्छायानपर्यणगन्धस्पर्शा एते पुद्गलपरिणामः पुद्गललक्षणं चेति भावः ॥]

समभावदी सुद्धता, दीहा पक्खा य मामवरिमा य ।

भणिसो पडिया सामर, उस्सण्विणी सण्विणीकालो ॥१॥ १? ॥

(सा० अ०)—‘सम०’ समयः सर्वप्रथमः कालः शुभोक्तपट्टासिद्धिपादकत्वात्तत्रैव, असकलवर्तः समयैरेकापडिका, याभिः यद् अकलवर्तः शुद्धकवयग्रहणं निर्गोच्रज्ञायाः प्रथमस्य । सुद्धतां तिष्ठतायत्नयः, यथा कासी सत्तसिद्धकत्वा, सत्ततमीसहस्रा य । हे । अतया स्यादडिका, आयडियाणं सुद्धतामि ॥ १ ॥ दिवसस्यः परिणतः । अथ त्रियस्यारिगत्पृथगवयज्ञान ह—

(वृ०) समयः पर्यन्तकृतः कालः, तत्रः कालान्तरे सुद्धं नास्ति, त्रिणित्तमवान् । अकलवर्तः समयैरेकापडिका, यद् पञ्चाशदधिकदिककलः काडिकात्तद्विदः शुद्धकवयः, पट्टत्रिंशदधिकपञ्चशतपञ्चशतत्रिंशत्पुद्गलवर्गिण्य सुद्धेयैरेकाद्वयप्रमाणं, त्रिंशत्त्रिंशत्त्रिंशदाः, पञ्चदशत्रिंशदाः पञ्चः, द्वात्रिंशत्पञ्चाशदाः पञ्चः, द्वात्रिंशदधिकपञ्चशदधिकपञ्चशतत्रिंशत्पुद्गलवर्गिण्य सुद्धेयैरेकाद्वयप्रमाणं, तत्रः पञ्च-

सद्व्यत्यातः कालः पल्योपमादिकः, तद्वक्तव्यता चैवं- आयामदीर्घो
 इत्वेन योजनप्रमाणः कूपः क्रियते, ततः सोऽनुक्रमेण सप्तदिनजात-
 युगलिककेशनिर्विभागखण्डैः संनिचितं भ्रियते, नतो वर्षशतैर्वर्षशतै-
 रैकैकं केशाग्रमुद्ध्रियते । यावता सर्वया शुषिरीभवति, एवमेकं पल्योपमं
 स्यात्, दशकोटाकोटिपल्योपमैरेकं सागरोपमं, दशकोटाकोटिसाग-
 रोपमैरेका उत्सर्पिणी, तादन्मात्रावसर्पिणी, एवं रूपः कालो भणितः
 गीर्थकैरिति एतदर्थप्रत्युपिका वृहत्सङ्ग्रहणिगायाश्चैताः—

“जं जोयण विच्छिन्नं, तं त्रिउणं परिरपण सवित्तेसं ।

तावइयं उव्विद्धं, पल्लं पल्लिओवमं नाम ॥ १ ॥

एगाहिय वेहिय तेहियाण, उक्कोसं सत्तरत्ताणं ।

सम्मत्तं संनिचियं, भरियं तं वालकोडीणं ॥ २ ॥

वात्तत्तए वात्तत्तए, इक्किक्के अवहियंमि सुहुमंमि ।

सुहुमं अद्धापलियं, हवंति वात्ता असंखिज्जा ॥ ३ ॥

एपत्तिं पल्लाणं, कोडाकोडी हविज्ज दत्तगुणया ।

तं सागरोवमस्तवि, परिमाणं हवइ एगत्त ॥ ४ ॥

दत्त सागरोवमाणं, पुत्रा उ हुंति कोडाकोडिउ ।

उत्तत्तपिणीइ माणं, तं चेवुत्तत्तपिणीए वि ॥ ५ ॥”

इति गायार्यः॥ अद्धास्वरूपमुक्तं, अथपुण्यतत्त्वस्य प्रकृतीर्गाया-
 युगोनाह—

(ता० अ०) समयावलीति—समयोऽत्यंतसूक्ष्मकालः । आव-

लिका असंख्यातसमयप्रमाणा । निगोदजीवानां एकध्वात्तोच्छ्वात्तमध्ये

नतदशवारान् यावन्मरणं अष्टादशसंख्योक्तत्तिरपि भवति, तेषां आयुः

(२५६) आवलिका मानं, सुहूर्त्तं घटीहयप्रमाणं । दिवसोऽहोरात्ररूपः

त्रिंशन्सुहूर्त्तप्रमाणः । पक्षः पंचदशाहोरात्ररूपः । मासः पक्षद्वयप्र-

माणः । वर्षं द्वादशमासप्रमाणं । पल्योपमं कूपदृष्टान्तेन प्रसिद्धम्

नागरोपमं दशकोटाकोटीपल्योपमप्रमाणम् । उत्सर्पिणी दशकोटाको-

टीनागरोपमप्रमाणा । उत्सर्पिणीप्रमाणैवावसर्पिणी । एषत्तर्वोऽपि

कालः सूर्यगतिक्रियापरिच्छिन्नो ज्ञातव्यः । एवं अजीवतत्त्वस्य

त्रुदशभेदाः प्रोक्ताः ॥ इत्यजीवतत्त्वम् ॥ अथ पुण्यतत्त्वं

मित्रत्वारिशब्दैर्दं विवृणोति ॥

[एगाकोडी सगसट्टिलक्खा, सत्तहत्तरी सहस्सा य ।
दोयसया सोलहिया, आवलिआ इगमुहुत्तमि ॥६॥] ॥१३॥

[(अ०) पूर्ववर्णितस्वरूपा आवलय एकमुहुत्ते एककोटी सप्तष-
ष्टिर्लक्षाः सप्तसप्ततिः सहस्रा द्वेशते षोडशाधिके १६७७७२१६ इति
संख्याकाः ॥]

[तिस्रिसहस्सा सत्तय सयाणि, तिहुत्तरं च उस्सासा ।
एग(स)मुहुत्तो भणिओ, सव्वेहिं अणंतनाणीहिं ॥७॥] ॥१४॥

[(अ०) त्रयः सहस्राः सप्त च शतानि त्रिसप्तत्युत्तराणि च
उच्छ्रवासा इति सामान्यत उक्तावपि उच्छ्रवासनिःश्वासा इति
वाच्यं वक्ष्यमाणवचःसामर्थ्यात् । एकः (पः) मुहुत्तः कालविशेषः
भणितः सर्वैरनन्तज्ञानिभिः सर्वज्ञैरित्यर्थः । उक्तं चागमे “द्विट्टस्स अ-
णवगल्लस्स, निरुवकिट्टस्स जंतुणो । एगे ऊसासनीसासे, एस पाणुत्ति
बुच्चइ ॥ १ ॥ सत्तपाणूणि से थोवे, सत्तथोचाणि से लवे । लयस-
त्तहत्तरीण, एस मुहुत्ते वियाहिण ॥ २ ॥” इति ॥]

[परिणामि जीवमुत्तं, सपएसा एग खित्तकिरियाय ।
णिच्चं कारणकत्ता, सव्वगयमियरेहि अपवेसे ॥८॥] ॥१५॥

[(अ०) तदेवं जीवतत्त्वाजीवतत्त्वनिरूपणेन पद् द्रव्याणि
प्रख्यापितानि, तत्र पदसु द्रव्येषु किं किं द्रव्यं परिणामित्वादि-
पर्याययुगिति प्ररूपणायाह—परिणमनें परिणामः, स च “परिणामो-
द्यर्थान्तर-गमनं न च सर्वथा विनाशः । न च सर्वथा व्यवस्थानं,
परिणामस्तद्विदामिष्ट” ॥ १ ॥ इत्येवंलक्षणः पर्यायान्तरप्राप्तिरिति
तात्पर्यं, सोऽस्यास्तीति परिणामी, परिणामिनीं च जीवपुद्गलों
स्वभावत एव, नान्ये, अन्येषां धर्मास्तिकायादीनां औपाधिके
परिणामित्वे सत्यपि न तद्विह ग्राह्यं स्वभावतः सदैवैकरूपत्वात्,
चैतन्यवान् जीवः स च जीव एव, मूर्तीरूपादिसन्नियेशस्तदस्या-
स्तीति मूर्ति, तत्र पुद्गलद्रव्यमेव, निरंशा विभागाः प्रदेशास्तैः सह
वर्तन्ते ये च ते सप्रदेशान्ते च धर्माधर्माकाशजीवपुद्गलाख्याः
पञ्च, सप्रदेशान्तेवास्तिकाया अपि न एव पञ्च, अस्तीनां प्रदे-

शानां कायः समूह अस्तिकाय इति व्युत्पत्तेः, धर्माधर्माकाशद्रव्या-
प्येकैकानि । अवगाहदानसामर्थ्यादाधाररूपं क्षेत्रमाकाश एव,
जीवपुद्गलौ विल्लसत्प्रयोगाभ्यां क्रियावन्तौ, धर्माधर्माकाशकाला-
निःशब्द्रव्याणि शाश्वतस्वरूपाणि, पुद्गलजीवौ तु परिणामित्वादे-
धानित्यौ, धर्माधर्माकाशकालपुद्गलाः गतिस्थित्यवगाहवर्तना-
शरीरवाङ्मनः प्राणापानादिजीवकार्यहेतव इति पञ्चकारणद्रव्याणि ।
पुण्यपापबन्धमोक्षादिकर्तृत्वं जीवस्येति कर्ता जीव एव । लोकालोक-
व्यापित्वरूपं सर्वगतत्वं त्वाकाशस्यैव, लोकाकशव्यापित्वापेक्षया
तु धर्माधर्मयोरचित्तमहास्कन्धावस्थायां पुद्गलस्य केवलिसमुद्घा-
तावस्थायां जीवस्यापि । कालद्रव्यं तु मनुष्यक्षेत्रापेक्षया सर्व-
व्यापि न तु बहिः । सर्वद्रव्याणामेकस्मिन् क्षेत्रेऽन्योन्यप्रवेशवत्त्वेऽपि
स्वस्वरूपापरित्यागादप्रवेशत्वम् ॥]”

[दुग्णिं य एगं एगं, पंचस्ति य एग दुग्णिं चजरो य ।

पंचय एगं एगं, एएसि एय विण्णं ॥ ९ ॥] ॥ १६ ॥

[(अ०) ‘दुग्णिं’ति द्वौ जीवपुद्गलौ, एकं जीव, द्रव्यं एकं
पुद्गलद्रव्यं, पञ्च धर्माधर्माकाशजीवपुद्गलद्रव्याणि, त्रीणि धर्माधर्मा-
काशद्रव्याणि, एकमाकाशद्रव्यं, द्वौ जीवपुद्गलौ, चत्वारि धर्मा-
धर्माकाशकालद्रव्याणि, पञ्च धर्माधर्माकाशकालपुद्गलाः, एकं
जीवद्रव्यमेकमाकाशद्रव्यम् ॥]

सा उच्चगोअमणुदुग—सुरदुगपचिदिजाइपणदेहा ।

आइतितणूणुवंगा, आइमसंघयणसंठाणा ॥ ८ ॥ १७ ॥

(प्रा० अ०) ‘सा उ०’ शातावेदनीयं कर्म, उच्चैर्गोत्रं, मनुष्य-
द्विकं मनुष्यगतिर्भनुष्यानुपूर्वी, आनुपूर्वीनाम द्विसमयादिविग्रहेण
भवान्तरं गच्छतो जन्तोर्दृषभनास्तिकार्ज्जुकल्पा अनुश्रेणिनयनमि-
त्यर्थः, देवगतिर्देवानुपूर्वी, पञ्चेन्द्रियजातिनाम, औदारिकवैक्रिया-
हारकतैजसकर्मरूपेण देहानि, औदारिकवैक्रियाहारकाणामङ्गो-
पाङ्गानि, ब्रह्मभूताराचसंहननं, समचतुरस्रसंस्थानं ॥ ८ ॥

(वृ०) यद्दयात् सानं सौख्यमनुभवति तत्सातवेदनीयम् ?,

यदुदयादुत्तमकुले उत्पत्तिस्तदुच्चैर्गोत्रम् २, यदुदयान्मनुष्यगतौ मनु-
 प्यानुपूर्व्या चोत्पादस्तन्मनुष्यद्विकम् ४, यदुदयाद्देवगतौ देवा-
 नुपूर्व्या चोत्पादस्तद्देवद्विकमेवं ६, तत्रानुपूर्वी कोऽर्थः एतस्माद्देवा-
 दिभवाच्च्युतस्य मनुष्यादिभवान्तरं चाप्राप्तस्यान्तराले यः कालः
 सा अनुपूर्वी । यदुक्तं कर्मग्रन्थेषु 'खित्तिविवागाणुपुष्ठी' इति, यदुदया-
 त्पञ्चेन्द्रियजातित उत्पत्तिः सा पञ्चेन्द्रियजातिः ७, देहाः पञ्च, औदा-
 रिक १ वैक्रिय २ आहारक ३ तैजस ४ कार्मणरूपाः तत्र यदुदया-
 दौदारिकमसारपुद्गलमयं तिर्यग्मनुष्यशरीरादिकमुत्पद्यते, तदौदा-
 रिकं, यदुदयाद्देक्रियैः सारतरैः पुद्गलैर्देवनैरयिकादिशरीरमुत्पद्यते
 तद्वैक्रियं ९, यदुदयाच्चतुर्दशपूर्वधरः सञ्जातागमसंशयः आहारकपुद्-
 गलैर्वज्राश्यादिभिरप्यप्रतिहतैः शरीरं करोति तदाहारकशरीरम्
 १०, यदुदयादाहाररसादिकं जीर्यति तत्तैजसशरीरं ११, यदुद-
 यादितरशरीराभावेनकर्मपुद्गलमयं शरीरं भवति तत्कार्मणं १२,
 तदन्तरालविग्रहगतौ केवलिसमुद्घातावसरे त्रिसमयमुत्कृष्टं स्यात् । त-
 स्मिंश्च सति जीवोऽनाहारकः तदेवं शरीरपञ्चकं आद्यत्रिकतनूपाङ्गानि,
 आद्यानामौदारिकवैक्रियाहारकशरीराणामुपाङ्गानि शिरःपृष्ठादीनि
 मिश्ररूपाणि, तथाहि-औदारिकमिश्रमिति त्रयं यदुदयाद्भवतीत्यर्थः,
 कथमेषां मिश्रसम्भवः १, इति उच्यते-औदारिकं तनुं त्यक्त्वा देवादि-
 गतौ वैक्रियशरीरं सृजतस्तस्मिन्वापूर्णे मिश्रता । एवं शेषयोरपि
 तैजसकार्मणयोस्तु न मिश्रत्वम्, अङ्गोपाङ्गाभावादित्युपाङ्गात्रयं १५,
 आदिमसंहननसंस्थाने, संहननानि षट्, तत्रादिमं संहननं वज्रर्ष-
 भनाराचं, तस्य किं स्वरूपम् । ? इत्युच्यते- वज्रं कीलिका, ऋषभः
 पट्टवन्धः, उभयतो मर्कटवन्धः नाराचं, यदुदयादेवमस्थिरूपना(रचना)
 यत्र तद्वज्रर्षभनाराचसंहननम् । संस्थानानि षट् तेष्वदिमं संस्थानं
 समचतुरस्राख्यं प्रमाणोपेतोद्धाधःकायरूपं यदुदयाद्भवति १७

अत्र द्विवचनस्य बहुवचनं प्राकृतत्वात्, यदुक्तं “बहुवचने द्वुवचनं, छट्टिदिभत्तीऽ भन्नऽ चउत्थी । जह हत्या तह पाया, नमुत्थु देवाहिदेवाणं” इति ॥

(स्रा० अ०) ‘साउद्यगोअ इति’, इति पुण्यतत्त्वस्य पते द्विचत्वारिंशद्भेदा भवन्ति । यथा—सातं सातावेदनीयं कर्म, येन जीवः सौख्यानि लभते १, उच्चैर्गात्रं यस्मिन्नुत्पन्नो जीवः सर्वजनमान्यः स्यात् २, मनुष्यद्विकं मनुष्यगति—मनुष्यानुपूर्वीरूपम्, यथा कर्मप्रकृत्या जीवो मनुष्यगतित्वं लभते सा मनुष्यगतिः ३, यथा कर्मप्रकृत्या मनुष्यगतिवद्वायुर्जीवोऽन्यत्र गच्छन् मनुष्यगतौ आनीयते सा मनुष्यानुपूर्वी ४ । सुरद्विकं सुरगति—सुरानुपूर्वीरूपं । ५-६, मनुष्यगति—मनुष्यानुपूर्वीवत् ज्ञेयं । पंचैन्द्रियजातिः यथा जीवस्य पंचैन्द्रियत्वं स्यात् । ७, पंच देहाः शरीराणि । औदारिकं वैक्रिय आहारकं तैजसं कर्मणं च । औदारिकं उदारैः स्फारैः पुद्गलैः निष्पन्नं तत् औदारिकम् । तिर्यङ्मनुष्याणां योग्यं शरीरम् । ८, वैक्रियं विविधक्रियाया निष्पन्नं देवतारकाणां शरीरं तच्च स्वाभाविकं वैक्रियलब्धिकृतं च शरीरं ज्ञेयम् । ९, आहारकशरीरं यत् चतुर्दशपूर्वधरैः संदेहोच्छेदाय तीर्थकरऋद्धिदर्शनाय वा महाविदेहगमनार्थं एकहस्तप्रमाणमत्यंतविशिष्टरूपसंपन्नं विधीयते शरीरं तत् आहारकशरीरम् १०, तैजसशरीरं तत् येन शरीरेण जीवैः आहारो गृहीतः खलरसादिधानुरूपतया परिणतिं नीयते यद्दशात्तपोलब्ध्या तेजोलेश्यान्तर्गमन्नं क्रियते तत्तैजसं । ११, कर्मणशरीरं अष्टविधकर्मविकाररूपं सर्वशरीरकारणभूतं । १२, तैजसकर्मणशरीरे संसारिजीवानां अनादिकालसंबन्धे भवतः । मोक्षगमनं विना तयोः कदापि वियोगो न स्यात् । पञ्च द्वादशपुण्यप्रकृतयोऽभूवन् । आदिशरीरत्रयस्य उपांगानि । औदारिकस्य १३ वैक्रियस्य १४ आहारकस्य १५, तैजसकर्मणयोर्न भवन्ति । आदिसंजननं वज्रशिवभनाराचसंजननलक्षणं । १६, संस्थानं समचतुरत्ररूपं । १७ ॥

चन्नचउक्काः गुरुलहः, पर्याज्जसास आयवुज्जोअं ।

सुभखगइनिमिणतसइस, सुरतरतिरिआज्जित्थयरं॥१९

(१८) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

(प्रा० अ०) 'वन्न०' शुभा वर्णगन्धरसस्पर्शाः, अगुरुलघुनाम कर्म "अंगं न गुरु न लहुभं, जायइ जीवस्त अगुरुलहुउदया " "। परघा उदया पाणी, परेसि वलिणंपि होइ दुद्धरिसो ॥ " "ऊससिणलद्विजुतो, हयेइ ऊसासनामवसा" । "रविदिवे उ जिअंगं, तावजुअं आयशाऊ" "अणुसिणपयासरूवं, जीअंगमुज्जोयए इहुज्जो-आ ॥" शुभविहायोगतिहंसादीनामिघ, "अङ्गोवंगनियमणं, नि-म्माणं कुणइ सुत्तहारसमं", "तस १ वायर २ पज्जत्तं ३, पत्तेअ ४ थिरं ५ सुभं च ६ सुभगं च ७ । सुस्तरा ८ इज्ज ९ जसं, तस-दसगं" सुराघायुखयं "तित्थेण तिहुअणस्त वि, पुज्जो से उदय-केयलिणो" ॥ ९ ॥ अथपापभेदानाह—

(वृ०) 'वण्णचउक्क'त्ति यदुदयाज्जीवस्य शुभो वणः शुभो-गन्धः शुभो रसः शुभः स्पर्शः स्यादिति वर्णचतुष्कं २१, यदुदयात् सर्वजीवापेक्षया निजं निजं शरीरं अगुरुलघु न च गुरुकं न च लघुकं भवति तदगुरुलघुनामकर्म २२, यदुदयात् वीर्यातिशयेन शत्रून् व्यापादयति तत्पराघातनामकर्म २३, यदुदयात् जीवितव्यलक्षण उच्छ्वासनिःश्वासवातः प्रवर्त्तते तदुच्छ्वासनामकर्म २४ यदुदया-द्रविविम्बे तापवच्छरीरं भवति तत्सूर्यविम्बस्यातपनामकर्म २५, यदुदयादनुष्णेऽपि देहे खद्योतवदुद्योतः स्यात्तदुद्योतनामकर्म २६, यदुदयात् हंसगजादिवच्च(सुंद)रा गतिर्भवति सा शुभविहायो-गतिः २७, यदुदयात् स्वस्वस्थानेषु चक्षुराद्यङ्गोपाङ्गानां निष्पत्तिस्त-न्निर्माणनामकर्म २८, 'तसदसग'त्ति यदुदयात्रसति चलति द्वीन्द्रिया-दिजीवस्तत्रसनामकर्म २९, यदुदयाच्छन्नस्थगोचरीभूतं षड्विधजीव-निकायस्य शरीरं तद्भादरनामकर्म ३०, यदुदयादाहारशरीरेन्द्रियो-च्छ्वासनिःश्वासभाषामनोभिः परिपूर्णता स्यात् तत्पर्याप्तनाम-कर्म ३१, यदुदयात् प्रतिजीवमौदारिकादिशरीरं स्यात्तत्पत्येकनाम-कर्म ३२, यदुदयाद्दन्तास्थ्यादिनिश्चलता स्यात् तत्स्थिरनामकर्म ३३, यदुदयात् मूर्द्धादिप्रधानाङ्गानां निष्पत्तिः तच्छुभनामकर्म

३४, यद्दद्यात् सर्वजनप्रियत्वं भवति तत्सुभगनामकर्म ३५,
यद्दद्यात् वेणुवीणादिवन्मधुरध्वनिरूपघते तत् सुस्वरनामकर्म
३६, यद्दद्यात् सर्वत्र मान्यता तदादेयनामकर्म ३७, यद्दद्याद्यशः
कीर्तिश्च लभ्यते तद्यशःकीर्तिनामकर्म ३८, इति त्रसदशकम् ।
यद्दद्यात् सुरनरतिर्यगायुस्त्कृष्टमायुस्तत्सुरनरतिर्यगायुरिति ३९-
४०-४१ । ननु तिर्यगायुषः कथमुत्तमत्वम्, उच्यते, तस्यापि
युगलिकतिर्यगपेक्षया प्रधानत्वं, पुण्यप्रकृतित्वात् । येनसुरेन्द्रनरेन्द्रादि-
भिः पूजितः स्यात् तत्तीर्थंकरनामकर्म ४२ । इति द्विचत्वारिंशत्पुण्यप्र-
कृतय इति गाथाद्वयार्थः ॥ पुण्यतत्त्वस्वरूपमुक्त्वा चतुथपापतत्त्व-
स्य प्रकृतसङ्ख्यां गाथाद्वयेनाह-

(सा० अ०) वर्णत्रयुष्कं वर्णगन्धरसस्पर्शरूपम् १८-१९-२०-
२१ । अत्र पुण्यप्रकृत्याधिकारे प्रशस्तं ब्राह्मं, अप्रशस्तं पुनः पापप्र-
कृत्याधिकारे कथयिष्यते । अगुरुलघुनामकर्म येन कर्मणा जीवानां
शरीरं न गुरुलघु स्यात् किंतु समताभावे स्यात् । २२, पराघात
नामकर्म येन परेषां बलवतामपि जीवः अनाकलनीयः स्यात् ।
२३, उच्छ्वास्तनामकर्म येन जीवः श्वास्तोच्छ्वास्तलब्धियुक्तः स्यात् । २४,
आतपनामकर्म येन जीवस्य स्वयमनुष्णमपि उष्णप्रकाशसंयुक्तं श-
रीरं स्यात् यथा सूर्यमंडले पृथ्वीकायजीवानां, इदं सूर्यमंडले एव
नान्यत्र २५ । उद्योतनामकर्म येन जीवानां अनुष्णप्रकाशयुक्तं शरीरं
स्यात्, यथा चंद्रमंडलज्योतिष्प्रकादिषु । २६, शुभखगतिः शुभवि-
हायोगतिनामकर्म, विहायसा नभस्ता गतिः गमनं विहायोगतिः ।
२७, विहायाग्रहणं चतुर्गतिव्यामोहविच्छेदार्थं । यथा जीवानां
शुभा गतिः स्यात्, यथा हस्तगजवृषभादीनाम् । निर्माणनामकर्म
येन जीवशरीरे अंगप्रत्यंगानां नियतप्रदेशव्यवस्थापनं क्रियते यथा
सूत्रधारेण पुत्तलिकादौ । २८, त्रसदशकं अत्रे व्याख्यास्यते ।
३८, सुरनरतिर्यगायुस्त्रितयं चैः कर्मभिः देवमनुष्यनिर्धग्भवेषु
जीव्यते । ४१, तीर्थंकरनामकर्म येन चतुर्विंशदतिशयादितीर्थं-
करऋद्धिसंयुक्तो जीवः त्रिभुवनस्यापि पूज्यः स्यात् । ४२, केवल्य-
वस्थायां तत्सोदयः स्यात् । इति द्विचत्वारिंशत् भेदाः पुण्यप्रकृ-

तीनां ज्ञेयाः । अथ पूर्वोक्तं त्रसदशकं व्याख्यानयति । त्रसनाम
कर्म येन “ त्रस्यति उष्णाद्यभितप्ताः छायादौ - गच्छन्तीति
त्रसाः ” इन्द्रियादिनामकर्मादिवर्तिनो जीवाः । १, वादरनामकर्म
येन जीवा वादराः स्थूलाश्रुत्याद्या भवन्ति, येन मनुष्यैर्जी-
वशरीरं दृश्यते इति भावः । २, पर्याप्तिनामकर्म येन जीवा
निजपर्याप्तियुक्ता भवन्ति । ३, प्रत्येकनामकर्म येन एकास्मिन्
जीवशरीरे एक एव जीवः । ४, येन चहवो जीवा एकशरीरे भ-
वन्ति तत्साधारणं नामकर्म पापप्रकृतिमध्ये कथयिष्यते । स्थिर-
नामकर्म येन जीवानां दंतास्थ्यादि स्थिरं स्यात् । ५, शुभनाम-
कर्म येन जीवानां नाभेरूर्ध्वशरीरं शुभं स्यात् । ६, सुभगनामकर्म
येन जीवः सर्वजनवल्लभः स्यात् । ७, सुस्वरनामकर्म येन जीवानां
माधुर्यादिगुणसुस्वरः स्यात् । ८, आदेयनामकर्म येन जीवः
सर्वजनमान्यवचनः स्यात् । ९, यशःकीर्तिनामकर्म येन जीवो
यशःकीर्तियुक्तो भवति । १०, एवंद्विचत्वारिंशद्भेदभिन्नं तृतीयं
पुण्यतत्त्वं प्ररूपितम् ॥

[तस वायर पज्जत्तं, पत्तेयथिरं सुभंच सुभगं च ।
सूसर आएज्जजसं, तसाइदसगं इमं होइ ॥११॥] २०॥

[(अ०) व्याख्यातस्वरूपेयम् ॥]

नाणंतरायदसगं, नव वीए नीअसायमिच्छत्तं ।
थावरदस नरयत्तिगं, कसायपणवीस तिरिअहुगं ॥१०॥२१॥

(प्रा० अ०) 'नाणं०' ज्ञानान्तरायकर्मणोर्दशकं, 'मत्यादिज्ञा-
नाधरणपञ्चकं दानलाभभोगोपभोगवीर्यान्तरायपञ्चकं च । द्वितीये
दर्शनावरणीये कर्मणि नव कर्मप्रकृतयो भवन्ति । चक्षुरचक्षुर-
वधिकेयलदर्शनावरणानि ४, निद्रा १ निद्रानिद्रा २ प्रचला ३
प्रचलाप्रचला ४ स्त्यानद्वि ५ रूपाः पञ्च निद्राः । एवं ९ । नीचै-
र्गात्रं, असातयेदनीयं, मिथ्यात्वं, 'थावर १ सुहुम २ अपजं ३,
संहारण ४ अथिर ५ असुभ ६ दुभगाणि ७ । दूसर ८ अणाइ-
ज्ज ९ जसं १०, थावर दसगं विचज्जत्तं' ॥ १ ॥ नरकत्रिकं 'नर-
कगतिनरकानुपूर्वीनरकायूरुपं, 'कसायपणवीसंति' 'योदशकयायाः

२ । अवधिज्ञानं तु अनुगामि यत्र तत्र तत्सहैव याति १, अननु-
 गामि यत्रोत्पन्नं तत्रैव तिष्ठति, न तेन सह स्थानान्तरं याति २,
 हीयमानं पूर्वं बहूत्पद्यते पश्चाच्च हीयते ३, प्रवर्द्धमानं पूर्वं स्वल्पमुत्प-
 द्यते पश्चात् प्रवर्द्धते ४, अनवस्थितं यदृच्छयोत्पद्यते याति च ५,
 अवस्थितं यावन्मात्रमुत्पद्यते तावन्मात्रमेव तिष्ठति ६ । यदुदयादेवं
 पद्भेदमवधिज्ञानमात्रियते तदवधिज्ञानावरणं ३ । मनःपर्यवज्ञानं च
 तत्र ऋजुमतिर्मनुष्यक्षेत्रगतसंज्ञिपञ्चेन्द्रियमनोभावमस्पष्टं किञ्चिन्न्यूनं
 पश्यति सा ऋजुमतिः, विपुलमतिः सम्पूर्णं सुस्पष्टं च पश्यति सा
 विपुलमतिः । यदुदयात् एवं द्विप्रकारं मनःपर्यवज्ञानमात्रियते
 तन्मनःपर्यवज्ञानावरणम् ४ । केवलज्ञानं तु लोकालोकप्रकाशकम्,
 यदुदयात्केवलज्ञानमात्रियते तत्केवलज्ञानावरणम्, ५ । एवं पञ्चविधं
 ज्ञानावरणम् । 'अंतराय'ति अन्तरायः पञ्चधा, दानलाभभोगोप-
 भोगवीर्यान्तरायभेदात् । तत्र यदुदयादाता दानफलवेत्तापि प्रासुका-
 न्नपानवस्त्रादिभागपि सामर्थ्यां सत्यामपि यन्न दातुमिच्छति, स
 दानान्तरायः १, यदुदयात्प्रसिद्धो दाता दातुर्निपुणोऽपि याचको
 वित्तादि नाम्नोति स लाभान्तरायः २, यदुदयान्मनुष्योऽपि भोगो-
 पभोगसामर्थ्यां स्वाधीनायां भोक्तुमुपभोक्तुं च न शक्नोति, तौ भोगो-
 पभोगान्तरायौ ४, यदुदयात् नीरोगस्य तरुणस्य बलवतोऽपि
 निर्वीर्यता स्यात् स वीर्यान्तरायः ५, एवमन्तरायपञ्चकम् । इति
 ज्ञानान्तरायदशकम् ॥ 'नव वीए' इति, द्वितीयदर्शनावरणारख्ये
 कर्मणि नव प्रकृतयः चक्षुर्दर्शनाचक्षुर्दर्शनावधिदर्शनकेवलदर्शन-
 निद्रानिद्रानिद्राप्रचलाप्रचलाप्रचलास्त्यानर्द्धिरूपाः । यदुदयाच्चक्षु-
 पो दर्शनं सामान्यबोधमावृणोति तच्चक्षुर्दर्शनावरणम् ११, यदुद-
 यात् ह्रग्वर्जं शेषेन्द्रियाणां दर्शनं सामान्यावबोधमावृणोति तदच-
 क्षुर्दर्शनावरणम् १२, यदुदयादवधेर्दर्शनं सामान्यबोधमावृणोति
 तदवधिदर्शनावरणम् १३, यदुदयात्केवलदर्शनं सामान्यावबोधमा-

वृणोति नत्केवलदर्शनावरणम् १४, यदुदयात् सुप्तः सुखेन प्रतिबुद्धयते सा निद्रा १५, यदुदयात्सुप्तो बहुवारं शब्दादिकरणेन दुःखेन प्रतिबुद्धयते सा निद्रानिद्रा १६, यदुदयादुपविष्टस्योर्ध्वस्थितस्य वा प्रमीला समभ्येति सा प्रचला १७, यदुदयान्मार्गं चलतोऽपि निद्रा समेति सा प्रचलाप्रचला १८, यदुदयादत्यन्तसङ्क्लिष्टपरिणामाद्दिनचिन्तितमर्थरूपं निद्रांगतः साधयति सा स्त्यानर्द्धिः १९, । एवं नवप्रकारं दर्शनावरणम्, यदुदयाद्भूरिमतिधनसम्पन्नोऽपि सल्लोकैर्निन्द्यते नीचकुले उत्पद्यते वा तन्नीचैर्गोत्रम् २०, यदुदयान्नरकेषु तिर्यक्षु च दुःखमनुभवति तदसातावेदनीयम् २१, यदुदयात्संक्लिष्टपरिणामः सन् जिनधर्मद्वेषी तन्मिथ्यात्वम् २२, 'धावरदसर्ग'ति तच्च दशधा, स्थावरमूष्मापर्याप्तसाधारणास्थिरा शुभदुर्भगदुस्वरानादेयायशःकीर्त्तिभेदात्, : यदुदयात्पृथ्वीकायादिषूत्पद्यते तत्स्थावरकर्म २३, यदुदयात्सूक्ष्मपृथ्वीकायादिषूत्पद्यते तत्सूक्ष्मकर्म २४, यदुदयात्सर्वपर्याप्तिभिरपर्याप्तः तदपर्याप्तकर्म २५, यदुदयादेकस्मिन्नौदारिकशरीरेऽनन्तानां जीवानामुत्पत्तिस्तत्साधारणनामकर्म २६, यदुदयाज्जिह्वाभूप्रभृतिचलपदार्था निष्पद्यन्ते तदस्थिरनामकर्म २७, यदुदयात्पायूपस्थाद्यङ्गान्युत्पद्यन्ते तदशुभनामकर्म २८, यदुदयात्सर्वे लोका निन्दन्ति तद्दुर्भाग्यनामकर्म २९, यदुदयाद्विरसो ध्वनिरुत्पद्यते तद्दुःस्वरनामकर्म ३०, यदुदयात्सर्वे जीवा न बहुमन्यन्ते तदनादेयनामकर्म ३१, यदुदयात्सर्वैरपि निन्द्यते तदयशोनाम अकीतिनामकर्म ३२, इति स्थावरदशकं ॥ यदुदयान्नरकगतिर्नरकानुपूर्वी नरकायुश्च जायन्ते तन्नरकत्रिकं ३५ । 'कसायपणवीस'ति अनन्तानुबन्धप्रत्याख्यानप्रत्याख्यानसञ्ज्वलनक्रोधमानमायालोभभेदात् षोडश कपायाः, हास्परत्यरतिशोकभयजुगुप्सास्त्रीवेदपुंवेदनपुंसकवेदभेदान्नव नोकपायाः, उभयमीलनात् पञ्चविंशतिर्भवन्ति । तत्रानन्तानुबन्धि-

क्रोधमानमायालोभोदयात् सम्यक्त्वप्राप्तिर्न भवति । अपत्याख्यान
 क्रोधमानमायालोभोदयात् न देशविरतिचारित्रप्राप्तिः, प्रत्याख्यान
 क्रोधमानमायालोभोदयान्न यतित्वप्राप्तिः, सञ्ज्वलनक्रोधमानमाया-
 लोभोदयान्न धीतरागत्वम् । इति षोडशकपायाः । यदुदयात्सनि-
 मित्तमनिमित्तं वा परं हसति तत् हास्यमोहनीयकर्म १, यदुदया-
 च्छोभनपदार्थावलोकनेन प्रीतिः तद्रतिमोहनीयम् २, यदुदयाद्शु-
 भपदार्थावलोकनेनोद्वेगो भवति तदरतिमोहनीयम् ३, यदुदयात्सु-
 हृदादिजनयिष्यते शीर्षहृदयदहनप्रलापादिकरणं तच्छोकमोहनीयम्
 ४, यदुदयादिहपरलोकाकस्मादाजीवमरणाश्लाघाभया जायन्ते त-
 द्भयम् ५, यदुदयाद्वाद्याभ्यन्तरदुर्गन्धद्रव्येषु घृणा सा जुगुप्सा ६,
 यदुदयात्पुरुषं स्त्रारभिलपति स स्त्रीवेदः ७, यदुदयात्पुंसः ह्युपर्य-
 भिलापः स पुंवेदः ८, यदुदयात् स्त्रीपुंसोरुपर्यभिलापः स नपुंसक-
 वेदः ९ इति नोकपायाः ६० ॥ यदुदयात्तिर्यग्गतितिर्यगानुपूर्व्योरु-
 त्पादस्तत्तिर्यग्द्वयम् ६२ ॥

(सा० अ०) ' नाणंतरायदसंज्ञं इति ' ज्ञानावरणीयपं-
 चकं अंतरायपंचकं च पदं दशकं ज्ञातव्यं । ज्ञानावरणपंचकं
 उच्यते । मतिज्ञानावरणं १ श्रुतज्ञानावरणं २ अवधिज्ञानाव-
 रणं ३ मनःपर्यायज्ञानावरणं ४ केवलज्ञानावरणं ५ । तत्र मतिज्ञा-
 नावरणं पंचभिः इंद्रियैः षष्ठेन मनसा जीवस्य यद् ज्ञानं स्यात्
 तन्मतिज्ञानम् । तस्य आवरणं मतिज्ञानावरणं । १, श्रुतं द्विधा
 द्रव्यश्रुतं भावश्रुतं च, द्रव्यश्रुतं द्वादशांगीक्षणं । भावश्रुतं द्वादशां-
 गीसमुत्पन्नोपयोगरूपं, तस्य श्रुतज्ञानस्य आवरणं श्रुतज्ञानावरणं । २,
 अवधिज्ञानं द्विप्रकारं गुणहेतुकं भवहेतुकं च । देवनारकाणां भव-
 हेतुकं, श्राद्धसाधूनां गुणहेतुकं स्यात् । तस्य आवरणं अवधिज्ञा-
 नावरणं । ३, मनःपर्यायज्ञानावरणं मनःपर्यायज्ञानं सार्द्धं द्वितय
 त्रीपसमुद्भूतसंज्ञिपंचैन्द्रियमनोविषयं द्विभेदं ऋजुमतिविपुल-
 मतिरूपं साधूनामेव भवति । तस्य आवरणं मनःपर्यायज्ञानाव-
 रणं । ४, केवलज्ञानावरणं घनघातिचतुष्टयक्षयसमुत्पन्नं सकललो-

कालोक्तविषयं केवलज्ञानं, तस्य लावरणं केवलज्ञानावरणं । ५. तथा
 अंतरायपंचकं व्याख्यायते । तच्च दानांतराय-लाभान्तराय-भोगां-
 तराय-उपभोगांतराय-वीर्यांतरायरूपं । येन कर्मणा वित्ते पात्रे
 च प्राप्ते सति दानफलं जानन्नपि न ददाति तद्दानांतरायं । १,
 येन लाभप्रीतमायोगेऽपि लाभो न स्यात् तद्दामांतरायं । २. येन
 भोग्यवस्तुप्राप्तावपि भोक्तुं न लभते तद्भोगांतरायं । ३. येन उप-
 भोग्यवस्तुषु विद्यमानेष्वपि उपभोक्तुं न शक्नोति तन् उपभोगांत-
 रायम् । ४. येन नीरोगोऽपि वयस्योऽपि हीनबलः स्यात् तद्हीर्यांत-
 रायं । ५. पंचकद्वयमोलने दशकं ज्ञातव्यम् । अथ हिनीये कर्मणि
 नवभेदाः । ते चैतयं । चत्वारि दर्शनावरणानि पंच निद्राश्च । तत्र
 दर्शनवरणानि चक्षुर्दर्शनावरणं अचक्षुर्दर्शनावरणं अविधिदर्शना-
 वरणं केवलदर्शनावरणं । येन चक्षुर्दर्शनमात्रियते तच्चक्षुर्दर्शनावर-
 णम् ११; येन अपरिद्रियदर्शनमात्रियते तत् अचक्षुर्दर्शनावरणम्
 १२; येन अविधिदर्शनमात्रियते तत् अविधिदर्शनावरणं । १३; येन
 केवलदर्शनमात्रियते तत् केवलदर्शनावरणम् १४. यदपदादित्यार्थ-
 लानामप्याकारपरिज्ञानं दर्शनं ज्ञातव्यम् । पदार्थविशेषाकारपरि-
 ज्ञानं पुनर्ज्ञानं ज्ञातव्यं । अयमेवं च ज्ञानदर्शनयोर्भेदः । अथ निद्रा-
 पंचकं निद्रा-निद्रानिद्रा-प्रचला-प्रचलाप्रचला-स्त्यातद्विलक्षणं ।
 तत्र यस्यां सत्यां सुखेन जागर्ति सा निद्रा । १५. यस्यां पुनर्दृष्टेन
 जागर्ति सा निद्रानिद्रा । १६. स्थितस्य उपविष्टस्य वा या समा-
 गच्छति सा प्रचला । १७. मार्गे गच्छतः स्वप्नः या समागतगति
 सा प्रचलाप्रचला । १८. या दिनचिन्तितं कार्यं रात्रौ वर्णति वा-
 सुदेनाद्वयला च स्यात् सा स्त्यातद्विः । १९. एवं दर्शितप्रहारादि-
 प्रापंचकमोलने नव भेदाः पूर्वोक्ततदिना एकीकृतिरिति ज्ञेयं । नी-
 र्वैर्द्रिं बहुदयालीदानां नीचशुले जग्न स्यात् । २०. अस्मात्पदे-
 शीयं येन जीवा दुःखपरंपरां लभते तस्य प्रादन्तिपर्यन्तव्येऽ-
 स्यात् । २१. मिथ्यात्वं—“अद्वेदे देवयुद्धियां, सुरधीगिमुदी स या ।
 अथर्षे धर्मयुद्धिः, मिथ्यात्वं तस्मिन्पदे” ॥ इत्यादि तदुक्तम् ।
 २२. स्यात्परदशकं अत्रे व्याख्यास्यते । २३. नरवर्षिष्व नर-
 वरणि-नरवाट-नरवातुपूर्वीदृक्षणे । यथा जीयो नरवे सति
 सा नरवगतिः । २४. येन जीयो नरवे तिष्ठति नरववाटुः । २५.
 यथा जीयो पलाशरथो नीदने सा नरववाटुपूर्वी । २६. इत्यादि त-

चर्विशनिः, ते चैवं षोडश कषायाः नव नोकषायाः । तत्र कषायाः क्रोध-मान-माया-लोभरूपाः । प्रत्येकं चतुष्प्रकाराः । अनंतानुबंधिक-अप्रत्याख्यानक-प्रत्याख्यानक-संज्वलनभेदैर्बोद्धव्याः । तत्र अनंतानुबंधिका आजन्मावधिभाविनः नरकगतिप्रदायिनः सम्यक्त्वघातिनां ज्ञेयाः । अप्रत्याख्याना वर्षावधिभाविनः तिर्यग्गतिदायिनः देशविरतिघातिनः । प्रत्याख्याना मासचतुष्टयभाविनः मनुष्यगतिदायिनः साधुधर्मघातिनः । संज्वलनाः पुनः पक्षावधयो देवगतिप्रदाः केवलज्ञानघातिनः । एवं क्रोधादयः प्रत्येकं चतुर्भेदाः षोडशाऽऽभुवन् । नोकषाया नव हास्यादिषट्कवेदत्रयरूपाः । तत्र हास्यषट्कं हास्य-रति-अरति-शोक-भय जुगुप्सालक्षणं ज्ञातव्यम् । तत्र येन सनिमित्तं निर्निमित्तं वा हास्यं स्यात् तत् हास्यमोहनीयं । येन मनोहरेषु शङ्करूपादिपदार्थेषु रागः स्यात्तत् रतिमोहनीयम् । येन पुनः अमनोहरेषु तेषु उद्वेगः स्यात् तत् अरतिमोहनायं । येन अभीष्टवियोगादिदुःखं भ्रियते तत् शोकमोहनीयं । येन जीवानां नानाविधनिमित्तैर्भयमुत्पद्यते तत् भयमोहनीयं । येन वीभत्सवस्तुदर्शनेन निंदादिकं करोति तत् जुगुप्सामोहनीयं । अथ वेदत्रयं पुंवेद-स्त्रीवेद-नपुंसकवेदरूपं । तत्र येन स्त्रियं प्रति अभिलाषः स्यात् स पुंवेदः तृणदाहतुल्यः । येन पुरुषं प्रत्यभिलाषः स्यात्स स्त्रीवेदः करीषदाहतुल्यः । येन पुंस्त्रीविषये अभिलाषः स्यात् स नपुंसकवेदः नगरदाहतुल्यः । एवं षोडशकषायैः नवनोकषायैः कषायपंचविंशतिर्व्याख्याता । एवं पूर्वोक्तपंचत्रिंशत्कषायपंचविंशतिमीलने षट्भिर्भेदाः । तिर्यग्द्विकं तिर्यग्गतिनिर्यगानुपूर्वीरूपं । येन तिर्यग्गतौ गम्यते सा तिर्यग्गतिः । ६१, येन तिर्यग्गतौ बलान्नीयते सा तिर्यगानुपूर्वी । ६२ ॥

इगवितिचउजाईओ, कुखगइउवघाय हुंति पाचस्स ।
अपसत्थं वन्नचऊ, अपहमसंधयणसंठाणा ॥ ?? ॥ २२ ॥

(प्रा० अ०)—पकेन्द्रिय १ स्त्रीन्द्रिय २ प्रीन्द्रिय ३ चतुरिन्द्रिय ४ जातयः, कुत्सितविहायोगतिः, उपघातः “उयघाया उय-हम्मइ, सतणुवयषळंबिगाईहि”, अपशस्तं यणादिचतुष्कं, प्रथमषड्जसंहननानि ऋपभनाराचनाराचार्द्धनाराचकीलिकासेवार्त्तरूपाणि ५,

(२८) ॥ श्रीनवतन्त्रपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

जातयो ज्ञेयाः । ६४-६५-६६, कुखगतिः यथा जीवानां अशुभगतिः, यथा खरोप्रादीनाम् । ६७, उपघातनामकर्म येन स्वशरीरावयवः प्रतिजिह्वा-गलकंठिका-चौरदंतादिभिः उपहन्यते तत् उपघातनाम कर्म । ६८ अप्रशस्तं वर्णचतुष्कं वर्ण-गंध-रस-स्पर्शस्वरूपं । ६९-७०-७१-७२, प्रथमं संहननं प्रथमं संस्थानं वर्जयित्वा शेषाणि पंच संहननानि पंच संस्थानानि च पापप्रकृतिमध्ये ज्ञातव्यानि । प्रथमं संहननं प्रथमं संस्थानं पुण्यप्रकृतिमध्ये पूर्वमेव कथितं । तत्र संहननानि वज्रऋषभनाराच १ ऋषभनाराच २ नाराच ३ अर्द्धनाराचं ४ कीलिका ५ सेवार्त्तरूपाणि । यस्मिन् अस्थिसंधौ उभयतो मर्कटबंधः पट्टः कीलिका च स्यात् तत् वज्रऋषभनाराचं तत्पुण्यप्रकृतिमध्ये ज्ञातव्यम् । कीलिकारहितं ऋषभनाराचं । ७३, अस्थिसंधौ उभयतो मर्कटबंधः स्यात् तन्नाराचं । ७४, यत्रैकपार्श्वे मर्कटबंधोऽपरपार्श्वे च कीलिका स्यात् तत् अर्द्धनाराचं । ७५, यत्रास्थीनि कीलिकामात्रवद्भानि स्युः तत्कीलिकाख्यं । ७६, यत्र पुनः अस्थीनि पृथक् स्थितानि परस्परं संलग्नानि भवंति तत् सेवार्त्तं । ७७, नित्यं स्नेहाभ्यंगादिसेवया ऋतं व्याप्तं सेवार्त्तं इति नामार्थः । एवं पंच संहननानि पापप्रकृतिमध्यंगतानि व्याख्यातानि । अथ संस्थानानि तान्याकारविशेषरूपाणि समचतुरस्रपर्यंकन्यग्रोधपरिमंडल-सादि-कुब्जक-वामन-हुंडाख्यानि । तत्र समचतुरस्रपर्यंकं पर्यंकासनोपविष्टजिनविवानामिव ज्ञातव्यं तच्च पुण्यप्रकृतिमध्ये पूर्वोक्तं । न्यग्रोधं यथा न्यग्रोधो वटः उपरि संपूर्णावयवः अधस्तुः हीनः तथा नाभेरुपरिलक्षणोपेततया संपूर्णं अधस्तु हीनं यत्संस्थानं तन्न्यग्रोधपरिमंडलं । ७८, सादिसंस्थानं सह आदिना वर्त्तते तत्सादि । नाभेरधस्तात् यथोक्तलक्षणप्रमाणोपेतं पुनः उपरि हीनं इति भावः । ७९, कुब्जसंस्थानं यत्र पादपाणिशिरोग्रीवादिकं प्रमाणलक्षणोपेतं उरउदरादि च हीनं तत् कुब्जं । ८०, तद्विपरीतं वामनसंस्थानं । ८१, सर्वावयवैरशुभं हुंडसंस्थानं । ८२, सांप्रतं प्रायो मनुष्याणां तदेव । एवं द्व्यंशोक्तिः पापप्रकृतयो व्याख्याताः । अथ पूर्वमुक्तं स्थावरदशकं व्याख्यायते । तिष्ठन्ति उष्णादितापिता अपि तत्परिहारासमर्था भवंति ते स्थावराः, ते सर्वेष्वेकैर्द्रिया ज्ञातव्याः । स्थावरत्वप्रदायकं कर्म स्थावरनामकर्म । १, सूक्ष्मनामकर्म येन जीवाश्चर्मचक्षुषामदृश्या भवंति, यथा निगो-

[पुरिसिन्धीतदुभयं पइ, अहिलासो जवसा हवइ सो उ
थीनरनपुंवेउदओ, फुंफुमतणनगरदाहसमो ॥१९॥ ॥३०॥

[संघयणमद्विनिचओ, तं छद्दा वज्जरिसहनारायं ।
तह रिसहनारायं, नारायं अद्धनारायं ॥ २० ॥] ३१ ॥

[कीलिअ छेवइ इह, रिसहो पट्टो अ कीलिआ वज्जं ।
उभओ मक्कडबंधो, नारायं इमसुरालंगे ॥ २१] ॥ ३२ ॥

[समचउरंसं? निग्गोहर, साइ३ वामण४ खुज्ज५ हुंवे अ६ ।
जीवाण छ संठाणा, सबत्थ सुलख्खणं पढमं ॥२२॥ ॥३३॥

[नाहिइ उवरि बोअं, तइअमहोपिट्टिउअरउरवज्जं ।
सिरगीवपागिपाए, सुलक्खणं तं चउत्थं तु ॥२३॥ ॥३४॥

[विवरीयं पंचमगं, सबत्थालक्खणं भवे छट्ठं ।
संठाणविहा भगिया, जिणिंदवरवीयरगेहिं ॥२४॥ ३४॥

[थावर सुद्धम अपज्जं, साहारणअथिरअसुभदुभगाणि ।
दूसरणाइज्जजसं, थावरदसगं विवज्जत्थं ॥२५॥ ३५ ॥

[(अ०) एताश्च प्रयोदशाणि गाथा इगवित्यादिगाथायचूर्णा
वृत्तौ च लेशतो ॥ व्याख्यातस्वरूपाः]

दंदिअकमायअवय-जोगा पंच चउ पंच १तन्नि कमा ।
किरिआओ पणवोसं, इमा उ ताओ अणुक्कमसो ॥२॥ ३७

काइय अद्विगरणिया, पाउमिआ पारितावणीकिरिआ ।
पाणादवायरंमिअ, परिग्गहिआ मायवत्ती अ ॥२॥ ३८

मिच्छादंमणवत्ती, अपवक्खाणायदिट्टि पुट्टी अ ।
पाट्टिअमामंतो-वणीअ नेमत्थिमाहत्थी ॥२॥ ३९ ॥

आणवणि विआरणिआ, अणभोगा अणवकंखपच्चइआ ।
अन्नापओगसमुदाण-पिज्जदोसेरियावहिया ॥ १५॥४० ॥

(प्रा० अ०) 'इंदि०' स्पर्शन १ रसन २ घ्राण ३ चक्षुः ४ श्रोत्रे-
न्द्रियाणि, ५ कषायाः-क्रोधाद्याः ४, अन्नतानि-प्राणातिपातादीनि
५, योगा-मनोयोगाद्याः, ३, क्रियाः पञ्चविंशतिरेवम् । कायेनाय-
तमानेन निर्वृत्ता कायिकी १, पशुवधादिप्रवर्त्तनेन खर्जादिनिर्व-
र्त्तनेन वाधिकरणेन वाऽधिकरणिकी २, जीवाजीवयोरुपरि
ग्रहेण भवा प्राद्वेषिकी ३, निर्वेदात् क्रोधादेश्च स्वपरयोः परिता-
पेन पारितापनिकी ४, एवं प्राणातिपातेन प्राणातिपातिकी ५,
कृत्याद्यारम्भेणारम्भिकी ६, धान्यादिपरिग्रहेण पारिग्राहिकी ७,
मायया परं प्रत्याययति मायाप्रत्ययिकी ८, 'मिच्छा०'. जिनवच-
नाश्रद्धानेन मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी ९, अप्रत्याख्यानेन अप्रत्या-
ख्यानिकी १०, कौतुकात् दृष्ट्या निरीक्षणेन दृष्टिकी ११, सन्देहा-
दिपृच्छनेन पृच्छिकी १२, रागादभ्वादीनां हस्तस्पर्शेन स्पृष्टिकी
वा । जीवाजीवौ प्रतीत्य कर्मबन्धेन प्रातित्यकी १३, स्वगवाश्व-
दिकं द्रष्टुं समन्तादुपनिपतन्तं प्रशंसन्तं च लोकमवलोक्य हर्ष-
करणेन सामन्तोपनिपातिकी, अथवा ऽनाच्छादितभाजनेन व्रतानां
समन्तादुपनिपातेन सामन्तोपनिपातिकी १४, राजाद्यादेशान्नितरां
यन्त्रशस्त्राद्याकर्षणेन नैशस्त्रिकी १५, स्वहस्तेन जीवं शशकादिकं
लात्वा जीवेन श्वादिनाऽजीवेन शस्त्रादिना मारयतः स्वाहस्तिकी
१६, 'आणवणि'० जीवाजीवयोरज्ञापनेन आज्ञापनिकी आनयनेन
आनयनिकी वा १७, जीवाजीवयोर्विदारणेन विदारणिकी १८,
अनुपयोगाद्ब्रह्मादानग्रहणेन अनाभोगिकी १९, इहलोकपरलोक-
विरोधाचरणेन अनवकार्हेप्रत्ययिकी क्रिया २०, अन्या एकविंशति-
तमा दुष्प्रणिधानयोगत्रयेण प्रायोगिकी क्रिया २१, अष्टकर्मणां स-
मुदानं येन भवति तेन सामुदानिकी क्रिया अथवा मेलापकं कृत्वा
रहितपनावष्कंदादि क्रियते सा सामुदायिकी क्रिया, २२, माया-
लोभरूपप्रेम्णा भवा ऽमिकी क्रिया २३, क्रोधमानरूपेण द्वेषेण
भवा द्वेषिकी क्रिया २४, अकषायिणां केवलकायजयोगबन्धेन
ईर्यापथिक्यां मार्गशाधने भवा ईर्यापथिकी क्रिया २५ ॥ अथ संव-
रस्य सप्तपञ्चाशद्भेदानाह—

(वृ०) स्पर्शनरसनघ्राणचक्षुःश्रोत्रेन्द्रियाणि पञ्च, क्रोधमान-
 मायालोभा इति कपायचतुष्कम्, प्राणातिपातमृषावादादत्तादान
 मैथुनपरिग्रहसेवनरूपाण्यव्रतानि पञ्च, अशुभमनोवचनकाययोगा
 इति योगत्रिकम् इत्येते क्रमादनुक्रमेण पञ्चचतुःपञ्चत्रिकरूपाः स्यु-
 रिति । क्रियाश्च पञ्चविंशतिः, ताश्चेमा अनुक्रमश इति । कायेनाय-
 तनप्रवृत्तेन निर्वृत्ता कायिकी १, पशुवन्धादिप्रवर्त्तनेन अधिकर-
 णिकी २, जीवाजीवयोरुपरि द्वेषकरणेन प्राद्वेषिकी ३, निर्वेदात्
 क्रोधाद्वा स्वपरयोः परितापनेन पारितापनिकी ४, स्वपरहस्तमा-
 रणेन प्राणातिपातिकी ५, कृष्याद्यारम्भेणारम्भिकी ६, जीवाजी-
 दिवस्तुसंग्रहेण तत्परिग्रहिकी ७, मायया परवञ्चनेन मायाप्रत्य-
 यिकी ८, जिनवचनाश्रद्धधानेन मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी ९, जीवा-
 जीवयोरविरत्या अप्रत्याख्यानिकी १०, अश्वरथादिकौतुकनिरीक्ष-
 णेन दृष्टिकी ११, रागद्वेषाभ्यां जीवाजीवस्वरूपप्रच्छनेन पृच्छिकी,
 अथवा रागादश्वादीनां हस्तस्पर्शनेन स्पृष्टिकी १२, जीवाजीवौ
 प्रतीत्य कर्मवन्धनेन प्रातीत्यकी १३, गवाश्वादिकं किञ्चिद्द्रष्टुं
 समन्तान्निपतन्तं प्रशंसन्तं च लोकमवलोक्य हर्षप्रकरणेन अथवाऽ-
 नाच्छादितभाजने त्रसानां समन्तादुपनिपातेन सामन्तोपनिपा-
 तिकी, १४, राजाद्यादेशान्निन्तरं यत्र शस्त्राद्याकर्षणेन नैशस्त्रिकी
 १५, जीवेन श्वादिना अजीवेन शस्त्रादिना शशादिकं मारयतः
 स्वहस्तिकी १६, जीवाजीवयोरज्ञापनेन आनयनेन वा आज्ञाप-
 यिकी आनयनिकी वा १७, जीवाजीवयोः स्फोटनेन विदारणिकी
 १८, अनुपयोगाद्ब्रह्मादानेन अनाभोगिकी १९, इहलोकपरलोक
 विरुद्धाचरणेन अनवकाङ्क्षप्रत्ययिकी २०, प्रणिहितो योगत्रयेण
 प्रायोगिकी २१, अपृकर्मणां येन समुपादानं भवति तेन सामुदा-
 यिकी २२, मायालोभनिश्रिता प्रेमप्रत्ययिकी २३, क्रोधमाननिश्रिता
 द्वेषिकी २४, अकपायाणां सयोगिगुणस्थानस्थानां च केवलकाययो-

गवन्धेन ईर्यापधिकी २५ ॥ इति द्विचत्वारिंशदाश्रवभेदा इति गा-
गार्थः ॥ आश्रवतस्त्वमुत्त्वा । पठुं संवरतस्त्वमाह—

(ता० अ०) 'इदिअ०' इति—इंद्रियाणि कषायाः अवतानि
योगाः एतेषां क्रमेण पंच चत्वारः पंच त्रयः भेदा भवन्ति । तत्र
इंद्रियाणि पंच श्रोत्रादीनि प्रसिद्धान्येष सामान्यतः । विशेषतः
पुनस्तानि द्विधा द्रव्येन्द्रियाणि भावेन्द्रियाणि च । तत्र द्रव्येन्द्रियाणि
पुद्गलद्रव्यरूपाणि, भावेन्द्रियाणि लब्ध्युपयोगलक्षणानि । पुनः द्रव्ये-
न्द्रियाणि निर्वृत्युपकरणभेदात् द्विधा । निर्वृतिरपि द्विधा अंत-
र्बहिश्च । तत्र श्रोत्रेन्द्रियस्यान्तर्मध्ये कदंबकुसुमाकारा देहावयवरूपा
निर्वृतिरस्ति या शब्दप्रकारग्रहणे वर्तते । चक्षुरिन्द्रियस्य धान्यमसुरा-
कारा, घ्राणेन्द्रियस्य अतिमुक्तकपुष्पाकारा, काहलिकासदृशी वा ।
रमनेन्द्रियस्य क्षुरप्राकारा, स्पर्शनेन्द्रियस्य नानाकारा अभ्यंतरा
निर्वृतिः । बाह्या निर्वृतिः पुनः सर्वेषां इंद्रियाणां या दृश्यमाना-
स्ति सैव ज्ञातव्या । उपकरणं तेषामेव पुनः कदंबाकारादीनां
खड्गेत्य छेदनशक्तिरिव स्वस्वविषयग्रहणशक्तिः तद्रूपं ज्ञातव्यं ।
एवं द्रव्येन्द्रियस्वरूपं प्रोक्तं । भावेन्द्रियाणि लब्ध्युपयोगरूपाणि ।
जीवस्य ज्ञानावरणादिकर्मक्षयोपशमभावात् या शब्दादिग्रहणशक्तिः
सा लब्धिः । येन पुनः शब्दादीनां ग्रहणपरिणामः स उपयोगः ।
एतद्द्रव्यरूपाणि भावेन्द्रियाणि । इति पंचापि इंद्रियाणि व्या-
ख्यातानि । क्रोधमानमायालोभरूपाः प्रसिद्धा एव चत्वारः कषायाः,
हिंसामृषादत्तादानाब्रह्मपरिग्रहलक्षणानि पंचावतानि, मनोयोगः
वचनयोगः काययोगश्चेति त्रयो योगाः, इति सप्तदशभेदा
आश्रवस्य व्याख्याताः । शेषाः पंचविंशतिक्रियारूपाः प्रो-
च्यन्ते । क्रियाः पंचविंशतिः, ताः पुनः इमा वक्ष्यमाणलक्षणान-
नुक्रमेण ज्ञातव्याः । तास्तामेव लक्षणमाह । 'काइअं' इति, 'मिच्छा-
दंसण०' इति, 'आणवणि' इति—कायेन अयतमानेन निर्वृत्ता सा
कायिकी कथ्यते । १, अधिकरणिकी पशुवधादिप्रवर्तनेन खड्गादि-
निर्वर्तनेन बाधिकरणेन निर्वृत्ता अधिकरणिकी । २, जीवाजीवयो-
रूपरि प्रहेषेण प्राद्वेषिकी । ३, क्रोधादेः स्वपरयोः परितापेन पा-
रितापनिकी । ४, प्राणातिपातेन प्राणातिपातिकी । ५, कृष्याद्या-
रंभणेन आरंभिकी । ६, धान्यादिपरिग्रहेण परिग्रहिकी । ७,
मायया परवचनेन संज्ञाता मायाप्रत्ययिकी । ८, जिनवचनेन विप-

रीतपरिणामेन मिथ्यादर्शनेन संजाता मिथ्यादर्शनप्रत्ययिकी ।
 ९, अप्रत्याख्यानेन अविरत्या जाता अप्रत्याख्यानिकी । १०, कौतु-
 कादिनिरीक्षणेन वृष्टिकी । ११, रागाद् द्वेषाद्वा जीवाजीवयोः स्वरूप-
 पृच्छनेन अथवा रागादेश्च वृषभत्रालकादिविशिष्टवस्तूनां हस्यस्पर्-
 शनेन निर्वृत्ता पृष्टिकी तथा स्पृष्टिकी वा । १२ जीवाजीवादौ
 प्रतीत्य—आश्रित्य कर्मबंधनेन संजाता प्रातित्यकी । १३, स्वकी-
 यगजाश्ववृषभादिविशिष्टपदार्थं विलोकयितुं लोकं सर्वतः समा-
 गच्छंतं प्रशंसा कुर्वंतं दृष्ट्वा हर्षकरणेन अथवा अनाच्छादितस्नेहादि-
 भाजने प्रसाणां जीवानां निपतनेन संजाता सामंतोपनिपातिकी ।
 १४, राजाशादेशान्तरां यंत्रशस्त्राद्याकर्षणेन संजाता नैशस्त्रिकी ।
 १५, जीवेन श्वानादिना अजीवेन शस्त्रादिना शशकादिकं स्वह-
 स्तेन मार्ग्यतः स्वाहस्तिकी । १६, जीवाजीवयोरज्ञापनेन स्वे-
 च्छया व्यापाररूपेण आनयनेन वा आज्ञापनिकी आनयनिकी
 वा । १७, जीवाजीवयोर्विदारणेन स्फोटनेन वैदारणिकी । १८,
 शून्यचित्ततया यस्तूनामादाननिक्षेपणेन, अनाभोगिकी । १९,
 इह लोक परलोकविरुद्धान्चरणेन हिंसादिषु व्यापाराचरणेन
 अन्वयकांक्षप्रत्ययिकी । २०, अन्या अपरा एकविंशतितमा ।
 मनोवचनकाययोगदुष्प्रणिधानेन निर्वृत्ता प्रायोगिकी । २१, अष्टानां
 कर्मणां ममुदायेन या भवति सा मामुदायिकी । २२,
 मयालांभाश्रिता प्रेमिकी । २३, क्रोधमानाश्रिता ह्यिकी ।
 २४, केवलानां केवलकाययोगजनितव्यंभेन संजाता पैयापशिकी ।
 २५, पयं क्रियाः पंचविंशतिः । पयं पूर्वाकलतदशभेदानां
 पंचविंशतिक्रियाणां च मोलने हित्याग्निदू भेदा आश्रयस्य
 ज्ञातव्याः इत्थं पंचमं आश्रयतत्त्वं प्रहणितम् ॥ अथ पदं संयतत्त्वं
 विज्ञेयम् ॥

समिष्ट गुणी परीमद, जडधम्मो भावणा चरिनाणि ।

एकानिगदुवीसदस्सवार—पंचभेण्हिं सगवशा ॥१६४॥

(वा० अ०) 'समि०' देयांशाः समित्तयः पञ्च, मनोगुणयागा
 वृत्त्यान्वितः, परिपञ्चाः—सुत्रा १, विद्याया २, मो ३, उरु ४,
 इन्द्र ५, वेदा ६, इन्द्र ७, वेदा ८, । परिपञ्चा ९, निर्वृत्तिपञ्चा
 १०: सिद्धा ११: अज्ञेय १२, यद १३, ज्ञायणा १४ ॥ १ ॥ अज्ञेय

३५, रोग १६, तणफासा १७; मल १८, सक्कार १९, परीसहा ।
पत्ता २०, अन्नाण २१, सम्मत्तं २२; इअ वावीस परीसहा ॥ २॥ ”
यतिधर्मः—“खंती १, मह्व २, अजव ३; मुत्ती ४, तव ५, संजमे
६, अ बोधव्वे । सच्चं ७, सोअं ८, अकि-चणं ९, च वंभं १०, च
जइधम्मो ॥ १ ॥” भावनाः—“अनित्यता १ मशरणं २, भव ३ मेक-
त्व ४ मन्यतां ५ । अशौच ६ माश्रवविधि ७, संवरं ८ कर्म-
निर्जरां ९, ॥ १ ॥ धर्मस्वाख्याततां १० लोकं ११, द्वादशीं
बोधिभावनां १२ ॥” चारित्राणि—प्रागातिपातविरमणादीनि,
प्राणा इन्द्रियादयो दश, “पञ्चेन्द्रियाणि त्रिविधं बलं च, उच्छ्व-
वासनिःश्वासमथान्यदायुः । प्राणा दशैते भगवद्भिरुक्तास्तेषां
वियोगीकरणं तु हिंसा ॥ १ ॥” तेषां प्राणानामतिपातः प्राणाति-
पातः जीवस्य दुःखोत्पादनं, न तु जीवातिपातः, तस्माद्भिरमणम् ।
एवं मृषावादविरमणादीनि, अथवा “सामाइअत्थ पढमं, छेओव-
ट्टावणं भवे वीअं । परिहारविसुद्धीअं, सुहुमं तह संपरायं च
॥ १ ॥ ततो अ अहक्खायं, खायं सव्वंमि जीषलोगम्मि । जं
चरिऊण सुविहिआ, वचंतयरामरं ठाणं ॥ २ ॥” अथ निर्ज-
राभेदानाह—

(वृ०) ईर्याभाषैषणादाननिक्षेपोत्सर्गरूपाः पञ्च समितयः ।
तत्र लोकातिवाहिते मार्गे पदं पदं चक्षुषा पश्यतीतीर्यासमितिः १,
निरवद्यवचनजल्पनाद् भाषासमितिः २, द्विचत्वारिंशदोपरहितान्ना-
दिग्रहणादेपणासमितिः ३, सम्यग्वल्लोकितासनादिग्रहणान्निक्षेपा-
च्चादानग्रहणसमितिः ४, निर्जीवस्थण्डिलेषु खेलजल्लादिपरिष्ठापनाद्
पारिष्ठापनिकासमितिः ५ । इति पञ्च समितयः । पापव्यापारेभ्यो
मनोवाङ्मायगोपनान्मनोवचनकायगुण्यः ३ ॥ द्वाविंशतिः परी-
पदाः—तत्र बुभुक्षायाः सहनेन क्षुत्परीपदः १, तृष्णायाः सहनेन
तृष्परापदः २, शीतचौं शीतसहनेन शीतपरीपदः ३, उष्णतौ ता-
पसहनेन तापपरीपदः ४, वर्षाकाले दंशमशकसहनेन दंशमशकप-
रीपदः ५, वस्त्रादिपरिग्रहत्यागेन तन्नाग्न्यपरीपदः ६, जीवानामु-

पद्मस्य सम्यक्सहनेन अरतिपरीपहः ७, स्त्रीरूपादिदर्शनादक्षोभत्वेन स्त्रीपरीपहः ८, गोचरचर्यायामरसविरसाहारग्रहणान्मनस्यविपादेन गोचरचर्यापरीपहः ९, स्त्रीभिः सहैकस्थ्येऽपि चित्ताक्षोभेन निपञ्चापरीपहः १०, खरशिलाकाष्ठोपरि शयनाच्छय्यापरीपहः ११, दुर्वचनतर्जनसहनेन आक्रोशपरीपहः १२, यन्त्रादिपीडासहनेन वधपरीपहः १३, दातृकुलागमनामार्थिनः भिक्षाग्रहणेन याञ्चापरीपहः १४, कर्मवशात् गृहस्थगृहे ऽन्नपानादिसामर्थ्यां सत्यामपि तदप्राप्तावदीनचित्तत्वादलाभपरीपहः १५, ज्वरातीसारादिरोगसहनेन रोगपरीपहः १६, तृणकण्टकादिव्यथासहनेन तृणपरीपहः १७, मलसहनेन मलपरीपहः १८, निरस्कारापमानसहनेन सत्कारपुरस्कारपरीपहः १९, प्रज्ञादिदर्पसहनेन प्रज्ञापरीपहः २०, अध्ययनक्लेशसहनादज्ञानपरीपहः २१, जिनवचनाश्रद्धानेन सम्यक्त्वपरीपहः २२ । एवं द्वाविंशतिः परीपहाः ॥ 'जड्यम्म'त्ति क्षान्त्यादिको दशविधो यतिधर्मः, तत्र सहिष्णुत्वं क्षमा १, निरहङ्कारता मार्दवम् २, निर्मायित्वमार्ज्जवम् ३, सद्भावः सत्यम् ४, अलोभत्वं शौचम् ५, प्राणिदया संयमश्चेन्द्रियनिरोधः ६, इच्छानिरोधस्तपः ७, निर्म्ममत्वं त्यागः ८, निष्परिग्रहत्वमाकिञ्चन्यम् ९, अमैथुनत्वं ब्रह्मचर्यम् १०, इति दशविधो यतिधर्मः ॥ ' भावण 'त्ति पदार्थानां क्षयाविनाशित्वमनित्यम् १, त्राणाभावाज्जीवानामशरणम् २, चतुर्दशरज्ज्वात्मके लोकेऽस्य प्रदेशो नास्ति यो जीवैर्मरणेन न स्पृष्ट इति भवः ३, एक एवोत्पद्यते विपद्यते कर्माण्यनुभवति चैकत्वम् ४, देहधनवन्द्येभ्यो ह्यात्मनो भिन्नत्वचिन्तनमन्यत्वम् ५, सप्तधातुमयदेहस्याशुचित्तचिन्तनादशुचित्वम् ६, मनोवाक्काययोगैः शुभाशुभकर्म्मार्ज्जनमाश्रवः ७, सर्वाश्रवद्वारनिरोधात् संवरः ८, संसारबीजभूतकर्म्मणां जरणा निर्जरा ९, अर्हदाख्यातधर्मश्रवणाद्धर्मः १०, स्थित्युत्पत्तिव्ययात्मकद्रव्यपूरणकटिस्थकरवैशाखस्थान-

क्तस्थितलोकचिन्तनाल्लोकभावना-११, जैनतत्त्वनिश्चयावगमाहो-
धिरिति १२ । एवं द्वादश भावना ॥ 'चारित्त'ति चारित्राणि
पञ्च, तत्र त्रसस्यावरशत्रुमित्रादिषु समभावकरणात्सामायिकम् १,
व्रतपर्यायच्छेदाच्छेदोपस्थापना २, चत्वारस्तपः कर्तारश्चत्वारो वै-
यावृत्त्यकर्तार एको वाचनाचार्य इति नवको गणः । तत्र चत्वारो
निर्दिष्टं तपः कुर्वन्ति चत्वारो वैयावृत्त्यकराः कल्पस्थितस्तयाचा-
म्लानि यावत् षण्मासाः । तदन्ते वैयावृत्त्यकरास्तपः कुर्वन्ति, सचा-
चाम्लानि यावत् षण्मासाः । ततः कल्पस्थितस्तपः शेषास्त्वाचाम्लानि ।
एवमष्टादशमासप्रमितिः परिहारविशुद्धिर्नामचारित्रम् ३, सञ्ज-
लनक्रोधमानमायालोभवन्धविच्छेदेन मूढमलोभोदये दशमगुणस्थाने
वर्तमानस्य मूढमसम्परायचारित्रम् ४, क्षीणमोहस्य उपशान्तमोहस्य
वा उपशान्तमोहक्षीणमोहसयोग्ययोगिगुणस्थानस्थस्य यथाख्यातचा-
रित्रम् ५ । इति चारित्रपञ्चकम् । एवं पञ्चभिः समितिभिस्त्रिभिर्गुप्तिभिर्द्वा-
विंशत्यापरीपहैर्दशथा यतिधर्मेण, द्वादशभिर्भावनाभिः, पञ्चभिश्चा-
रित्रैरेकीकृत्य सप्तपञ्चाशद्भेदाः संवरस्त्रेति गाथार्थः ॥ संवरतत्त्वमुक्त्वा
सप्तमनिर्जरातत्त्वस्वरूपं गाथापादेनाह—

(सा० अ०) 'समिद् इति'—संवरतत्त्वस्य सप्तपञ्चाशत्
भेदाः । ते च पंच ज्ञातव्याः । यथा समितयः पंच, गुणयन्तिभ्यः,
परोपहाद्वाविंशतिः, यतिधर्मां दशभेदाः, भावना द्वादशधा, चा-
रित्राणि पंच, एवं क्रमेण सभित्यादीनां षण्णां उत्तराहोक्तभेद-
संख्यायोजने नव्यांशेण सप्तपञ्चाशद् भेदा ज्ञातव्याः । तत्र समि-
तयः पंच ईशानमितिः १, भाषाममितिः २, षण्णाममितिः ३,
आदाननिक्षेपणाममितिः ४, पाणिष्ठापनिष्ठासमितिः ५, । तत्र
सप्तम्यद् प्रदास्तार्ह्यप्रवचन कुन्तारेण इतिः गमनं चैशानमितिः । ई-
शान्याः गमनस्य समितिः ईशानमितिः । मां गच्छन् युगप्रमाणमूलै-
दत्तदृष्टिः नायुः समस्तजीवानां रक्षां कुर्वन् यदि सा ईशानमितिः
इति भावः । १, भाषाममिति, भाषण्य निरवयवचनस्य समितिः
भाषाममितिः । २, षण्णाममितिः यथा द्विचत्वारिंशद्दोषविच-

जितः आहारः साधुभिः गृह्यते सा एषणासमितिः । ३, आदान-
निक्षेपसमितिः आदानं वस्तूनां ग्रहणं निक्षेपो वस्तूनां स्थापनं,
तयोः आदाननिक्षेपयोः समितिः, यद् वस्तूनां ग्रहणं मोचनं तत् प्र-
थमं चक्षुषा निरीक्ष्य ततो रजोहरणादिना प्रमाज्यं विधीयते सा
आदाननिक्षेपसमितिः इति भावः । ४, पारिष्ठापनिकासमितिः प-
रिष्ठाप्यते परित्यज्यते सदोषादिवस्तु सा पारिष्ठापनिकास-
मितिः । यत्र कफमूत्रमलादिनिर्जीवस्थाने यतनया परिष्ठाप्यते
सा पारिष्ठापनिकासमितिः । ५, एवं पंच समितयः व्याख्याताः।
अथ गुप्तयः तिस्रः मनोगुप्तिः १, वचनगुप्तिः २, कायगुप्तिः । ३,
तत्र मनोगुप्तिः त्रिधा आत्तैरोद्ग्रह्यानानुबंधिकल्पनाजालपरिहारः १,
धर्मध्यानानुबंधिनी माध्यस्थ्यपरिणतिः २, केवलज्ञानिनो योगनिरो-
धावस्थायां सकलमनोद्भव्यनिरोधश्च ३, इति मनोगुप्तिः । वचन-
गुप्तिः द्विधा भ्रूसंज्ञादिपरिहारान् मौनाभिग्रहः । १, वाचनापृच्छ-
नादिषु मुखवस्त्रिकाच्छादितवक्त्रस्य भाषमाणस्यपि वागुनिय-
न्त्रणं । २, वचनगुप्तिः सर्वथावचननिरोधनिरवद्यसम्यग्वचन-
भाषणाभ्यां कृत्वा द्विभेदा, भाषासमितिः पुनः सम्यक्वचनप्रवृत्ति-
रूपतया एकभेदा एव इति वचनगुप्तिभाषासमित्योर्भेदः । का-
यगुप्तिः द्विधा उपसर्गादिसद्भावे कायोत्सर्गादचलनं, केवलानां
योगनिरोधावस्थायां सर्वथा शरीरचेष्टापरिहारः वा १, तथा सिद्धां-
तोकविधिना मुनीनां कायव्यापारस्य २ । एवं तिस्रो गुप्तयः व्या-
ख्याताः । ३, अथ परीषहाः द्वाविंशतिः । क्षुधापरीषहः
निरवद्याहारालाभे क्षुधा सहनीया, न पुनः सावद्याहारग्रहणं
कार्यं इत्येवंस्वरूपः । १, पिपासापरीषहः तृषा सहनीया, न
पुनः गाढतृषापीडितैरपि सञ्चित्तजलं पेयं । २, शीतपरीषहः का-
योत्सर्गविहारादिकुर्वतां शीतं लगाते तत् सहनीयं, अग्निसेवादि
न चितनीयं । ३, उष्णपरीषहः ग्रीष्मतापाकांतैरपि स्नानवायुव्यं-
जनवातायनश्रयणादि न विधेयं, आतापनादि कष्टं सहनीयं । ४,
दंशमशकपरीषहः कायोत्सर्गादिषु दंशमशककृता विघाताः सह-
नीयाः । ५, अचेलपरीषहः मानप्रमाणोपेतैर्वस्त्रैर्मलिनशीर्णशीर्णै-
रपि खेदो मनसि न कार्यः । ६, अरतिपरीषहः अमनोज्ञोपाश्रया-
हारादिषु अरतिः न कार्या । ७, स्त्रीपरीषहः स्त्रीणां मनोहररूप-
विभूषाविलासवाक्यहावभावादिकं दृष्ट्वा चित्तक्षोभो न कार्यः । ८,

चर्यापरीषहः वायुवत् अप्रतिबद्धतया विहारः कार्यः. न पुनः एकत्र वासः । ९. नैपेधिकीपरीषहः इमशाने शूच्यागारे सर्पधिते सिद्धि- हादिषु कायोत्सर्गस्थैः नानाविधोपनर्गतदृभावेऽपि अशिष्टा चेत्य न कार्या । १०. शय्यापरीषहः उच्चवचानु शय्यान्तु शीतोष्णहा- ल्यादौ मनसि उद्देगो न विधेयः । ११. आक्रोशपरीषहः अज्ञान- लोकप्रोक्तवैभाष्यवाक्यश्रवणे क्रोधो न कार्यः दृढप्रहारिवन् । १२. बधपरीषहः कोपि दुःखमा नाधनां वर्ध करोति तथापि साधुभिः क्रोधो न विधेयः स्कंदकसुरिदिशिष्यवन् । १३. यात्रापरीषहः भिक्षावृत्तिकाले परगृहेषु याचने दुःखं मनसि न धार्य । १४. क- न्दाभपरीषहः अंतगयकर्मोदयान् निर्दांपभिश्चान्दाभाभावेऽपि चित्ते उद्देगो न कार्यः ढंढणकुमारवन् । १५. रोगपरीषहः उग्ररोगसंभ- वेपि आर्क्षध्यानं न कार्य. नम्यकू मद्यं मननकुमारराजपिवन् । १६. नृणपरीषहः संस्कारकादौ दभांदिनृणव्यापारे देहपीडायामपि दुःखं न चिन्त्यं । १७. मलपरीषहः मलस्वेदादि शरीरान् न स्केदनीयं, किन्तु यावत्तीव्रं नम्यकू महनीयं । १८. मन्त्राणपुंस्त्राणपरीषहः बहुलोकानरेश्वरादिकृतस्मृतिबंधनादेः चिन्तान्माद्यो न कार्यः उ- त्कर्षो मनसि न कार्य । १९. प्रज्ञापरीषहः बहुज्ञानसंभवेऽपि आत्मीयचित्तं गर्वो न कार्यः । २०. अज्ञानपरीषहः ज्ञानाद्यन्तौद- कर्मोदयान् पट्टामपि पादो नागच्छति तथापि दुःखं मनसि न कार्य. किन्तु कर्त्तव्याक एव चिन्त्यः । २१. नम्यकवपरीषहः जिनज्ञाननक्षिप्रये देवगुरुशर्मैषिप्रये च संदेहो न विधेयः । २२. एवं तावदिति परीषहो व्याख्याता । कथं यतिधर्मो दग्धः— दृशप्रधानः । श्रमामार्द्धवार्द्धवनिर्लोभनातपर्ययममत्तशीला- विचनत्तद्व्रतस्वरूप । तत्र श्रमा प्रीथज्यः. स उपरान्त- म्यात् । १. मार्द्धं सुदोर्भावः मार्द्धं. आंकारपणितः । २. आर्द्धं प्रज्ञांभावः. माय म्यामाः । ३. निर्लोभः लोभपणितः । ४. तपः दाम्पित्यभेदहोदशभा । ५. संदम प्राणान्तिपादिक- णमप. । ६. सत्यं सत्ययो जीवेभयो द्विं एव सत्यं । ७. शौचे सर्वजदिषु सुपशानि वर्तनं शौचं. अदमाद तपणितः । ८. अ- विचनत्तं न दिवते विचन सत्यम्. अविचन अविचनस्य सत्य- अविचनस्य सर्वपरिग्रहस्य न । ९. श्रम शौचान्तिपादिकद्वैत- भेदतपणितः । १०. अथ भयदत्ता तदस्य अतिवदनादक ।

अशरणभावना २, भवभावना ३, एकत्वभावना ४, अन्यत्वभावना ५, अशौचभावना ६, आश्रवभावना ७, संहरभावना ८, निर्जराभावना ९, धर्मभावना १०, लोकस्वभावभावना ११, बोधिभावना १२, । तत्र संसारे सर्वपदार्थानां अनित्यता यत् चिंत्यते सा अनित्यभावना । १, अशरणं देहिनां मरणादिभये संसारे शरणं किमापि नास्ति इत्यादिचिंतनं अशरणभावना । २, जीवानां चतुरशीतिलक्ष-जीवयोनिपरिभ्रमणचिंतनं भवभावना । ३, एकाक्येव जीवः उत्पद्यते विपद्यते कर्माण्युपादानं भुंक्ते चेत्यादि चिंतनं एकत्वभावना । ४, जीवानां देहात् पृथक्के सति पुत्रकलत्रादिधनादिपदार्थेभ्योऽत्यंतभेद एकत्वम्. अतः 'तत्त्ववृत्त्या कोपि कस्यापि संबंधी नास्ति' इत्यादि चिंतनं अन्यत्वभावना । ५, देहस्य सप्तधातुमयस्य नद्य स्रोतांसि निरंतरं स्रवन्ति मलमूत्रश्लेष्मादिवस्तूनि बीभत्सानि सहचारीणि सन्ति, अतः 'शुचित्वं कुनः स्यात्', इति चिंतनं अशौचभावना । ६, संसारमध्यस्थितसमस्तजीवानां मिथ्यात्वकषायात्परतिप्रमादात्तर्तरीन्द्रध्यानादिहेतुभिः निरंतरं कर्माणि पश्यमानानि सन्ति इतिचिंतनं आश्रवभावना । ७, मिथ्यात्वादीनां संबन्धहेतुभूतानां संहरणोपायाः सम्यक्त्वादयः तेषां चिंतनं संहरभावना । ८, निर्जराभावना कर्मनिर्जराख्या द्विधा सकामा अकामा च । तत्र सकामा साधूनां । अकामा च अज्ञानकष्टजनिता जीवानां । तत्र सकामा द्वादशप्रकारतपोविहितकर्मक्षयरूपा । १, अकामा पुनः निर्यगादिजीवानां तृषायुभुक्षाच्छेदनभेदनभारोद्धतनायकामकष्टसहननेन यः कर्मक्षयः तद्रूपा ज्ञातव्या । पूर्वविधायः निर्जरायाः चिंतनं निर्जराभावना । ९, दुस्तरसंसारसागरसमुत्तारणप्रयत्नप्रायश्ची-जिनप्रणीतश्रीवर्मप्रभावाचिंतनं धर्मभावना । १०, चतुर्दशरज्याःस-कलाकर्म्य कटिर्मस्थापितकरतिर्यकप्रसारितपादपुरुषाकारस्य धर्मा-धर्मस्त्रिकायादिपदद्रव्यैः परिपूर्णस्य लोकस्य चिंतनं लोक-भावना । ११, अनंतमंतकालदुर्लभमनुभ्यादिमामग्रीयोगोऽपि दु-ःखाय प्राये बोधिवीजं जीवानां इत्यादि चिंतनं बोधिभावना । १२, सर्व द्वादशभावनाः व्याख्याताः । १३, अथ शारिप्राणि पंच । शारिप्राणि पंच सामायिकश्चेत्तद्विषयस्थानीयव्यपिहारवियुक्तिक उ-सूत्रसम्प्रायश्चित्त्याद्यवदानामानि । तत्र सामायिकं सर्व-स्यस्यव्यापारपरिव्यागानिरव्यवस्थापारसंयतस्य ज्ञातव्यं । १,

हेदोपस्थापनीयं गणाधिपेन प्रदत्तं प्राणातिपातविरमणादिपंचम-
हाप्रतरूपं । २, परिहारविशुद्धिकं नव साधवो गच्छात् पृथग् भू-
त्वा अष्टादशमासान् यावत् यत्सिद्धांतप्रोक्तरीत्या तपः कुर्वति तत्प-
रिहारविशुद्धिकं ज्ञेयं । ३, सूक्ष्मसंपरायं सूक्ष्मसंपरायाख्यदश-
मगुणस्थानकप्राप्तानां साधूनां यच्चारित्रं तत् सूक्ष्मसंपरायं । ४,
यथाख्यातं सर्वेषु कषायेषु सर्वथा क्षयं प्राप्तेषु साधूनां यच्चारित्रं तत्
यथाख्यातं । ५, पतेषां चारित्राणां मध्ये सांप्रतं प्रथमचारित्रद्वयं
धिमानमस्ति, शेषाणि त्रीणि चारित्राणि व्युच्छिन्नानि । एवं चा-
रित्रपंचकं व्याख्यातं । एवं समितीनां पंच भेदाः, गुप्तीनां त्रयः,
परीषहाणां द्वाविंशतिः, यतिधर्मस्य दश, भावनानां द्वादश, चारि-
त्राणां पंच भेदाः, इति सप्तपंचाशद्भेदाः संवरतत्त्वस्य संजाताः ।
इति षष्ठं संवरतत्त्वं लक्षणेन व्याख्यातम् । अथ सप्तमं निर्जरातत्त्वं
व्याख्यातयति ।

[इरियाभासेसणादाणे, उच्चारे समिईसु य ।

मणगुत्ती वयगुत्ती, कायगुत्ती तद्देव य ॥ २३ ॥] ॥ ४२ ॥

[खुहा पिवासा सीउण्हं, दंसाचेलारइत्थीओ ।

चरिया निसीहिया सिज्जा, अक्कोसवहजायणा ॥२७॥] ॥ ४३ ॥

[अलाभरोगतणफासा, मलसक्कारपरीसहा ।

पण्णा अन्नाण सम्मत्तं, इय वावीस परीसहा ॥२८॥] ॥ ४४ ॥

[खंतोमद्ववअज्जव, मुत्ती नवमंजमे अ वोह्वे ।

सच्चं सोयं आक्षिं-चणं च वंमं च जइधम्मो ॥ २९॥] ॥ ४५ ॥

[पढममणिच्चमसरणं, संसारो णगया य अलत्तं ।

असुइत्तं आसव, संवरो य नह निज्जरा नवमी ॥३०॥] ॥ ४६ ॥

[लोगसहावो वोही, दुल्लहा धम्मस्त साहगा अरिहा ।

ण्याओ भावणाओ, भावेयहा पयत्तेणं ॥ ३१ ॥] ॥ ४७ ॥

[सामाइयत्थ पढमं, ज्जेओवट्टावणं भवे वीयं ।

परिहारविसुद्धीयं, सुद्धमं नह संपरायं च ॥ ३२ ॥] ॥ ४८ ॥

(४२) ॥ श्रीनयतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

[तत्तो अ अहकग्लायं, ग्वायं सव्वंमि जीवलोगंमि ।
जं चरिऊण सुविहिथा, वच्चंति अयरामरं ठाणं ॥३३॥] ४९.

[[अ०) एता अष्टापि व्यावर्णितस्वरूपा इति सुगमाः ॥]

[अणंसणमूणोयरिया, वित्तिसंखेवणं रसच्चाओ ।
कायकिलेसो संलीण-या य वज्झो नवो होइ ॥३४॥] ५०॥

[पायच्छित्तं विणओ, वेथावच्चं तंहेव सज्झाओ ।
झाणं उस्संगोवि अ, अप्पिभतरओ नवो होइ ॥३५॥] ५१?

[(अ०) एते व्यावर्णयिष्यमाणस्वरूपे ॥]

[आलोयण ? पडिक्कमणो २-भय ३ विवेग ४ सुत्तग्गो ५ ।
तवदच्छेय ७ मूल ८ अणव-दृया य ९ पारंघिए १० चेव
॥३६॥] ५२॥

[(अ०) आलोचनं १, प्रतिक्रमणं २, उभयं मिश्रं ३, विवेक-
स्त्यागः ४, उत्सर्गः कायोत्सर्गः ५, तपः ६, छेदः पर्यायांशवि-
नाशः ७, मूलं सवपर्यायच्छेदः ८, अनवस्थाप्यता ९, पारंग्घितं
१० चेति दशधा प्रायश्चित्तानि ॥ प्रायश्चित्तभेदानुक्त्वाथ विनयभेदा-
नाह—]

[भत्ती? बहुमाणो २ वन्न-जणणं ३ भासणमवन्नवायस्स ४ ।
आसायणपरिहाणी ५, विणओ संखेवओ एसो ॥३७॥] ५३

[(अ०) भक्तिर्वाह्यप्रतिपत्तिः १, बहुमानो मानसी प्रीतिः २,
वर्णः श्लाघा तत्करणं ३, अवर्णवादस्य निराकरणाय भाषणं प्रतिश-
ब्दं ४, आशातनापरिहाणिरिति सङ्क्षेपतो विनयः पञ्चधा ॥]

[नाणस्स दंसणस्स य, चरणस्स य तह तिविहजोगस्स
॥ विणओ लोगुंवयारो, सत्तविहो विसयभेएणं ॥३८॥] ५४:

[(अ०) पुनः प्रकारान्तरेण विनयभेदानाह—ज्ञानदर्शनचारित्रमनोवचःकायलोकोपचाररूपविषयभेदन्तस्तविधोपि विनयः प्रतिपादितः ॥]

[भक्ती तद् बहुमाणो, तद्द्विद्वत्याण सम्भवावणयं ।

विहिगहणवभासो वि अ. एसो विणओ जिणुद्विद्वो ३०] ५५

[(अ०) ज्ञानविनयमाह—ज्ञानज्ञानिनोर्भक्तिबहुमानो । तद्-दृष्टार्थानां सम्यग् भावनं चिन्तनं. विधियोंगोपधानादिकोनेकप्रकारः, तत्पुरःसरं ज्ञानग्रहणं, अभ्यासः परिचयश्चेति. एवं भक्तिबहुमान-भावनग्रहणाभ्यासभेदात् विनयो ज्ञानविनयः पञ्चधा जिनोद्दिष्टः तीर्थंकरप्रतिपादित इति ॥]

[सुस्तृप्तणा अणासा-यणा य विणओ अ दंसणे दुविहो ।

दंसणगुणाहिणसु. कज्जई सुस्तृप्तणा विणओ ॥४०॥] ५३

[(अ०) दर्शनविनयमाह—दर्शनविनयो मूलतस्तावच्छुष्पा-ऽनाशातनाभेदाद्विधा. इदमेवाह-शुश्रूषणाऽनाशातना चेति दर्शन-विषयो विनयो द्विभेदः । तत्र शुश्रूषणोचितप्रतिपत्तितेवनात्मको विनयो दर्शनगुणाधिकेषु विशिष्टसम्यग्दर्शनिषु क्रियत इति भावः]

[सक्कारब्भुद्धाजे. सम्माणासणपरिग्गहे तद् य ।

आसण अणुप्पयाणं. किङ्कम्मं अंजलिगहो अ ॥४१॥] ५७

[(अ०) शुश्रूषाविनयभेदानाह—शुश्रूषाविनयो दशधा. ते चैवं, सत्कारः १, अभ्युत्थानं २, सम्मानः ३, आसनपरिग्रहः ४, तथा च आसनानुप्रदानं ५, कृत्तिकर्म ६, अश्रुतिग्रहः हस्तयोजन-मित्यर्थः ७ ॥]

[इंतस्स द्विगच्छणया. ठिअस्स तद् पज्जवान्णया भणिआ

गच्छंताणुवयणं. एसो सुस्तृप्तणाविणओ ॥४२॥] ५८ ॥

[(अ०) आगच्छतोऽभिगमनं ८. स्थितम्य तथा पर्युषाननं

(४४) ॥ श्रीनवतन्त्रपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

सेवनम् ९, गच्छतोऽनुव्रजनम् १०, पप दशविधः शुभ्रपाविनयो
भणितः । तदासेवनादर्शनशुद्धिः स्थिरता च जायत इत्येष दर्शन
विनय उच्यते ॥]

[तित्थयरधम्मआयरिय-वायगे थेरकुलगणे संवे ।
संभोइअ किरियाण, मइनाणाईण य तहेव ॥ ४३ ॥] २९ ॥

[(अ०) अनाशातनाविनयं पञ्चचत्वारिंशद्भेदमाह—तीर्थ-
करः १, धर्मः २, आचार्यः ३, वाचक उपाध्यायः ४, स्थविरो वयः-
पर्यायश्रुतैः ५, कुलमेकाचार्यसन्ततिः ६, गणो मियःसापेक्षकुलत्रय-
समूहः ७, संघः ८, सम्भोगः समानधार्मिकाणां परस्परं भक्ता-
दिदानग्रहणरूपः, तद्वान् साम्भोगिकः ९, क्रिया अस्ति परलोकोऽ-
स्त्यात्माऽस्ति च सकलक्लेशकलङ्कितं मुक्तिपदमित्यादिप्ररूपणा-
त्मिका १०, मतिज्ञानादीनि पञ्च ज्ञानानि १५, इत्येतानि पञ्चदश-
पदानि, तेषाम् ॥]

[आसायणवज्जणया, ण्णसिं तह य भत्तिवहुमाणो ।
वण्णस्स य संजलणं, होइ अणासायणाविणओ ॥ ४४ ॥] ३०

[(अ०) आशातनवर्जना १, भक्तिबहुमानः, भक्तिर्वाह्या पर्यु-
पासना, तत्सहिषो बहुमान आन्तरः प्रीतियोगः २, वर्णसञ्ज्वलनं
च सद्भूतगुणकीर्तनेन यशोदीपनम् ३, पूर्वोक्तानां पञ्चदशानां आ-
शातनवर्जनादित्रितयकरणेन भवत्यनाशातनाविनयः पञ्चचत्वारिं-
शद्भेदः ॥ एतेनापि भवति दर्शनशुद्ध्यादिरिति ॥ उक्तो दर्शन-
विनयो त्रिभेदोऽपि ॥]

[सामाइआइचरणस्स, सहहाणं तहेव काएणं ।
संफासणा पस्वण—मह पुरओ भवसत्ताणं ॥ ४५ ॥] ३१ ॥

[(अ०) चारित्रविनयः सामायिकादिचारित्रभेदेन पञ्चधा
भणितोपि श्रद्धानादिभेदैर्गुणितः पञ्चदशधा, तत्र सामायिकादेः
श्रद्धानं रुचिः १, कायेन स्पर्शनं पालनम् २, भव्यानां पुरतस्तसद्-
गुणवर्णनाद्युपदेशेन प्ररूपणमिति ३ ॥]

[मणवयकाइअविणओ, आयरिआईण सव्वकालंपि ।
अकुसलमणाईरोहो, कुसलाण उदीरणं तह य ॥४६]३२

[(अ०) सदैवाचायांदीनां प्रत्यशुभमनआदीनां निरोधः शुभानां च प्रेरणं, स मनोवचःकायिकविनयः, एते मनोवचःकाय-विनयाः प्रत्येकं प्रशस्ताप्रशस्तभेदेन द्विभेदाः, प्रशस्तस्य प्रवर्तनं निर्जराहेतुः, अप्रशस्तस्य च निवर्तनम् । तावपि प्रत्येकं सप्तभेदौ । प्रशस्तमनोविनयस्य तत्रापापासावधाक्रियनिरुपक्लेशानाश्रवकराश्रपिकरामूताभिशङ्कनानि भेदाः तदितरे चाप्रशस्तस्य । एवं वचसोपि द्विभेदस्य । प्रशस्तकायस्य चायुक्तगमनस्थाननिषेदन-त्ववर्तनोल्लंघनप्रलंघनसर्वेन्द्रिययोगयुञ्जनानि । इतरस्य त्वना-युक्तानि ॥]

[अव्भासत्थण छंदोणु-वत्तणं कयसुपडिकई ।
तह य कारिअमित्तकरणं, दुक्खत्तगवेषणा तह य ॥४७]३३

[(अ०) लोकोपचारविनयः सप्तधा, तत्राभ्यासासनं गौर-वाहस्य समीपवृत्तिता १, छन्दोऽनुवर्तनं आराध्यस्य छन्दोऽभि-प्रायस्तदनुत्तरणम् २, कृतनुप्रतिकृति विनयात्प्रसादिता गुरुवः श्रुतं दास्यन्तीत्यभिप्रायेणाशनादिदानप्रयत्नः ३, कार्यं ज्ञानादि-तन्निमित्तं करणं भक्तादिदानम् ४, दुःखार्तस्य ग्लानीभूतस्य भैष-ज्यादिना गवेषणं दुःखार्तगवेषणा ५ ॥]

[तह देसकालजाणण, सव्वत्थेसु तहाणुकूलत्तं ।
लोगोवयारविणओ, सत्तविहो होइ विण्णेओ ॥४८]३४

[(अ०) देशकालज्ञानं अवसरौचितार्थसम्पादनम् ६, सर्वा-र्थेषु तथानुकूलत्वं आराध्यसम्बन्धिषु सर्वप्रयोजनेष्वप्रातिकूल्यम् ७, एष लोकोपचारविनयः सप्तविधो विज्ञेयो भवति ॥]

[आयरिय उवज्झाण, धेरतवस्सी गिलाणत्तेहाणं ।
साहम्मिअ कुलगणसं-घवेआवचं हवइ दत्ता ॥४९]३५

[.(अ०) वैयावृत्यभेदानाह—आचार्योपाध्यायौ प्रतीतौ, स्थ-
विरः पूर्वोक्तः, तपस्वी अष्टमादिविकृष्टतपोवान्, ग्लान आर्त्तः,
शैक्षो नवदीक्षितः. साधर्मिकः समानाचारवान्, कुलगणसंघाः प्रा-
गुक्ताः, पतेषां दशाना विषयभेदात् वैयावृत्यमपि दशधा भवति ॥]

[आयरियउवज्झाये, तवस्सिसेहे गिलाणसाहसु ।

समणुत्तसंघकुलगण-वैयावच्चं हवइ दसहा ॥ ५० ॥] ३६ ॥

[(अ०) एषा शब्दपरावृत्त्या व्याख्यातस्वरूपैव ॥]

[वाथणा पुच्छणा चेव, तहा य परिअट्ठणा ।

अणुप्पेहा धम्मकहा, सज्झाओ होइ पंचहा ॥ ५१ ॥] ३७ ॥

[(अ०) स्वाध्यायभेदानाह—वाचना मृगार्थपठनपाठनादि
१, पृच्छना सन्दिग्धमृगार्थस्य गुणादेः प्रश्नः २, परिघर्तना पृथप-
टितमृगार्थस्यावर्तनम् ३, अनुपेक्षा अर्थचिन्तनम् ४, धर्मकथा ध-
र्मापदेश इति स्वाध्यायः पञ्चधा भवति ५. ॥]

[झाणं चउत्तिहं ग्वत्ठु, अट्टं रुहं तहेव धम्मं च ।

मुक्कं पुण पत्तेयं, चउत्तिहं चेव नायत्तं ॥ ५२ ॥] ३८ ॥

[(अ०) ध्यानं चतुर्विधं, गत्विति निश्चये, आर्त्तं गौर्त्तं तथैव
धर्म्यं च शुकूमिति । पुनः प्रत्येकं चतुर्विधमेव ज्ञातव्यम् । लक्ष-
णादीनामपि चतुर्विधस्य ध्यानशतकादेरवलाक्यम् । आर्त्तगौर्त्तयो-
दिवृत्तिकर्णेन धर्म्यशुकुयोश्च प्रवर्तनेन निर्जगदनुत्थमिति ।

[पट्ठं अट्टज्झाणं, वीअ रुहं इमे भवफलाहं ।

तट्ठं धम्मं तुग्धिअं, मुक्कं दो मुक्कत्वेहं ॥ ५३ ॥] ३९ ॥

[(अ०) प्रथमं आर्त्तध्यानं, द्वितीयं गौर्त्तं, इमे भवफले संसा-
र्यर्थे, मुक्कं प्रमादात्मकवादेनयोगिति । तृतीयं धर्म्यं, नृपं शुकं
इमे संवर्तितु संवर्तितुर्गमपत्यादृतयोः ॥]

[दत्तं गणदेहोवत्ति, अट्टरिन्ना मुक्कभनपाणार्णं ॥

उत्तमगो भावे अट्ट, कयामभवकम्म उत्तमगो ॥ ५४ ॥] ५० ॥

[(अ०) उत्सर्गस्त्यागः, स च द्विविधः द्रव्यतो भावतश्च । द्रव्यतश्चतुर्धा गणदेहोपध्यतिरिक्ताशुद्धभक्तपानोत्सर्गभेदात् । गणः पूर्वोक्तः, तस्य ज्ञानार्थं परगणोपसम्पत्तो न्यागः, जिनकल्पाद्यर्थं वा । देहः सचित्ताचित्तात्मकः, तत्रानाभोगादेः कारणतो वा गृहीतस्य सचित्तदेहस्य, कलेवरस्य चेतस्य । अन्यनेन स्वदेहस्य वा । उपध्वेष-
स्त्रपात्रादिकस्य । असंनिधिसंचयत्वान्मुनिधर्मस्य दानस्य च सा-
ध्वपेक्षयाऽनेकदोषशबलत्वाद्दधिकयोरशुद्धयोरनेपणीयादिदोषयुजा-
र्भक्तपानयोश्चेति । भावतस्त्रिधा कषायाणां भवस्य कर्मणश्चोत्स-
र्गस्त्यागः । अभ्यन्तरतपोभेदानां विनयादीनां विशेषतः स्वरूपं भगव-
तीपञ्चविंशशतकषष्ठोद्देशकादवसेयम् ॥]

चारसविहं तत्रो नि-ज्जरा य वंधो अ चउविगप्पो य ।
पयइ ठिइअणुभाग-प्पएसभेएहिं नायवो ॥१७॥ ॥७१॥

(प्रा० अ०)—‘चारस’० द्वादशविधं तपोविधानं निर्ज्जरा
स्यात् । “अणत्तणमूणा० ” १ “ पायच्छित्तं विण० ” । अ-
भ्यन्तरकं मध्यवर्त्ति तपो भक्षति, अन्तःकरणव्यापारप्राधान्यादभ्य-
तीर्थिकानभ्यस्तत्वात् वाच्यद्रव्यानपेक्षत्वाच्च । अथ बन्धभेदानाड-
बन्धश्चतुर्विकल्पश्चतुष्प्रकारः प्रकृतिस्थितिरस्तप्रदेशबन्धभेदात् ।
मिथ्यात्वादिभिहेतुभिः कर्मयोग्यवर्गणापुद्गलैरात्मनः क्षीरनीरवद्व-
न्धयःपिण्डवद्वात्यान्यानुगमाभेदान्मकः सम्यन्धो बन्धः । तत्र
स्थितिरस्तप्रदेशरूपाणां बन्धानां यः समुदायः स प्रकृतिबन्धः १ ।
अध्यवसायविशेषगृहीतस्य कर्मदलिकस्य यत् स्थितिकालनिय-
मनं स स्थितिबन्धः २ । कर्मपुद्गलानामेव शुभोऽशुभो वा घात्य-
घाती वा यो रस्तः सोऽनुभागबन्धः ३ । कर्मपुद्गलानामेव यद्
ग्रहणं स्थितिरस्तानिरपेक्षदलिकस्तद्द्वयप्राधान्येनैव करोति स
प्रदेशबन्धः ४ । उक्तं च—“प्रकृतिः समुदायः स्यात्, स्थितिः
कालाद्यधारणम् । अनुभागो रस्तो ज्ञेयः, प्रदेशो दलमन्वयः ॥ १ ॥”
इदं प्रकृत्यादिस्वरूपं मोदकदृष्टान्तेन भाव्यम् । यथा घातविनाशि-
द्रव्यनिष्पन्नो मोदकः, प्रकृत्या घातमुपशमयति, एवं वाफपित्तयोरपि
भायना कार्या । एवंस्वभावा प्रकृतिः । स्थितिस्तस्यैव वात्यचिदि-
नयेयं, अपरस्य तु दिनद्वयं, एवं वात्यचिन्मासादिजानपि कालं

मोहनीयेऽष्टाविंशतिः २८, आयुष्के चतस्रः ४, नास्मिन् च्युत्तर शतं १०३, गोत्रे २, अन्तरायपञ्चकं ५, एवमष्टपञ्चाशच्छतप्रकृतीर्ना मध्ये काश्चनापि प्रकृतीः प्रत्यहं जीवो वध्नातीति । 'ठिङ्'स्थितिः— कालावधारण, जीव एकेन कषायोदयात् कार्यानुक्रमेण कर्म्मोत्कृष्टां स्थितिं करोति, तथाहि—ज्ञानावरणदर्शनावरण-वेदनीयान्तरायेषु त्रिंशत्सागरकोटाकोटीः, आयुषस्त्रयस्त्रिंशत्सागरोपमानिति । नाम- गोत्रयोर्विंशतिकोटाकोटीः । मोहनीये सप्ततिकोटाकोटीः । जयन्या तु वेदनीये द्वादशसुहूर्त्तान्, नामगोत्रयोरष्टावृष्टौ । शेषाणामन्तर्मुहूर्त्तमिति । 'अणुभागमिति'— अनुभागो रसविपाकः, तत्राशुभप्रकृतीनां घोषा- तकीर्णवद्वित्रिचतुःस्थानक्वायवदत्यन्तकडुकविपाकः । शुभप्रकृतीना- मित्नुक्वायवन्मधुरो विपाको जीवेनानुभूयते । 'पदस्र'त्ति प्रदेशव- न्यस्तु कर्म्मणां दलपाटकं, तत्र तेषां प्रदेशानां वेदनीये सर्वोत्कृष्टो विभागः, यतस्तस्य रसैः प्रदेशैः प्रकटता न भवति । ततोऽन्येषां कर्म्मणां निजनिजस्थितितारतम्यानुसारेण दलपाटकवृद्धिरिति । वन्धश्चतुष्प्रकार इति गार्थार्थः॥ वन्धतत्समुक्त्वा नवमं मोक्षतत्समाह-

(सा० अ०) 'वारसविहं' इति । तत्र वारसविहं इति—

गाथामध्यात् पदमेकं ग्राह्यं, द्वादशप्रकारं तपो निर्जरा प्राच्यते । तत् तपो ब्राह्म्याभ्यन्तरभेदाभ्यां द्विधा स्यात् । तत्र वाह्यं तपः पङ्क्तिं अनशनोऽनोदरताश्चुत्तिसंक्षेपश्चरन्त्यागश्चायुष्- शसंलीनतादलक्षणं । तत्र अनशनं आहारपरित्यागरूपं द्विधा इत्वरं यावत्कथिकं च । १, इत्वरं चतुर्थपद्यादमादि, याव- त्कथिकं यावज्जीवमनशनग्रहणरूपं । ऊनोदरता एकद्विधादिक- वलहान्या ज्ञेया । २, वृत्तिसंक्षेपः द्रव्यधेत्रकालभावविषयभिग्रहण रूपः । ३, यथा श्रीमहावीरस्य चतुर्विधाभिग्रहधंजनदालया पृ- रितः । रसत्यागो विकृतिपरित्यागः । ४, कायज्ञेशो लोवादिक- दलहनं । ५, संलीनता चतुर्विधा इन्द्रियकषाययोगनिवारणरुग्णादि- पिशङ्गिरोपाश्रयनिवसनभेदैर्ज्ञानव्या । ६, पद्यं वाह्यं तपः पङ्क्तिं लोकप्रसिद्धं व्याख्यातम् । अयं आभ्यन्तरं तपः पङ्क्तिं । प्राय-

श्चित्त-श्चिनयश्चैवावृत्त्यश्स्वाध्यायश्ध्यानोत्सर्गद्वयनामकं । तत्र प्रायश्चित्तं निजानि पातकानि यथालग्नानि गुरुणां पुरस्तात् यत् शालोच्यते गुरुप्रदत्तं च तपः समाचर्यते तत् प्रायश्चित्तम् । १, विनयः सप्तप्रकारः ज्ञानश्दर्शनश्चारित्र्यश्मनोश्बचनश्कायदलोकोपचारिकश्भेदैर्ज्ञातव्यः । २, धैयावृत्त्यं आचार्योपाध्यायतपस्विग्लानादीनां अन्नपानादिसंपादनविश्रामणादिरूपं । ३, स्वाध्यायः वाचना-पृच्छना-पराचर्तना-नुप्रेक्षा-धर्मकथालक्षणः पंचभेदः । ४, ध्यानं आर्त्तरोद्रधर्मशुक्लरूपं । ५, तत्र आर्त्तगौद्रयोः परिहारः, धर्मशुक्लयोः स्वीकारः, एतौ परिहारस्वीकारौ ध्यानं कथ्यते । उत्सर्गं ब्रह्मभावभेदाद् द्विधा । तत्र आद्यः चतुर्धा गणश्देहोत्पत्तिश्भक्तश्चयागभेदात् । भावतः पुनः क्रांथादिपरित्यागो ज्ञातव्यः । ६, एषं पद्मप्रकारं आभ्यंतरं तपः प्ररूपितं । आभ्यंतरं कल्मात्प्रोच्यते । यतो मोक्षप्राप्तौ अंतरंगकारणमिदं ततः आभ्यंतरं कथ्यते । नतमं निर्जरातर्यं व्याख्यातं । अथ अप्तमं बंधतर्यं 'प्ररूपयति' । 'बंधो इति' बंधः कर्मभिः सह जीवानां संश्लेषः, यथा क्षीरनीरयोः अश्रयःपिंडयोर्धा । न चतुर्धा प्रकृतिश्चित्तश्चैव अनुभागश्च प्रवेशश्च भेदैर्ज्ञातव्यः । एतानेव चतुरो भेदान् व्याख्यायति । प्रकृतिः स्वभावः परिणाम इति भावः । स्थितिवंधः कालपरिमाणं । अनुभागो रसः कथ्यते । प्रवेशः पृथुगलपरिमाणरूपः । एते चत्वारोऽपि भेदा मोक्षकवृत्तित्वात् ज्ञातव्याः । यथा कश्चिन्मोक्षकः तत्तद्द्रव्यसंयोगनिष्पन्नो यातं पित्तं श्रेष्ठमाणं वा येन स्वरूपेण हेति स स्वभावः कथ्यते । १, यथा पुनः स एव मोक्षकः पक्षं मानं द्विमाणं त्रिमाणं चतुर्मासादि यावत् यत्नेनैव रूपेण तिष्ठति सा स्थितिः कथ्यते । २, यथा पुनः स एव मोक्षकः कश्चिन्मधुरो भवति कश्चित्पुनः कटुर्भवति कश्चित्तीक्ष्णो भवति यत् स रसः कथ्यते । ३, यथा पुनः स एव मोक्षकः कश्चित् अल्पदलपरिमाणनिष्पन्नः कश्चित्पुनः बहुदलनिष्पन्नः कश्चित् यत्तुत्तुदलनिष्पन्नः एषं मोक्षकं पृथुगलपरिमाणं स्यात् स प्रवेशः । ४, एषं कर्मणां बंधोऽपि चतुःप्रकारो ज्ञातव्यः । तथाहि । कार्त्तवित्तं ज्ञानात्मनोऽप्यादीनि कर्माणि ज्ञानं दर्शनं चारित्र्यं वा हेति येन स्वभावेन स 'प्रकृतिबंधः' प्रोच्यते । ताभ्येव पुनः कर्माणि कार्त्तवित्तं ज्ञानरूपतः

अंतर्मुहूर्तस्थितिकानि भवंति, उत्कृष्टतच्च कानिचित् विशतिकोटा-
कोटिसागरोपमप्रमाणस्थितिकानि भवंति । कानिचित् त्रिंशत्कोटा-
कोटीसागरप्रमाणस्थितिकानि भवंति, कानि पुनः सप्ततिकोटाको-
टीसागरप्रमाणस्थितिकानि भवंति । एवं यावन्तं कालं ब्रह्मानि
कर्माणि तिष्ठन्ति स 'स्थितिवंधः' कथ्यते । तथा तेषामेव पुनः कर्मणां
केषांचिन्मधुररसः स्यात् केषांचित् कटुकरसः स्यात् केषां पुनस्ती-
व्ररसः स्यात् स 'रसबंधः' कथ्यते । तेषामेव पुनः कर्मणां यत्पुद्-
गलपरिमाणं भवति स 'प्रदेशबंधः' कथ्यते । यदुक्तं " पगई
होइ सहाबो, ठिइबंधो होइ कालपरिमाणं । अणुभागो होइ रसो,
पपसबंधुत्ति परिमाणं ॥ १ ॥ " एवमष्टमं बंधतत्त्वं व्याख्यातम् ।
अथ नवमं मोक्षतत्त्वं व्याख्यानयति ॥

[पयइठिइरसपएसा, तं चउहा सोयगस्स दिट्ठंता ।

मूलपगइठ्ठ उत्तर—पगई अडवन्नसयमेयं ॥ ५५ ॥] ॥७२॥

[(अ०) प्रकृतिस्थितिरसप्रदेशान्नाश्रित्य तत् कर्म चतुर्धा,
शेषं स्पष्टं व्याख्यातस्वरूपञ्च ॥]

[इहनाणदंस्सणादरण—वेय सोहाउनामगोयाणि ।

विग्धं च पणनव दु अ—इवीस चउ तिसय दुपणाविहं ५६] ७३

[(अ०) सुगमा, कर्मणोऽष्टौ मूलप्रकृतयस्तदुत्तरभेदसंख्या
च भणिता इति ॥]

[पड?पडिहाररसिइमज्ज४—हड५चित्त६कुलाल७भंडगा-
रीणं ८ ।

जह एएसिं भावा, कम्माण वि जाणतह भावा ५७] ७४

[(अ०) पटप्रतिहार्यसिमद्यहडिचित्रकरकुलालभाण्डागा-
रिणां यथैषां भावाः स्वभावाः; कर्मणामपि जानीहि तथा भावा-
न् । पटस्याच्छादकत्वं स्वभावः; प्रतिहारिणो निरोधः; अस्तिपदेन
मधुलिप्तासिग्रहणम्, तस्य च सुखदुःखदानम्, मद्यस्य विह्वलीक-
रणम्, हडेर्निर्गन्तुमनसोपि प्रतिबन्धकत्वम्; चित्रकरस्य शुभाशु-

[(अ०) यथा निपुणस्त्रिकरो रु (चो) क्षारु (चो) क्षैर्षणैः शोभनाशोभनान्यनेकरूपाण्यनेकाकाराणि रूपाणि करोति ॥]

[तह नामं पि हु कम्मं, अणेगस्वाइ कुणइ जीयस्स । सोहणमसोहणाइं, इद्वाणिद्वाइं लोअस्स ॥ ६४ ॥] ॥८१॥

[(अ०) तथा नामापि कर्म लोकस्येष्टानिष्टानि प्रियाप्रियाणि शोभनाशोभनानि च जीवस्थानेकरूपाण्यनेकाकाराणि करोति ॥]

[जह कुंभारो भंडाइं, कुणइ पुज्जेअराइ लोअस्स । इअ गोत्तं कुणइ जीअं, लोए पुज्जेअरावत्थं ॥६५॥] ॥८२॥

[(अ०) यथा कुम्भकारः लोकस्य पूज्येतराणि भाण्डानि करोति, इत्येवं गोत्रं कर्मापि लोके पूज्येतरावस्थं जीवं करोति ॥]

[जह राया दाणाइ, न कुणइ भंडारिए विकूलंमि । एवं जेणं जीवो, कम्मं तं अंतरायंति ॥ ६६ ॥] ॥ ८३ ॥

[(अ०) यथा भाण्डागारिके श्रीगृहिके प्रतिकूले राजा दातादि न करोति, एवं येन कर्मणा जीवोपि दानादि न कर्तुं शक्नोति तत्कर्म अन्तरायमिति भण्यते ॥ (इति प्रकृतिबन्धः)

[नाणे अ दंसणावरजे, वेअणिए चेव अंतराए य । तीसं कोडाकोडी, अयराणं ठिइ य उक्कोसा ॥ ६७ ॥] ॥८४॥

[(अ०) ज्ञानावरणदर्शनावरणवेदनीयान्तरायेषु चतसृषु प्रकृतिषु त्रिंशत्कोटाकोटयः, अतराणां सागरोपमाणां स्थितिरुत्कृष्टा, सत्ताकाल इत्यर्थः । अवाधान्यूनघ्नोदयकालः, केचिदवाधाद्दामतिरिकां घुवन् इति भावः ॥]

[सत्तरि कोडाकोडी, मोहणिए वीस नामगोएसु । तित्तोसं अयराइं, आउट्टिइवंध उक्कोसा ॥ ६८ ॥] ॥८५॥

[(अ०) समतिः कोटाकोटयो मोहनीये कर्मणि, विशति-

(५४) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

नामगोत्रयोः, त्रयस्त्रिंशदतराणि सागरोपमाणि, उत्कर्षादायुःस्थितिवन्धः ॥]

[वारस मुहुत्त जहन्ना, वेयणिए अट्ट नामगोएसु ।
सेसाणंतमुहुत्तं, लहुद्धिई स नायवा ॥ ३९ ॥] ॥ ८६ ॥

[(अ०) उत्कर्षतस्तावदृष्टानामपि कर्मणां स्थितयोऽभिहिताः, जघन्यतस्त्वाह—तत्र वेदनीयस्य जघन्या द्वादशमुहूर्ताः, इयं चैर्यापथिकं वेदनीयं विरहय्य, तदाश्रित्य तु प्रथमे बद्धयते द्वितियसमये वेद्यते तृतीये च निर्जीर्यत इति द्विसामायिक्येव स्थितिः । केचिदन्तर्मुहूर्तमपीच्छन्ति । नामगोत्रयोश्च जघन्याऽष्टौ मुहूर्ताः, शेषाणां च ज्ञानावरणीयादीनां पञ्चानामपि अन्तर्मुहूर्तमेव, एषा लघुस्थितिज्ञातव्या ॥] (इति स्थितिवन्धः)

[तिब्बो असुहसुहाणं, संक्रेसविसोहिओ वित्रज्जयओ ।
मंदरसो गिरिमहिरय—जलरेहासरिसकसाएहिं ॥७०॥ ८७

[(अ०) स्थितिवन्धस्वरूपमुक्त्वा रसवन्धस्वरूपमाह, तत्र रसस्तावद्द्विविधः अशुभः शुभश्च । आद्योऽशुभानां, शुभः शुभानां । प्रत्येकं स च तीव्रमन्दभेदाद् द्विभेद एकस्थानकादिभेदश्च । अथैतेषां वन्धविधिमाह—‘तिब्बो’ इत्यादि, तीव्र उत्कटो रसः, अशुभशुभानां संक्लेशविशुद्धितः, अयं भावः, अशुभानां ह्यशीतेः पापप्रकृतीनां संक्लेशेन तीव्रकषायोदयेन तीव्रो रसो भवति । शुभानां पुनर्द्विचत्वारिंशतः पुण्यप्रकृतीनां विशुद्ध्या ॥ विपर्ययतो मन्दरसः, अयमर्थः, अशुभानां विशुद्ध्या मन्दरसः, शुभानान्तु संक्लेशेनेति ॥ अथैकस्थानकादिरमो यैः प्रत्ययैर्भवति तदाह—गिरिरेखा महीरेखा रजोरेखा जलरेखा सद्दृशैः कषायैः । अथैतान्प्रत्ययानशुभशुभानुवृत्तैकस्थानकादिभिर्योजयन्नाह ॥]

[चउठाणाई असुहो, सुहन्नहा विग्घदेस आवरणा ।
पुमसंजलगिगदुति चउ—ठाणरसा सेस दुगमाई ॥७१॥ ८८

[(अ०) चतुःस्थानकादिरशुभः, शुभोन्यथा विपर्ययेण ।

अयं भावः, अशुभानां प्रकृतीनां गिरिमहीरजोजलराजिसदृशैः कषायैः क्रमशश्चतुर्द्विद्वयेकस्थानिका रसा भवन्ति । शुभानां पुना रजो-जलराजिसदृशैश्चतुःस्थानिकः, गिरिमहीराजिसमैस्तु क्रमाद्द्विप्रि-स्थानिकः, एकस्थानिकस्तु शुभासु नास्त्येव । अथ याश्चतुर्विधस्थान-रसा याश्चान्यथा ता आह—विघ्नाः पञ्चान्तरायाः, देशावरणानि मत्यावरणादीनि चत्वारि ज्ञानावरणानि, चक्षुर्दर्शनावरणादीनि त्रीणि दर्शनावरणानि चेति सप्त, पुंद्देदः, सञ्ज्वलनाश्चत्वारः कषायाः, एनाः सप्तदश एकद्विप्रिचतुःस्थानरसाः, शेषा द्विस्थानकादयः, अशुभास्वपि सप्तदशवर्जितास्वेकस्थानिको रसो न लभ्यते तथाविधाध्यवसायवद्ब्रह्मानत्वात् ॥ अथ शुभाशुभरसस्वरूपमुपमानैश्चतुः-स्थानकादिकञ्च व्युत्पादयितुकाम आह ॥]

[निवृड्च्छुरसो सहजो, दुति चऊभागकठि इवक्रभागंतो ।
इगठाणाई असुहो, असुहाण सुहो सुहाणं तु ॥७२॥] ८९

[(अ०) निम्बेश्वरसः कटुर्मथुरसः, सहजोऽकथितः, द्विप्रि-चतुर्भागकथितैकभागान्तः, एकस्थानकादिः, अशुभः अशुभानां, शु-भस्तु पुनः शुभानां पुण्यप्रकृतीनामित्यक्षरार्थः । अयं भावः, अक-थितः सहजो निम्बरसो यथा कटुस्तद्वदेकस्थानिकोऽशुभरसः, सध-कथितो यथा कटुतरस्तथा द्विस्थानिकः, तृतीयो भागो यथा कटुतम-स्तथात्रिस्थानिकः, अतिकटुतमचतुर्थभागवच्च चतुःस्थानिकः । एवमिश्वरसत्यापि भावना, नवरं स शुभरसत्यौपम्यम् । विशेषतो रसस्वरूपजिज्ञानुना पञ्चसद्ग्रहपञ्चमकर्मग्रन्थविवरणादयो दिज्ञो-क्याः ॥] (इति रसबन्धः)

[अन्तिमचउफासदुगंध—पंचवन्नरसकम्मखंधदलं ।
सहजिअणंतगुणरस—मणुजुत्तमणंतयपणत्तं ॥७३॥] ९०

[(अ०) अन्तिमचतुःस्पर्शं शीतोष्णस्निग्धरूक्षस्पर्शयुतं, बृहच्छनकटीकायां तु मृदुलघुस्पर्शद्वयं सूक्ष्मद्रव्येऽवस्थितमेव, अ-न्यौ हौ शीतस्निग्धौ शीतरूक्षौ उष्णस्निग्धावुष्णरूक्षौ वाऽदिरुद्धा-विति चतुःस्पर्शं । पतेनोदारिकादिदलिकमटस्पर्शयुतमेव गृह्यते । द्विगन्धं, पञ्चवर्णं, पञ्चरसञ्च कर्मस्वन्धदलं, किञ्चिदं तदित्याह—सर्व-

(५६) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं घ थी ज. (६थी १०) ॥

जीवानन्तगुणरसाण्युक्तं, अनन्तप्रदेशं च, तद्गृह्णाति जीव इत्यने-
नोत्तरगाथायां सम्बन्धः । अथ कुत्र स्थितं तद् गृह्णातीत्याह—]

[एगपएसोगाढं, निअसवपएसओ गहेइ जीवो ।

थोवो आजतदंसो, नामे गोए समो अहिओ ॥ ७४] ९?

[(अ०) एकप्रदेशावगाढं, अयमर्थः, यथा ह्यग्निः स्वप्रदेश-
स्यान्योग्यपुद्गलानात्मसाह्विदधाति तथाऽयं जीवो येष्वाकाशप्रदेशे-
ष्ववगाढस्तेष्ववस्थितं यत्कर्मपुद्गलद्रव्यं तत्रागादिगुणयोगादाददाति,
नृत्वनन्तरपरम्परप्रदेशस्थितं, इदमपि निजसर्वप्रदेशतो गृह्णाति
सर्वेषामपि जीवप्रदेशानां शृङ्खलावयववत्परस्परसम्बद्धत्वात् ।
अथैकाध्यवसायगृहीतकर्मद्रव्यस्य यावन्मात्रो भागो यस्मिन्कर्मणि
निक्षिपति तदाह—‘थोवो०’ अष्टविधबन्धकस्य चित्रगर्भैकाध्यवसाय-
गृहीतकर्मदलिकस्याष्टौ भागाः, सप्तविधबन्धकस्य सप्त, षड्विधब-
न्धकस्य षट्, एकबन्धकस्यैक इति । तत्रायुषि स्तोकः कर्मांशः, अयं
भावः, शेषकर्मस्थित्यपेक्षयाऽऽयुषोऽल्पस्थितिकत्वत्तत्राल्पं भागं
क्षिपति । तदपेक्षया नामगोत्रयोरधिकः परस्परं च सम स्थिते-
रायुरपेक्षयाऽधिकत्वान्मिथश्च समत्वात् ॥]

[विग्धावरणे मोहे, सबोवरि वेअणीइ जेगणे

तस्स फुडत्तं न हवइ, ठिईधिसेसेण सेसाणं ॥ ७५ ॥] १०२ ॥

[(अ०) नामकर्मभागापेक्षया विघ्नावरणेषु मोहनीये वेदनीये
च क्रमशोऽधिकाधिको भागः, वेदनीयस्याल्पस्थितिकत्वेपि सर्वाप-
रिभागे हेतुमाह, येन अल्पे वेदनीयभागे सति तस्य वेदनीयस्य सु-
खदुःखवेद्यतया स्फुटत्वं न भवति । अयमर्थः, वेदनीयपुद्गलाः प्रचु-
रा एव सन्तः सुखदुःखरूपं स्वकार्यं व्यक्तीकर्तुं प्रभवन्ति, शेषकर्म-
पुद्गलास्तु स्वल्पा अपि । वेदनीयमृते शेषाणां स्थितिविशेषेण
स्थितितारतम्येन भागहीनाधिक्यं बोध्यमिति । अचिन्त्यत्याज्जी-
वशक्तैर्विचित्रत्वाच्च पुद्गलपरिणतेरेकसमयगृहीतस्य कर्मदलिकस्याष्ट-
धाभागतारतम्येन विभजने नारंका हितायेति । अयोत्तरप्रकृतीनां
भागप्ररूपणामाह—]

(५८) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

स्पर्शना ४, कालः ५, अन्तरं ६, भागः ७, भावः ८, अल्पावहु-
त्वं ९ चेति द्वारगाथार्थः ॥ सत्पदप्ररूपणामाह—

(सा० अ०) 'संतपय'० इति मोक्षतत्त्वस्य नव भेदा भवन्ति ।
ते च एवं ज्ञातव्याः । सत्पदप्ररूपणा १, द्रव्यप्रमाणं २, क्षेत्रप्रमा-
णं ३, स्पर्शना ४, कालः ५, अंतरं ६, भागः ७, भावः ८, अल्प-
वहुत्वं ९, । अथ एतेषां नवानां मोक्षतत्त्वभेदानां स्वरूपं प्ररूपयति।

संतं सुद्धपयत्ता, विज्जंतं खकुसुमं व न असंतं ।

सुवखत्ति पयं तस्स उ, परूवणा मग्गणाईहिं ॥१९॥१५॥

(प्रा० अ०) 'संतं सुद्धपयत्ता विज्जंतं' मोक्षइति पदमस्ति
सद्विद्यमानं, शुद्धपदत्वात्, केवलपदत्वात्, एकपदादित्यर्थः; यद्यदे-
कपदं नःम तत्तद्विद्यमानमेव, यथाऽऽकाशं, पुष्पमित्यादि. अशुद्ध-
पदं तु द्विपदादिकं सदसद्वा भवति, यथा सत्कूपजलं धवखदिर-
पलाशाः । असत् खरविपाणम् । तथा मोक्षपदमसन्न खकुसुममिव ।
तस्य तु निरूपणा चतुर्दशमार्गणास्थानैः कार्या । आदिशब्दात्
द्रव्यप्रमाणस्थानादिभिश्च । अथ प्रत्युपपन्नयमाश्रित्य मार्गणास्था-
नानि भावयन्नाह—

(वृ०)—सन् विद्यमानो मोक्षः, शुद्धपदत्वात्, शुद्धपदत्वमे-
कपदवाच्यत्वम्, किमुच्यते?, विभक्तयन्तं पदं तत्सद्रूपवक्तृकं यथा
घटः, अत्र पञ्चावयवं वाक्यम्, अस्ति मोक्षः, ? शुद्धपदवाच्यत्वात् २।
यच्छुद्धपदवाच्यं तदस्ति यथा घटः३। तथा चायं, ४. तस्मादस्ति च
मोक्षः५। एतावता ये मोक्षपदं न मन्दन्ते तद्द्रव्यवच्छेदः । यच्च
शुद्धपदवाच्यं न स्यात्, पदद्वयसम्बन्धवाच्यं स्यात् तदसदपि स्या-
त् । अत्रार्थं दृष्टान्तमाह—खकुसुमं पुनरसत्, यत् शुद्धपदवाच्यं न भवति,
तत्सदपि न भवति । यथाऽऽकाशकुसुममतोऽन्यन्मोक्षपदमिति
पदसिद्धिः । अस्य मोक्षपदस्य प्ररूपणा वक्तव्यता । गतीन्द्रियका-
ययोगवेदकपायज्ञानसंदमदर्शनलेइयाभव्यसम्यक्तयसंशयाहाररूपमार्गि-

णस्थानैर्ज्ञेयेति गार्थः ॥ एतेषां मार्गणास्थानानां मध्ये यानि मोक्षगतौ सम्भवन्ति तान्येवाह—

(सा० अ०) 'संतं सुद्ध'० इति—संतमिति सद् विद्यमानं, मोक्ष इति पदं मोक्ष इति नाम, कस्माद्धेतोः । शुद्धपदत्वात् असंयुक्तपदत्वात् एकपदत्वादित्यर्थः । खकुसुमवत् आकाशपुष्पवत्, 'न असंतं' न असत् अविद्यमानं । अयं भावः, सकलेऽपि जगति यस्य यस्य पदार्थस्य एकपदं नाम भवति स स पदार्थः अस्त्येव, यथा घटपटलकुटादि । एवं मोक्षस्यापि मोक्षइति एकपदं नाम, अतः कारणात् मोक्षोस्त्येव । न पुनः आकाशकुसुमवन्नास्ति । आकाशकुसुमस्य एकपदं नाम नास्ति किंतु द्विपदं नामास्ति । यत् यत् वस्तु द्विपदनामवाच्यं भवति तत् तत् एकांतेन विद्यमानं न भवति । किंतु किञ्चित् गोशृंगमहिषशृंगादिवत् विद्यमानं, किञ्चित् पुनः खरशृंगाश्वशृंगाकाशकुसुमादिवत् अविद्यमानं । मोक्षइति पदं पुनः एकपदत्वात् अस्त्येव । अनेन अनुमानप्रमाणेन मोक्षो विद्यमानोऽस्ति इति सिद्धयति । तत्र मोक्षस्य सत्पदरूपस्य, प्ररूपणा विचारणा, गत्यादिमार्गणाद्वारा या विधीयते सा सत्पदप्ररूपणः, एतामेव प्ररूपयति ॥

गङ् १ इन्द्रिय २ काये ३, जोए ४ वेए ५ कसाय ६ नाणे अ ७ ।
संजस ८ दंसण ९ लेसा १०, भव ११ सम्मे १२ सन्नि १३
आहारे १४ ॥२०॥१३॥

(प्रा० अ०) पञ्चतु गतिषु सिद्धिगतावेव सिद्धाः सन्नि १, इन्द्रियद्वारेणैकेन्द्रियादिपञ्चेन्द्रियान्तेषु सिद्धत्वं नास्ति । सर्वथा शरीरपरित्यागेनैव सिद्धत्वपर्यायोत्पत्तेः । उक्तं च—'इहं दोदो च-इत्तानं, तत्थ गंतूण सिद्धइ ।' अत एवानिन्द्रियाः सिद्धाः । २. 'कायद्वारे' कायः शरीरं तयोगात् पद्भजीवनिकायाः, एषु सिद्धपदं न, तद्विपक्षाकाररूपत्वान् सिद्धानां " अन्नगीरा जीवघणा " इति प्रामाण्यात् । ३. 'योगद्वारे' योगस्त्रिधा, तत्रैकेन्द्रियाणां केवलः काययोगः, कायवाग्योगौ तु समुदिनौ द्वौन्द्रियापसंक्षिपञ्चेन्द्रियान्तानां, कायवाङ्मनोयोगाः संक्षिपञ्चेन्द्रियपर्याप्तः नामेष, एषु सिद्धसत्ता ना-

स्ति, अयोगित्वात् सिद्धानाम्, अयोगित्वं च शरीराद्यभावात्तेषाम् । ४, 'वेदद्वारे' त्रिविधेऽपि सिद्धपदं न । तद्विपक्षावेदस्वभावत्वात्, अवेदत्वं चाशरीरत्वादिति । ५, एवं कषायेऽपि सिद्धासम्भवः, अकषायत्वात्सिद्धानां, अकषायत्वं चाकर्मत्वात् । ६, 'ज्ञानद्वारे' आद्येषु चतुर्षु त्रिष्वज्ञानेषु च सिद्धत्वं न, तेषां क्षायोपशमिकत्वात्, केवलज्ञानेस्ति, तस्य क्षायिकत्वात् । ७, 'संयमद्वारे' संयमश्चारिर्ज्ञ, तच्च सामायिकच्छेदोपस्थापनीयाद्यं देशसंयमासंयमौ च, एषु न सिद्धपदं, तेषां शरीरादिभावे भावात्, सिद्धानां च तद्विपरीतत्वात् । अत एव "सिद्धो नो चारिर्त्ती नो अचारिर्त्तीति" व्यवपदिश्यते । ८, 'दर्शनद्वारे' दर्शनानि चत्वारि चक्षुरादीनि, एषामाद्यत्रिके न सिद्धाः, केवलदर्शने तु केवलज्ञानवच्चिन्तेति । ९, 'लेश्या' कृष्णनीलकापोततेजःपद्मशुक्लाः, परस्वपि सिद्धपदाभावः, भवस्थजीवपर्यायत्वात्तासां, अलेश्यत्वं च सिद्धानामिति । १०, 'भवद्वारे' भवसिद्धिका अभव्याः तत्र सिद्धपदं न । यतः, 'सिद्धे नो भवे नो अभवे' इत्याप्तवचनम् । ११, 'सम्यक्त्वद्वारे' तानि पञ्च क्षायिकक्षायोपशमिकौपशमिकसास्त्रादनवेदकभेदात् । तद्विपक्षस्तु मिथ्यात्वमिश्री । क्षायिकवर्जितेष्वेषु परसु न सिद्धत्वं, क्षायोपशमिकादिभाववर्जितत्वात् तेषाम् । क्षायिकसम्यक्त्वे त्वस्ति । यतस्तद् द्विविधं शुद्धमशुद्धं च, तत्र शुद्धं अपायसद्भव्यरहितं भवस्थकेवलानां सिद्धानां च, शुद्धजीवस्वरूपं साद्यनन्तं, अशुद्धं चापायसहचारि श्रेणिकादेरेव सादिसान्तं, तत्राशुद्धक्षायिकेऽपि न सिद्धसत्ता, तस्यापायसहचारित्वेन भवस्थकाल एव भावात् । शुद्धक्षायिकसम्यक्त्वे त्वऽस्ति, तस्य सिद्धावस्थायामप्यप्रतिघातात् । अपायस्य मतिज्ञानांशस्य सद्रव्याणां च शुद्धसम्यक्त्वदलिकानामभाव एव तस्य भावादिति तात्पर्यम् । १२, 'संज्ञिद्वारे' संज्ञा यद्यपि त्रिधा हेतुवादांपदेशिकी दीर्घकालिकी द्रष्टिवादांपदेशिकी चेति, तथाऽपि रूढतथादीर्घकालिक्येव ग्राह्या, संज्ञिन इदं कृतमिदं करोमीदं करिष्यामीति-त्रिकालविषयमनोज्ञानवन्तः, तद्विपरीतास्त्यसंज्ञिनः, द्वयेऽपि न सिद्धपदं, 'सिद्धो नो सत्री नो असत्रीति' वचनात् । १३, 'आहारकद्वार' आहारस्त्रिधौज्ञानोमप्रक्षेपाहारभेदात्, स विद्यते येषां ते आहारकाः । न तेषु सिद्धत्वं भवस्थानामेव तद्भावात् । अनाहारकं

त्वस्ति 'सिद्धा य अणाहारा' इति वचनात् । १४, तदेवं सम्भवासम्भवकयनपरेण चतुर्दशस्वपि गत्यादिमार्गणास्थानेषु कृता सत्पद-प्ररूपणा । अथ पूर्वपर्यायसारनयालम्बनेन तामाह—

नरगइपणिदि तस भव, सन्निअहक्खाय खइयसम्मत्ते ।
मुक्खोणहार केवल-दंसणनाणे न सेसेसु ॥ २२ ॥ ९६ ॥

(प्रा० अ०) 'नर०' चरमभवान्ते शैलेश्यवस्थायामतीतनय-माश्रित्य नरगतिपञ्चेन्द्रियादावेव मोक्ष इति सिद्धपदं विलोकनीय-म्, न तिर्यग्गत्येकेन्द्रियादिषु, यत एषु स्थिता न सिद्धयन्तीति । 'न सेसेसु' इति न शेषेषु योगलेश्यावेदकषायमार्गणास्थानेषु सिद्ध-सत्ता । यतः शैलेश्यवस्थायामर्वाक्क्षिप्तत्वात्तेषाम् । अथ सिद्धानां द्रव्यप्रमाणमाह—

(वृ०)—नरगतिः, 'पणिदि' पंचेन्द्रियजातिः, त्रसभव्यसंज्ञि-यथाख्यातचारित्रं क्षायिकसम्यक्त्वं तथा अनाहारकेवलज्ञान केवलदर्शनानि, मार्गणस्थानेभ्य एतेषु मोक्षः संभवति, न शेषेष्वेते-भ्योऽवशिष्यमाणेषु मार्गणास्थानेषु मोक्ष इति गायार्थः । सत्पदस्वरूपमुक्त्वा द्वितीयं द्रव्यप्रमाणं गायार्थेनाह—

(सा० अ०) 'नरगइ इति'—गतिः ४ नरकगतिः तिर्यग्गतिः मनुष्यगतिः देवगतिः, तत्र मनुष्यगतौ मोक्षो भवति न शेषगति-त्रयेऽपि । १, इंद्रियमार्गणास्थानं पंचधा एकैन्द्रियादिभेदात् ज्ञात-व्यं, तत्र पंचेन्द्रियद्वारे मोक्षो भवति एकैन्द्रियादिचतुष्टये न भवति । २, कायमार्गणास्थानं षड्विधं पृथ्वीकायापकायतेजस्कायवा-युकायवनस्पतिकायत्रस्तकायभेदैर्ज्ञातव्यं । तत्र त्रस्तकायवर्तिनो जीवा योग्यतायां मोक्षं यांति, शेषपंचकायस्था जीवा मोक्षं न यांति । ३, भवसिद्धिकामार्गणास्थानं द्विधा । ४, भवसिद्धिका अभवसि-द्धिकाश्च । तत्र भवसिद्धिकाः भव्या एतद्विपरोता अभवसिद्धि-काः । तत्र भवसिद्धिका मोक्षं यांति अभवसिद्धिका स्तु न सिद्ध-यन्ति । ५, संज्ञिमार्गणास्थानं द्विधा संज्ञिनः असंज्ञिनश्च । तत्र सं-ज्ञिनां मोक्षो भवति न असंज्ञिनां । ६, चारित्रमार्गणास्थानं पंचधा ।

६, सामायिकचारित्रं १, छेदोपस्थानीयं २, परिहारविशुद्धिकं ३, सूक्ष्मसंपरायं ४, यथाख्यातचारित्रं ५, तत्र श्राद्धसाधूनां सामायिकं द्वेषा देशसामायिकं च सर्वसामायिकं । तत्र देशसामायिकं श्राव काणां भवति । सर्वसामायिकं यावज्जीवं सर्वसावद्यव्यापारनिषे- धरूपं । इदं सर्वतीर्थवर्तिसाधूनां । १, द्वितीयं छेदोपस्थापनीयं तत्र प्रथमचरमतीर्थकरतीर्थवर्तिसाधूनां पूर्वपर्यायच्छेदेन पंचमहा- व्रतेषु उपस्थापनरूपं । २, तृतीयं परिहारविशुद्धिकं, तत् नव साधूनां समुदायेऽष्टादशमासान् यावत्तपोविशेषरूपं, पश्चात् जिन- कल्पं प्रतिपद्यते स्थरविरकल्पिकं वा । ३, चतुर्थं सूक्ष्मसंपरायं ई- षन्मात्रसंज्ञवलनलोभाण्मात्रोदयरूपं दशमगुणस्थानवर्तिसाधूनां भवति । ४, पंचमं यथाख्यातं सर्वमोहनीयाष्टाविंशतिप्रकृतीनां षोडशकषायनवनोक्तषायमिथ्यात्वमिश्रसम्यक्त्वात्रपुंजरूपाणां उद- याभावाद् भवति । ५, तत्र यथाख्यातचारित्रेण मोक्षो भवति न शेषचतुश्चारित्रेषु । ६, सम्यक्त्वमार्गणास्थानं पंचधा । औपशमिकं १ सास्वादनं २ क्षायोपशमिकं ३ वेदकं ४ क्षायिकं ५ । तत्र औप- शमिकसम्यक्त्वलाभः एव स्यात् । ज्ञानावरणीय-दर्शनावर- णीय-वेदनीयान्तरायकर्मणां त्रिंशत्कटाकोटीसागरोपमस्थितिप्र- माणानां एकोनत्रिंशत्कोटाकोटीसागरोपमस्थितेः क्षये मोहनीय- कर्मणः सप्ततिकोटाकोटीसागरोपमस्थितिकस्य एकोनसप्ततिकोटा- कोटीसागरोपमस्थितेः क्षयात् नामगोत्रयोर्विंशतिकोटाकोटीसाग- रोपमप्रमाणयोरेकोनत्रिंशतिकोटाकोटीसागरोपमस्थितेः क्षयात् तेषां एकैककटाकोटीसागरोपमस्थितिमध्यप्रविष्टानां यथाप्रवृत्तिकरणेन नित्रिंशत्कोटाकोटीसागरोपमस्थितिरूपो दुर्भेदो योऽंथिदेशस्तं प्राप्नो जीवः अपूर्व- करणेन अंथिदेशं भिनत्ति, समयं समयं प्रति अनंतविशुद्ध्या विशु- द्धश्चमानो जीवः तत्र अंतरकरणेन मिथ्यात्वस्थितरेककटाकोटीसा- गरोपमस्थितिप्रमाणायाः स्थितिद्वयं करोति । प्रथमा स्थितिः आन्त- र्मुहृत्तिकी द्वितीया तदूना शेषस्थितिः । प्रथमस्थितौ प्रतिसमयं मिथ्यात्वपुद्गलाननुभवनेन क्षोणायां सत्यां अंतरकरणस्य आद्य- समय एव औपशमिकसम्यक्त्वं लभते जीवः । १, तत् अपोद्गलिकं ज्ञेयं अंतर्मुहृत्कालं यावद्भवति । या द्वितीया स्थितिः मिथ्यात्व- स्य वर्तते तत्र पुंजरूपं करोति शुद्धं अर्द्धविशुद्धं अशुद्धं च । यथा कौटवाणां गोमयपानीयादिभिः उत्तारितमदनभावानां शुद्धपुंजः ।

दिति गाथाप्रथमार्थार्थः ॥ २, द्रव्यप्रमाणमुक्त्वा तृतीयं क्षेत्रस्वरूपं
गायोत्तरार्द्धेनाह— चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकस्यासङ्ख्यांशे क्षेत्रे एकः
सिद्धः, न केवलमेकः सिद्धः, सर्वेऽपि सिद्धाः । ३, यतोऽसङ्ख्या-
तस्य तारतम्येनासङ्ख्यभेदत्वात्, इति गार्थार्थः ॥ क्षेत्रस्वरूपमुक्त्वा
चतुर्थं स्पर्शनाद्वारं गाथाप्रथमपादार्धेनाह—

(सा० अ०) 'द्रव्य० इति' द्रव्यप्रमाणद्वारे चित्त्यमाने सि-
द्धानां जीवद्रव्याणि अनंतानि भवन्ति । इति द्रव्यप्रमाणद्वारं
समाप्तं । २, क्षेत्रद्वारे चित्त्यमाने लोकाकाशस्य असंख्येयतमे भागे
एकः सिद्धो वर्तते । सर्वे वा सिद्धा लोकाकाशस्य असंख्येयतमे
भागे वर्तन्ते । परं एकसिद्धव्याप्तक्षेत्रापेक्षया सर्वसिद्धव्याप्तक्षेत्रमधि-
कप्रमाणं । इति क्षेत्रद्वारं समाप्तम् । ३, अथ स्पर्शनादि द्वारत्रयं कथ्यते ।

कृशणा अहिआ कालो, इगसिद्धपट्टुच साऽओणंती ।
पडिवायाभावाओ, मिद्धाणं अंतरं नत्थि ॥ २३ ॥ ९९ ॥

(प्रा० अ०) 'कृशण' क्षेत्रावगाहतः स्पर्शनाधिका भवति ।
अगम्यः, यावन्ति क्षेत्रं सर्वं सिद्धा अवगाढा एको वा सिद्धोऽव-
गाहन्वायतः क्षेत्रस्य येऽनन्तराः सर्वे दिशु प्रदेशास्ते तैः स्पृश्यन्त
इति नायती क्षेत्रस्पर्शनीति । ४, 'काल' एकसिद्धं प्रतीत्य गायनंतः,
सर्वसिद्धापेक्षया त्वनन्तोऽनादिश्चाभिनिताऽपि स्वयमभ्युक्तान्, प्रति-
पादाभावात्सिद्धानामन्तरं च्यवनस्य नास्ति । उत्पातमाश्रित्या-
न्तरमास्ति । यथा जयस्यतः एकः समयः, उत्कर्षतः पणमाणाः ॥

(वृ०) यावदेतन्न सिद्धं न सिद्धिक्षेत्रं व्याप्तं तदन्तैः सिद्धै-
व्यभिः सदृक्प्रमाणं— "अथ एषो सिद्धो, अथ अणंता सिद्धा"
इति वादार्थार्थः ॥ स्पर्शनात्स्वरूपमुक्त्वा पश्चात् कालद्वारस्वरूपं गाथा-
प्रथमार्द्धेनाह— अथसिद्धाऽपि, अथसिद्धाऽपि, अथसिद्धाऽपि, अथसिद्धाऽपि ॥ अथसिद्धाऽपि-
इति वादार्थार्थः ॥ अथसिद्धाऽपि, अथसिद्धाऽपि, अथसिद्धाऽपि, अथसिद्धाऽपि ॥ अथसिद्धाऽपि-
इति वादार्थार्थः ॥ अथसिद्धाऽपि, अथसिद्धाऽपि, अथसिद्धाऽपि, अथसिद्धाऽपि ॥ अथसिद्धाऽपि-

वारः सिद्धः सादिस्ततश्च्यवनाभावादनन्तं कालं यावत्तत्राश्रयाना-
दिति साद्यनन्तता, सर्वसिद्धापेक्षया अनाद्यनन्तश्च, पूर्वमेनन्ता अ-
नादिकालं यावत्सिद्धाः ततस्तेषां च्यवनाभावादनन्तता । इति
सर्वसिद्धापेक्षया अनाद्यनन्ता, इति गायत्रार्द्धार्थः ॥ कालद्वारमु-
क्त्वा पष्ठमन्तरद्वारं गायोत्तरार्द्धेनाह— ' पडिवायाभावाओ, सि-
द्धाणं अंतरं नत्थि ॥ ' प्रतिपाताभावाच्च्यवनाभावात्, सिद्धाना-
मन्तरं नास्ति । सर्वेऽपि समाना इति गायार्थः । अन्तरद्वारमुक्त्वा
सप्तमं भागद्वारं गायपूर्वार्द्धेनाह—

(सा० अ०) 'फुत्तजा इति' क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका । यथा
एकस्मिन् आकाशप्रदेशे स्थितस्य परमाणोः सत्ताकाशप्रदेश-
स्य स्पर्शना भवति । एवं सिद्धानामपि क्षेत्रात् स्पर्शना अधिका
भवति ॥ एवं स्पर्शनाद्वारं व्याख्यातं ॥ अथ कालद्वारं व्याख्या-
यते । एकं सिद्धं प्रतीत्य आश्रित्य कालः सादिः अनंतश्च वर्तते ।
सर्वसिद्धानाश्रित्य कालः अनादिः अनंतः । यत्र ये केचन सिद्धाः
यदा सिद्धा स्तदा तेषां आदिः, तदनु प्रतिपाताभावात् अंतो न
भवति ॥ एवं कालद्वारं व्याख्यातं ॥ अथ अंतरद्वारं कथ्यते ॥ प्र-
तिपातस्य अभावात् सिद्धानां अंतरं नास्ति । यतः अंतरं तदुच्यते
यत् तं भावं प्राप्य पुनरन्यत्र गत्वा पुनरपि तत्रैव भावः प्राप्यते ।
एवंविधं अंतरं सिद्धानां नास्ति । प्रतिपाताभावात् । एवं अंतर-
द्वारं समाप्तम् ॥ अथ भागादिद्वारं लिख्यते—

सव्वज्जिआणमणंते, भागे ते तेसिं दंसणं नाणं ।

खड्ग भावे परिणा-मिण अ पुण होइ जीवत्तं॥२४॥१००॥

(प्रा० अ०) 'सव्व०' अभव्येभ्योऽनन्तगुणा अपि सर्वजी-
वानामनन्ततमे भागे ते सिद्धाः स्युः ॥ 'भावद्वारे' क्षायिकपारिणा-
मिकयोर्भावयोः सिद्धा भवन्ति । विशेषचिन्तायां तेषु सिद्धेषु
पुनर्ज्ञानं दर्शनं च क्षायिके भावे वर्तते, जीवत्वं पारिणामिके
भावे च । अयं भावः, क्षायिको भावो नवधा- दानलाभभोगोप-
भोगवीर्यस्वरूपलब्धिपञ्चकं चारित्रसम्यक्त्वे देवलज्ञानदर्शने च,
आद्याः सप्त भेदा मोक्षेऽस्तन्भविनः, केवलज्ञानदर्शनभेदौ तन्भविनौ

(६६) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

गृहीतौ स्तः । पारिणामिकस्त्रिधा भव्याभव्यत्वजीवत्वानि । भव्या-
भव्यन्वरूपौ सिद्धासम्भविनौ भेदौ । जीवत्वं भवति । पपामना-
घनन्तः पारिणामिको भावः । इत्यमेव सदापरिणामित्वात् । न जीवां-
ऽजीवत्वं, अजीवो जीवत्वं वा परिणमति । एवं भव्याभव्ययोर्भाविना
कार्या । अयात्पवहुत्वद्वारमाह— ॥

(वृ०) तेषां सिद्धानां ज्ञानं दर्शनं च सर्वेषां जीवानामन-
न्ततमे भागे विद्यते । ' नो चे जीवोऽजीवत्तणं पाविज्जइ' ति । अतः
केवलज्ञानस्यानन्ततमो भागो निगोरेप्प्राप्यत इति । तदभावे
तेषामजीवता स्यात् ॥ इति गाथाप्रथमार्द्धार्थः ॥ भागद्वारमुक्त्वाऽष्टमं
भावद्वारमाह— औपशमिक१क्षायिक२क्षायोपशमिकौ३दयिक४पा-
रिणामिक५सान्निपातिकरूपाः षड्भावाः ६ । तत्र कपायाणा-
मुपशमादौपशमिकं सम्यक्त्वं, किञ्चित्क्षयेण किञ्चिदुपशमाच्च क्षा-
योपशमिकं सम्यक्त्वं भवति । एकभयगतित्यागाद् द्वितीयगतिग-
मनोदयेन औदयिको भावः । स च चातुर्गतिकभयभ्रमणैः सम्भ-
वति । एकस्माद्भवाद्भवान्तरगमनेन पारिणामिको भावः । उक्तं
च— “परिणामो ह्यर्थान्तर-गमनं न च सर्वथा व्यवस्थानम् । न च
सर्वथा विनाशः, परिणामस्तद्विदामिष्टः” ॥ १ ॥ इति । द्विक्रमिक-
चतुष्कपञ्चकभावयोगात् सान्निपातिको भावः । इत्येतेषां भावानां
मध्यान् श्राविकं सम्यक्त्वं सिद्धेषु सम्भवति । अतः क्षायिके भावे
पारिणामिके च भावे वर्तमानानां सिद्धानां पुनर्जीवत्वं भवति ।
एतद्भावे तेषामजीवतापत्तेरिति गार्थान्तगर्द्धार्थः ॥ भावद्वारमुक्त्वा
नवमपल्यवहुत्वरूपमाह—

(मा० अ०) 'सत्त्वज्ञियाण इति' सर्वजीवानां अन्ततमे
भागे वर्तते सर्वेषां सिद्धाः ॥ एवं भागद्वारं समाप्तं ॥ अथ
भावद्वारं लिख्यते ॥ तेषु सिद्धेषु केवलज्ञानं केवलदर्शनं च श्रा-
यिके भावे वर्तते । पारिणामिके च भावे जीवितत्वं वर्तते ॥ एवं
भावद्वारं समाप्तं ॥ अथ अल्पबहुत्वरूपं लिख्यते ॥

धोवा नपुंससिद्धा, धीनरसिद्धा कमेण संखगुणा ।

इअ मुक्खतत्तमेअं, नवतत्ता लेसओ भणिआ (वुत्ता)

॥ २५ ॥ १०१

(प्रा० अ०) 'धोवा०' नपुंसकसिद्धाः स्तोकाः, ततः स्त्री-
सिद्धाः सङ्ख्येयगुणाः, ततो नरसिद्धाः संख्येयगुणा इति ॥

(वृ०) नपुंसकसिद्धाः सर्वस्तोकाः । ननु नपुंसका मिथ्या-
दृशः, अतः कथं तेषां सिद्धत्वं ? उच्यते— ये स्वभावनपुंसकार्तेषां
न सिद्धत्वं, किन्तु ये पञ्चानपुंसकीकृता भवन्ति तेषां सिद्धत्वं जा-
यते इति । तेभ्यो नपुंसकसिद्धेभ्यः स्त्रीसिद्धाः सङ्ख्यातगुणाः,
तेभ्यः स्त्रीसिद्धेभ्यः पुरुषसिद्धाः सङ्ख्यातगुणा इति ॥ मोक्षतत्त्वधे-
तत् ॥ इति नवापि जीवादीनि तत्त्वानि, लेशतः सङ्क्षेपतः उत्तानि
कथितानीति गायार्यः ॥ पुंस्त्वं प्राकृतत्वान्न दोषाय ॥ एतेषु नवसु
तत्त्वेषु ज्ञातेषु किं स्यादित्याह—

(ता० अ०) 'धोवा इति'—मोक्षगमनभवे नपुंसकत्वं ऋ-
भूय ये सिद्धाः ते स्तोकाः जन्मनपुंसकानां चारित्रमपि न भवति
कुतो मोक्षगमनं । एते नपुंसका ये पश्चात् वर्द्धितादिविशेषेण
कृतास्ते ज्ञेयाः । नपुंसकसिद्धेभ्यः स्त्रीवेदमनुभूय ये सिद्धास्ते
संख्यातगुणाः । स्त्रीसिद्धेभ्योऽपि ये पुरुषवेदमनुभूय सिद्धास्ते
संख्यातगुणाः ॥ इति अल्पबहुत्वद्वारं समाप्तम् ॥ एतावता ग्रंथेन
संतपयपरुवणयेत्यादिगाथा सकलापि व्याख्याता ज्ञेया ॥ इति
मोक्षतत्त्वमेतद् ज्ञातव्यम् ॥ मोक्षतत्त्वभणनेन नवतत्त्वानि लेशतः
भणितानि ज्ञातव्यानि ॥ अथ नवतत्त्वपरिज्ञानफलमाह ॥

जीवाइनवपयत्ये, जो जाणइ तस्स होइ सम्मत्तं ।

भावेण सददंते, अयाणमाणे वि सम्मत्तं ॥ २६ ॥ १०२ ॥

(प्रा० अ०) 'जीवा०' स्पष्टा ॥

(वृ०) जीवादिनवपदार्यान् यो जानाति, सम्यगवगच्छति ।
तस्य देहिनः सम्यक्त्वं 'अर्हन् देवः साधुर्गुरुर्जिनप्रणीतो धर्मः' इति-
तत्संगं भवति । तदभावात् सर्वा अपि क्रियाः निष्कारणा निर-

(६८) ॥ श्रीनवतन्त्रपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

र्यकाः, उक्तं च— “भट्टेण चरित्ताड, । सुद्धयरं दंसणं गहीयव्वं ।
सिज्झंति चरणरहिया, दंसणरहिया न सिज्झंति” ॥ १ ॥ भावेन च
मनोवाक्कायेन, तत्सम्यक्त्वं श्रद्धयतोऽजानानस्यापि अर्थात्तत्त्वानि
‘एसमं एस परमट्टे सेसे अणट्टे’ इति श्रद्धयतः सम्यक्त्वं भवतीति
गाथार्थः ॥ तस्यैव सम्यक्त्वस्य निश्चलतास्वरूपमाह—

(सा० अ०) ‘जीवाइ इति’ जीवादिनवपदार्थान् यो जा-
नाति श्रद्धते च तस्य भवति सम्यक्त्वं । भावेन “तमेव सच्चं
नीसंकं जं जिणेहिं पवेईयं” इत्यादि शुभात्मपरिणामरूपेण श्रद्-
धति कोऽर्थः श्रद्धानं कुर्वति । ‘अजानन्’, जीवादीन्नव पदार्थान-
जानन्नपि । कोऽर्थः । जीवादिपदार्थज्ञानरहितेऽपि जीवे सम्यक्त्वं
भवति ॥ अथ सम्यक्त्वस्वरूपं कथयति ॥

सवाइ जिजेसरभा-सियाइं वयणाइं नन्नहा हुंति ।

इअ बुद्धी जस्स मणे, सम्मत्तं निच्चलं तस्स ॥ २७ ॥ १०३ ॥

(प्रा० अ०) ‘सव्वा०’ सुगमा ॥

(६०) सर्वाणि साङ्गोपाङ्गानि, जिनेश्वरभाषितानि वच-
नानि, नान्यथा भवन्ति, किन्तु यथार्थानि स्युः । इति यस्य भव्य-
स्य नरस्य चित्ते बुद्धिर्भवति, तस्य सम्यक्त्वं निश्चलम् । देवासुर-
नरयक्षैरपि तस्य सम्यक्त्वं न चालयितुं शक्यते इति गाथार्थः ॥
तस्मिन् सम्यक्त्वे प्राप्ते के गुणा इत्याह—

(सा० अ०) ‘सव्वाइ इति’ सर्वाणि जिनेश्वरभाषितानि
वचनानि न अन्यथा भवन्ति । इति बुद्धिर्यस्य मनसि सम्यक्त्वं
निश्चलं तस्य भवति । अथ सम्यक्त्वफलमाह ॥

अंतो सुद्धन्मित्तं पि, फासियं जेहिं बुज्ज सम्मत्तं ।

तेसिं अबुद्धुपुग्गल—परिअटो नेव संसारो ॥ २८ ॥ १०४ ॥

(प्रा० अ०) ‘अंतो०’ अपगतमर्द्धं यस्माद्सायंपार्द्धं, अपा-
र्यथासौ पुद्गलपरार्थतश्च अपार्द्धपुद्गलपरार्थतः । “लोणागासप-
पमा, जया मरुतेण इत्य जीवेण । पुद्रा कमुकमेणं, गित्तपरट्टो

भवे थूलो ॥ १ ॥ जीवो जइया एगो, खित्तपएतम्मि संठिए मरइ । पुणरवि तत्ताणंतर-वीअपएत्तम्मि जइ मरइ ॥ २ ॥ एवमणंतर-मरणेण, सब्बे खित्तम्मि जइ मओ होइ । सुहुमो खित्तपरट्टो, अणुष्मेणं नणु गणिज्जा ॥ ३ ॥” अत्र क्षेत्रप्रदेशाननुक्रमेणैव प्रथम-प्रदेशानुबद्धप्रदेशपरम्परापरिपाठ्यैव गणयेत् । न पुनः पूर्वस्पृष्टाद् व्यवहितान् प्रदेशान् गणयेत् ॥ इयमत्र भावना ॥ यद्यपि जीवस्यावगाहना जवन्यतोऽपि असङ्ख्यातप्रदेशात्मिका । तथापि विवक्षिते कस्मिंश्चित्प्रदेशे त्रियमाणस्य विवक्षितः कश्चिदेकः प्रदेशोऽवधिरूपो विवक्ष्यते । तस्मान् प्रदेशादन्यत्र प्रदेशान्तरे ये नभः-प्रदेशा मरणेन व्याप्ता भवन्ति ते न गण्यन्ते, किञ्चनन्तोऽपि काले गते विवक्षितात्प्रदेशादन्तरो यः प्रदेशो मरणेन व्याप्तः स गण्यते । इदमत्र सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गलपरावर्त्तार्द्धं गृह्यते ॥

॥ चिरन्तनाचार्यप्रणीता नवतत्त्वाचूर्णिः समाप्ता ॥

(वृ०) अन्तर्मुहूर्त्तमात्रमपि घटिकाद्वयमपि यैर्विवेकिभिर्जीवैः स्वसारसम्यक्त्वं स्पृष्टं स्यात्, तेषां जीवानामपार्द्धपुद्गलपरावर्त्त एव संसारो भवति । कोऽर्थः, चतुर्दशरज्ज्वात्मकलोकाकाशभू-शानां मध्ये (यं) एकं प्रदेशं जीवो मरणेन क्षणं स्पृशति, स लेख्ये गण्यते । ततो यदा पुनन्तरमादेकप्रदेशादनन्तरं द्वितीयं प्रदेशं मरणेन स्पृशति । सोऽपि तदा लेख्यके गण्यते । अन्तरालभवाच्च न लेख्यके गण्यन्ते । एवं क्रमेण (यदा) तृतीयादिप्रदेशादारभ्य सर्वलोकप्रदेशान् स्पृशति तदा सूक्ष्मक्षेत्रपुद्गलपरावर्त्तः ॥ एवंस्वरूपश्च पुद्गलप-वर्त्तः ॥ एवंस्वरूपस्य पुद्गलपरावर्त्तस्यार्द्धं ततोऽप्यपि किञ्चिन्वृत्तो-ऽर्द्धपुद्गलो भवति । एतावत्कालमध्येऽव्ययं सुखयुग्मनास्तनतटल-दनपरः स्यादिति गार्थार्थः ॥

॥ तपागच्छाधिपतिश्रीदेवेन्द्रसूरिविनिर्मिता
नवतत्त्ववृत्तिः समाप्ता ॥

(७०) ॥ श्रीनयतरवपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

(सा० अ०) 'अंतोमुहुत्त-इति' अंतर्मुहूर्त्तमपि कालं येः स-
म्यक्तवं स्पृष्टं भवति । तेषां अपार्द्धः अपगतः अर्धो यस्मात्सः अ-
पार्धः अर्द्धपुद्गलपरावर्त्तरूपः संसारो भवति । आशातनावहुलाना-
मपि न अधिकः संसारः स्यात् । शुद्धसम्यक्त्वाराधनेन केचन
तेनैव भवेन सिद्धयन्ति, केचन द्वितीये तृतीये वा, सप्ताष्टभवात्राति-
क्रामन्ति, किंतु सिद्धत्वं शीघ्रं प्राप्नुवन्ति ॥

[दब्बे? खित्ते २ काले, भावे ४ चउह दुह वायरो सुहुमो ॥
होइ अणंतुस्सप्पिणी-परिमाणो पुग्गलपरियट्ठो ॥७७] ? ०५ ॥

[पुग्गलपरिअट्ठो इह, दब्बाइ चउव्विहो मुणेअव्वो ।
थूलेअरभेएहिं, जह होइ तह निसामेह ॥ ७८ ॥] ॥ ? ०६

[(अ०) द्रव्यविषयः, क्षेत्रविषयः, कालविषयः, भावविष-
यश्चेति चतुर्धा पुद्गलपरावर्तः, पुनः प्रत्येकं द्विधा वादरः स्थूलः,
सूक्ष्मश्च । सामान्यतश्चार्थं पुद्गलपरावर्तः अनन्तोत्सर्पिणीकालप-
रिमाणो भवति । अयमेवार्थः प्रतिशब्दगाथयाऽऽह—पुद्गलपरा-
वर्त इह द्रव्यादिचतुर्विधो ज्ञातव्यः स्थूलेतरभेदाभ्यां, यथा स भ-
वति तथा निशामयत श्रुणुत ॥]

[उरालविउव्वातेअ-कम्मभासाणुपाणमणएहिं ।

फास्सेति सव्वपुग्गल, मुक्का दब्बवायरपरट्ठो ॥७९॥] ? ०७

[(अ०) औदारिकवैक्रियतैजसकार्मणभापानप्राणमनोभिस्त-
त्तद्योग्यसत्तवर्गणाभिः स्पृष्ट्वा सर्वपुद्गला मुक्ता यावता कालेन
रु द्रव्यवादरपरावर्तः । आहारकवर्गणाया ग्रहणसद्भावेऽपि आहा-
रकशरीरस्थ्याभवमुत्कर्षतश्चतुर्वारमेव ग्रहणात्तद्भावेन सर्वपुद्गलानां
स्वीकारोत्सर्जनाभावाद्औदारिकादिवर्गणासत्तकग्रहणम् ॥]

[उरलाइ सत्तगेणं, एग जिओ सुअइ कुप्पिअ सव्वअणू ।

जत्तिअकालि स थूला, दब्बे सुहुमो सगन्नयरा ॥८०॥] ? ०८

[(अ०) औदारिकादिसत्तकेन औदारिकादियोग्यवर्गणा-
सत्तकभावेन, मतान्तरेण औदारिकार्थगचतुष्कभावेन, चतुर्द-
शज्वात्मकसमस्तलोकवर्तिसर्वपुद्गलस्पृशेनमोचने यावता कालेन
स वादरः द्रव्यविषयः, सत्तानां मतान्तरेण चतुर्णां मध्यादन्यत-

मेतैकेन केनचित्सर्वपुद्गलस्पर्शनमोचनेन शेषस्पृष्टानामगणनेन सूक्ष्मः
द्रव्यपुद्गलपरावर्तः ॥]

[द्रव्ये सुहृत्परदो, जाहे एगेण अह सरीरेण ।

फासेति सव्वपुग्गल-अणुक्कमेणं नणु गणिज्जा ॥८१ ॥ १०९

[(अ०) द्रव्यविषयः सूक्ष्मपरावर्तः यदा पकेनौदारिकाद्य-
न्यतमेनाय शरीरेण सर्वपुद्गलान् स्पृशति अनुक्रमेण ननु गणयेत् ।
अयं भावः । आहारकशरीरस्याभवं चतुर्वारमेवोपलब्धेस्तद्विरहय्य
चतुर्णामन्यतमेन शरीरेण मतान्तरेण सप्तानामौदारिकादीनामन्य-
तमेन सर्वान् पुद्गलाननुक्रमशः परिणमय्य स्पृशति तदा द्रव्यसूक्ष्म-
पुद्गलपरावर्तो भवति ॥]

[लोगागासपणसा, जया मरंतेण इत्थ जीवेण ।

पुद्वा कसुक्कमेणं, खित्तपरदो भवे थूलो ॥ ८२ ॥ ॥ ११० ॥

[(अ०) यदैकेन जीवेन म्रियमाणेन सर्वलोकाकाशप्रदेशाः क्र-
मोत्क्रमाभ्या यावता कालेन स्पृष्टा भवन्ति तावान्कालविशेषः स्थूलो
वाद्दरः क्षेत्रपरावर्तो भवति ॥]

[जीवो जइआ एगे, खित्तपणसम्मि संठिओ मरइ ।

पुणरवि तस्साणंतर—यीअपपसम्मि जइ मरइ ॥८३ ॥ १११

[एवमणंतरमरणेण, सव्वखित्तंमि जइ मओ होइ ।

सुहृत्तो खित्तपरदो, अणुक्कमेणं नणु गणिज्जा ॥८४ ॥ ११२

[(अ०) यदा जीव एकस्मिन्नाकाशप्रदेशे संस्थितो म्रियते,
पुनरपि तस्यानन्तरद्वितीयप्रदेशे यदि म्रियते, एवमनन्तरमरणेन
सर्वक्षेत्रे यदि मृतो भवति, तदा सूक्ष्मः क्षेत्रपरावर्तः, अनुक्रमेण ननु-
गणयेत् ॥ अयमर्थः ॥ अनन्तभवम्रमणशीलो जन्तुर्यदाऽनन्तरे-
षु निरन्तरेषु वाऽन्यान्नाकाशप्रदेशेषु म्रियमाणः चतुर्दशरज्ज्वात्म-
कान्तर्धानपि नभःप्रदेशान्स्पृशति तदा वाद्दरः क्षेत्रपरावर्तो भव-
ति । अत्रापूर्वस्पृष्टा गणयन्ते पूर्वस्पृष्टान् न । अथ च विशिष्ट एका-
स्मिन्प्रदेशे मृतस्ततस्तदप्यवहिते प्रदेशे यदि म्रियते तत्र प्रदेशो गण-
नामायाति पुनरव्यवहिते तृतीये इत्यादिक्रमेण मरणेन सर्वे लोकात्र-
प्रदेशा यदि स्पृश्यन्ते तदा सूक्ष्मो भवति । यद्यपि जीवत्वेनाकाशप्र-
देशावगाहाभावस्तदाप्यवधीयते एकाः कश्चिद्विचक्ष्यते इति भावः ॥]

(७२) ॥ श्रीनवतन्त्रपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

[उस्सप्पिणीह समया, जावइआ ते अ निअयमरणेणं ।
पुढा कम्मुकमेणं, कालपरटो भवे थूलो ॥ ८५ ॥] ॥ ११३ ॥

[(अ०) एवमुत्सर्पिण्या यावन्तः समयास्ते क्रमोत्क्रमेण
मिजमरणेन स्पृष्टाः, स स्थूलः कालपरावर्तं भवति । उत्सर्पिण्या उ-
पलक्षणार्थत्वादवसर्पिण्यपि ग्राह्येति पूर्णं कालचक्रं दृश्यम्]

[सुद्धुमो पुण उस्सप्पिणि—पढसे समयंमि जइ मओ होइ ।
पुणरवि तस्साणंतर—वीए समयंमि जइ मरइ ॥ ८६ ॥] ११४

[(अ०) सूक्ष्मः पुनरुत्सर्पिणीप्रथमे समये यदि मृतो भवति
पुनरपि तस्यानन्तरे द्वितीये समये यदि म्रियते तदा भवति ॥]

[एवमणंतरमरणेण, सव्वसमएसु चेव एएसु ।

जइ कुणइ पाणचायं, अणुकमेणं नणु गणिज्जा ॥ ८७ ॥] ११५

[(अ०) एवमनन्तरमरणेन सर्वसमयेष्वेतेषु यदि करोति
प्राणत्यागमनुक्रमेण ननु गणयेत् ॥ अयं भावः, कालचक्रस्य विंशतिको-
टाकोटिसागरमितस्य सर्वसमयैर्निरनुक्रमं मरणस्तैर्वादिरः कालपरा-
वर्तः । प्रथमं यदा कदाचित्कालचक्रप्रथमसमये मृतः स गण्यते,
ततस्तस्य द्वितीयसमये यदा म्रियते स गण्यते, मध्यभाविनो मरण-
समया लेख्यके न गण्यन्ते । एवं मरणस्पृष्टाः कालचक्रसर्वसमया
यावता कालेन, भवति स सूक्ष्मः कालपरावर्तः ॥]

[एगसमयम्मि लोए, सुद्धुमगणिजीएसु जे उ पविसंति ।

ते हुंतसंखलोग—प्पएस तुल्ला असंखिज्जा ॥ ८८ ॥] ॥ ११६ ॥

[(अ०) पूर्वं तावत्प्रवचनसारोद्धारार्थमिप्रायेण सूक्ष्मवाद-
रभावपुद्गलपरावर्तनिरूपणायोपक्रमते । लोके ये पृथ्व्यादयो जीवा
एकसमये सूक्ष्माग्निजीवेषु प्रविशन्ति ते प्रमाणतोऽसंख्यलोकप्रदेश-
तुल्या असंख्येया भवन्ति, अत्राग्निजीवायेऽग्निकायिकेषु तस्मिन्स-
मये प्रविशन्ति ते न गण्याः, पूर्वप्रविष्टत्वात्तेषाम् ॥]

[तत्तो असंखगुणिआ, अगणिकायाओ तेसिं कायठिई ।

तत्तो संजमअणुभाग - वंधठाणाणसंखाणि ॥ ८९ ॥] ११७

[(अ०) ततोऽसंख्यगुणिता अग्निकायाः पूर्वप्रविष्टाः, जघ-
न्यतोऽप्येतेन्तर्मुद्वर्तस्थिनिकाः, अनुक्षणं चासंख्येया उत्पद्यन्ते, ततस्ते-

पां कायस्थितिरसंख्येयगुणिता एकैकस्याग्निजीवस्योः कर्षतोऽसंख्येय-
कालचक्रप्रमाणत्वात् । ततः संयमस्थानान्यनुभागबन्धस्थानानि चानसं-
ख्यगुणितानि, यतो धैकैकस्यां कायस्थितावसंख्येयाः स्थितिबन्धाः,
जघन्यतोपि प्रथमाऽन्तर्मुहूर्तप्रमिता, ततो द्वितीया समयाधिका, या-
वदसंख्येयानि कालचक्राणि । एकैकस्मिन्न स्थितिबन्धेऽसंख्येयान्यनु-
भागबन्धस्थानानि । तत्त्वस्वरं चान्यत्र प्रपञ्चितमिति तत्र एवावसेयम् ।]

[ताणि सरंतेण जया, पुद्गाणि क्रमुक्केण सवाणि ।

भावेण वायरो सो, सुहुमो जं क्रमेण वोद्धवो ॥९० ॥] ??८

[(अ०) अथैतानि सर्वाण्यनुभागबन्धस्थानानि क्रमोन्क्रमा-
भ्यां त्रियमाणेनैकजीवेन यदा यावता कालेन स्पृष्टानि तावान्त कालः
भावेन भावापेक्षया वादरः परावर्तः । क्रमेण क्रमस्पशापेक्षया
वोद्धव्यः सूक्ष्मः भावपुद्गलपरावर्तः ॥]

[लोगपगुसोसपिणि-समया अणुभागबंधठाणे य ।

जह तह कममरणेणं, पुद्गा खित्ताइ धूलियरा ॥९१ ॥] ??९

[(अ०) लोकप्रदेशाः, अवत्तर्पिणीत्युपलक्षणादुन्तर्पिण्यव्य-
वत्तेया, ततः कालचक्रसमयाः, अनुभागबन्धस्थानानि च, एतानिय-
थातथा मरणेन स्पृष्टान्याश्रित्य क्षेत्रादयः स्थूलाः, क्रममरणेन च
सूक्ष्माः परावर्ताः ॥]

[उस्सपिणी अणंता, पुग्गलपरिअट्टओ मुजेयवो ॥

तेणंता तीअद्धा, अणागयद्धा अणंतगुणा ॥९२ ॥] ??२० ॥

[(अ०) सामान्यतः पुद्गलपरावर्तः अनन्तोत्तर्पिण्यवत्तर्पि-
णीकालप्रमितो ज्ञातव्यः, तेचानन्ता अतीतकालः, अनागतस्त्व-
नन्दगुणः ॥]

[जिणअजिणतित्थतित्था, जहिअद्धस्सल्लिगधीनरनपुंसा ।

पत्तेय सयंयुद्धा, दुद्धवोद्विक्कणिक्काय ॥ ९३ ॥] ??२१ ॥

(सा० अ०) 'जिण'—इति तीर्थकराः संतो ये सिद्धाः ते
तीर्थकरसिद्धाः । अतीर्थकरसिद्धाः सामान्यकेवलिनः । अतीर्थ-
सिद्धाः भगवतीमरुदेव्यादिवन् । स्ल्लिगे रजोहरणादिन्पे व्यव-
स्थिताः संतो ये सिद्धास्तं भ्वल्लिगसिद्धाः । तथा अन्यल्लिगे पारि-

(७४) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

ब्राजकादिसंश्रंघिनि बलकलचीर्यादिवत् द्रव्यालिंगे सिद्धाः ते अन्य-
लिंगसिद्धाः । यदा अन्यलिंगिनो भाषतः सम्यक्त्वादिप्रतिपन्नाः
केवलज्ञानं प्रतिपद्यन्ते तदान्यलिंगत्वं द्रष्टव्यं अन्यथा यदि दीर्घमायु-
ष्कमात्मनः पश्यन्ति ज्ञानेन ततः साधुलिंगमेव प्रतिपद्यन्ते । तथा
स्त्रिया लिंगं स्त्रीलिंगं शरीरनिर्वृतिः, वेदे सति सिद्धयभावात्,
तस्मिन् स्त्रीलिंगे वर्तमानाः संतो ये सिद्धाः प्रत्येकबुद्धवर्जिताः
केचित् स्त्रीलिंगसिद्धाः । तथा पुरुषलिंगे शरीरनिर्वृतिरूपे व्यव-
स्थिताः संतो ये सिद्धाः ते पुरुषलिंगसिद्धाः । तथा नपुंसकलिंगे
वर्तमानाः संतो ये सिद्धास्ते नपुंसकलिंगसिद्धाः । गृहस्थाः संतो-
ये सिद्धास्ते गृहस्थसिद्धाः भरतादयः । प्रत्येकं किञ्चिद् वृषभादिकं अ-
नित्यतादिभावनाकारणं वस्तु बुद्ध्वा बुद्धवंतः परमार्थमिति प्रत्ये-
कबुद्धाः संतो ये सिद्धाः ते प्रत्येकबुद्धाः । तथा एकैकसमये एकैका
एव संतो ये सिद्धास्ते एकसिद्धाः । एकसमये ऋषभादिवदष्टोत्तरशत-
स्य सेधनादनेकसिद्धाः । बुद्धा आचार्याः तैर्वोधिता ये सिद्धाः ते
बुद्धवोधितसिद्धाः । इति पंचदशभेदाः ॥

श्री साधुरत्नसूरिविरचिता नवतत्त्वाचूर्णिः समाप्ता ॥

॥ १६४४ माघशु०११रविवारे सूर्यपुरे लिखिता ॥

[(अ०) सिद्धा अनन्तरपरम्परभेदाभ्यां द्विविधाः, परम्प-
रसिद्धास्त्वनन्तभेदाः, अनन्तरसिद्धान्पञ्चदशभेदैराह, ते च जिन-
सिद्धा इत्यादि व्यक्तम् ॥]

[जिणसिद्धा अरिहंता, अजिणसिद्धा य पुंडरियपमुहा ।
गणहारितित्थसिद्धा, अतित्थसिद्धा य मरुदेवी॥१४]१२२

[(अ०) अथैतान् पञ्चदशापि सिद्धभेदान्निदर्शनैः शिष्यान्
व्युत्पादयितुं काम आह— 'जिनसिद्धा' इत्यादि जिनसिद्धाः तीर्थ
स्थापयित्वा सिद्धिपदं प्राप्ताः, ते च अर्हन्तस्तीर्थविधातारो नाभि-
भूप्रभृतयः, अजिनसिद्धाश्च सामान्यकेवलिनः, पुण्डरीकप्रमुखाः ग-
णधारिणस्तीर्थसिद्धाः, मरुदेवादयः अतीर्थसिद्धाः ॥]

[निहिलिंगसिद्धभरहो, वक्कलचीरी य अन्नलिंगम्मि ।

साहू सलिंगसिद्धा, थीसिद्धा चंदणापमुहा ॥९५॥१२३॥

[(अ०) गृहिलिङ्गसिद्धो भरतः, वक्कलचीरी चान्यलिङ्गे;
साधुः स्वलिङ्गसिद्धः, चन्दनवालाप्रमुखाश्च थीसिद्धाः ॥]

[पुंसिद्धा गोयमाई, गांगेयाई नपुंसया सिद्धा ।

पत्तेयसयंबुद्धा, भणिया करकंडुकविलाई ॥९६॥१२४॥

[(अ०) पुंसिद्धाः गौतमादयः, गाङ्गेयो भीष्मस्तदादयः न-
पुंसकाः सिद्धाः, प्रत्येकस्वयंबुद्धाःभणिताः क्रमेण करकण्डुकपि-
लादयः ॥]

[तह बुद्धवोहिगुरुवो- हिया इगसमय एगसिद्धा य ।

इगसमय वि अणेगा, सिद्धा तेणेगसिद्धा य ॥९७॥१२५॥

[(अ०) तथा ये गुरुबोधितास्ते इह बुद्धबोधिताः, एकस्मिन्
समये एकज्ञा ये सिद्धास्ते एकसिद्धाः, ये चानेककास्तेऽनेकसिद्धा इति ॥]

[जइआइ होइ पुच्छा, जिणाण मग्गंसि उत्तरं तइया ।

इक्कस्त निगोयस्त, अणंतभागो य सिद्धिगओ ॥९८॥१२६॥

[(अ०) यदा यदा भवति पृच्छा, जिनाणां मार्गं, उत्तरं,
तदा तदा एकस्य निगोदत्यानन्ततमो भागः सिद्धिं गतः ॥]

[लोइ अस्तंखजोयण- माणे पइजोयणमं गुलसंखा ।

पइ तं अस्तंखअंसा, पइ अंसमसंखया गोला ॥९९॥१२७॥

[(अ०) अस्मिन्ननुर्देशरज्ज्वाजात्मके लोके योजनविचारण-
यास्तसंख्येयानि योजनानि भवन्ति, प्रतियोजनं वंगुलानि ७६८०००
संख्यानि भवन्ति । प्रत्यङ्गुलं चासहस्र्येया अंशा भागाः, यद्यपि
अनन्ता अपि ते द्रव्यरूपाङ्गुलस्य भवन्ति, तथापि, गोलकादिविचार-
णयाः प्रकृतत्वाज्ञानन्ततमे भागे तदवगाह इत्यसंख्यग्रहणं, क्षेत्रप्रदे-
शानां च तत्रान्तर्बन्धत्वात् प्रत्यंशं चासंख्येया गोलकाः ॥]

[गोलो अस्तंखनिगोओ, सोणंतजिओ जिअं पइ पणस्ता ।

अस्तंखे पइपण्णते, कम्मणं वग्गणाणंता ॥१००॥१२८॥

[(अ०) गोलकासंख्यनिगोदरूपः न चानन्तजीवः, अनन्त
जीवशरीरं निगोद इत्यर्थः, प्रतिजीवं चासहस्र्येयाः प्रदेशाः निर्विभा-

(७६) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ श्री ज. (६ श्री १०) ॥

ज्यभागाः, प्रतिप्रदेशं च कर्मणामनन्ता वर्गगाः, अयमर्थः, एकैकस्मिंश्च गोलके असङ्ख्येया निगोदाः, निगोदश्चानन्तानां सूक्ष्मनामकर्मो-
द्यवर्त्तिनां जीवानामेकं साधारणं शरीरमित्यर्थः, ते च चतुर्दश
रज्ज्वात्मके लोके यत्र स्थाने चिन्त्यन्ते तत्र असङ्ख्याता एव
प्राप्यन्ते, एकैकस्मिंश्च निगोदेऽनन्ता जीवाः, तेषां सर्वेषां जीवानां
तेजःशरीरं कार्मणशरीरं च पृथक् २ वर्त्तते, प्रतिजीवं च प्रदेशो
असङ्ख्येयाः, तांश्च यद्येको जीवः स्वशक्त्या विरलीकरोति, तदा
एकस्यापि जीवस्य प्रदेशैः सर्वोऽपि चतुर्दशरज्ज्वात्मको लोकः
पूर्यते । प्रदेशश्च निर्विभाज्यो भागः अतिसूक्ष्मोऽंश इत्यर्थः, संसा-
रिजीवानां चैते प्रदेशाः ॥]

[पङ्कवर्गणमणंता, अणू पङ्कअणु अणंतपज्जाया ।

एवं लोगसरुवं, भाविज्जइ तहत्ति जिणवुत्तं ॥१०१॥१२९

[(अ०) प्रतिवर्गणां चानन्ता अणवः परमाणवः, प्रतिपर-
माणुस्वपरभेदवन्तः द्रव्याद्यपेक्षया भूतभविष्यद्वर्त्तमानकालभाविनो-
ऽनन्ताः पर्यायाः, एवं लोकस्वरूपं जिनोक्तमिति तथेति यथार्थप्रती-
त्या भावयेत् ॥]

[*पुढवाइया सत्ता, सव्वे रुक्खा हवंति भूआवि ।

पाणा वित्तिचउरिंदी, चउहा पंचिंदिया जीवा ॥१०२॥१३०

[(अ०) 'पृथ्व्यादयः' पृथ्व्यतेजोवायुकायिकाश्चत्वारः, 'सत्त्वा'
इति, सत्त्वशब्देनोच्यन्ते, 'सर्वे वृक्षाः' वनस्पतिकायिकाः, भवन्ति
'भूता अपि' इति, भूतशब्देनाभिधीयन्ते । द्वित्रिचतुरिन्द्रियाः,
'प्राणा' इति, प्राणाभिलापेन प्रतिपाद्यन्ते । 'चतुर्धा पञ्चेन्द्रिया' नार-
कतिर्ग्ररनाकिभेदात्, 'जीवा' इति, जीवशब्दवाच्याः । तथैवागमे
'सव्वे पाणा, सव्वे भूआ, सव्वे जीवा, सव्वे सत्ता' इत्याद्यालापकेन
सर्वसंसारिजीवग्रहणं वृश्यत इति ॥]

[सत्तविराहणपावं, अणंतगुणियं च एगभूअस्स ।

भूअस्स असंखगुणं, पावं एगस्स पाणस्स ॥१०३॥॥१३१॥

* गाथाश्रैताः कुत्रचिन्नवतत्त्वादशै जीवतत्त्वे द्दयन्ते पश्चादुपलब्ध-
वादत्र न्यस्ता इत्यवधेयम् ॥

[वेइंदियतेइंदिय—चउरिंदिय तहेव पंचिंदी ।

लक्खं सहस्सं तह सय—गुणं च पावं मुण्येयव्वं॥१०४॥१३२

[(अ०) ययोत्तरं जीववधे पापवृद्धिसूचिके नाये इमे व्यक्ते॥]

[जीवो ? संवर २ निज्जर ३ मुक्खो ४ चत्तारि हुंति अस्वी ।

स्वी वंधासवपुन्न—पावा मिस्सो अजीवो य ॥१०५॥१३३॥

[(अ०) अयं नवसु मूलेषु तत्त्वेषु रूप्यरूपिविभागमाह—जीवः संवरो निज्जरा मोक्षश्चत्वारो भवन्त्यरूपिणः, वन्धाश्रवणुण्यपापाश्चत्वारो रूपिणः, अजीवश्च मिश्रः रूप्यरूपी चेत्ययः । अयं द्विशतपट्टस्तततिभेदेषु नवतत्त्वप्रभेदेषु तमेवाह—]

[धन्माधम्मागासा, तियतिय अथ्था अजीवदसगा य ।

सत्तावन्नं संवर—निज्जरदुदस मुत्ति नवगा य ॥१०६॥१३४

[(अ०) धर्माधर्माकाशानां त्रिकं त्रिकमिति नव, अद्वा १ इत्यजीवदशकं, सप्तपञ्चाशत्संवरभेदाः, निज्जराया द्वादश, मोक्षस्य नव चेति १०-२७-१२-९ ॥]

[अद्वासी य अस्वी, संपइ उ भणाग्नि जे य स्वीणं ।

परमाणुदंसपएसा, खंधा चउ अजीवस्वीणं ॥१०७॥१३५

[(अ०) अष्टाशीतिस्वारूपिणः, सन्प्रति ये रूपिणां भेदास्तान् भणाग्नि । परमाणुदेशप्रदेशस्वन्धाश्रेति चत्वारो रूपिणोऽजीवाः ॥]

[जीवे दस चउ दु चउ, वासी वायाल हुंति चत्तारि ।

सय अद्वासी य स्वी, दुसय छसत्त नवतत्ते ॥१०८॥१३६

[(अ०) कार्मणसंयुतानां जीवानां चतुर्दश पुण्यपापाश्रववन्धतत्त्वानां क्रमेण ४२-८२-४२-४ इति शतमहाशीत्यधिकं रूपिणः, सर्वाग्रं नवतत्त्वे द्वेशने षट्सप्तत्यधिकं ॥]

[हिया वंधासवपुण्णपावा, जीवाऽजीवा य हुंति विन्नया ।

संवरनिज्जरमुक्खो, हवंति एण उवाग्ग्या ॥१०९॥॥१३७॥

[(अ०) वन्धाश्रवणुण्यपापा जीवमासिन्धहेतुन्याद्वैवान्याज्याः, जीवाजीवो य तत्त्वरूपत्वाद् भवतो विज्ञेयो शरिणादिययो, संवरनिज्जराभोदा भवन्त्येते उपादेयाः, जीवैर्मल्यापादकत्वाद् ।]

सप्तम्यात् नोभ्यः । इत्यन्तर्गतस्य सप्तम्यं विवक्ष्यति स्वयः ॥ तद्व्यत्यये
 भवत्येवैवार्थानं न लोभ्येति, तद्विज्ञानात्सप्तमं विमुक्त्यात् ॥ १ ॥
 नभ्योभ्यः नोभ्यस्त्ये, नभ्योभ्येति नभ्यत् ॥ संभ्रामणेभिरन्तर्गतं न-
 भ्योभ्यः स्यात्ततोर्ध्वकः ॥ २ ॥ सर्वे भाष्यः सर्वज्ञेयः, प्रातर्गवां अ-
 न्येभ्यः । नोभ्येति ज्ञानान्तरातो मप्रज्ञमणदशोक्तान् ॥ ३ ॥ दोषार्थं
 मीतिस्मात्तदर्थे, सप्तमोर्ध्वकं नभ्यः । उभयं प्रातं विमुक्तिप्रो-दोता-
 र्थेति तदुभयत् ॥ ४ ॥ सर्वं नोभ्यदुभयत्वन, द्वारं प्रत्यक्षमभ्य-
 न् ॥ शीतं विद्याप्रकाशंभ्यः, निभयं सर्वं नभ्यत् ॥ ५ ॥ इत्यादि]

॥ इति स्वधलम्बपरममयप्रानाचार्यानीश-जगद्गुरुद्व-
 यिचित्तारंकाग्रन्थ-स्वयमश्रुतिस्मृतौन्त-जगत्सद्युगप्रधान न-
 पोन्नच्छाविपति भट्टारक श्री विजयनगिसृश्वर विने-
 याणुसिद्धान्तवाचस्पति--न्यायविज्ञारद--अनुशोनाचार्य
 महोपाध्याय श्री-उदयविजयगणिविनिर्मिता बृहत्सवत-
 त्वप्रक्षेपनाथावचूर्णिः नमस्ता ॥

—३५—

सारस्कारनुवर्णराशिकालितं नवार्थसिद्धिप्रदं,
 विस्तीर्णैर्नवभिः सुतत्त्वनिधिभिः संपूरितं सर्वदा ।
 प्रसृजद्गुणसाधुवृत्तविलसद्रत्नाञ्चितं श्रीपदं,
 ज्ञान्त्रं भव्यजनोपकृत्यभिमतं विश्वेचिरं नन्दतात् ॥१॥
 यद्वृत्सूत्रं मयालेखि, राभस्यान्मतिमौढ्यतः ।
 कृपां विधाय संशोध्यं, तद्गुर्धर्विशदाशयैः ॥ २ ॥

समाप्तं श्रीचिरन्तनाचार्यविरचितावचूर्णि-श्री-
 साधुरत्नमूरिकृतावचूर्णि-श्रीदेवेन्द्रमूरिप्र-
 णीतवृत्ति-बृहन्नवतत्त्वप्रक्षेपगाथा-
 त्तदवचूर्णिपञ्चरत्नविभूषितं ॥
 ॥ नवतत्त्वप्रकरणम् ॥

(८०) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टानि. नं. घ थी ज. (६ थी १०) ॥

॥ अथैतेषु नवसु तत्त्वेषु जीवाजीवरूप्यरूपिज्ञेयहेयोपादेय
त्रिभागयन्त्रकम् ॥

९ तत्त्वनामानि	प्रति भेद	जीव	अजी- व	रूपि०	अरु- पि	हेय	ज्ञेय	उपा- देय
जीवतत्त्वम्	१४	१४	०	१४	०	०	१४	०
अजीवतत्त्वम्	१४	०	१४	४	१०	०	१४	०
पुण्यतत्त्वम्	४२	०	४२	४२	०	४२	०	०
पापतत्त्वम्	८२	०	८२	८२	०	८२	०	०
आश्रतत्त्वम्	४२	०	४२	४२	०	४२	०	०
संवरतत्त्वम्	५७	५७	०	०	५७	०	०	५७
निर्जरातत्त्वम्	१२	१२	०	०	१२	०	०	१२
बन्धतत्त्वम्	४	०	४	४	०	४	०	०
मोक्षतत्त्वम्	९	९	०	०	९	०	०	९
	२७६	९२	१८४	१८८	८८	१७०	२८	७८

॥ अथ षट्सु द्रव्येषु परिणान्यादिविभागयन्त्रकम् ॥

६ द्रव्यनामानि	परिणा०	जीव	मूर्ते	सप्रदे०	पक्व	क्षेत्र	सक्रिय	नित्य	कारण	कर्ता	सर्वग०	आप्त०
धर्मास्तिकाय	०	०	०	१	१	०	०	१	१	०	०	१
अधर्मास्तिकाय	०	०	०	१	१	०	०	१	१	०	०	१
आकाशस्तिकाय	०	०	०	१	१	१	०	१	१	०	१	१
जीवास्तिकाय	१	१	०	१	०	०	१	०	०	१	०	१
पुद्गलास्तिकाय	१	०	१	१	०	०	१	०	१	०	०	१
काल	०	०	०	०	०	०	०	१	१	०	०	१

॥ कलिकालसर्वज्ञभगवत्पादश्रीहेमचन्द्रसूरिप्रणीतं ॥

॥ सप्ततत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्नरोपेतं) परिशिष्ट नं. झ. (११)

जीवाजीवावाश्रयश्च, संवरो निर्जरा तथा । वन्धो मोक्षश्चेति सप्त,
तत्त्वान्याहुर्मनीषिणः ॥ १ ॥ तत्र जीवा द्विधा ज्ञेया, मुक्तसंसारिभे-
दतः । अनादिनिधनाः सर्वे, ज्ञानदर्शनलक्षणाः ॥ २ ॥ मुक्ता एक-
स्वभावाःस्यु-र्जन्मादिक्लेशवर्जिताः अनन्तदर्शनज्ञान-वीर्यानन्दमयाश्च
ते ॥ ३ ॥ संसारिणो द्विधा जीवाः, स्यात्त्रयसभेदतः । द्वितयेऽपि
द्विधा पर्या-प्तापर्याप्तविशेषतः ॥४॥ पर्याप्तयस्तु षड्विधाः, पर्याप्त-

सा० बुद्धिमानो तीर्थंकर, गणुधरो, श्रव, अश्रव, आश्रव, संवर, निर्जरा,
बंध, अने मोक्ष अे सात तत्त्वो इहे छे (१) त्यां मुक्त अने संसारी
भेदथी श्रवो अे प्रधारना ज्ञेया. अे सर्वे श्रवो अनादि अनन्त अने ज्ञान
दर्शनरूप लक्षणाणा छे (२) मुक्त श्रवो अेक सरणा स्वभाववाणा,
अनादि इदेश रहित, अन्त दर्शन ज्ञान वीर्य अने आनंदवाणा छे. (३)
स्यावर अने त्रस भेदथी संसारी श्रवो अे प्रधारना छे, वणा अे अने भेद
पक्ष पर्याप्त अने अपर्याप्त भेदथी अे अे प्रधारना छे (४) पर्याप्तपक्षुमां
धारणभूत अेवी आंधार-धारीर-इन्द्रिय-इन्द्रियास-साया-अने मन अे छे

स्वनिवन्धनम् । आहारो वपुरक्षाणि, प्राणो भाषा मनोऽपि च ॥५॥
 स्युरेकाक्षविकलाक्ष-पञ्चाक्षाणां शरीरिणाम् । चतस्रः पञ्च पट् चापि,
 पर्याप्तयो यथाक्रमम् ॥ ६ ॥ एकाक्षाः स्यादरा भूम्य-प्तेजोवायुम-
 हीरहः । तेषां तु पूर्वं चत्वारः, स्युः सूक्ष्मा वादरा अपि ॥ ७ ॥
 प्रत्येकाः साधारणाश्च द्विप्रकारा महीरहः । तेऽत्र पूर्वं वादराः स्यु-रु-
 त्तरे सूक्ष्मवादराः ॥ ८ ॥ त्रसा द्वित्रिचतुष्पञ्चे-न्द्रियत्वेन चतुर्विधाः
 तत्र पञ्चेन्द्रिया द्वेषा, संज्ञिनोऽसंज्ञिनोऽपि च ॥ ९ ॥ शिक्षोपदेशा-
 लापान् ये, जानते तेऽत्र संज्ञिनः । सम्प्रवृत्तमनःप्राणा-स्तेभ्योऽन्ये स्युर-
 संज्ञिनः ॥ १० ॥ स्पर्शनं रसनं घ्राणं, चक्षुः श्रोत्रमितोन्द्रियम् ।
 त्वस्य स्पश रसो गन्धो, रूपं शब्दश्च गोचरः ॥ ११ ॥ द्वीन्द्रियाः
 क्रमयः शङ्खा, गण्डपदा जल्लोकसः । कपर्दाः शुक्तिकाद्याश्च, विविधाः
 क्रमयो मताः ॥ १२ ॥ यूकामत्कुणमत्कोट-लिक्षाद्यास्त्रीन्द्रिया मताः ।
 पतङ्गमक्षिकाभृङ्ग-दंशाद्याश्चतुरिन्द्रियाः ॥ १३ ॥ तिर्यग्योनिभवाः शेषा,

पर्याप्तयो छे (५) अक्षेन्द्रिय विद्वेन्द्रिय अने पञ्चेन्द्रिय एवोते अनुक्रमे
 चार पांच अने छ पर्याप्तयो होय छे (६) पृथ्वी, जल, अग्नि, वायु,
 अने वनस्पति अे पांच अक्षेन्द्रियो रथावर छे, अेमांता पहेला चार भेद
 (वन० विना) सूक्ष्म अने आदर पण छे (७) वनस्पति प्रत्येक अने
 साधारण अेम अे प्रधारनी छे, तेषां पहेली (प्रत्येक) वनस्पति आदर छे,
 अने आगणनी (साधा०) वनस्पति सूक्ष्म अने आदर छे (८) त्रस-
 चो द्वीन्द्रिय-त्रीन्द्रिय-चतुरिन्द्रिय-अने पञ्चेन्द्रिय अेम ४ प्रधारना छे, त्यां
 अञ्चेन्द्रिय एवो संज्ञि अने असंज्ञि अेम २ प्रधारना छे (९) जे प्रवृत्त
 अणेल मनःप्राणवाणा, ज्ञेयो शिक्षा उपदेश अने आलाप (वचनो) ने
 जण छे ते एवो अर्द्धि संज्ञि उहेवाय छे, अने तेथी गीग्न एवो असंज्ञि
 छे (१०) स्पर्शन, रसना, घ्राण, चक्षु, अने श्रोत्र अे चन्द्रियो छे, अने
 (अनुक्रमे) स्पर्श, रस, गंध, रूप, अने शब्द अे तेना विषयो छे (११)
 इभी, शंभ, गंडोला, जणो, डाडीओ, छीयो विगेरे अनेक प्रधारना अे
 द्वीन्द्रिय एवो मानेवा छे (१२) जू, मांडड, भडाडा, लीप विगेरे त्री-
 न्द्रिय एवो मानेवा छे, अने पतंगीयां, माप्पी, जमरा, पांच विगेरे

॥ ૨૧ ॥ પદ્ પુનર્વિકલાક્ષેપુ, મનુષ્યેષુ ચતુર્દશ । સ્યુશ્વતસ્રશ્વતસ્ર
 શ્વમ્પ્રિતિર્યક્સુરેષુ તુ ॥૨૨॥ એવં લક્ષાણિ યોનીના-મશીતિશ્વતુસ્ત
 કેવલજ્ઞાનદૃષ્ટાનિ, સર્વેષામપિ જન્મિનામ્ ॥ ૨૩ ॥ એકાક્ષા વાદ
 સૂક્ષ્માઃ, પશ્ચાક્ષાઃ સંશ્યસંજ્ઞિનઃ। સ્યુદ્વિત્રિચતુરક્ષાશ્ચ, પર્યાપ્તા ઇતરે
 ચ ॥ ૨૪ ॥ એતાનિ જીવસ્થાનાનિ, મયોક્તાનિ ચતુર્દશ । માર્ગ
 અપિ તાવત્યો, જ્ઞેયાસ્તા નામતો યથા ॥૨૫॥ ગતીન્દ્રિયકાયયોગ
 વેદજ્ઞાનક્રુધાદયઃ । સંયમાહારદૃગ્લેશ્યા-ધવ્યસમ્યક્ત્વસંજ્ઞિનઃ॥૨૬
 મિથ્યાદૃષ્ટિઃસાસ્વાદન-સમ્યગ્મિથ્યાદૃશાવપિ અવિરતસમ્યગ્દૃષ્ટિ-ર્વિ
 રતાવિરતોઽપિ ચ ॥ ૨૭ ॥ પ્રમત્તશ્ચાપ્રમત્તશ્ચ, નિવૃત્તિવાદરસ્તતઃ
 અનિવૃત્તિવાદરશ્ચ-થ સૂક્ષ્મસમ્પરાયકઃ ॥૨૮॥ તતઃ પ્રશાન્તમોહશ્ચ
 ક્ષીણમોહશ્ચ યોગવાન્ । અયોગવાનિતિ ગુણ-સ્થાનાનિ સ્યુશ્વતુર્દશ
 ॥ ૨૯ ॥ મિથ્યાદૃષ્ટિર્ભવેન્મિથ્યા-દર્શનસ્યોદયે સતિ । ગુણસ્થાનત્વ-
 મેતસ્ય, ભદ્રકત્વાદ્યપેક્ષ્યા ॥૩૦॥ મિથ્યાત્વસ્યાનુદયે-ઽનન્તાનુવન્ધ્યુ-

તિશાયમાં અનુક્રમે દશ લાખ તથા ચૌદ લાખ યોનિઓ છે (૨૧) વિકલે-
 ન્દ્રિઓમાં (દ્વીન્દ્રિયાદિ પ્રત્યેકની ખમે લાખ હોવાથી) છ લાખ, મનુષ્યોમાં
 ચૌદ લાખ તથા નારક તિર્યચ અને દેવોની ચાર'ચાર લાખ યોનિ છે. (૨૨)
 એ પ્રમાણે કેવળ જ્ઞાનીઓના કથનાનુસાર સર્વ જીવોની ૮૪ લાખ યોનિઓ
 કહેલી છે (૨૩) પાદર એકેન્દ્રિય, સૂક્ષ્મ એકેન્દ્રિય, સંતિ પચ્ચેન્દ્રિય, અ-
 સંજ્ઞિ પચ્ચેન્દ્રિય, દ્વીન્દ્રિય, ત્રીન્દ્રિય, અને ચતુરિન્દ્રિય એ (સાતે) પર્યામ
 અને અપર્યામ (૨૪) એ ૧૪ જીવસ્થાન મેં કલાં, અને માર્ગેણાઓ પણ
 તેટલીજ (૧૪) જાણવી. તે માર્ગેણાઓનાં નામ આ પ્રમાણે—(૨૫)
 ગતિ-ઇન્દ્રિય-કાય-યોગ-વેદ-જ્ઞાન-ક્રોધાદિક્ષયાય-સંયમ-આહારી-દર્શન-લેશ્યા
 -સત્ય-સમ્યક્ત્વ-અને સંજ્ઞિ. (૨૬) મિથ્યાદૃષ્ટિ, સાસ્વાદન, મિત્ર, અ-
 વિરત સમ્યગ્ દૃષ્ટિ, દેશવિરત, પ્રમત, અપ્રમત, નિવૃત્તિપાદર, અનિવૃત્તિ-
 પાદર, મુદ્રમસંપરાય, સારખાદ ઉપશાન્તમોહ, ક્ષીણમોહ, અયોગી, અને
 અયોગી એ ૧૪ ગુણસ્થાન છે. (૨૭-૨૮-૨૯) મિથ્યાદર્શનનો ઉદય થોને
 જન મિથ્યાદૃષ્ટિ થાય છે, એને ગુણસ્થાનપણું તે ભદ્રકપણાદિકની અપેક્ષાએ
 છે. (૩૦) મિથ્યાત્વનો અનુદય અને અનન્તાનુબંધિનો ઉદય હોવાથી
 સાસ્વાદન સમ્યગ્દૃષ્ટિ તે ઉત્કૃષ્ટથી ; આવલિષ્ટ મુખી હોય. (૩૧) સમ્ય-

दये सति । सास्त्रादनसम्यग्दृष्टिः, स्यादुत्कर्षात् षडावलीः ॥ ३१ ॥
 सम्यक्त्वमिथ्यात्वयोगा—न्मुहूर्तमिश्रदर्शनः। अविरतसम्यग्दृष्टि—रप्र-
 त्याख्यानकोदये ॥ ३२ ॥ विरताविरतस्तु स्यात्, प्रत्याख्यानोदये
 सति । प्रमत्तसंयतः प्राप्त—संयमो यः प्रमाद्यति ॥ ३३ ॥ सोऽप्रमत्त-
 संयतो यः, संयमी न प्रमाद्यति । उभावपि परावृत्त्या, स्यातामान्मर्षु-
 हूर्तिकौ ॥ ३४ ॥ कर्मणां स्थितिघातादी—नपूर्वान् कुर्वते यतः। त-
 स्मादपूर्वकरणः, क्षपकः शमकश्च सः ॥ ३५ ॥ यद्वादरक्षयाणां,
 प्रविष्टानामिमं मियः । परिणामा निवर्तन्ते, निवृत्तिवादरोऽपि सः
 ॥ ३६ ॥ परिणामा निवर्तन्ते, मियो यत्र न यत्रतः । अनिवृत्तिवादरः
 स्यात्, क्षपकः शमकश्च सः ॥ ३७ ॥ लोभाभिधः सम्परायः, नृन्मकि-
 टीकृतो यतः। स नृन्मसम्परायः स्यात्, क्षपकः शमकोऽपि च ॥ ३८ ॥
 अयोपशान्तमोहः स्या—न्मोहस्योपशमे सति । मोहस्य नृ क्षये जाते.

ક્ષીણમોહં પ્રચક્ષતે ॥૩૯॥ સયોગિકેવલી ઘાતિ-ક્ષયાદુત્પન્નકેવલઃ ।
યોગાનાં ચ ક્ષયે જાતે, સ एवाયોગિકેવલી ॥ ૪૦ ॥

(ઇતિ જીવતત્ત્વમ્ ?)

અજીવાઃ સ્યુર્ધર્માધર્મ-વિહાયઃકાલપુદ્ગલાઃ। જીવૈન સહ પચ્ચાપિ,
દ્રવ્યાણ્યેતે નિવેદિતાઃ ॥ ૪૧ ॥ તત્ર કાલં વિના સર્વે, પ્રદેશપ્રચયાત્મ-
કાઃ । વિના જીવમચિદ્રૂપા, અકર્તારશ્ચ તે મતાઃ ॥ ૪૨ ॥ કાલં વિ-
નાસ્તિકાયાઃસ્યુ-રમૂર્તાઃ પુદ્ગલં વિના । ઉત્પાદવિગમઘ્રોવ્યા-ત્માનઃ
સર્વેઽપિ તે પુનઃ ॥૪૩॥ પુદ્ગલાઃ સ્યુઃ સ્પર્શરસ-ગન્ધવર્ણસ્વરૂપિણઃ ।
તેઽણુસ્કન્ધતયા દ્વેધા, તત્રાવદ્ધાઃ કિલાણવઃ ॥ ૪૪ ॥ વદ્ધાઃ સ્કન્ધા
ગન્ધશબ્દ-સૌક્ષ્મ્યરઘૌલ્યાકૃતિરપૃશઃ। અન્ધકારાનપોદ્યોત-ભેદચ્છા-
યાત્મકા અપિ ॥૪૫॥ કર્મકાયમનોભાપા-ચેદ્દિનોચ્છ્વાસદાયિનઃ ।
સુસ્વદુઃસ્વજીવિતવ્ય-મૃત્યુપગ્રહકારિણઃ॥૪૬॥ પ્રત્યેકમેકદ્રવ્યાણિ, ધ-

વાળો (આત્મા) સયોગી કેવળી, અને યોગોનો ક્ષય થયે તેજ જીવ અયોગી
કેવળી હોય છે (૪૦) (ઇતિ જીવતત્ત્વમ્ ૧ ॥)

ધર્માસ્તિદાય, અધર્માસ્તિદાય, આકાશાસ્તિદાય, કાળ. અને પુદ્ગલા-
સ્તિદાય (એ પાંચ) અજીવ છે, અને આ પાંચે પણ જીવ સહિત દ્રવ્ય (પ-
દદ્રવ્ય) કહેલાં છે. (૪૧) તેમાં કાળ વિના સર્વે (પાંચે દ્રવ્ય) પ્રદેશ સમુદાય
રૂપ છે, અને જીવ વિના એ (પાંચે) દ્રવ્યો અજીવ અને અકર્તા માનેલાં
છે. (૪૨) કાળ વિના (પાંચે) અસ્તિદાય છે, પુદ્ગલ વિના (પાંચે) અરૂપી
છે, અને એ સર્વે (જીવે) દ્રવ્યો ઉત્પત્તિ વિનાશ અને ધ્રુવતા સ્વરૂપ વાળાં
છે. (૪૩) પુદ્ગલો સ્પર્શ રસ ગંધ અને વર્ણ સ્વરૂપી છે, વર્ણ એ પુદ્ગલો
પરમાણુ અને સ્કંધપણુ એ પ્રકારના છે, સાં અગ્રહ (સ્કંધરૂપે સમુદિત
નહિ થયેલા) તે નિશ્ચયે પરમાણુઓ છે. (૪૪) અને (પરસ્પર) બદ્ધ થ-
યેલા તે સ્કંધો, તે ગંધ, શબ્દ, સૂક્ષ્મતા, સ્થૂલતા, અને આકારવાળા તથા
અધકાર, આતપ, ઉદ્યોત, ભેદ, અને છાયાવાળા પણ હોય છે. (૪૫)
વર્ણ તે કર્મ કાયા મન અને લાપાની ચેષ્ટા તથા ઉચ્છ્વાસ આપનાર,
તેમજ સુખ દુઃખ જીવિત મરણમાં ટેકા (સહાય) આપનાર (પુદ્ગલો) છે.
(૪૬) ધર્માસ્તિદાય, અધર્માસ્તિદાય, અને આકાશ એ પ્રત્યેક એકેક દ્રવ્ય

र्माधर्मौ नभोऽपि च । अमूर्तानि निष्क्रियाणि, स्थिराण्यपि च सर्वदा ।
 ॥४७॥ एकजीवपरिमाण-सङ्ख्यातीतप्रदेशकौ । लोकाकाशमभि-
 व्याप्य, धर्माधर्मौ व्यवस्थितौ ॥४८॥ स्वयं गन्तुं प्रवृत्तेषु, जीवाजी-
 वेषु सर्वतः । सहकारी भेदधर्मः, पानीयमिव यादसाम् ॥ ४९ ॥
 जीवानां पुत्रलानां च, प्रपन्नानां स्वयं स्थितिम् । अधर्मः सहकार्येषु,
 यथा छायाध्वयायिनाम् ॥ ५० ॥ सर्वगं स्वप्रतिष्ठं स्या-दाकाश-
 मवकाशदम् । लोकालोकौ स्थितं व्याप्य, तदनन्तप्रदेशभाक् ॥५१॥
 लोकाकाशप्रदेशस्था, भिन्नाः कालाणवस्तु ये । भावानां परिवर्तयि-
 मुख्यकालः स उच्यते ॥ ५२ ॥ ज्योतिःशास्त्रे यस्य मान-मुच्यते-
 समयादिकम् । स व्यावहारिकः कालः, कालवेदिभिरामतः ॥५३॥
 नवजीर्णादिरूपेण, यद्मी भुवनोदरे । पदार्थाः परिवर्तन्ते, तत् काल-
 स्यैव वैदितम् ॥५४॥ वर्तमाना अतीतत्वं, भाङ्गिनो वर्तमानताम् ।

ॐ. तेभ्यः सर्वदा अधर्मा अधिप्यन्ते स्थिरपक्षे छे (४७) धर्मास्तिधाय
 अने अधर्मास्तिधाय ऋद्ध एव प्रमाद्यु असंभ्यात प्रदेशवाणा (अर्थात् ऋद्ध
 एवना जेटका प्रदेश तेदक्षान धर्मां ना अने अधर्मां ना पक्षु छे,
 अने (मि थले) दो.दाधशमां व्यापीते रहेला छे. (४८) गभन इश्वाने
 अतः प्रवृत्त थयेला एव अछवने भाछलाओने जलनी भाइइ सर्व आनुधी
 सदशरी (रहायइ) धर्मास्तिधाय छे (४९) छाया जेभ वरेभार्गुओने (स्थिर
 थव.मां रहायइ छे) तेभ पोतानी भेले स्थिरताने प्राप्त थयेला एव अने
 पुद्गलेने व्या अधर्मास्तिधाय सदशरी (रहायइ) छे. (५०) अथशर आपनार
 व्याकाशास्तिधाय सर्व व्याभ अने स्वप्रतिष्ठ (पोतानी भेले पोतामांज रहेयुं)
 छे. अने अनंत प्रदेशवायुं ते व्याधारा दो.दादोइमां व्य.पी रहेयुं छे. (५१)
 दो.दाधशना प्रदेशमां रहेला अने लावानी परिवर्तना (नवपुराणुता) ते भाटे
 लिल जेदा जे शयना परमाद्युओ ते सुभ्यशय (निश्चयइ.जा) इहेवाय छे.
 (५२) अने ज्योतिषशास्त्रमां जेनुं प्रमाद्यु समय इत्यादि इहेवाय छे, तेने
 शयनानीओमे (मी सर्वतोओ) व्यावहारिक शयन मानेला छे (५३) वस्तु
 भुवनमां जे व्या पदार्था नवा जूना पक्षु परिवर्तन पावे छे. ते शयनंज
 वैदित (शर्ष) छे. (५४) शयनी शीशवटे चिट्ठणु! पामेला पदार्थो वर्त-

પદાર્થાઃ પ્રતિપદ્યન્તે, કાલક્રીડાવિડમ્બિતાઃ ॥ ૫૫ ॥

(ઇતિ અજીવતત્ત્વમ્ ૨)

મનોવચનકાયાનાં, યત્સ્યાત્ કર્મ સ આશ્રવઃ । શુભઃ
શુભસ્ય હેતુઃ સ્યા-દશુભસ્ત્વશુભસ્ય સઃ ॥ ૫૬ ॥ મનોવાકા-
યકર્માણિ, યોગાઃ કર્મ શુભાશુભમ્ । યદાશ્રવન્તિ જન્તૂના-મા-
શ્રવાસ્તેન કીર્તિતાઃ ॥ ૫૭ ॥ મૈત્ર્યાદિવાસિતં ચેતઃ, કર્મ સૂતે શુ-
ભાત્મકમ્ । કષાયવિષયાક્રાન્તં, વિતનોત્યશુભં પુનઃ ॥ ૫૮ ॥ શુભાર્જ-
નાય નિર્મિથ્યં, શ્રુતજ્ઞાનાશ્રિતં વચઃ । વિપરીતં પુનર્જ્ઞય-મંશુભાર્જનહેતવે
શી ૫૯ ॥ શરીરેણ સુગુપ્તેન, શરીરી ચિનુતે શુભમ્ । સતતારમ્ભિણા જ-
ન્તુ-ઘાતકેનાશુભં પુનઃ ॥ ૬૦ ॥ કષાયા વિષયા યોગાઃ, પ્રમાદાવિરતી
ચયા । મિથ્યાત્વમાર્ત્તરૌદ્રે ચે-ત્યશુભં પ્રતિ હેતવઃ ॥ ૬૧ ॥ યઃ કર્મપુદ્ગ-
લાદાન-હેતુઃ પ્રોક્તઃ સ આશ્રવઃ । કર્માણિ ચાષ્ટઘા જ્ઞાના-વરણીયાદિ-

માન હોય તો અતીતપણુ પામે છે, અને ભવિષ્યકાળના હોય તો વર્તમાન-
પણુ પામે છે. (૫૫) (ઇતિ અજીવતત્ત્વમ્ ૨ ॥)

મન વચન અને ક્રયાની જે ક્રિયા તે આશ્રવ છે. ત્યાં શુભાશ્રવ તે
શુભ (પુણ્ય) નો હેતુ અને અશુભાશ્રવ તે અશુભ (પાપ) નો હેતુ છે (૫૬)
જે કારણથી જીવોના મન વચન ક્રયાઓ રૂપ યોગો શુભાશુભ ક-
ર્મને શ્રવે છે (જીવ સાથે પ્રાપ્ત કરાવે છે) તે કારણથી આશ્રવ કહેલા છે,
(૫૭) (મનોયોગાશ્રવ) મૈત્ર્યાદિ ભાવનાઓ વડે વાસિત થયેલું ચિત શુભ
કર્મ ઉત્પન્ન કરે છે, અને કષાય તથા વિષયથી વ્યાપ્ત થયેલું ચિત અશુભ-
કર્મ ઉત્પન્ન કરે છે (૫૮) (વચનયોગાશ્રવ) શ્રુતજ્ઞાનાશ્રિત સત્યવચન શુભ-
કર્મ ઉત્પન્ન કરવામાં અને તેથી વિપરીત (શ્રુત અનાશ્રિત અસત્ય) વચન
અશુભ કર્મને ઉત્પન્ન કરવામાં કારણ રૂપ બાણવું. (૫૯) (ક્રાય યોગાશ્રવ)
જીવ સરી રીતે ગોપવેલી ક્રયાવડે શુભ કર્મ પ્રદણુ કરે છે, અને નિરંતર
અરંભ વાળી જીવહિંસક ક્રયાવડે અશુભકર્મ પ્રદણુ કરે છે. (૬૦) કષાય,
વિષય, યોગ, પ્રમાદ, અવિરતિ, મિથ્યાત્વ, અને આર્તધ્યાન તથા રૌદ્રધ્યાન
(અં-સર્વ) અશુભકર્મ પ્રત્યે કારણરૂપ છે. (૬૧) કર્મપુદ્ગલ પ્રદણુ કરવામાં
જે કારણરૂપ, તે આશ્રવ કહેલ છે, અને કર્મ પણ જ્ઞાનાવરણીયાદિ ભેદથી

भेदतः ॥६२॥ ज्ञानदर्शनयोस्तद्-तद्धेतूनां च ये किल । विघ्ननिह्व-
 पेशुन्वा-शातनायातमत्तराः ॥६३॥ ते ज्ञानदर्शनावार-कर्महेतव आ-
 स्रवाः । देवपूजा गुरुपास्तिः, पात्रदानं दया क्षमा ॥६४॥ स्रग-
 संदमो देश-संयमोऽकामनिर्जरा । शौचं बालनपथेति, सद्देवस्य स्युरा-
 श्रवाः ॥६५॥ दुःखशोकवधास्तापा-क्रन्दने परिदेवनम् । स्वान्यो-
 भयभ्याः स्युरस-द्वेषस्यामी इहाश्रवाः ॥६६॥ वीतरागे श्रुते सद्दे, धर्मे
 संयगुणेषु (सर्वगुरेषु) च । अवर्णवादिता तीव्र-मिथ्यान्वपरिणामिता
 ॥६७॥ सर्वज्ञनिद्धिदेवाप-श्यो धार्मिकदृषणमाऽन्मार्गदेशनानर्या-ग्रहो-
 ऽसंयतपूजनम् ॥६८॥ अगमीक्षितकारित्वं, गुर्वादिश्रवमानता । इत्या-
 दयो दृष्टिमोह-स्वाश्रवाः परिकीर्तिताः ॥ ६९ ॥ कषायोद्व्यनस्तीव्र-
 परिणामोऽधमान्मनः । चारित्रमोहनीयस्य, स आश्रव उदीरितः
 ॥ ७० ॥ उन्मामनं नकन्दर्पी-पहायो मानसीलता । वृद्धत्वायो देन्दो-
 न्ति-हर्षित्यामी स्युराश्रवाः ॥ ७१ ॥ देशादिदर्शनीन्मृष्यं, चित्ते

રમણલેલને । પરચિત્તાવર્જનં ચે-ત્યાશ્રવાઃ કીર્તિતા રતેઃ ॥ ૭૨ ॥
 અસૂયા પાપશીલત્વં, પરેપાં રતિનાશનમ્ । અકુશલપ્રોત્સાહનં, ચારતે-
 રાશ્રવા અમી ॥ ૭૩ ॥ સ્વયં ભયપરીણામઃ, પરેષામય ભાષનમ્ । ત્રાસનં
 નિર્દયત્વં ચ, ભયં પ્રત્યાશ્રવા અમી ॥ ૭૪ ॥ પરશોકાવિષ્કરણં,
 સ્વશોકોત્પાદશોચને । રોદનાદિપ્રસક્તિશ્ચ, શોકસ્યૈતે સ્યુરાશ્રવાઃ
 ॥ ૭૫ ॥ ચતુર્વર્ણસ્ય સદ્ગ્યસ્ય, પરિવાદજુગુપ્સને । સદાચારજુગુપ્સા
 ચ, જુગુપ્સાયાઃ સ્યુરાશ્રવાઃ ॥ ૭૬ ॥ ઈર્ષ્યાવિષયગાદ્ધર્ચ્યં ચ, મૃપાવા-
 દોઽતિવક્રતા । પરદારરતાસક્તિઃ, સ્ત્રીવેદસ્યાશ્રવા ઇમે ॥ ૭૭ ॥ સ્વદાર-
 માત્રસંતોષો-ઽનીર્ષ્યા મન્દક્રપાયતા । અવક્રાચારશીલત્વં, પુંવેદસ્યાશ્રવા
 ઇતિ ॥ ૭૮ ॥ સ્ત્રીપુંસાનક્ષેવોગ્રાઃ, કષાયાસ્તીવ્રકામતા । પાશ્વઙ્ઙ-
 સ્ત્રીવ્રતભ્રંશઃ, પંઢવેદાશ્રવા અમી ॥ ૭૯ ॥ સાધુનાં ગર્હણા ધર્મો-ન્યુ-

વાની ઉત્સુકતા, ચિત્ર અને કામક્રીડામાં પરના મનનું આકર્ષણ કરવું એ
 રતિમોહનીયના આશ્રવો છે. (૭૨) ઈર્ષ્યા, પાપાચાર, પરના પ્રમોદ-
 લાવનો વિનાશ અને અશુભ કાર્યમાં ઉત્સાહ એ અચરિતમોહના આશ્રવો
 છે. (૭૩) પોતાનો ભય પરિણામ (પોતે ભય પામવો) ખીજને ભય પમા-
 ડવો, ત્રાસ આપવો અને નિર્દયપણું એ ભયમોહના આશ્રવો છે. (૭૪)
 ખીજને શોક પ્રગટ કરવો, પોતાને દુઃખ ઉત્પન્ન કરવું, ચિતા કરવી, અને
 રૂદન વિગેરેમાં આસક્તિ એ સર્વે શોક મોહનીયના આશ્રવો છે. (૭૫)
 ચતુર્વર્ણી સંઘની નિંદા જુગુપ્સા કરવી અને સદાચારની જુગુપ્સા કરવી એ
 જુગુપ્સામોહના આશ્રવો છે. (૭૬) ઈર્ષ્યા, વિષયાસક્તિ, મૃપાવાદ, અતિવક્રતા,
 અને પરદારાગમનાસક્તિ, એ સ્ત્રીવેદના આશ્રવો છે. (૭૭) સ્વદારામાંજ
 દ્રવણ સંતોષ રાખવો, ઈર્ષ્યા ન કરવી, મંદક્રપાયપણું, અને અવક્રાચારીપણું
 એ પુરૂષવેદના આશ્રવો છે. (૭૮) સ્ત્રી અને પુરૂષ સાથે કામક્રીડા કરવી,
 ઉચ્છ્રાયાય, તીવ્ર વિષયાભિલાષ, પાખંડ, અને સ્ત્રીવ્રતનો (શીયળ વ્રતનો)
 ભંગ કરવો એ નપુંસક-વેદના આશ્રવો છે. (૭૯) સાધુઓની નિંદા, ધર્મ
 મનુષ્ય થયેલાને વિદ્ધ કરવું, મધુ માંસના અચરિતઓને અચરિત (કાયમ
 રહે તેવી રીતે) વર્ણન કરવું, દેશવિરતને વારંવાર અન્તરાય કરવો, અચિ-
 રતિનું ગુણવર્ણન કરવું, ચારિત્રદંપણ, તથા ખીજ જીવોમાં રહેલા કષાય
 નોકપાયોને ઉદ્દીપન કરવા એ સર્વે સામાન્યથી ચારિત્રમોહનીયના આશ્રવો

खानां विघ्नकारिता । मधुमांसाविरताना-मविरत्यभिवर्णनम् ॥ ८० ॥
विरताविरतानां चा-न्तरायकरणं मुहुः । अचारित्रगुणाख्यानं, तथा-
चारित्रदूषणम् ॥ ८१ ॥ कषायनोकपायाणा-मन्यस्थानामुदीरणम् ।
चारित्रमोहनीयस्य, सामान्येनाश्रवा अमी ॥ ८२ ॥ पञ्चेन्द्रियप्राणिवधो,
बह्वारम्भपरिग्रहौ । निरनुग्रहता मांस-भोजनं स्थिरवैरता ॥ ८३ ॥ रौ-
द्रध्यानं मिथ्यात्वान-न्तानुबन्धिकपायते । कृष्णनीलकपोताश्च, लेश्या
अनृतभाषणम् ॥ ८४ ॥ परद्रव्यापहरणं, मुहुर्मैथुनसेवनम् । अवशे-
न्द्रियता चेति, नरकायुष आश्रवाः ॥ ८५ ॥ उन्मार्गदेशना मार्ग-प्रणाशो-
गृहचित्तता । आर्त्तध्यानं सशल्यत्वं, मायारम्भपरिग्रहौ ॥ ८६ ॥
शीलव्रतेसात्तिचारं, नीलकापोतलेश्यता । अप्रत्याख्यानकपाया-स्ति-
र्यगायुष आश्रवाः ॥ ८७ ॥ अल्पो परिग्रहारम्भो, सहजे मार्दवार्जवे-
कापोतपीतलेश्यत्वं, धर्मध्यानानुरागिता ॥ ८८ ॥ प्रत्याख्यानकपा-
यत्वं, परिणामश्च मध्यमः । संविभागविधायित्वं, देवतागुरुपूजनम्
॥ ८९ ॥ पूर्वालापप्रियालापो, मुखप्रज्ञापनीयता । लोकयात्रासु मा-
ध्यस्थ्यं, मानुषायुष आश्रवाः ॥ ९० ॥ सरागसंयमो देश-संयमोऽका-

छे. (८०-८१-८२) पञ्चेन्द्रिय छवनो वधं इत्येव, अष्ट आरंभ, अष्ट
परिग्रह, अनुग्रह रहितपण्यं (निर्दयता), मांस भोजन, स्थिरवैर. रौद्र-
ध्यान. मिथ्यात्व, अनंतानुबन्धिकपाय. दृश्यु नील कपोत लेश्या. असत्यभाषण,
पर द्रव्यं दण्ड, वारंवार मैथुन सेवन. इन्द्रियोनुं अवशपण्यं, अे सर्य
नरकायुष्यना आश्रवो छे. (८३-८४-८५) उ-मार्गो उ-पदेश, स-मार्ग-
नो विनाश, गृह लक्ष्य. आर्त्तध्यान, सशल्यपण्यं, माया, आरंभपरिग्रह,
अतिआश्रवाणु शीयण अने (अदिसादि) व्रतो, नील अने कपोत लेश्या,
अने अप्रत्याख्याती कपायो अे तिर्यंदायुष्यना आश्रवो छे. (८६-८७)
अक्षय परिग्रह, अक्षय आरंभ, श्रवणावधीन निर्महता अने ऋणुना, कपोत
लेश्या, पीतलेश्या, धर्मध्याननो अनुराग. प्रत्याख्याती कपाय, मध्यम
अध्यवसाय, अविभागादण्ड, (दान) देवगुरुं पूजन. पूर्वालाप, प्रियालाप,
विचारं-सुष्यनो मार्ग लक्ष्यावरो, अने लोकयात्राभां (लौकिकीर्त्तिभां)
अध्ययता अे मनुष्यायुष्यना आश्रवो छे. (८८-८९-९०) सराग.

मनिर्जरा । 'कल्याणमित्रसंपर्को, धर्मश्रवणशीलता ॥११॥ पात्रे दानं
 तपः श्रद्धा, रजत्रयाविराधना । मृत्युकाले परीणामी, लेश्ययोः पद्मपी-
 तयोः ॥१२॥ बालवपोऽमितोयादि-साधनोल्लम्बनानि च । अव्य-
 क्तसामायिकता, दैवस्यायुष आश्रवाः ॥ १३ ॥ मनोवाक्कायवक्रत्वं,
 परेतां विप्रतारणम् । मायाप्रयोगो मिथ्यात्वं, पैशून्यं चलचितता
 ॥१४॥ सुवर्णादिप्रतिच्छन्द-करणं कूटसाक्षिता । वर्णगन्धरसस्पर्शा-
 न्ययापादनानि च ॥ १५ ॥ अङ्गोपाङ्गन्यावनानि, यन्त्रपञ्चकर्म
 च । कूटमानतुल्याकर्मा-न्यनिन्दात्मप्रशंरानम् ॥१६॥ डिमानुवस्तेया-
 त्तव-मदाग्भपग्निग्रहाः । परुपायभ्यवचनं, श्रुतिवेपादिना मदः ॥१७॥
 पौगर्पासंज्ञो गौभाग्यो-पयावः कार्मणक्रिया । परकीतुहलोत्पादः,
 परिशर्यादिभ्यर्तः ॥१८॥ वेद्यादीनामलङ्कार-दानं दा राग्निदीपनम् ।

देवादिव्याजाद्गन्धादि-चौर्यं तीव्रकषायता ॥१९॥ चैत्यप्रतिश्रयाराम-
प्रतिमानां विनाशनम् । अङ्गारादिक्रिया चैवा-शुभस्य नात्र आश्रवाः
॥१००॥ एत एवान्ययारूपा-स्तथा संसारभीरता । प्रमादहानं सद्भा-
वा-र्षणं क्षान्त्यादयोऽपि च ॥१०१॥ दर्शने धार्मिकाणां च, सम्भ्रमः
स्वागतक्रिया । आश्रवाः शुभनाम्नोऽय तीर्थकृन्नात्र आश्रवाः ॥१०२॥
भक्तिरर्हत्सु सिद्धेषु, गुरुषु स्यविरेषु च । बहुश्रुतेषु गच्छे च, श्रुतज्ञाने
तपस्विषु ॥१०३॥ आवश्यके व्रतशीले-ष्वप्रमादो विनीतता । ज्ञाना-
भ्यासस्तपस्त्यागौ, मुहुर्ध्यानं प्रभावना ॥१०४॥ सद्भ्ये समाधिजननं,
वैयावृत्त्यं च साधुषु । अपूर्वज्ञानग्रहणं, विशुद्धिर्दर्शनस्य च ॥१०५॥
आद्यन्ततीर्थनायाभ्या-मेते विंशतिराश्रवाः । एको द्वौ वा त्रयः सर्वे,
वान्यैः स्पृष्टा जितेश्वरैः ॥१०६॥ परस्य निन्दावज्ञोप-हासाः सद्गुण-
लोपनम् । सदसद्गोपकथन-मात्मनस्तु प्रशंसनम् ॥१०७॥ सदसु ण-

द्वि चौर्यां, तीव्रकषाय, चैत्य संभ्रमि आराम अने प्रतिभाञ्जोना विनाश
करेण, अने अंगार कर्यादि व्यापार, अे सर्व अशुभ नामना (नाम कर्मनी
अशुभ प्रकृतितो) आश्रवा छे. (६४ थी १००) पूर्वे छेवा (अशुभ ना-
मना) आश्रवाधी विपरीत लोको तथा संसारभीरता, प्रमादो विनाश,
सद्भावार्षण्यु (सद्भाव=सत्यभाव ज्ञानावयो) अने क्षमा विगरे पण्यु,
साधर्मिष्ठाने देवतां ज संभ्रम (अौत्सुक्य) थयो, तेज्जोनी स्वागतक्रिया करी
अे शुभ नामना (नाम कर्मनी शुभ प्रकृतितोना) आश्रवा छे. हवे तीर्थ-
कर नाम कर्मनी आश्रव (छेवाय छे). (१०१-१०२) अरिहंत, सिद्ध, गुरु,
स्थविर, षड्श्रुत, गच्छ, श्रुतज्ञान, अने तपस्वीज्जोनां लक्षित, आवश्यकभां
अने व्रत शील विगरेभां अभ्रमाद, विनीतपण्युं, ज्ञानाभ्यास. तप, त्याग.
वारंवार ध्यान, प्रसावना,संधभां सभाधि करी, साधुज्जोतुं दयावृत्त करतु, अपूर्व
ज्ञान अडण्यु, सम्भ्रन्वनी विशुद्धि, अे २० आश्रवा (स्थानो) छेवा अने छेवा
तीर्थकरे रूपकोवा छे, अने अन्य छेदेश्वरोअे (अे वीसभांधी छेवा पण्यु)
अेअे अे अण्यु वा सर्व आश्रवाे रूपकोवा छे । १०३थी १०६) परती निन्दा.
अपना, हास्य. छता शुश्रुतुं टांछुं, छता अछता छेय छेवा. अान्भ्रवांना
करी, चोताना अना अछता शुश्रुती अरांअ करी, चोताना छेय टांछवा

संसा च, स्वदीपाच्छादनं तथा । जात्यादिभिर्मन्त्रेण, नीर्गोत्राश्रवा
अमी ॥१०८॥ नीर्गोत्राश्रवविण-र्गो विगनगर्वा । नाक्षत्रनि-
र्त्तनय, उच्चैर्गोत्राश्रवा अमी ॥१०९॥ दाने लाभे च नीर्गं च, तथा
भोगोपभोगयोः।सत्याजात्याजनिर्गोत्र-गमकर्मण आश्रवाः॥११०॥

(इत्याश्रवतन्त्रम् ३)

सर्वेषामाश्रवाणां गो, गंधहेतुः स संवरः । (सर्वेषामा-
श्रवाणां तु, निरोधः संवरः अमृतः) स पुनर्भियते द्वेषा.
द्रव्यभावविभेदतः ॥ १११ ॥ यः कर्मपुद्गलादान-च्छेदः स
द्रव्यसंवरः । भवहेतुक्रियात्यागः, स पुनर्भावसंवरः ॥ ११२ ॥
येन येन ह्युपादेन, रुध्यते यो य आश्रवः । तस्य तस्य निर्गो-
त्राय, स स गोज्यो मनीषिभिः॥११३॥ क्षमया मृदुभावेन, रुजुत्वेना-
प्यनीहया । क्रोधं मानं तथा मायां, लोभं रुन्ध्याययाक्रमम्॥११४॥
असंयमकृतोत्सेकान्, विषयान् विषमन्निभान् । निराकुर्यादखण्डेन, सं-
यमेन महामतिः॥११५॥ तिसृभिर्गुप्तिभिर्योगान्, प्रमादं चापमादतः ।

अने णतिमद विगेरे आऽ प्रधारतो मः इरयो अे नीत्यगोत्रना आश्रवा
छे. (१०७-१०८) नीत्यगोत्रना आश्रवाथी विपरीत आश्रवा, गर्वरहितपाप्यं.
मन पयन शयावडे विनय. अे उच्चैर्गोत्रना आश्रवा छे. (१०९) दान लाभ
वीर्य भोग अने उपभोगमां पदाना सदित इ पदाना विना अे अन्तराय
इरयो ते अन्तराय कर्मना आश्रवा छे. (११०) ॥ इति आश्रवतन्त्रम् ३॥

अे सर्व आश्रवाने शक्यामां शरणुप ह्येय ते संवर, ते पुनः द्रव्य
अने साधना वेदथी (द्रव्य संवर अने भाव संवर अेम) अे प्रधारतो छे.
(१११) अे कर्मपुद्गलना ग्रहणतो उच्छेद इरयो ते द्रव्य संवर, अने संसार-
हेतु इ क्रियाओतो साग ते सावसंवर छे. (११२) अे अे उपाय वडे अे अे
आश्रव शक्या ते ते आश्रवना निर्देश माटे ते ते उपाय बुद्धिमानोअे
प्रयोज्यो. (११३) त्यां अनुक्रमे क्षमावडे द्रोधते. नअतावडे मानने, सरण-
तावडे भायाने, अने निःस्पृहतावडे लोलने शक्या (११४) वणा महाबुद्धिमान्
अव असंयमवडे थयेवा विषमरथा उत्कृष्ट विषयाने अथ्पुंड संयम वडे वि-
नाश पमाडे । (३३) (११५) त्रषु गुप्तिवडे त्रषुभोगने, अप्रमादथी प्रमादने

હાદૌ, ભવેત્ કપાયસંવરઃ । અયોગ્યાલ્લ્યકેવલિનિ, સમ્પૂર્ણો યોગ
સંવરઃ ॥ ૧૨૬ ॥ (ઇતિસંવરતત્ત્વમ્ ૪)

કર્મણાં ભવહેતૂનાં, જરણાદિહ નિર્જરા । (સંસારવીજમ્
તાનાં, કર્મણાં જરણાદિહ ।) નિર્જરા સા સ્મૃતા દ્વેષા, સકા
મા કામવર્જિતા ॥ ૧૨૭ ॥ જ્ઞેયા સકામા યમિના-મકામા ત
ન્વદેહિનામ્ । કર્મણાં ફલવત્ પાકો, યદુપાયાત્ સ્વતોઽપિ ચ
॥ ૧૨૮ ॥ સદોષમપિ દીપ્તેન, સુવર્ણં વહ્નિના યથા તપોઽગ્નિના
તપ્યમાન-સ્તથા જીવો વિશુદ્ધયતિ ॥ ૧૨૯ ॥ અનશનમૌનોદર્યં,
વૃત્તેઃ સદ્ભક્ષેપણં તથા । રસત્યાગસ્તનુક્લેશો, લીનતેતિ વહિસ્તપઃ
॥૧૩૦॥ પ્રાયશ્ચિત્તં વૈયાવૃત્યં, સ્વાધ્યાયો વિનયોઽપિ ચ । વ્યુત્સર્ગો-
ઽથ શુભધ્યાનં, ષોઢેત્યાભ્યન્તરં તપઃ ॥૧૩૧॥ દીપ્યમાને તપોવહ્નો,
વાહ્યે ચાભ્યન્તરેઽપિ ચ । યમી જરતિ કર્માણિ દુર્જરાણ્યપિ ત-
ત્ક્ષણાત્ ॥ ૧૩૨ ॥ (ઇતિ નિર્જરાતત્ત્વમ્ ૫)

મોહ વિગેરેમાં કપાયસંવર છે. અને અયોગીકેવલીમાં સંપૂર્ણ યોગસંવર
(સર્વસંવર) છે (૧૨૬) (ઇતિ સંવરતત્ત્વમ્ ૪)

સંસારનાં ખીજભૂત કર્મોને નિર્જરાવાથી (ખેરવવાથી) અહિં નિર્જરા
કહેવાય છે તે સકામ અને અકામ એમ બે પ્રકારની છે (૧૨૭) ત્યાં યમવા-
લા (યમ નિયમવાળા) ને સકામ, અને ખીજ જીવોને અકામ નિર્જરા
છે. કારણ કે ક્ષણની માફક કર્મોને પાક પણ ઉપાયથી અને સ્વતઃ (વિના
ઉપાયે) પણ હોય છે (૧૨૮) જેમ પ્રદીપ્ત થયેલા અગ્નિવડે દોષવાળું સુવર્ણ
(શુદ્ધ થાય), તેમ તપરૂપ અગ્નિવડે તપતો જીવ શુદ્ધ થાય છે (૧૨૯)
અનશન, બિનોદરતા, વૃત્તિસંક્ષેપ, રસત્યાગ, કાયકલેશ અને મંદોનતા એ ૬
બાહ્યતપ છે. (૧૩૦) પ્રાયશ્ચિત્ત, વૈયાવૃત્ય, સ્વાધ્યાય, વિનય, વ્યુત્સર્ગ, અને
શુભધ્યાન, એ ૬ પ્રકારનો અભ્યન્તર તપ છે (૧૩૧) બાહ્ય અને અભ્યન્તર
તપરૂપ અગ્નિ પ્રગ્વ્યજિત યતાં મુનિ દુર્જર કર્મોને પણ શીઘ્ર નિર્જરે છે
(૧૩૨) (ઇતિ નિર્જરાતત્ત્વમ્ ૫)

संकषायतया जीवः, कर्मयोग्यांस्तु पुद्गलात् । चदादत्ते स वन्वः
 स्या-ज्जीवास्वातन्त्र्यकारणम् ॥ १३३ ॥ प्रकृतिस्थित्यनुभावं-प्रदेशा
 विधयोऽस्य तु प्रकृतिस्तु स्वभावः स्या-ज्ज्ञानाद्युत्पादिरष्टधा ॥ १३४ ॥
 ज्ञानदृष्ट्याहृती देवं, मोहनीयाद्युषी अपि । नामगोत्रान्तरायाश्च, मूल-
 प्रकृतयो मताः ॥ १३५ ॥ निकर्षोत्कर्षतः काल-नियमः कर्मणां
 स्थितिः । अनुभावो विपाकः स्यात्, प्रज्ञोऽज्ञप्रकल्पनम् ॥ १३६ ॥
 मिथ्यादृष्टिरदिरति-प्रमादो च क्रुधादयः । योगेन सह पञ्चैते, विज्ञेया
 वन्वहेतवः ॥ १३७ ॥ (इति वन्वतत्त्वम् ६)

अभावे वन्वहेतूनां, घातिकर्मज्ञयोद्भवे । केवले सति मोक्षः स्या-
 च्छेषाणां कर्मणां जये ॥ १३८ ॥ सुरासुरनरेन्द्राणां यत् सुखं सुवन-
 त्रये । स स्यादनन्तभागोऽपि, न मोक्षसुखसम्पदः ॥ १३९ ॥ स्वस्व-

एव सप्रथमपक्षे अभिप्रेष्य पुद्गलेने के प्रपञ्च इति ते एवना
 अन्वयत्रपक्षानां शरणाग्र्येण एवैव एवेति हे. (१३३) अना (भंशना)
 प्रकृति एव, स्थिति एव, अनुभाव एव अने प्रदेश एव
 ओ एव प्रथम हे. त्यां प्रकृति अद्वैते ज्ञानावरणादि व्याप्तप्रधानता
 अभाव हे (१३४) ज्ञानावरण, दर्शनावरण, वेदनीय, मोहनीय, नामगोत्र,
 नाम, गोत्र अने अन्तराय ओ व्याप्तप्रकृतिको एवेति हे. (१३५)
 अनेति, वन्व हे एतत्तु अथ नियम ते स्थिति, अनुभाव ते
 विपाक अने प्रदेश ते अनेति प्रकल्पना (अभिप्रेषितो कल्पना)
 हे. (१३६) मिथ्यादृष्टि (मिथ्यात्व), अदिरति, प्रमाद, विधादि अथात्,
 योग इति ओ पञ्च अभिप्रेषितारेण एव (१३७) इति एवतत्त्वम् । इति

निरादेतुमेतो अभाव अने अने घाती अने कल्पनी देवतात्वं
 एवना अने (त्यारणम्) हेर अनेति ह्य (१५) अने मोक्ष हेय हे
 (१३८) अणु सुवनमां देवतात्वं अने अणुमेतो के सुख हे, ते मोक्षसुख-
 संपत्तिना अनेतो नाम अणु नदी (१३९) के शरणाग्र्ये मोक्षमां अन्वय-

(१८) ॥ श्रीनवतत्त्वपरिशिष्टम्. नं. झ (११) ॥

भावजमत्यक्षं, यदस्मिन् शाश्वतं सुखम् । चतुर्वर्गाग्रणीत्वेन, तेन मोक्षः
प्रकीर्तितः ॥ १४० ॥ (इति मोक्षतत्त्वम् ७)

॥ इति श्रीहेमचन्द्रस्मृतिप्रणीतं सप्ततत्त्वप्रकरणम् (उद्धृतम्) ॥

॥ जोवाजीवादिषु सप्तसु तत्त्वेषु ज्ञेयहेयोपादेयादि-
विचारणाधारणायन्वकम् ॥

ज्ञेयहेयोपादे- यादि.	जीव	अजीव	आश्रय	संवर	बन्ध	निर्भरा	मोक्ष
ज्ञेय	१	१	०	०	०	०	०
हेय	०	०	१	०	१	०	०
उपादेय	०	०	०	१	०	१	१
रूप्यरूपी	रु.	रु.	रु.	अ.	रु.	अ.	अ.

यथी उत्पन्न यथेष्टं, चन्द्रियने व्यगोचर, अने शाश्वत सुख छे माटे मोक्षने
यार वर्गमां अत्रेसरी इहेयो छे (१४०) (इति मोक्षतत्त्वम् ७)

॥ श्रीहेमचन्द्राचार्य प्रणीत सप्ततत्त्व प्रकरणं शब्दार्थः समाप्तः ॥

॥ श्री देवानन्दसूक्तं ॥

॥ सप्ततत्त्वप्रकरणम् ॥

(भाषान्तरोपेतम्) परिशिष्ट नं. ३. (१२)

सर्वेषु मोक्षमवच्छिन्ति, चञ्चलानि उत्तमं । मुहं जओ निव-
गमि, दिद्वेगंतिअं न हु ॥ १ ॥ थम्माउ हेमनिअलो-वमं जीवा
समज्जिउं । पुण्णकम्मं भवे उंति, मुद्याभासेण गव्विआ ॥ २ ॥ अ-
त्याउ पयउं वेव, वद्वंथाइअं दुहं । लहंता किं दीसंति, अज्जणे
रक्खणेऽवि अ ॥ ३ ॥ लसंतमुहलेमस, पेत्तविरत्तस य । कं
पसंसा कामस, जुत्ता दृग्गइहेउणा ? ॥ ४ ॥ तम्हाऽणंतमुहं स्त्रीण-

शब्दार्थ—आर वर—धर्म, अर्थ, धर्म अने मोक्षमां सर्वत अवधान
मोक्षनेक दिनस एहे हे: हेभे नेक विद्यापता गणु वर्गमां अिअन्ति (अर्थ-
अविनाशी अने अभाषित) सुख निवे वेमहे वेधुं नथी (१) एताइ
धर्मपत्री मोक्षानी वेदी समत पुण्य विषयंत अने सुखात्त (अर्थ-
सुख) वेद गविउ एवे संसारमां लये ले. (२) पैसाथी लेने मोक्षवा.
सामवकासां अने भोवा थडी प्रगत रीते वध अर्थनाइति सुख धमता
एवे अर्थपर नवरे पडे हे. (३) वेद मात सुभते एतस आध्यात
(विनाह पभाडी) परिशुने मोक्ष (विद) उपनवन्तर अने दुर्भित्तस
मेवा धर्म-मोक्षनी प्रकसे वेदी रीते व्यापनी गणुए ? (४) नथी अनेत

સમગ્ગદુહસંતંદ્રં । મૌક્ષ્યં ચિઅ પસંસંતિ, જરામરણવજ્જિઅં ॥ ૫ ॥
લહંતિ તં પુણો સમ્મ-ન્નાણદિટ્ઠિચરિત્તઓ । આરાહિયાહ કાહ્ણ, સવ્વક્કમ્મકરવ્યં જિઆ ॥ ૬ ॥

તત્થ સવ્વન્નપરુવિઆણં જહદ્ધિયાણં તત્તાણં જે અવવોહે તં સમ્મન્નાણંતિ ધ્ખણહ્ ॥ તત્તાણિ પુણ સત્ત પ્ખણત્તાણિ, તંજહા-જીવા, અજીવા, આસવો, વંધે, સંવરે, નિજ્જરા, મૌક્ષે અ ॥ તત્થ જીવા દુવિહા, તંજહા-સિદ્ધા સંસારિણો અ ॥ તત્થ સિદ્ધા અણંતનાણદંસણવીરિ-અસોક્કલક્કરવણણ્ણસહાયભાવાઓ ણ્ણવિહાવિ અણંતરપચ્છિમમ્મ-રુવોવાહિભેઆઓ પન્નરસવિહા, તંજહા—તિત્થસિદ્ધા ૧, અતિત્થ-સિદ્ધા ૨, તિત્થગરસિદ્ધા ૩, અતિત્થગરસિદ્ધા ૪, સયંજુદ્ધસિદ્ધા ૫,

(અવધિ રહિત , સુખપૂર્ણ, સમસ્ત દુઃખ પરંપરા રહિત અને જન્મ, જરા, મરણથી મુક્ત એવા મોક્ષ (વર્ગ) નેજ (શાસ્ત્રધારો) પ્રશંસે છે. (૫) તેવો મોક્ષ તો સમ્યગ્જ્ઞાન, દર્શન અને ચારિત્રને સંપૂર્ણ સેવી (આરાધી), સદ્ગુણ કર્મ-મળનો ક્ષય કરીને ભગ્ય હવો મેળવી શકે છે. (૬) સર્વજ્ઞ કથિત યથાસ્થિત તત્ત્વ (વસ્તુ સ્વરૂપ) નો જે અવગોષ્ઠ થવો તેને સમ્યગ્ (યથાર્થ) જ્ઞાન કહેવામાં આવે છે. તત્ત્વ પદાર્થો તીર્થંકર દે-વોયે સાત કહેલા છે, તે આ રીતે-હવ, ૧ અહવ, ૨ આશ્રવ, ૩ મંધ, ૪ સંવર, ૫ નિર્જરા, ૬ અને મોક્ષ. ૭ તેમાં હવ જે પ્રકારના છે. ૧ સિદ્ધ અને ૨ સંસારી. તેમાં સિદ્ધ અનંત જ્ઞાન, દર્શન, વીર્ય અને સુખ લક્ષણુ એક સ્વભાવથી એક જ પ્રકારના છતાં પાછલા ચરમ ભવરૂપ ઉપાધિભેદ (મંધ) થકી પંદર પ્રકારના કલા છે. તે આ પ્રમાણે-૧ તીર્થ સિદ્ધ, ૨ અતીર્થ સિદ્ધ, ૩ તીર્થંકર સિદ્ધ, ૪ અતીર્થંકર સિદ્ધ, ૫ સયંજુદ્ધ સિદ્ધ ૬ પ્રત્યેક

૧ સુખ દુઃખ ઉપયોગ લક્ષણુવંત હવ. ૨ તેથી વિપરીત લક્ષણુવંત અહવ. ૩ નેવરે કર્મ આવે તે શુભાશુભ કર્મ ઉપાદાન હેતુક દિસા, અ-સત્યાદિક આશ્રવ, ૪ હવ કર્મનો અત્યંત સંબંધ તે અધ. ૫ સમિતિ ગુપ્તિ વરે આશ્રવનિરોધ તે સંવર. ૬ ત્રિયતિ પરિપાકથી કે તપ થકી કર્મોનું અંશતઃ અપવું તે નિર્જરા. ૭ સદ્ગુણ કર્મ દામણી સ્વ આત્મામાં અવધ્યાન તે મોક્ષ. ૧ ચતુર્વિધ શ્રમણુ સંધ ઉત્પન્ન થયે છને જે સિદ્ધ

पुष्पसिद्धा ६, बुद्धबोहिसिद्धा ७, इत्थिलिंगसिद्धा ८, पुगिसिद्धा ९, नपुंसकलिंगसिद्धा १०, सलिंगसिद्धा ११, अन्नलिंगसिद्धा १२, गिहिलिंगसिद्धा १३, एगसिद्धा १४, अणेगसिद्धा १५ ॥ संसारिणो पुण एगविहदुविहाइमेरहिं अणेगहा पणत्ता ॥ तंजहा-एगविहा सव्वेसिपि सामत्तेणं उवओगलक्खणभावाओ ॥१॥ दुविहा

पुष्प सिद्ध, ७ बुद्धभोधित सिद्ध, ८ स्त्री विंग सिद्ध, ९ पुष्प विंग सिद्ध, १० नपुंसक विंग सिद्ध, ११ सलिंग सिद्ध, १२ अन्यलिंग सिद्ध, १३ गृहस्थलिंग सिद्ध, १४ श्रेष्ठ सिद्ध अने १५ अनेष्ट सिद्ध.

संसारो ज्ञो नो ज्ञेयविध. द्विविधाद्वि भेदे अनेष्ट प्रश्नरत्ना ज्ञा ज्ञे. ते न्या प्रमाणे-सर्वे ज्ञानं सामान्य रीते उपयोग लक्षण्य होवार्थ ते

ज्या ते तीर्थ सिद्ध अने २ तेना ज्ञानवे बुद्धिधनाथ प्रमुष्प तीर्थेतेना आंतरे धर्म व्यवस्थेद थये जते व्यथवा नदी उत्पन्न थये जते जलिरमरणादिवदे संभने मोक्ष मार्ग प्राप्त थये ते अतीर्थ सिद्ध ३ तीर्थेद पदना पानने सिद्ध ज्या ते तीर्थेदर सिद्ध अने ४ ते पदनी पान्या वगर सामान्य देवणी यजने मोक्षपद पान्या ते अतीर्थेदर सिद्ध ५ गृहना उपदेश वगर स्वयं बोध पानने सिद्ध ज्या ते स्वयंपुद्द सिद्ध. ६ उपदेश वस्तु-संप्यारणाद्वि देभीभोध पानी सिद्ध ज्या ते प्रत्येष्ट पुद्द सिद्ध. ७ व्याव्याप्यदिता उपदेशथी बोध पानी सिद्धि पान्या ते पुद्द प्पाधित सिद्ध. ८ उपदेश प्रत्येष्टपुद्द सिद्धाये ते शार्ध स्त्री विंगे सिद्ध ज्या ते स्त्रीसिद्ध. ९ ते शार्ध पुष्पविंगे सिद्ध ज्या ते पु० सिद्ध. १० तीर्थेद अने प्रत्येष्टपुद्द सिद्धाये ते शार्ध (द्विभ) नपुंसक विंगे सिद्ध ज्या ते नपुंसक० सिद्ध. ११ ज्ञेयदरणाद्वि स्वविंग व्याहरी के सिद्ध ज्या ते स्वलिंगसिद्ध अने १२ अन्य परिवाज्यद्वि विंगे (समस्त प्रमुष्प पानी, देवगतान उपाधं लक्षण) निर्वाण्य पाने ते अन्य लिंगसिद्ध. (देवगतान पान्या पदनी तीर्थ व्यापुष्प होयते ते पक्ष साधु विंगे ७ व्याहरे छे.) १३ मस्त्री भावानी पेरे गृहस्थ विंगे अंतर्गत देवणी यज मोक्ष पान्या ते गृहस्थ विंग सिद्ध १४ श्रेष्ठ श्रेष्ठ समये श्रेष्ठ श्रेष्ठ मोक्ष जग्य ते श्रेष्ठ सिद्ध अने १५ श्रेष्ठ समयमां जेना भांरीने १०-पर्यन्त अनेष्ट मोक्ष जग्य ते अनेष्ट सिद्ध जग्यवा.

તસા યાવરા ય ॥ અહવા સંવવહારિઆ અસંવવહારિઆ ય ॥ તત્થ
 જે અળાઈકાલાઓ આરવ્ભ સુહુમનિગોણ્ણું ચિઅ ચિદ્વંતિ ન કયાઈ
 તસાઈભાવં પત્તા તે અસંવવહારિઆ ॥ જે પુળ સુહુમનિગોણ્ણિતો
 નિગ્ગયા સેસજીવેસુ ઉપ્પન્ના તે સંવવહારિઆ । તે અ પુળોડવિ સુ-
 હુમનિગોઅત્તં પત્તાવિ સંવવહારિઅ ચ્ચિઅ ધણંતિ ૧ ॥ તિવિહા થીપું-
 નપુંસગવેઅભેણં ॥ સંજયઅસંજયસંજયાસંજયભેણ વા ॥ ધવ્વાઘ-
 વ્વજાઈઘવ્વઘિગપ્પેણ વા ॥ તત્થ ધવ્વા સિદ્ધિગજ્જોગ્ગા, ઇઅરે અ-
 ધવ્વા, જાઈઘવ્વા પુળ તે જે જાઈઁ ધવ્વા ન ડળ કયાવિ સિદ્ધિ-
 હિંતિ । ધણિઅં ચ—“ સામગ્ગિઅભાવાઓ, વવહારિઅરાસિઅપ્પ-
 વેસાઓ । ધવ્વાવિ તે અણંતા, જે સિદ્ધિસુહં ન પાવંતિ ॥ ૧ ॥ ”^૨
 ‘ચડવિહા નારયાઈગજ્જકભાવઓ’ ॥ પંચવિહા ઇગદુતિચડપંચિદિ-
 અત્તેણં ૪ ॥ છવિહા પુઠ્ઠવીઆડતેડવાડવળખ્ખડતસકાયકપ્પણાર્ ॥

એક પ્રકારના (લેખાય). ૧. યે પ્રકારના—ત્રસ અને સ્થાવર અથવા સં-
 વ્યવહારિક અને અસંવ્યવહારિક. તેમાં જેઓ અનાદિદાળથી સુક્ષ્મ
 નિગોદ્દમાંજ રહેલા છે, કદાપિ ત્રસાદિક ભાવને પામ્યાજ નથી તે અસંવ્ય-
 વહારિક જ્જણુવા અને જે જીવો સુક્ષ્મનિગોદ્દમાંથી નીકળી શેપ જીવોમાં
 (જીવ્યોનિમાં) ઉત્પન્ન થાય તે સંવ્યવહારિક. તે સંવ્યવહારિક જીવો
 કરી પણ સુક્ષ્મ નિગોદ્દપણને પામે તો પણ તે સંવ્યવહારિક જ કહેવાય છે.
 ૨. ત્રણ પ્રકારના જીવો સ્ત્રી, પુરૂષ અને નપુંસક ભેદે કરી અથવા વિરતિ,
 અવિરતિ અને દેશવિરાત ભેદે કરી અથવા ભવ્ય, અભવ્ય અને જા-
 તિભવ્ય ભેદે કરીને જ્જણુવા. તેમાં મોડા વહેલા સિદ્ધ ગતિ પામવા યોગ્ય
 હોય તે ભવ્ય, તેથી વિપરીત હોય તે અભવ્ય, અને જાતિ વડે ભવ્ય
 છતાં કદાપિ સિદ્ધ થશે નહિ તેમને જાતિભવ્ય જ્જણુવા. કહ્યું છે કે—‘સા-
 મગ્રીના અભાવથી, વ્યવહાર રાશિમાં નહિ પ્રવેશવાથી જે સિદ્ધિસુખ પામશે
 નહિ એવા ભવ્ય (જાતિભવ્ય) પણ અનંતા છે.’ ૩. નારક, દેવ, મનુષ્ય અને
 તિર્યગતિ ભેદ થકી ચાર પ્રકારના; ૪. એક, બે, ત્રણ ચાર અને પાંચ ઇ-
 ન્દ્રિયોવાળા હોવાથી પાંચ પ્રકારના; ૫. પૃથ્વી, પાણી, અગ્નિ, વાયુ, વનસ્પતિ
 અને ત્રસ ભેદની કારણથી ૭ પ્રકારના; ૬. કૃણાદિ ૭ લેશ્યા પરિણામવાળા

सत्तविहा जहा—किण्हाइछ्छेसापरिणया, अजोगिकेवलित्त अलेस
 य^०॥ अट्टविहा जहा—अंडया १ पोअया २ जराउआ ३ रसया ४
 संसेइमा ५ संमुच्छिमा ६ उच्चिमा ७ उववाइआ य ८ ॥ नवविहा
 जहा—पुठवी १ आज २ तेऊ ३ वाऊ ४ वणस्सई ५ वित्तिचउणं
 चिंदिआ ९ य ॥ एण चिय पंचिंदिआणं सन्निअसन्निभेअचिंता
 दसविहा^०॥ एकारसहा जहा—उहुमवायरत्तेणं दुभेआ एगिंदिआ
 वित्तिचउरिंदिआ ५ जलयलनहयरभेआ पंचिंदिअतिरिआ
 मणुआ ९ देवा १० नारया य ११ ॥ वारसविहा पुण पुव्वदंसि
 आणं छक्कायाणं पज्जत्तापज्जत्तेणं १२ ॥ तेरसविहा जहा—ए
 सुहुमनिगोअरुवे असंववहारिए भेए वारस संववहारिआ य १३ ॥

अने अयोगी उवणीपणु वेस्था रहित (अवेक्षी) अम सात प्रशरता उवे
 न्जुवा. ७ व्याहं प्रशरता उवेआ प्रभाह्—१ अंउण (दशथी उत्पन्न यथेय
 पद्धी, धर्मणी, मच्छ, सर्पादि) : २ पोतण (नरायु रहित गर्भ थर
 न्त्तमे ते ताथी, योआ, राआ, विजेविजेरे) : ३ जरायुज (गर्भवृत्तय
 विद्यायज्ञ-मनुष्य, गौ, वेदा प्रमुष) : ४ रसण (मदिना, छाया प्रमुष
 रसमां उत्पन्न यता शीथ) : ५ अरेवेदण (परसेवाथी उत्पन्न यता वृ
 मांशु प्रमुष) : ६ अमूर्च्छेसा (तीउ, मापी, शीरी प्रमुष) : ७ उ
 भेदण (सुभिभेदथी उत्पन्न यता पतंगदि) अने ८ उपपादण (देव
 शय्यदिभं उत्पन्न यता देवतागो अने नारदा) अथवा देव. नर. सिंहे
 अने नारदता पर्याप्त अने अर्थाभिपण्णावरे इति पणु उवे व्याहं प्रश
 रता समजया ८ नय प्रशरता—पुंथी, अप, देह, अदि. यत्तपति (क. स.
 जेहेन्द्रिय) अने २-३-४-५ दन्दिवावाण उवे; ६ केमां पमिन्द्रिय उवे
 सानो, अस्ती भे वेदवापुतां दश प्रशरता न्जुवा: १०. अगीयत्त प्रशरता
 सुदम आर जेहेन्द्रिय २ वापु विहेन्द्रिय ५ नरवर. रसवर, जे
 ८, मनुष्य. देव अने नाउ ११. पार प्रशरता उवे—अथय दसविह
 पणुय उवे पर्याप्तपर्याप्तवे न्जुवा: १२. तेर प्रशरता उवे—सुदम नि
 ३५ जेहे अर्थयवदि अने पार संजयवदि ते आ पूती, मनु
 देह, वापु अने निजे. जे पमि सुदम आरपणे अने जेहे १० हुय ११
 अर्थयवत्तपति १२ अने जेहे १३. योह प्रशरता उवे—सुदम

इमे—पुढवीआउतेउवाउनिगोआ सुहुमवायरत्तेणं दुदुभेआ पत्तेय
वणप्फई तसा य १३ ॥ चउद्दसविहा जहा—सुहुमवायरा एग्निदिआ
२ वित्तिचउरिदिआ ५ असन्निसन्निभेआ पंचिदिआ ७ एए स-
त्तवि पज्जत्ता अपज्जत्ता य १४ ॥ अहवा मिच्छद्विद्वी ? सासा-
यणसम्मद्विद्वी २ सम्मामिच्छद्विद्वी ३ अविश्यसम्मद्विद्वी ४ देसवि-
रए ५ पमत्तसंजए ६ अपमत्तसंजए ७ निअट्टिवायरसंपराए ८ अ-
निअट्टिवायरसंपराए ९ सुहुमसंपराए १० उवसंतकसायवीअराय-
छउमत्थे ११ स्त्रीणकसायवीअरायछउमत्थे १२ सजोगिकेवली १३
अजोगिकेवली अत्ति १४ चउद्दसगुणट्टाणवट्टित्तेणं चउद्दसहा जीवा^{१४}
॥ एवं बुद्धिमत्तेहिं सिद्धान्ताणुसारेण अणेगहा जीवभेआ परु-
विअव्या(?) ॥ अह एएसिं जीवाणं संखेवेणं अत्रट्टिई परुविज्जइ,
तंजहा—पुढवीए वासीसवाससहस्साइं ठिई पणत्ता, जलम्स
सत्तवाससहस्सा, अगणिस्स तिण्णि दिणाणि, वाउस्स पत्तेअव-
णरस्सङ्गो अ तिण्णि इस्स य वाससहस्साइं ॥ एसा सव्वावि वाय-

आदर ओडेन्द्रिय २ त्रणु विउदेन्द्रिय ५ अमंतो अने संतो ७ ओ
साते पर्याप्त अने अपर्याप्त लेहे; अथवा मिथ्या दष्टि १, सास्वादन २,
मिथ्र ३, अविस्त सम्पग्दष्टि ४, देशविरत ५, प्रभतसंयत ६ अ-
भतसंयत ७ निवृत्ति आदर अपराय ८, अनिवृत्ति आदर अपराय ९,
सूक्ष्मभ्रंपराय १०, उपशान्त उपाय वीतराग छन्नरथ ११, क्षीणुडपाय
वीतराग छन्नरथ १२, सयोगीडेवणी १३ अने अयोगीडेवणी १४; ओम
सौद गुणुस्थानउवर्तिपणुवडे एवो सौद प्रधारना नाणुवा. १४. ओवी रीते
बुद्धिमंतोओ सिद्धान्तानुसारे अनेक प्रधारे एवलेदो अइपवा योग्य छे. (१)

दुवे उक्त एवोनी संक्षेपे लवस्थिति प्रइपवाभां आवे छे—

पृथ्वीधायनी २२ हनर वर्षनी, अपुधायनी ७ हनर वर्षनी, अग्नि-
धायनी त्रणु अहोरात्रिनी, वायुधायनी ३ हनर वर्षनी अने प्रत्येक वन-
स्पतधायनी दस हनर वर्षनी—आ सर्वपणु उद्दृष्ट स्थिति आदर पर्याप्ता
सर्व ओडेन्द्रियोनी जगुनी (सूक्ष्म एवोनी आगण डेहेवायो.)

रञ्जिताणं एवसिं उक्त्वा ठिई ॥ अह पञ्जिताणं वेईदिआणं
 भण्णइ—वेईदिआणं वारस वासा, तेईदिआणं अउणावन्नदिणाणि,
 चउरिंदिआणं छन्नावा ॥ असन्निपंचिंदिअतिरिआणं जलयराणं
 पुव्वकोडी, यन्वरणं खदराणं च चउरासीई वावत्तरी अ त्रास-
 सहस्साइं ॥ सन्निपंचिंदिअतिरिआणं जलयरखलयरखदराणं जहा-
 संखं पुव्वकोडी, पल्लिओवमाणिं, पल्लिओवमासंखभागे अ ॥
 गव्भयमणुआणं तिन्नि पल्लिओवमाणि ॥ जहन्ना पुण सव्वेसिंपि
 अंतोमुहुत्तं ॥ सव्वेसिं अयञ्जिताणं उक्त्वावि अंतोमुहुत्तं ॥ सव्वे-
 सिं मुहुमाणं निगोआणं तु वादराणंपि पञ्जिताणंपि तहेव ॥ सुर-
 नेरइआणं उक्त्वा तित्तीसं नागरोवमाणि, जहन्ना दसवाससह-
 स्साणि(२)॥ ओणाहणा पुण पत्तेअवणप्फइवज्जाणं सव्वेसिं एणिं-
 दिआणं अंगुलस्स असंखिज्जे भागे ॥ पत्तेअवणप्फइणं जोअगसह-
 ग्गं ताहिअं ॥ वेईदिआणं वारस जोअगाणि ॥ तेईदिआणं तिण्णि

हुवे पर्यासा षेइन्द्रियादिना सर्वास्थिति इहे छे.

षेइन्द्रियनी आर दर्शनी: त्रीन्द्रियनी ४४ दिवसनी: अहिरिन्द्रियनी ७
 मासनी: अश्रेणी पंचेन्द्रिय त्रिंशत् जगत्परनी पूर्वश्रीती: स्थद्वयरनी ८४
 दण्डर अने षेवरनी ३२ दण्डर दर्शनी, संज्ञीपंचेन्द्रिय त्रिंशत् जगत्पर,
 यद्वयर अने षेवरनी अतुममे पूर्वश्रीड, त्रयु पश्योपम अने पश्योपमना
 अश्रेण्यातमा लागती; गर्जन मनुष्यनी त्रयु पश्योपमनी इत्थं सव-
 स्थिति जलुनी अने जवन्य अवस्थिति सर्वेनी पशु अंतर्मुहूर्तनी, सर्वे
 अश्रेण्या उचोती तो इत्थं पशु अंतर्मुहूर्तनी समन्ती, सर्वे सद्धम उचो
 तेमज आहर निगाह, ये उचोमो पर्यासाती पशु देहरी ज (अंतर्मुहूर्त)
 जलुनी, देव, नाराणीनी इत्थं ३३ साश्रेण्यापमनी अने जवन्य १० दण्डर
 दर्शनी अवस्थिति समन्ती. "अयमाहुता (देहमान.)"

अथेइ वनस्पति सिदाय सर्वे षेइन्द्रियनी अयमाहुता आंगना अ-
 श्रेण्यातमा लागती होय छे अने अथेइ वनस्पतिनी इत्थं अयमाहुता
 सापिइ षेइ दण्डर योग्यनी होय छे. षेइन्द्रियनी आर योग्यनी, त्रीन्द्रियनी

કોમા ॥ ત્તરિંદિઆણં ત્તરો કોમા ॥ અગ્નિગ્નિપંવિદ્વિભિ-
 રિઆણં જોઅગ્નિહમં ॥ મન્નિમણુઆણં વિષ્ણુ કોમા ॥ પ્ના
 મન્નાભિ પ્જ્જત્તાણં ત્તકોમા ઓગાહ્યા પ્રણિઆ । પ્જ્જત્તાણં
 જહલા અપ્જ્જત્તાણં તુ દ્વિહાવિ ઓમ્લાડ્ગમેજ્જમામે ॥ દેવાણં
 મત્ત રમ્પી । નેરડઆણં પંચનણુમ્પાણિ ॥ ટિડઓગાહ્યાવિમયા
 વિસેરા, ક્કાવટિડ, પાયા, પ્જ્જત્તીઓ, લેનાઓ, ડ્કાડઅં મુખમાગરાઓ
 વિઆણિઅન્ને ॥ ડ્કાણિં મિચ્છદિદ્વિધિધિંણં ત્તરુદ્ધમ્મં મુણટા-
 ણાણં ટિડકાલે દંમિડ્જ્જ ॥ મિચ્છત્તમ્મ વિવિદે ટિડકાલે પ્ણત્તે,
 તેજહા—અણાડ્ધપ્ણંતે ? અણાડ્ધાંતે ? આડ્ધમેં અ ૩ ॥ ત્ત્ય અ-
 મન્ના પદમે ઓમે, મન્ના દુડઅનડ્ધમુ ॥ અણાડ્ધમિચ્છદિદ્વિધિમ્મ
 મન્વરસ સમ્મત્તભમે મિચ્છત્તમ્મ ઓનમાવાઓ અણાડ્ધમેંત્તં । જે

ત્રણ ડ્કાસની, ગઉરિન્દિયનો ગાર ડ્કાસનો, અમંતી અને મંતી પથિન્દિય
 તિયંગની એક દમ્મર મોજ્જાની અને મંતી મનુષ્યાની ત્રણ ડ્કાસની. આ
 સર્વે પણુ અવગાદના પર્વામાઆવો ઉન્દુટ સમન્તી.

પર્વામાતી જ્જન્ય અવગાદના અને અપર્વામાતી જ્જન્ય ઉન્દુટ અને
 પ્રકરની અવગાદના આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગની જાણવી.

દેવતાની (સ્વાભાવિક ઉન્દુટ અવગાદના) સાત દાયની અને નાર-
 ડ્કાની પાંચસો મનુષ્યની સમન્તી । જ્જન્ય અવગાદના તે ઉત્પાદ કાળે
 આંગળના અસંખ્યાતમા ભાગ પ્રમાણે સમન્તી ।

પૂરોક્ત ભવરિથિતિ અને અવગાદના આથી વિશેષ દડીકત, કાય
 રિથિત, પ્રાણ, પર્વામિત્તો અને લેસ્યાએ દલા દક સંખંધી વિશેષ અધિકાર
 ક્રુતસાગર (વિશાળ આગમે) થી જાણવા યોગ્ય છે. હવે મિથ્યાદષ્ટિ પ્રમુખ
 ચૌદ શુભસ્થાનોને સ્થિતિદાણ અર્થ છે. તેમાં મિથ્યાત્વનો ત્રણ પ્રકારે
 સ્થિતિદાણ શાસ્ત્રકારે યતાએ છે તે આ પ્રમાણે—૧ અનાદિ અનંત, ૨
 અનાદિ સાન્ત અને ૩ સાદિ સાન્ત. તેમાં અલભ્યો પહેલા ભાંગે, અને
 ભન્નો ખીજી ત્રીજી ભાંગે જાણવા. અલભ્યોને મિથ્યાત્વની આદિ તેમજ
 અંત નથી માટે અનાદિ અનંત ભાંગે તેમને લાગુ પડે છે ૧ અને અ-
 નાદિ મિથ્યાદષ્ટિ ભન્ને સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થયે છે તે મિથ્યાત્વનો અંત થવાથી
 અનાદિ સાન્ત (ખીજી) ભાંગે, ૨ તેમજ સમકિત પામેલા બે ભન્નો મિ-

पुण लङ्गसम्मत्ते मिच्छत्तं गच्छइ, मिच्छत्ते अ जहन्नेणं अंतोमुहुत्तं उक्कोसेणं देमूणमड्डुपुगलपरिअट्टं ठाऊणं पुणोवि सम्मत्तं पयाइ, तस्स साइसंतं मिच्छत्तं ति ॥ सासायणं छादलीपमाणं, तं च अणंताणु-
 वंधिकसाओदए उवममिअसम्मत्तं वमंतस्स मिच्छत्तमयत्तस्स भवइ ॥ अद्विरयसम्मत्तस्स ठिइकाले साहियाइं नित्तीसं सागरोवमाइं ॥ देसद्विरयस्स सजोगिकेवल्लिणो अ देमूणा पुव्वकोटी ॥ अजोगिके-
 वल्लिस्स लहुणंचववरुच्चारमेत्तं ॥ भीसस्स पमत्ताइणं च सत्तण्हं अंतोमुहुत्तं ॥ एसे उक्कोसओ ठिइकाले ॥ जहन्नओ पुण सासाय-
 णस्स पमत्ताइणं च छण्हं एके समए ॥ अजोगिकेवल्लिस्स अजहन्न-
 कोसे पुच्चुत्ते त्रिअ काले ॥ सेसाणं छण्हं अंतोमुहुत्तं ॥^५

॥ इइ जीवतत्तनिरुवणो नाम समयसारस्स
 पढमो अज्जाओ ॥ ? ॥

व्याख्यान पामे व्यते नववन्धी व्यंतर्हृत् व्यते उन्ट्टु इण्टु न्यून व्यर्थ
 पुङ्गव परावत्तं पयत्तं मिथ्यात्वमां रवीने इरी समदित पामे तेमते व्याघ्री
 सादि सान्तं कांसां वाणुवा. ३. सादेवादन (समदित) तो च व्याघ्री
 प्रमाणु स्थितिधाय उन्ट्टु वाणुवा. ते (सादेवादन) व्यन्तादुवन्धी इया-
 यतो उद्ये अये अने उपशम समदितमे वमते मिथ्यात्व नदि प्राप्त यये-
 थाने होइ गे छे. व्यविरत समदित दृष्टिने (उन्ट्टु) स्थितिधाय
 साधिते तेरीरा सागरोपम इली छे. देशविरति व्यते अयोगी देवगीतो
 स्थितिधाय इण्टु न्यून पूर्वोक्त. अयोगी देवगीतो स्थितिधाय. व्य. ध.
 उ. अ. वृ लक्षणु पांच इत्ये वर उन्त्यार प्रमाणु. मिथ्र व्यते प्रम-
 तादिहं सान्तं वाणुवादनते स्थितिधाय व्यंतर्हृत् प्रमाणु वाणुवा. उपर
 इतेने स्थितिधाय उन्ट्टुयी समज्जे नववन्धी तो सादेवादन व्यते
 प्रमत्तादिहं च उल्लु स्थानतेने स्थितिधाय मिथ्रसमयतो न वाणुवा. अयोगी
 देवगीतो व्यन्वन् व्यन्ट्टु स्थितिधाय पूर्वोक्त पांच इत्ये वर उन्त्यार
 प्रमाणु समज्जे. व्यते पाईतो च उल्लु स्थानते. मिथ्यात्व. मिथ्र.
 व्यविरत. देशविरत. कोणुवाद्य व्यते अयोगी देवगीतो नववन् स्थितिधाय
 व्यंतर्हृत् प्रमाणु वाणुवा.

॥ एवमवनिष्पन्नामप्रथमाध्यायशब्दाधः समाप्तः ॥

અજીન્દા પંચવિદ્યા ણ્ણત્તા, તંજહા—ધમ્મત્થિકાર ૧ અધ-
મ્મત્થિકાર ૨ આગાસત્થિકાર ૩ પુગ્ગલત્થિકાર ૪ કાલે ૫ અ ॥
एए पंचवि जीवत्थिकारण समं छ दद्वःडं भणंति ॥ रुद्धेऽवि
उपपायनासठिइसहावा ॥ कालं विणा एएसवाहुद्धेणं अत्थिकाया ॥
पुगगलवज्जं अरुद्धिणो ॥ जीववज्जं अचेअणा अकत्तारा ॥ तन्थ
गइपरिणयाणं जीवपुगगलाणं गइउवद्वधनिमित्तं धम्मत्थिकाए ॥
ठिइपरिणयाणं ठिइउवद्वंभहेऊ अधम्मत्थिकारण ॥ अक्काहदायग्मा-
गासं ॥ पूरणगलगधम्माणो पुग्गला ॥ ते अ फरिसरसगंयण्णोव-
वेआ ॥ सहवंधमेअसंठाणअंययारायवुज्जीअच्छायासुहुमत्तथूलत्तस-
रूवा ॥ कम्मसरीरमणभासाआणवाणमुहदुक्खजीविअमरणेविग्गह-
हेऊ नायव्वा ॥ काले वट्टणापरिणामाइलक्खणे ॥ जीवा नाणदंण-

તીર્થંકર દેવે અણ્ય પાંચ પ્રકારના કથ્યા છે તે આ રીતે—

૧ ધર્માસ્તિકાય, અધર્માસ્તિકાય, ૩ અકાશાસ્તિકાય, ૪ પુદ્ગલાસ્તિકાય, અને ૫ કાળ. એ પાંચને ક્ષવાસ્તિકાય સાથે જોડતાં છ દ્રવ્યો કહેવાય છે.

એ સર્વે દ્રવ્યો ઉત્પાદ (નવા પર્યાયપણે ઉપજવું), નાશ (વર્તમાન પર્યાયનું નાશ પામવું) અને સ્થિતિ (મૂળ દ્રવ્યપણે અન્યું રહેવું તે) સ્વભાવવાળા છે.

કાળ શિવાયના પાંચ દ્રવ્યો ઘણા પ્રદેશવાળા હોવાથી અસ્તિકાય કહેવાય છે. પુદ્ગલ શિવાયના પાંચ દ્રવ્યો અકૂપી છે. ક્ષવ શિવાયના પાંચ દ્રવ્યો અચેતન જડ અને અકર્તા છે. તે છએ દ્રવ્ય મધ્યે ગતિ-પરિણામ પામેલા ક્ષવ અને પુદ્ગલોને ગતિસહાયક ધર્માસ્તિકાય છે. સ્થિતિ પરિણામ પામેલા ક્ષવ. પુદ્ગલોને સ્થિતિસહાયક અધર્માસ્તિકાય છે. સ્થાન-અવકાશ આપનાર આકાશ છે. વૃદ્ધિ હાનિ પામનારા પુદ્ગલો છે. તે પુદ્ગલો સ્પર્શ, રસ, ગંધ, વર્ણ, વાગા છે. શબ્દ, બંધ, ભેદ, સંસ્થાન, અધકાર, આત્મ, ઉદ્યોત, છાયા, સદ્ગતિ અને સ્થૂલતા સ્વરૂપવાળા, અને કર્મ, શરીર, મન, ભાષા, શ્વાસોશ્વાસ, મુખ, દુઃખ અને ક્ષવિત મરણ પ્રસંગે ક્ષવને ઉપકારક હેતુ બનવા. વર્તના પરિણામાદિ લક્ષણ કાળ; અને જ્ઞાનદર્શન

च खंध ? देम २ पणस ३ परमाणु ४ लवणना चउरो भेआ ॥

॥ इइ अजीवतत्तनिस्वणो नाम ममयसारस्स
वीओ अज्झाओ ॥ २ ॥

सुभामुभकम्मोवादाणनिदाणं आसव्वं ॥ से वायालीमविहे
पणत्त, तंजहा—पंच इंदियाणि, चउरो कमाया, पंच अब्बयाणि,
त्रिणिण जोगा, पणवीसं किरिआओत्ति ॥ तत्थ इंदियाणि फरि-
सणाईणि ॥ कसाया कोहादओ ॥ अब्बयाणि हिंसाईणि ॥ जोगा
मणवयणकायाणं वावारा ॥ किरिआओ जहा—काइआ ? अह्मिग-
णिआ २ पाओसिआ ३ पारितावणिआ ४ पाणाइवाइआ ५

अने पुद्गलोना १ रूध, २ देश, ३ प्रदेश अने ४ परमाणु ५ अर
लेहो छे. ओ सर्वने अइत गणतां १४ लेह थाय छे.

॥ अश्रुतत्तनिपणुनामाद्वितीयाध्यायशण्ठार्थः समाप्तः ॥ २ ॥

शुभाशुभ कर्म (पुण्य-पाप) विचारन करवासां निदान (कारण)
इप आश्रव इहेवाय छे. ते आश्रव ४२ प्रकारना (जानीओअे) इला छे.
ते आ रीते ५ इन्द्रियो, ४ इपाय, ५ अत्रतो, ३ योग (मन, वयन, ज्ञान)
अने २५ क्रियाओ. तेमां इन्द्रियो-स्पर्शन, रसनादिः इपाय-क्रोधादिः
अत्रत-हिंसा, असात्मादिः; योग-मन, वयन. ज्ञानाना व्यापारइप, रक्षिया-
ओ-१ ज्ञायेडी, २ अधिहरणुडी, ३ अद्रपडी, ४ पारितापनिडी, ५ प्राणा-

१ रूधयडी छुटा नहि पडेल परमाणु ते प्रदेश अने अेज छुटा
पडी गयेला. ते परमाणुओ इहेवाय छे.

२ ज्ञाने अज्यणुअे प्रवर्तावतां लागे ते ज्ञायेडी १, अज्ञादि
शस्त्राने निरे मुष्टि विगरेनुं नोउनुं ते अधिहरणुडी २, अज्ञा अविषय
द्वेष करवाथी अद्रपिडी ३, पुत्र डलनादिना वियोग दुःखथी इहयताउन शी-
रुक्षणादि करनुं. अथवा परने परिताप उपजवयो ते पारितापनिडी ४.
स्वर्गादि निमित्ते पोताना अथवा क्रोध लोलादिवरे परना प्राणुना वियोग
करावयो ते प्राणातिपातिडी ५,

नेरहआउअस्स । अट्टज्जाणसल्लत्तगूढचित्तत्ताणि तिरिआउअस्स ।
 अप्पारंभपरिग्गहत्तमद्दवअज्जवमज्झिमपरिणामा ऋणुआउअस्सास-
 रागसंजमदेससंजमअकामनिज्जरावालतवकल्लाणमित्तसंजोगसम्म ता-
 णि देवाउअस्स ॥ सरलत्तसंसारभीरुत्तसाहम्मिअभक्खिस्समाओ
 सुहनामस्स, विवरीआ अस्सुहनामस्स ॥ अरिहंतवच्छलाई वीसं
 आसत्ता तित्थगरनामस्स ॥ मयरहिअत्तविणीअत्तशुणवंतयसंसाओ
 उच्चगोअस्स, विवरीआ नीअगोअस्स ॥ जिणपूआदिग्घकरणहिं-
 साईआ विग्घस्स ॥ एए अ पइक्कम्मं पडिनिअया आसत्ता ठिइअणु-
 भागबंधाविकखाए विण्णेआ । पगइपएसबंधाविकखाए पुण अविसे-

आर्त्तध्यान, सशक्त्यपथ्य^१ अने गूढ चित्तपथ्य^२ अे तित्थव्य आशुभ्यना
 आश्रव छे. व्यस्य आरंभ-परिग्रहपथ्यं, मृदुता (नग्गास), सरलता अने
 अति उत्कृष्ट कं निरुद्ध नहि अेवा मध्यम परिशुभ अे मनुष्य आशुभ्यना
 आश्रव छे. ^३सराग संजम देशविरति संजम, अक्षमनिर्गम, अण (मिथ्या-
 त्व युक्त) तप. ^४इत्याद्यु मित्रतो समागम अने सम्पत्त्वं अे देव आशु-
 भ्यना आश्रव नालुवा. सरलपथ्यं लवलीइपथ्यं, साधमिदं क्खित्त अने क्षमा
 शुल नामकर्मना आश्रव छे. तेथी विपरीत (मायावीपथ्यं विजिरे) अशुल
 नामकर्मना आश्रव छे. अरिहंत वात्सल्य (देवत्वदि) प्रभुम वीश स्था-
 न्ना तीर्थीकर नामकर्मना आश्रव छे. मद्-अलिमान रतिपथ्यं, विनीत-
 पथ्यं (नम्रता.) अने शुश्रुवंतनी प्रशंसा अे उच्च्य गोत्र कर्मना अने अथी
 विपरीत नीच्य गोत्रकर्मना आश्रव छे. जिनपूजमां अंतराय इरेवा, लव-
 तिआदिमां तत्पर रहेवुं अे अंतराय कर्मना आश्रव नालुवा. पूर्वोक्त प्रति-
 कर्म (अेक अेक कर्म आश्रयी) प्रतिनियत (सिद्धस) आश्रवो स्थितबंध अने
 वसबंधनी अपेक्षामे समन्वा; प्रकृतबंध अने प्रदेशबंधनी अपेक्षामे तो

१ मृग उत्तर शुश्रुमां लाभेया अतिशयारहि दोषनी आलोचना निंदा
 न इवी ते. २ उदायी राजनुं पुन इरनारनी पेरे केना मनतो गूढ अलि-
 प्राय इणाय नहि ते. ३ संत्वजन ज्ञायतो केमां उच्य वनेरे ते. (नीतराग
 अयमनहि.) ४ संसारणी देवभानामां पठेया आत्मने विविध उपदेशा
 वं कर्ममां के प्रेरणा इरे ते इत्याद्युमित्र.

सेणं सव्वेऽवि सव्वकम्माणं आसया भवंति ॥ जओ सिद्धंते अट्ट-
विहे सत्तविहे छव्विहे एगविहे वा वंघे भणिए, नो पुण पडिनिअ-
यस्स कम्मत्स वंघे ॥ तत्थ मिच्छदिट्ठिपभिईणं अपमत्तंताणं मीस-
वज्जाणं आउवंघे अट्टविहे, अब्बहा सत्तविहे ॥ मिस्सनियट्ठिअ-
नियट्ठिवायराणं सत्तविहे ॥ सुहुमसंपरायस्स मोहाउवज्जे छ-
व्विहे ॥ उवसंतमोहाईणं तिण्हं सायस्स च्चिअ वंघाओ एगविहे ॥
अजोगिकेवली अवंधगे ॥

॥ इइ आसवतत्तनिरूपणो नाम समयसारस्स
तइओ अज्झाओ ॥ ३ ॥

मिच्छादंसणअविरइपमायकसायजोगेहि वंघहेऊहिं जीवस्स
कम्मपुग्गलाणं सिलेसे वंघे ॥ से चउव्विहे पणत्त, तंजहा—पगइ-

सामान्य रीते पूर्वोक्त सर्वे सर्व कर्मना आश्रय होई शक्ये छे, इमके सिद्धान्तमां
आइ प्रकारेनो, सात प्रकारेनो, छ प्रकारेनो अथवा ऐक प्रकारेनो बंध करेसो
छे. परंतु प्रतिनियत कर्मनो बंध करेसो नथी. तेमां मिश्रगुणस्थानक वर्जित
मिथ्यात्वगुणस्थानकथी मांडी अप्रमत्त गुणस्थानक पर्यंत आयुष्य बंध होय ते.
समये अप्रविंध (आडे) कर्मनो बंध अने आयुष्य बंध सिवायनो सस्यविंध.
(सात) कर्मनो बंध हवी छे. मिश्र, निवृत्ति आदर अने अनिवृत्ति आदर
ओ तस्य गुणस्थानके सात प्रकारेनो कर्मबंध; सक्षम संपराय गुणस्थानके
भोदनीयकर्म अने आयुष्यकर्म सिवाय छ प्रकारेनो कर्मबंध; उपशान्तभोद,
दीर्घ भोद अने समेगी गुणस्थानके त्रयण ऐक साता वेदनीयतेनो बंध
होवाथी ऐक कर्मतेनो बंध अने अयोगी त्रयणीते कौशलपण कर्मना बंधनो
अभाव होवाथी अप्रबंधक करेसो छे.

॥ आश्रयतत्त्व निरूपणनामा तृतीय अध्याय शब्दार्थ संपूर्ण ॥

मिथ्यात्व, अदिवृत्ति, प्रमाद, इत्याय अने मन वचन क्रियाना योग-
इय बंध हेतुज्येवहे छयनो कर्मपुद्गलसो संगाने बंध साय ते बंध
इत्येव छे. ते बंध आर प्रकारेनो छे. १ प्रवृत्तिबंध, २ स्थितिबंध,

वंधे ? ठिड्वंधे २ अणुभागवंधे ३ पणसवंधे ४ अ ॥ तस्य नाणा-
वरणदंसणावरणवेयणिज्जमोहआउनामगोत्तंतरायाणं नाणच्छाय-
णाई जे सहावे सा पगई ॥ ठिई कम्मदलिअस्स कालनिअमणं,
जह्वा-“नाणदंसणावरणवेअणिज्जंतरायाणं उक्कोसा ठिई पत्तेअंती-
संसागरोवमकोडाकोडीओ, सत्तरी मोहस्स, वीसं नामगोआणं, आ-
उस्स पुण तित्तीसं सागरोवमाणि ॥ जह्वा ठिई वेअणीअस्स
वारस सुहुत्ता, नामगोत्ताणं अट्टह, सेसाणं अंतोसुहुत्तं ॥” सुहासु-
हाणं सुरनरतिरिआउवज्जाणं सहाणं कम्मपयडीणं जिट्टिट्ठिई अइसं-
किलेसेण वज्जइ, जह्वा विसोहीएत्ति ॥ अणुभागे अणुभावे विवागे
स्सेत्ति सुगळ्ळ ॥ से असुहाणं पयडीणं निव व्व असुहे, सुहाणं उच्छु
व्व मुहे त्ति पयडीणं सुहासुहविभागे परुविज्जइ ॥ सायवेअणीअं
? । सुरनरतिरिआणं आउआइं ३ । उच्चगोअं ? । सत्तत्तीसं नाम-

उ रसअंधे, ४ प्रदेशअंधे. तेमां ज्ञानावरणी, दर्शनावरणी, वेदनीय. मोह-
नीय, आयु. नाम, गोत्र अने अंतराय धर्मोतो जे ज्ञान-आच्छादनादि
स्वभाव ते प्रकृतिअंधे; धर्मनां दणोयां अंधी दण निर्माणु ते स्थिति-
अंधे; ते आवी शीते “ज्ञानावरणु: दर्शनावरणु, वेदनीय अने अंतराय अे
नारे धर्मनी प्रत्येके उत्कृष्ट स्थिति त्रीश द्रोअद्रोड सागरोपमनी, मोहनीय
धर्मनी ७० द्रोअद्रोड सागरोपमनी, नाम अने गोत्रधर्मनी २० द्रोअद्रोड
सागरोपमनी अने आयुष्य धर्मनी तेत्रीश सागरोपमनी उत्कृष्ट स्थिति
गणुयी. जघन्य स्थिति वेदनीयधर्मनी पार सुहर्तनी, नाम गोत्रनी आह
आह सुहर्तनी अने आधीनां धर्मोनी अंतर्मुहर्त प्रमाणु (जघन्य स्थिति)
गणुयी.” हेव मनुष्य अने तिर्य्य आयु वर्द्धने शुलाशुल सर्व धर्म प्रकृति-
नी उत्कृष्ट स्थिति अती संक्षेपवडे अंधाय छे अने जघन्य स्थिति (परि-
क्षामनी) विशुद्धिवडे अंधाय छे.

अनुलाग, अनुलाव, विपाह अने रस अे अंधाय अेक अर्थवाणा
पर्याय शब्दो छे. ते रस-विपाह अशुल धर्म-प्रकृतिअेनो क्षीनअनी जेवे
अशुल अने शुल प्रकृतिअेनो शैलीनी जेवे शुल छे. तेथी शास्त्रधर
धर्मप्रकृतिअेना शुलाशुल विलाग अताये छे-१ ज्ञानावेदनीय, २ हेव

पयडीओ, तंजहा-मणुआणं गई ? आणुपुव्वी अ २, देवाणं गई
 ३ आणुपुव्वी अ ४, पंचिदिअजाई ५, ओरालिआईणि पंच सरी-
 राणि १०, आइल्लाणं तिण्हं तिण्णि अंगोवंगाणि १३, पढमं संह-
 णणं १४, पढमं संठाणं १५, सुहा वण्ण १६ गंध १७ रस १८
 फासा १९, सुहविहगई २०, अगुल्लहु २१ पराघाय २२ ऊसासा
 २३ ऽऽयवु २४ ज्जोअ २५ निम्माण २६ नित्ययराणि २७, तसद-
 सगं च ३७, एआओ सुहाओ वायालीसं 'पुण्णपयडीउत्ति'रुहा-
 ओ ॥ पंच नाणावरणाणि ५, नव दंसणावरणाणि ९, मिस्ससम्म-
 ताणं वंधाभावाओ छव्वीसमेए मोहे २६, पंच अंतरायणि ५, ए-
 आओ पणयालीसं ४५ घाइचउक्कपयडीओ । असायवेअण्णिअं ? ।
 नेरइआउअं ? । नीअगोअं ? । चउत्तीसं नामपयडीओ, तंजहा—

भनुष्य अने निर्ययनां आयुष्य, १ उच्य गोत्र तथा नामकर्मनी ७ प्रकृति-
 ज्ञो-भनुष्यगति अने आनुपूर्वी (२), देवगति अने आनुपूर्वी (४), पंचे-
 न्द्रिय जति (५), औदारिकदिष्ट १पांय शरीर (१०), प्रथमना त्रणु शरी-
 रना- २त्रणु अंगोपांग (१३), ३प्रथम मंधयणु (१४), ४प्रथम मंस्थान (१५),
 शुल वरु, गंध, रस अने स्पर्श (१६), शुल विहायोगति (२०), अयु-
 इल्लधु (२१), पराघात (२२), उच्चास (२३), आतप (२४), उद्योत (२५),
 निर्भाणु (२६), तीर्थेकर (२७); अने पत्रस दशक्र (३७) अे ४२ पुन्य (शुल)
 प्रकृतिओ प्रसिद्ध छे. (६५ ८२ (अशुल) पाप प्रकृतिओ वरुवे छे).

पांय ज्ञानावरणु, नव दर्शनावरणु, मिश्रमोहनीय अने समकित मो-
 हनीयना अंधतो अलाव होवाथी पाइनी २६ मोहनीय प्रकृति, पांय
 अंतराय अे रीते ४५ प्रकृतिओ चार घातिकर्मनी इपी; अने असातावेद-
 नीय, नास्कीनुं आयुष्य, नीय गोत्र अने उठ नामकर्मनी प्रकृति, तिर्यय-

१ औदारिक, वैदिक्य, आहारक, तैजस अने कामणु. २ औदारिक
 अंगोपांग, वैदिक्य अंगोपांग अने आहारक अंगोपांग जणुवा. ३ वज्र-
 ऋषयनाराय. ४ समम्यतुरस. ५ त्रस, पांटर, पर्याप्त, प्रत्येक, स्थिर,
 शुल, सुभंग (सौभाग्य), सुस्वर, अंधिय, अने यशनामकर्म.

तिरिआणं गई १ आणुपुञ्जी अ २, नेरइआणं गई ३ आणुपुञ्जी
अ ४, एगिदिआईओ चंडरो जाईओ ८, पढमदज्जाणि पंच संहण-
णाणि १३, पंच संठाणाणि अ १८, असुहा वण्णगंधरसफासा २२,
असुहविहगई २३, उवयायं २४, १ घावरदसगं च ३४ । एवं सव्व-
ग्गेणं असुहाओ वासीई 'पावपयड्डिउत्ति' भण्णंति ॥ निंबुच्छुपसु-
हाणं २ सहजे रसे एकट्ठाणिए, ते च्चिअ दुत्तिचउभागपमाणे कट्टिए ए-
कभागावसेसे दुट्ठाणिआईए होइ, एसा उवमा पयडिरसस्स भणिआ ॥
पव्वयभूमिवालयाजलरेहातुल्लेहिं कसाएहिं असुहाणं जहाकमं चउ-
त्तिदुइकट्ठाणिए रसे वज्जइ । सुहाणं तु वालआजलरेहातुल्लेहिं चउ-
ट्ठाणिए, भूमिरेहातुल्लेहिं तिट्ठाणिए, पव्वयरेहातुल्लेहिं दुट्ठाणिए, एकट्ठा-

गति अने आनुपूर्वी (२), नरइगति अने आनुपूर्वी (४), अइइन्द्रियादि.
आर गति (८); प्रथम सिवायनां पांच संघसु (१३), पांच संस्थान
(१८), अशुल वरु, गंध, रस अने स्पर्श (२२), अशुल विद्यायोगति
(२३) उपघात (२४), अने स्थानदरइशका (३४) अने शीते सर्वे भणीते
८२ अशुल पाप प्रकृतियो इहेवाय छे.

लीमजानो तथा शैलडी प्रमुअनो स्वालाविइ रस अइइ हाणीओ
देणाय अने ते रस जे, त्रसु, आर लाग प्रमासु इहाये छते अइइ लाग
अवशेष रहे छते जे हाणीओ विगेरे इहेवाय. जे उपमा प्रकृतिना
रसनी लखुनी.

पर्वत अने भूमिनी इह. देणु अने लज्जमांती देणु समान इया-
योवडे अशुल इमेतिना अनुइमे आर, त्रसु, जे अने अइइ हाणीओ रस
अंघाय छे, तारे शुल इमेतिना रस देणु अने लज्जदेणु समान इयायवडे

१ स्थावर, सूक्ष्म, अपर्याप्त, साधारण, अरिधर, अशुल, दुर्लभ
(दौर्लभ्य) दुस्वर, अनादिय अने अपयरा नामइमे जे स्थावरइशका लखुवे.

२ सहाज रस (इहया वरुनो नीडा इ इहवे) अइइ हाणीयो, तेनेज
इतां (इहाजती) अर्धो आशी रहे ते जे हाणीयो, जे लाग अजी लज्ज
नीने लाग शेष (आशी रहे) अइइ रस त्रसु हाणीयो अने त्रसु लाग
अजी लज्ज अइइ लाग आशी रहे ते जे हाणीयो लखुवे.

ણિણ નતિય ॥ ચડસંજલણપંચંતરાગપુંવેઅમદ્ગુચ્યઓહિમળનાણચક્ષુ-
અચક્ષુઓહિદંસણાવગ્ણરૂનાઓ સત્તરસપયડીઓ ડગદુતિચડદ્વાણિ-
અરસાઓ, સેસાઓ મુહાઓ અમુહાઓ અ દુતિચડદ્વાણિઅરસાઓ
નિહિદ્વાઓ ॥ સંકિલેસેણં અસુદ્દાણં પયડીણં તિવ્વે રસે ભવદ્, વિ-
સોહીણ મંદે ॥ સુદ્દાણં પુણ વિસોહીણ તિવ્વે, સંકિલેસેણં મંદેત્તિ ॥
પણસા કમ્મવગ્ણાદલિઅસરૂવા ॥ ડહ સ્વલ્લુ જીવે નિઅસવ્વપણસેહિં
અભવ્વાણંતગુણપણસનિપ્ફન્ને સવ્વજીવાણંતગુણરસચ્છેઓવંવેણ પ્ણ-
પણસોગાદે અભવ્વાણંતગુણે કમ્મવગ્ણાગ્વંથે પડસમયં ગિણ્હેડ ॥
ગિણ્હિત્તા તમ્મજ્ઞાઓ થોવંદલિઅં આડસ્સ, તઓ વિસેસાહિઅં પરો-
પ્પરં તુલ્લં નામગોત્તાણં, તઓ વિસેસાહિઅં પરોપ્પરં તુલ્લં નાણાવર-

(વિશુદ્ધ પરિણામે) ચઉદાણીયો. મૂમિશટ સમાન કપાયવડે (મધ્યમ પરિ-
ણામે) ત્રણ ઠાણીયો અને પર્વતની શટ સમાન કપાયવડે બે ઠાણીયો બં-
ધાય છે. એક ઠાણીયો શુભ રસ બંધાતો નથી; (૨-૩-૪ ઠાણીયોજ
બંધાય છે.) ચારસંઘવલન (કપાય). પાંચ અંતરાય (દાન-કાલ-નાગ-ઉપભો-
ગ-નીય અંતરાય), પુરુષવેદ, મતિ-શ્રુત-અવધિ-મન-પર્યવજ્ઞાનના આવરણ,
ચક્ષુ-અચક્ષુ-અવધિદર્શનના આવરણરૂપ ૧૭ પ્રકૃતિઓ ૧-૨-૩-૪ સ્થા-
નિક રસવાળી અને બાકીની અશુભ તેમજ શુભ પ્રકૃતિઓ ૨-૩-૪
સ્થાનિક રસવાળી કહી છે. સંકેશ (મલીન અધ્યવસાય) વડે અશુભ પ્રકૃતિ-
ઓનો તીવ્ર (આકરે) રસ થાય છે અને અધ્યવસાયની શુદ્ધિ થતાં મંદ
રસ થાય છે. શુભ પ્રકૃતિઓનો તે અધ્યવસાયની શુદ્ધિવડે તીવ્ર રસ
થાય છે અને અધ્યવસાયની મલીનતા થતાં તે રસ મંદ પડી જાય છે.

પ્રદેશ બંધ તે કર્મવર્ગીણાનાં દળીયાં (મેળવવા) રૂપ સમજવો.

આ પારાવાર સંસારમાં ભમતાં જીવ પોતાના સર્વ (લોકાકાશ પ્ર-
માણુ અસંખ્ય) પ્રદેશોવડે, અલબ્યોથી અનંતચુણા પ્રદેશ-દળથી અનેલા
અને સર્વ જીવથી અનંતચુણા રસચ્છેદે કરી યુક્ત, સ્વપ્રદેશમાંજ રહેલા
(બહારના નહિ), અલબ્યોથી અનંતચુણા (અને સિદ્ધથી અનંતમા ભાગના)
કર્મ વર્ગીણાના સ્કંધો પ્રતિસમય ગ્રહણ કરે છે. ગ્રહણ કરીને તેમાંથી
થોડાં દળીયાં આચુકર્મને, તેથી વિશેષાધિક અને પરસ્પર તુલ્ય દળીયાં નામ

णदंसणावरणंतरायाणं, तओ विसैसाहियं भोहस्त, तओ विसैसा-
हिअं वेअणीयस्स विभइत्ता निअपएसेमु खीरनीरनाएणं अग्गिलो-
हपिंडनाएणं वा संबंधेइ ॥ एसा कम्मदलिअस्स अट्टभागकप्पणा
अट्टविह्वंधगेसु । सत्तविहाइबंधगेसु सत्तभागाइकप्पणा कायव्वा ॥
पयडिपएसबंधाणं जोगाहेअ ठिइअणुभागबंधाणं कसाया ॥
पुट्ट ? वद्ध २ निवत्त ३ निकाइअ ४ भैअभिन्ने वा चउव्विहे वंधे ॥

॥ इइ वंधतत्तनिरुवणो नाम समयसारस्स
चउत्थो अज्झाओ ॥ ४ ॥

आसवाणं निरोहे संचरे पणत्ते ॥ से अ समिइगुत्तिपरीसहज-
इयम्मभावणाचरित्तेहि कम्मपुग्गलादाणसंचरणाओ सत्तावन्नविहे

अने गोत्रइभने, तेथी विशेषाधिइ अने परस्पर तुल्य दृष्टियां ज्ञानावरण,
दर्शनावरण अने व्यंनराय इभने, तेथी विशेषाधिइ मोहनीय इभने अने
तेथी विशेषाधिइ वेदनीय इभने वहेन्नी व्यापी नित्य व्यात्मप्रदेशमां क्षीर
नीरनी पेरे अथवा डोहू व्यग्रिनी पेरे ते इभंवरणाना रक्षे साधे
मत्ता जय छे, इभंवरणानां व्या व्याह लागनी इत्यना अष्टविध इभंबंधा
व्याप्यं समन्वयी, ज्ञान, छ अने अष्टविध बंधनेने विनेतेयज्ञान लागनी इत्य-
ना इत्ती, प्रकृतिके अने प्रदेशधना हेतु (अन, वयन अने अथाना) योग
जडुवा, स्थितिबंध अने रसबंधना हेतु शेषादि अथायो जडुवा, तेमज
वत्ता इपुष्ट, अड, निवत्त अने निश्चित से रीते पक्ष चार प्रश्नतो
बंध सात्वतां अहेये छे. (इति अंधविचार.)

(अथेत्तर निरूपणनामा अगुर्धे अध्याय शब्दार्थः अपूर्णः)

आसवाणो निरोध इत्ये ते संचर इत्ये छे. समिति, सुप्ति, परी-
सूत, यनिबंध, लावनायो अने आस्त्रिवदे इभंपुष्टक जडुव इत्येते नि-
रोध (अवस्था) इत्ये ते संचर सत्तावन प्रश्नतो धाय छे. तेमां

१ पुष्टी क्षेपि, सुषुप्ती अविधी क्षेपि, डोहान् बंधनया अविधी
क्षेपि अने ह्येते रीपे नपिधी क्षेपिना दृष्टान्तरि कालादि इत्ये जडुवा.

भवइ ॥ तत्थ इरियाईओ समिईओ पंच ॥ जोगनिग्गह्रूवाओ
गुत्तीओ तिण्णि ॥ खुहाइआ परीसहा वावीसं ॥ खंतिप्पमुहे
दसविहे जइधम्मे ॥ अणिच्चयाइआओ दुवालस भावणाओ ॥
सामाइआइआइ पंच चारित्ताई ॥

॥ इइ संवरतत्तनिरूवणो नाम समयसारस्स
पंचमो अज्झाओ ॥ ५ ॥

अणुभूअरसाणं कम्मपुग्गलाणं परिसडणं निज्जरा ॥ सा दुवि-
हा पणत्ता, सकामा अकामा य ॥ तत्थ अकामा सव्वजीवाणं ॥ तहा-
हि—एगिंदिआइआ तिरिआ जहासंभवं छेअभेयसीउण्हवासंजं-
लग्गिळुहापिवासाकसंकुसाईहिं, नारगा तिविहाए वेअणाए, मणुआ
ळुहापिवासावाहिदालिद्धचारगनिरोहाइणा, देवा पराभिओर्गाक्खि-

धर्मादिक समिति^१ पांच; मन, वचन, ध्याना योग (व्यापार) निग्रहइप
गुप्तिओ^२ त्रणु; क्षुधादिक परीसहो वावीस; क्षमा प्रमुप यतिधर्म
दशविध; अनित्यादिक सावनाओ पार अने विसामायकादि चारित्र पांच.
(संवरतत्त्व निरूपणनामा पंचम अध्याय शब्दार्थः समाप्तः)

भोगवाछ गयेवा रसवाणा कर्मपुद्गलोनं परिशाटन थनुं (परी जनुं)
ते निज्जरा कडेवाय छे. ते जे प्रधारनी १ सधाम, २ अकाम भेदे इरीने
जणुवी. तेमां अकाम^४ निज्जरा सर्व जवोने होय ते आ रीते—अकेन्द्रि-
यादिक तिर्य्यो यथासंभव छेदन भेदन, शीत, ताप, वर्षाजण, अग्नि, क्षुधा,

१ धर्मा—गमनागमन, लापा, ओपणु. आदान, निक्षेप अने भोजो-
त्सर्ग प्रसंगे उपयोग सहित प्रवर्तन.

२ असत् योगनो निग्रह अने सत् (कृशण) योगनुं छेदीरणु.

३ सामायिक, छेदोपस्थापनीय, परिहार विशुद्धि, सहम संपराय
अने यथाभ्यात.

४ अकाम—छिछा वगर कष्टादि सदन करतां.

सिञ्चाणा असायवेअणीअं कम्मपणुभविउं परिसाडिंति त्ति तेसिं
अकामनिज्जरा ॥ सकामनिज्जरा पुण निज्जराहिलासीणं अण-
सण १ ओमोअरिआ २ भिक्खायरिआ ३ रसञ्जाय ४ कायकिलेस ५
पडिसंलीणया ६ भेअं छच्चिहं वाहिरं, पायच्छित्त १ विणय २
वेआवच्च ३ सञ्जाय ४ ज्ञाण ५ विडस्सग्ग ६ भेअं छच्चिहमञ्जभंतरं
च तवं तवेताणं

॥ इह निज्जरातत्तनिरुवणो नाम समयसारस्स
छट्ठो अज्झाओ ॥ ६ ॥

घाञ्चउक्खएणं उप्पन्नकेवलनाणदंसणस्स कसिणकम्मवखए
मोक्खे पण्णत्ते ॥ खीणकम्माणो अ गडरवाभावाओ नाहो गच्छंति ॥

तृषा, आलुष्ट अने अंधुशादिवडे: नारडी (नरकता) लुवो वशु प्रअरती^१
वेह्नावडे: भनुभ्यो लुधा, तृषा, आधि, धारिद्र अने अधीषानादिवडे: अने
देवताओ परवशता अने इतिथियपधुादिवडे अथाता वेह्नीय उर्भने अ-
नुज्जी (भोगवी) अपावे छे. तेथी तेभने अथाभनिर्^२रा अलुवी. सअम-
निर्^३रा तो अनरातर^४, इल्लोदरी^५, सिद्धाचर्या (वृत्ति संक्षेप), रसलाग,
अयउशेश (लोआदिवडे देहदमन) अने प्रतिबंधीनता (अयप्यानी पेरे अं-
गोपांभने अठोनी राअवा) अे छ प्रअरता आह्यतप तथा प्रायद्विन^६.
बिनय, वैवाचन्य, सज्जय, ध्यान अने अ्युत्सर्ग^७ अे छ प्रअरता अयक्यं-
तर तपने तपतां निरंरासिधापीने यथा पासे.

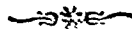
(निर्^२रातत्त्व निरूपणनाभा पष्ठ अध्याय शब्दार्थः संपूर्णः)

(ज्ञानवरणुादि) नार धातिउर्भना (सर्वथा) क्षयवडे देवगतान-
प्राप्ते समस्त उर्भेना क्षय यथे मोक्ष उहो छे. धीलुउर्भान्ना गौरव (आ-

१ नरउक्केनन्य, अन्य उदिरित अने परमाधानी इत. २ उपचास उह
अधुमादि. ३ नर उरतां मोछो आयर उरवे ते. ४ पाप आयेवता
(आलोपण) ५ देवादि मन्त्र न्याय.

एआणि सत तत्ताणि बंधंतञ्भूआणं पुष्णपावाणं
विभिन्नत्तविवक्खाए नवावि भण्णंति ॥ संखेवेणं वित्थ-
रणं वा तेसिं अवचोहे सम्मत्ताणं ॥

॥ सिरिदेवानन्दसूरिइयं सत्ततत्त-
पगरणं संमत्तं ॥

अथेन-यमां समावेदिन इरेलां पुन्य अने पापने जूदां गणीमे
तो उक्तं सान तन्वो (ने अहसे) तयतन्वो पणु इहेवाय हे. सअये
हे विस्तारे ते तत्त्वोतो अयमेध थयो ते अभ्यज्ञान इहेवाय हे.

॥ श्रीदेवानन्दसूरि रचितं सप्ततत्त्वप्रकरणम्
शुद्धार्थः समाप्तः ॥

॥ श्री गूर्जरभाषानुवादविभूषितं ॥

।। कलिपालसर्वज्ञ-भगवत्पाद-श्रीनिम्ब-
न्दाचार्य-श्रीदेवानन्दसूरिक्रिपातं ।।

॥ सप्ततत्त्वप्रकरणयुगलम् ॥

॥ संस्कृतप्राकृतभाषामयः ॥
॥ चिरन्तनाचार्यवर्यप्रणीतः ॥
॥ भाषानुवादसमलङ्कृतः ॥
॥ श्रीनवतत्त्वसाहित्यसङ्ग्रहः ॥

Surya Prakash Printing Press

अगरचरु भोजन रीठिया ।

जित प्रदानव ।

दौकानर, (राजपूताना)

॥ श्रीभाग्यविजयजोक्तं ॥

॥ श्रीनवतत्त्वस्तवनम् ॥

(दोषक-चतुष्पदिका छन्दोवद्ध.)

॥ परिशिष्ट नं. ट (१३) ॥

(दुहा.) श्रीअरीडंतना पाय युगल, प्रभुमी परभाषुंड; नवतत्त्व
विवरषु कहुं, ले साभ्या वीर त्रिषुंड. ॥ १ ॥ नवनिधान यकव-
तिना, निम धन पार न डोय; तेम नव तत्त्व विचारनो, पार
न पामे डोय. ॥ २ ॥ नव नडे नव दुंगरो, कनक तल्लु नड
निध; तेम नव तत्त्व विचारलु, राषो दुर्धडा सनिध. ॥ ३ ॥
थिवा नव त्रैवेक छे, वेक नाव अझांड; मुअ मंडग कंठे धरे,
तत्त्व नवनीज (त) पिंड. ॥ ४ ॥ नव वाड रक्षा करो, अक्षयर्थ निज
अक्ष; तिम नव तत्त्व राभजे, विनय भूव निज धर्म. ॥ ५ ॥
(श्रीपाठ.) श्रीपास निनेश्वर प्रभुमी पाय, सङ्गुर् दानतल्ले सुपसाय,
नवतत्त्वनो कहुं विचार, सांभलले थित दड नरनार ॥ १ ॥ एव
अएव-पुएय-पापन-लेय, आश्रव-संवर-निर्नरा डोय; अन्ध,
भोक्ष-नव तत्त्व अे सार, दुवे कहुं अेडुनो विस्तार. ॥ २ ॥ एव-
तत्त्व येतन लक्षु लल्लु, यडे लेड अेडुना परभाषु; अएव
अयेतन लक्षु लेय, येड भेड अेडुना पञु डोय. ॥ ३ ॥ पुएय
कर्म शुभ कर्मनो संध, अेतावीस लेडे तेडुनो संध; पाप कर्म
अधुल कर्मनो डेडे, आशी लेडे निनवर वडे ॥ ४ ॥ आश्रव

(૨)

॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્ નં. ૮ (૧૩) ॥

તત્ત્વ કર્મ આવવાનો કાંમ, ઊંતાલીશ લેદે તે તામ; સંવર તત્ત્વ આશ્રવ રૂંધવો, સતાવન લેદે સંસ્તવ્યો. ॥ ૫ ॥ નિર્જરા તત્ત્વ ખપાવે તામ, ખારે લેદે તે અભિરામ; ખંધ તત્ત્વના ચાર પ્રકાર, દેવ નર તિરિ નરક વિચાર. ॥ ૬ ॥ મોક્ષ તત્ત્વ કર્મ ક્ષય કરી ભય, નવ લેદે તેહજ કહેવાય; ખસે છાંતેર લેદ વખાણ, શ્રાવક તે જે એહુના ભણુ. ॥ ૭ ॥ (જીવતત્ત્વ.) ચેતન લક્ષણ એક પ્રકાર, ત્રસથાવર દોય વિધ સાર; ત્રણ વિધ પુરુષ સ્ત્રી નપુંસકે, સુર નર તિરિ નારકી ચો થાનકે ॥ ૮ ॥ પાંચ પ્રકારે જીવજ કહું, એકેંદ્રિ એષદ્રિય લહું; તેષદ્રિય ચૌરેંદ્રિય સાર, પચેંદ્રિયના ખહુ પ્રકાર. ॥ ૯ ॥ ૫૩ વિધ પૃથ્વી અપ્ તેજિકાય, વાયુ વનસ્પતિ છટ્ટી ત્રસકાય; પાંચમે ત્રેસક લેદે જીવ, જિનવરજી ભાષે સદીવ. ॥ ૧૦ ॥ એ લેદે એકેંદ્રિય જોય, સુક્ષ્મ ખાદર એ ઊ હોય; સંજી અસંજી પચેંદ્રિય કહ્યા, ગુરૂ વચને આગમથી લહ્યા ॥ ૧૧ ॥ એષદ્રિ તેષદ્રિય સાર, ચૌરેંદ્રિ એ સાત પ્રકાર; એ સાતે પર્યાપ્તા કહ્યા, સાતે ઈમ અપર્યાપ્તા લહ્યા. ॥ ૧૨ ॥ પર્યાપ્તા તે કહીએ જેહ, પર્યાપ્તિ પૂરી કરે એહ; અપર્યાપ્તા પૂરી નવી કરે, ચોથી પર્યાપ્તિ કીધા વિણ મરે ॥ ૧૩ ॥ એ છે જીવના ચૌદ પ્રકાર, ધારે સમ્મદિકૃ નરનાર; જીવ જાણ્યા વિના સમકીત નહિ, એહુવી વાત જિનવરે કહી. ॥ ૧૪ ॥ હવે કહું પર્યાપ્તિ જ્ઞાન, જેણે દારે આવે વિજ્ઞાન; સંસારી જીવને પર્યાપ્તિ કહી, સિદ્ધ જીવને પર્યાપ્તિ નહિ. ॥ ૧૫ ॥ આહાર પર્યાપ્તિ પહેલી જાણ, શરીર પર્યાપ્તિ બીજી વખાણ; ઈદ્રિય પર્યાપ્તિ ત્રીજી કહી, શ્વાસોચ્છ્વાસ એ ચોથી લહી. ॥ ૧૬ ॥ ભાષા પર્યાપ્તિ પાંચમી સહી, મનઃ પર્યાપ્તિ છટ્ટી લહી; એકેંદ્રિયને પર્યાપ્તિ ચાર, આહાર શરીર ઈદ્રિય ઉદાર. ॥ ૧૭ ॥ શ્વાસોચ્છ્વાસ એ ચારે જાણ, વિગલેંદ્રિયને પાંચ પ્રમાણ; પાંચમી ભાષા તે વધી સાર, સંજીને મનનો વિસ્તાર. ॥ ૧૮ ॥ એકેંદ્રિયને ચારજ પ્રાણ, સ્પર્શેંદ્રિય ને કાય-ખવ જાણ; શ્વાસોચ્છ્વાસ અને આઉખો, પ્રાણ ચાર એમજ જોળખો.

(४) ॥ नवतत्त्वपरिशिष्टम्. नं. ४ (१३) ॥

अे नव पुष्य उपज्वाना काम, तेहुनां कहां नुनुआ नाम; पुष्य
 लोगववानो कहुं प्रकार, जेताजीश लेहे ते सार. ॥ ३४ ॥ साता
 वेदनी सुभ नेहुथी थाय, उंच गोत्र धर आसन लडेवाय; मनु-
 प्य गति मनुष्यानुपूरवी, गति नतो नहि बुझे लमी. ॥ ३५ ॥
 देवगति देवानुपूर्वि नलु, पंचेन्द्रिय नति प्रमाणु; आहारिक श-
 रीर मनुष्य तिर्यय, वैकिय देवता नारकी संय. ॥ ३६ ॥ आहार-
 रक यउदपूर्विने होय, तेजस आहार पथावे सोय; कामणु ते
 क्रादाणाइप, आहारिक अंगोपांग स्वइप. ॥ ३७ ॥ वैकिय अंगो-
 पांग थुलुं, आहारक अंगोपांगन ललुं; वज इषम नाराय संघ-
 यलु, जिनलुनां अे साया वयलु. ॥ ३८ ॥ वज कहेतां भीत्री
 नलु, इषम तेहु पाटोण वणालु; नाराय जेहु पासे मर्कट अंध,
 प्रथम संघयलु जेही परे संघ. ॥ ३९ ॥ वामद्विंयलुथी नमलु
 जलो, दादिलु द्विंयलुथी डणो जलो; मस्तक अंगथी पलाडी
 अंत, नमलु द्विंयलुथी डणो द्विंयलु नंत. ॥ ४० ॥ सम चौरस
 कहुंअे संस्थान, त्रिहुं लागे अे सरिणो मान; शुभ वर्णुं रातो
 पीणादिक कलो, शुभ रस ते मधुरादिक ललो ॥ ४१ ॥ शुभ गंध-कपुर
 अंपादिक जेहु, शुभ स्पर्श सुंवालो तेहु; अयुइ लघु लारे हुणवुं
 नहि, पराघात ते अन्य सहे (लपे) नहि. ॥ ४२ ॥ श्वासोर्दीस
 सुजे लेवाय, चोवीशमो ते अे कडेवाय; आतप ते सुर्यनी परे,
 उद्योत ते अज्वाणुं करे. ॥ ४३ ॥ निर्माणु कर्म ते सूत्रधार,
 अंगोपांग इडो आकार; इडी गति हुंस सरीभी नलु, तस शाक्य
 चालवानी आलु. ॥ ४४ ॥ जादर आवे दृष्टिगोचरे, पर्याप्तो
 पर्याप्ति पूरी करे; प्रत्येक शरीरे अेकज लव जेय, स्थिर नामे
 अंगोपांग निश्चिद होय. ॥ ४५ ॥ शुभ नामि उपरी इडो ललुं,
 सुभग ते लोकने सोडामलुं; सुस्वर जोले भीठे स्वर, आदेयवयन
 जे प्रमाणुण करे. ॥ ४६ ॥ जस कर्म जेहुनो जस जोलाय, सुर
 नर तिरि आयु अंधाय; तीर्थकर नाम कर्म जे नलु, अे लेह
 जेताजीश पुष्य प्रमाणु. ॥ ४७ ॥ (पापतत्त्व-इहा.)

तत्त्व हुवे सांलणो, पाप तण्णो उदय ओडु; ष्याशी लेद
 वरे क्खया, मन (ति) शुं धारो तेडु. ॥ ४८ ॥ मति श्रुत
 धि मनःपर्यव, केवण ज्ञान ओ पंच; आवरणु ढांकतां डोय
 पाप तण्णो इल संय. ॥ ४९ ॥ (योपाध) दानांतराये
 न देवाय, लालांतराये लाल नवी थाय; लोगांतराय छते
 वियोग, उपलोगांतराये नवी नवी योग ॥ ५० ॥ हुवे कहुं
 र्थ अंतराय, षण पराकम नवी शेरवाय; यक्षु दर्शनावरणु
 नवी डोय, अयक्षु दर्शनावरणु धंदो षल नवी लेय. ॥ ५१ ॥
 धि दर्शनावरणु अवधि नवी नीपने, केवल दर्शनावरणु केवण
 संपने; सुणे लगे ते निद्रा लेय, कण्ठे लगे ते निद्रानिद्रा
 ॥ ५२ ॥ षेडा निद्रा आवे नेडु, प्रयला निद्रा कहीओ
 वाटे चालतां उंधतो लय, प्रयला प्रयला ते कडेवाय. ॥ ५३ ॥
 मांछे करे सर्व काम, थीणुद्धी निद्रा तेहुनुं नाम; नीय
 ते नीयी लत, असातावेदनी पामे धात. ॥ ५४ ॥ मिथात्व
 माने कुदेव, कुधर्म कुगुर्नी करे सेव; उदया यादयानी शक्ति
 डोय, थावरपणुं ते कहुओ सोय. ॥ ५५ ॥ दृष्टि गोचरे न
 वे एव, तेडु कहीओ सूक्ष्म सदीव; पर्याप्ति पूरी नवी डोय,
 पर्याप्तो ते कहीये सोय. ॥ ५६ ॥ ओक शरीरे एव अनंत,
 वारणुं ते कहीओ जंत; हांत हाड अंग हावे घण्णो, पाप उदय
 अधिरणपण्णो. ॥ ५७ ॥ नाली उपर पाडुओ आकार, अशुभ-
 हुं ते पाप प्रकार; लुंडा ओवे लोक सहु डोय, दुर्भाग्यपणुं ते
 डोय. ॥ ५८ ॥ स्वर ओवे ने असुडामण्णो, पाप उदय ते
 वरणपण्णो; वयन न माने नेहनो डोय, अनादेय वयन ओडुव
 य. ॥ ५९ ॥ इहुं करतां जस न ओलाय, अपण्यपणुं तेडुव
 वाय; नरकगति नरकानुपूर्वि, नरक आयु ओ पाप अनु-
 नी ॥ ६० ॥ क्रोध, मान, माया, लोलज लणु, संवदनो ओ
 स प्रमाणु; क्रोध, मान, माया, लोल विचार, प्रत्याप्यानी मासज
 र. ॥ ६१ ॥ क्रोध, मान, माया ने लोल, वरस ओक लगे

(૬) ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્. નં. ૮ (૧૩) ॥

એહનો થોભ; અપ્રત્યાખ્યાની એ કહેવાય, પાપ ઉદય ત્યારે નરી
 ભય. ॥ ૬૨ ॥ ક્રોધ, માન, માયા ને લોભ, જીવિત્ય લગે એ-
 હીજ થોભ; અનંતાનુભધી એહિજ ચાર, પાપ ઉદયે શેલે સંસાર.
 ॥ ૬૩ ॥ હાસ્ય રતિ અરતિ ભય શોક, છટ્ટો તે દુગંછા થોક;
 પુરુષ સ્ત્રી નપુંસક વેદ, ગતિ તિર્યચ એકસડમે ભેદ. ॥ ૬૪ ॥
 તિર્યચની અનુપૂર્વિ જાણ, એકેન્દ્રિય તે પાપ પ્રમાણ; ઐર્ષદ્રિય તે-
 ઈદ્રિય સહિ, ચૌરિદ્રિય તે પાપપ્રકૃતિ કહી. ॥ ૬૫ ॥ કૃત્સિત
 ગતિ રાસલાની જાણ, ઉપવાત પડજીભી નાજ; તર્ક, ગંધ, રસ,
 સ્પર્શ વિચાર, એ પામે તે અશુભ અસાર. ॥૬૬॥ પાટો, એહુ દિશે
 મર્કટખંધ, રિષભ નારાય સંઘયણ સંઘ, બિહુ દિશી મર્કટ-
 ખંધ ખીલી નહિ, નારાય સંઘયણ એ વાતજ કહી. ॥ ૬૭ ॥
 એક દીશી મર્કટખંધજ હોય, અર્ધ નારાય સંઘયણ એ જોય,
 ઈલિકા ખીલી વળી જોય, છેવટું સંધી લગાડી હોય. ॥ ૬૮ ॥
 નાભિ ઉપર રૂડા લહો, નિગોહ સંઠાણ ઇણી પરે લહો. નાભિ
 નીચે તે રૂડા જાણ, ઉંચે ભુડા તે સાદિ સંઠાણ ॥ ૬૯ ॥ વામન
 સંઠાણ એણી પરે જોય, મસ્તક ત્રીવા હાથ પગ હોય, કુખજ
 પુંઠ ઉદર અસાર, એકાશીમે પાપ વિચાર. ॥ ૭૦ ॥ સઘળાં
 અંગોપાંગ કુરૂપ, હુંડકનો એ કહ્યો સ્વરૂપ, બાશી ભેદ તે પાપના
 જોય, સમ્મહિક્ષી તે છાંડે સોય. ॥૭૧॥ (આશ્રિવતત્ત્વ-દુહા.)
 શ્રીજિનવરજ એ ભાષિયા, પ્રશ્નવ્યાકરણ મોઝાર; પાપ આવે જેણે
 થાનકે, તેહના પંચ પ્રકાર. ॥૭૨॥ ભેદ ઝેંતાલીસ જે કહ્યા, સૂત્ર-
 માંહિ વિસ્તાર; સમકિત ધારી તે સહિ, જાણે એહ વિચાર. ॥૭૩॥
 (ચોપાઈ.) ઇન્દ્રિય પાંચ તે જિનવરે કહી, પાપ આવે તિણે કરી સહી;
 ક્રોધ, માન, માયા, લોભ એ ચાર, પ્રાણાતિપાત જીવનો સંહાર.
 ॥ ૭૪ ॥ મૃષાવાદ જૂઠો ઉચ્ચરે. અદત્તાદાન તે ચોરી કરે, મૈથુન
 જે પરસ્ત્રીની સેવ, પરિચહ ઉપર મન નિત્યમેવ. ॥ ૭૫ ॥ મન,
 વચન, કાયાના જોગ, વિપરીતપણે વર્તાવે લોગ; કાયા અજ્યણાયે

तेड; कायित्री क्रिया कहीये ज्येष्ठ. ॥ ७६ ॥ हुल, विषल,
 , कोदास, अधिकरण क्रिया ज्येष्ठिन यास; एव अएव उपर
 रीसं, पाञ्चोसिया क्रिया ते निशदिस ॥ ७७ ॥ परितापनी
 ते धरे, पर आपणुने पीडा करे; प्राणुतिपातकी एवनेो
 आरंलीया करसणु प्रकाश. ॥ ७८ ॥ अनेक पदार्थं उपर
 सही, परिग्रहीया क्रिया ते कही; मायावत्तिया क्रिया जलु,
 वंयना करे जलणु. ॥ ७९ ॥ मिथ्या दर्शन वत्तिया हेव,
 दुष्टेवनी करे जेव; अपश्यणु पश्यणु नवी धरे, त्री
 दृष्टिको करे. ॥ ८० ॥ पुष्टिकी क्रिया धम उथरे, लडो
 देभी राग द्वेषन करे; पाहुचिया क्रिया ते कहेवाय. डोणु-
 वस्तु देभी न जय. ॥ ८१ ॥ साभतोवलीया क्रियापा-
 ठाम उघाडां राण्या थकी; नेसथीआ अन्य पासै शस्त्र धराय,
 धिया पोते शस्त्र धराय. ॥ ८२ ॥ एव अएव विद्युजे अ-
 आणुवाणिया क्रिया कहेवाय; विचारणीया क्रिया ते जलु.
 अएव विदारे आणु. ॥ ८३ ॥ जमतां लाणुमां माभी भरे.
 लोण क्रिया ते धरे; एणु शीघे दोकमां लुठो थाय, आणुवणुप
 कहेवाय. ॥ ८४ ॥ अन्य पासै ले पाप धराय. मनापर्येण
 लगाय; वणु जलुनेो मन ज्येष्ठिन थाय, सासुदायित्री क्रिया
 य. ॥ ८५ ॥ मित्रादि अर्थं ले करे धर्म. पितृवत्तिया
 नेो भर्म; आणुज्येष्ठे क्रिया जंघाय, देषवत्तिया ते करेवाय.
 ॥ ८६ ॥ धर्मापघत्री क्रिया विचरंता लेय. पञ्चविधारी क्रिया
 ज्येष्ठ; लेट जेताणीश आश्रवना धर्या, शर्ववनेे आश्रवनेे
 ॥ ८७ ॥ (संवरतत्त्व-दुष्टी) लेट वीश संवरता धर्या.
 ग सूर वेज्ज, जेड सत्तावन हरे धर्या. संवरतरी
 ॥ ८८ ॥ लेट सत्तावन हरे धर्या. संवरता वन धर्या;
 दुष्टे पावे जेमां. ते उतरे लड पावे. ॥ ८९ ॥ (वेदपाठ)
 र मगाणे लुजे लेट. धर्माविति कहीये लेट. ॥ ९० ॥

पयने आगमधी लह्या ॥ १०४ ॥ अंति क्षमा ने क्रोध नवी
 करे, भाईवपणुं ते अलिमान धरे; आर्जवपणुं कपट नवी करे,
 सरगपणानो वित्तज धरे ॥ १०५ ॥ मुक्ति ते दोलनो परिहार,
 तप हुसेहे कहेो सार; संयम सत्तर लेहे आणु, सत्य सायो
 मोक्षे ते लक्षु ॥ १०६ ॥ छलु क्रियाये कर्म लागे नडि, शौ-
 चपणुं ते कडीये सडि; अक्रियनपणु धन न रभाय, नव वाड
 सहित अक्षयर्थे कडेवाय ॥ १०७ ॥ दशविध यतिधर्म कहेो
 सार, यादीशयो ये संवर द्वार; प्रथम अनित्य लापना कडी.
 पीछ अशरलु लावना लही. ॥ १०८ ॥ संसार लावना त्रीछ
 ललु, बोधी अेकत्व लावना प्रभाणु; पांचमी अन्यत्व लावना
 सुषो, अशुचि लावना छडी मुलो ॥ १०९ ॥ आश्रव लावना
 कडी सातमी, संवर लावना लहीये आठमी; नवमी निर्जरा
 लावना मान, दशमी लोक लावना लक्षु. ॥ ११० ॥ आधि ला-
 वना अग्यारमी कडुं, धर्म लावना बारमी लहुं; (बार प्रकारे
 लावना कडी, पांच प्रकारे अरित्र लडी) सामायिक अरित्र पडेवो
 कहेो, छेदोपस्थापनीय भीजे लह्यो ॥ १११ ॥ परिहार विशुद्धि
 त्रीजे ललु, सूक्ष्म संपराय बोधो वभाणु; यथाभ्यात अरित्र
 पांचमो कहेो, संवर लेहे सत्तावन लह्यो. ॥ ११२ ॥ सत्तावन
 लेहे संवर द्वार, श्रवक ते धारे निरधार; छ लेहे तप भाहंज
 कहेो, (निर्जरातत्त्व) छ लेहे अल्पंतर तप लह्यो. ॥ ११३ ॥
 बार लेहे निर्जरा सार, पाडे ते उतरे लव पार; अलुसलु छक
 अहमादि करे, उशुादरो पेट पुरो नडी लरे. ॥ ११४ ॥ वृत्ति
 संक्षेप कहेो अे सार, सचित्त द्रव्यनो करे परिहार; रसत्याग ने
 आणिल करे, शयकदेश आतापना परे. ॥ ११५ ॥ अंगोपोग
 संवरीने रहा, संकीन तप ते छडी परे कहेो; हृषलु लाग्ये प्रा-
 यश्चित करे, ज्ञान शुरुनो वित्तयज करे. ॥ ११६ ॥ शुद्धने आली
 भाये आहार, वेयवय्य तप कडीये सार; मन वयन काय राणी
 शय भय प्रकारे करे सत्राय ॥ ११७ ॥ शुकल म्यात धर्म ध्यो-

ज्ञान दर्शन आरित्र आवरे, वारे सुभ दुःख अनुसरे ॥ १३२ ॥
 प्राये ते प्रकृति बंधनो क्लेश, प्रकृति स्वकर्म स्वभाव संश्लेश;
 भीष् स्थिति रहेवानु आय, नाद्यु दर्शना वरणी वेदनी अंत-
 राय ॥ १३३ ॥ तिस कोडाकोडी सागर विशाल, तेत्रीश सागर
 आयुनो काण; वीश कोडाकोडी नाम गोत्रनु आय, सितेर कोडा-
 कोडी मोहनी क्लेशाय ॥ १३४ ॥ बंधन्य वेदनी मुहुर्त पार,
 नाम गोत्रने आठ विचार; स्थिति थोडी भीष् कर्मतणी, अंतर
 मुहुर्त प्रभाषु लघु गणी ॥ १३५ ॥ त्रीणुं अशुभ कर्म रस
 विष, शुभ कर्म रस साकर टीष्; कर्मतणो दण थोथो प्रदेष,
 जेकहा रहे हुलवा लववेष ॥ १३६ ॥ सोवन आवणिसम शुभ
 कर्म, दोह समान लक्ष्मि अशुभ कर्म; बंधतत्व जे चार प्र-
 कार, मत पांधो कौं नरनार ॥ १३७ ॥ (मोक्षतत्त्व) मोक्ष-
 तत्व नवमो जे द्वार, तेह तणो हुवे कहु अधिकार; सकल कर्म
 तणो क्षय करी, जव रहे तीडां सुभ अनुसरी ॥ १३८ ॥ दो-
 काशभागे ते रहे, नास्तिक होय ते नवी सदेह; तेहने मोक्ष था-
 पवा मणी, पहेवो लेह क्लेश त्रीलुवन धणी ॥ १३९ ॥ (छतो
 पद मोक्ष जे सही, आकाश कुसुमनी परे नहुँ;) मोक्ष पदा-
 रथनो जेहु मतो, जेक पद नाम माटे छे छतो; जे जे जेक
 पद ते छे सही, जेम जगज्वनी दया कही ॥ १४० ॥ जे पद
 नाम पदारथ जेह, केटवा सत्य असत्य होय तेह; श्रीनंदन जम
 हस्ति दंत, राजपुत्रने लक्ष्मी कंत ॥ १४१ ॥ वृक्ष कुसुम अने
 मृग शिग, जे जेहु शण्ड छतां सरगंग; जे शण्ड नाम अछता
 जेह, शशसिग वंध्या पुत्रज तेह ॥ १४२ ॥ कुरंगमसिगने रास-
 मसिग, पाडा गालणो करहासिग; आकाश कुसुम संजोगी नाम,
 जेहुनो किहांय न दीजे ठाम ॥ १४३ ॥ तेम जेक पद नाम
 मोक्ष निःसंदेह, छे निश्चि म धरीश सदेह; वगी मार्गणो द्वारे
 करी, मोक्ष प्रपणो करे ते भरी ॥ १४४ ॥ भीष् लेह मोक्षनो
 जेह, होषु होषु जव लहे पणु तेह; मानवपणु पासे सुगति,

पारिष्ठाभिक लाव ये लणुवो, लणीने समकित आणुवो; सम-
 ंकती पामे सुभ अनंत, जेणीपरे लाज्यो श्री लगवंत ॥१६०॥
 अद्य षडुत्व ते सिद्ध तदा, क्रिया घोडा ने क्रिया धरुा; नपुं-
 सक सिद्ध ते घोडा लणु, असंज्यात गुणु श्री सिद्ध वभाणु.
 श्री सिद्धधी पुष्पन क्हा. असंज्यात गुणु अधिका लह्या; जेक
 समय सिद्ध डेटला थाय, ते पणु वात कडी जिनराय. ॥ १६२॥
 दशं नपुंसक सिद्धन लणु. वीरा होय श्री सिद्ध प्रभाणु; जेकसो
 आठ पुष्पन क्हा, जिनवर वयने आगमधी लह्या. ॥ १६३ ॥
 षसे छडोतेर ओलनेो सार, आगमधी श्रीधो विस्तार; नवतत्त्वनी
 योपाडं जेकु, लणु गणु सुभ पामे तेकु. ॥ १६४ ॥ श्री तपा-
 गच्छ तदा शयगार, श्री विजयप्रभु सूरि गणुधार; तास पाटे
 षराने सार, श्री उदयविजय उपाध्याय डितकार. ॥१६५॥ तास
 शासनभाडे घोसता, श्री मणीविजय पंडित छता; तास शिष्य
 लाग्यविजयणु जे क्हा. जेकु ओल सिद्धांत थकी संज्या ॥१६६॥
 संवत सुत्तर छासको उद्वान, नगर पाटणु रह्या योभास; लाग्य-
 विजयणु जे विनति करी, संघ समझ सौ यितमां धरी. ॥१६७॥

श्री भाग्यविजयजीकृतं नवतत्त्वस्तवनं ॥

॥ संपूर्णम् ॥

॥ १ ॥ आश्रवना षेताक्षीश लेद ते लावीये ल०, संवरना सत्ता-
 पन यित्तमां लावीये ल० ॥ षार लेद छे निर्जरा कर्मने नीर्जरे
 ल०, जेहुथी प्राणी मोक्षरमणी सुभने वरे ल० ॥ २ ॥ अंध तत्त्व-
 ना थार ते अंधने तोडीये ल०, मोक्ष तत्त्वना नव ते सुभेथी
 लेडीये ल० ॥ सर्वा भगी नव तत्त्वना लेद ते लणुले ल०, पसेने
 छेतेर मनमां आणीये ल० ॥ ३ ॥ तेहुमां आणुं अरपी लेद ते
 सुभ कर् ल०, अकसो चोरासी रूपी कहे ते जिनवर ल० ॥ दुंगर
 शरना ध्यानधी सुभने अनुसरे ल०, विवेक कहे लवि वोक के
 भवसायर तरे ल० ॥ ४ ॥

(हुहा) प्रथम एवतत्त्वना, लेद कहुं हितकार ॥ विवरीने
 ते पर्वुं अक अक सुभकार. ॥ १ ॥

॥ दाद २ ए ॥ (नदी यमुनाके तीर उडे होय पंभीयां)
 अे देखी. अेके लेदे कहे एव दुविध लेदे वती, त्रय प्रकारे लणु
 अेविह कहे केवली ॥ पंच षट् विध एव छे अये लाभीया,
 अरिहा जिनवर अेहु के सुभधी दाभीया ॥ १ ॥ चेतना लक्षणु
 एव ते अेटवे अेक छे, त्रय अने भीजे स्थावर छहुं नही अेद
 छे ॥ श्री वेद पुत्रुष नपुंसक त्रये विध अे सडी, देवगर्भ मनुष्य
 तिर्यक नारकी कही ॥ २ ॥ पांच प्रकारे एव पंचेन्द्रिय परभीये
 छ प्रकारे एव छ कायने निरभीये ॥ छत्रुविध ३ लेदे एव धारे
 तुम अेक मना, आगवे दश दश प्राणु कहे त्रिभुवन जना ॥ ३ ॥
 पांच छन्द्रिय त्रणु अलशासोश्वास आउणुं, अे दश प्राणुने होय
 विवरी कहुं पारणुं ॥ अेकेन्द्रिय प्राणु चार जे छद्रिय छ कहा,
 तेछन्द्रिय सात लणु अेरिन्द्रिय आठ लहा ॥ ४ ॥ असंज्ञी
 पंचेन्द्रियने नव संज्ञी दश धारजे, अेहु विना अवर न होय
 संदेह मन वारजे ॥ हुवे अेकेन्द्रिय जे सूक्ष्म आदर होय छे,
 पंचेन्द्रिय संज्ञी असंज्ञि होय लेदे जेय छे ॥ ५ ॥ अेछन्द्रिय ते
 छद्रिय चौरिन्द्रिय लणुजे अे साते लेद होय के शुभ मन आ-
 षुजे ॥ पञ्च अपञ्च होय अेद लेद एवना, धारे यित्तमां

(૧૬) ॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્. નં. ૩ (૧૩) ॥

એહુકે ભવિન્ન એક મના ॥ ૬ ॥ આહાર શરીરે ઇન્દ્રિય-શ્વાસ-
વચન સહી, મનની છઠી જાણુ એકેન્દ્રિય ચઉ કહી જિતી ચઉરિ-
દ્રિય અસત્રીને હોયે પાંચએ પટ્ સંજિને જાણુ વિવેક કહે સાંચ-
એ ॥ ૭ ॥

(દુહા) જીવ તત્ત્વ પૂરણુ થયો, હુવે અજીવ વિચાર ॥
ભિન્ન ભિન્ન કરીને કહું, સાંભળજો નરનાર ॥ ૧ ॥

॥ ઢાલ ૩ જી ॥ (વીરજીરે વચને અમૃતરસ ગરે) એ
દેશી. ધર્માસ્તિકાય દેશ પ્રદેશ છે રે તિમ અધર્માસ્ત રે કાય ॥
એહુના પણ ત્રણ ભેદ કહ્યારે, એમ આકાશના ત્રણ થાય ॥ ૧ ॥
ભવિ તુમે જાણુજોરે અજીવ તત્ત્વનેરે (આંકણી) એ ત્રણેના નવ
ભેદ સુંદર રે, દશમે ભેદ છે કાલ ॥ અંધ દેશ પ્રદેશ પરમાણુ
રે, અજીવના ચઉદ કહ્યા સુવિલાસ ॥ ૨ ॥ ભ૦ ॥ ધર્માસ્તિ અધર્મા-
સ્તિ પુદ્ગલારે, આકાશ કાલ સુંવિહાણુ ॥ એ પાંચ અજીવ જિન
કહ્યારે, કહ્યા કહ્યા ત્રિભુવન જાણુ ॥ ૩ ॥ ભ૦ ॥ ચલણુ સ્વભાવ
ધર્માસ્તિકાયનેરે, અધર્માસ્તિ સ્થિર કાણુ ॥ અવકાશ આપે પુ-
દ્ગલ જીવનેરે હુવે પુદ્ગલનાં ચાર વિનાણુ ॥ ૪ ॥ ભ૦ ॥
અંધ દેશ પ્રદેશ પરમાણુએરે, પુદ્ગલના ચાર ભેદ ॥ હુવે આવ-
લિકા ભેદ તમે ત્રહોરે, અસંખ્ય સમય આવલી મેવ ॥ ૫ ॥ ભ૦ ॥
એક કોડને સડસઠ લાખ છે રે, ઉપર સીતોત્તર સહસ્ર જોય ॥
ખસેં સોલ આવલિકા કહ્યારે, એટલી આવલી એક સુદૂર્ત હોય
॥ ૬ ॥ ભ૦ ॥ ત્રીસ સુદૂર્ત તે દીવસ રાત્રી કહીરે, પન્નર અહો
રાત્રી એકજ પક્ષ ॥ જે પક્ષે એક માસજ ભાવીયેરે, ખારમાસે
એકજ વર્ષ ॥ ૭ ॥ ભ૦ ॥ એહુવે વર્ષે હુવે પૂર્વ કહુંરે, સીતેર
લાખ કોડી વરસ જે ભાવ ॥ છપ્પન સહસ્ર કોડી વરસ માન કહું
રે, પૂરવ એટલે વર્ષે થાય ॥ ૮ ॥ ભ૦ ॥ અસંખ્યાતે પૂર્વે
એક પટયોપમ જાણીયેરે, દશ કોડા કોડી સાગર એક ॥ સાગર
હંસ કોડા કોડી ઉત્સર્પિણી રે, અસર્પિણી કોડા કોડી ઠેક ॥ ૯ ॥

ल० ॥ वीश डोडा डोडी सागर कालयक छे रे, काल अनेक (नंत)
पद्मगल परावत्त लक्ष्म ॥ दुंगर गुडना पद शुभ ध्यानधीरे, नित
नित विवेक लहे कट्यालु ॥ १० ॥ ल० ॥

(हुडा) पुश्य तत्र तला कहुं, लेद जेतालीश नेड ॥
अेकमना धध सांभलो, आली अधिक स्नेड ॥ १ ॥

॥ दाद ४ थी ॥ साहेभल श्री विमलायल लेठीये हो
दाद अे देशी.) साहेभल जेतालीश लेद पुश्यतत्त्वना हो दाद,
शाता वेदनीय उच्य गोत्र सा० ॥ सा० मनुष्य गति मनु आनु-
पूर्वी हो दाद, यार लेद अे युक्त. सा० ॥ पुश्य तत्र डवे
सांभलो हो दाद (अे आंशुली) ॥ १ ॥

सा० सुरदुग पंचेद्रियपक्षे हो दाद, पांथ हेड मनोहार सा० ॥
सा० औदारिक वैक्रिय आहारके हो दाद, अंगोपांगे युक्त धार
। सा० । पुश्य० ॥ २ ॥ सा० प्रथम संघयलु संस्थान शु हो
दाद, शुभ वर्ण शुभ गंध । सा० ॥ सा० शुभ रस शुभ स्पर्-
शने हो दाद, अगुड लघु अदंल । सा० । पुश्य० ॥ ३ ॥ सा०
पराघात श्वास्त्रोश्वासनी हो दाद, देवानी नेडनी शक्ति । सा० ॥
सा० आतप लेद पयवीसमां हो दाद, उद्योत कर्म तो व्यक्त
सा० ॥ ४ ॥ पुश्य० ॥ सा० सुभगति शुभगति करे हो दाद,
निर्माळु नाम (अ) गध । सा० ॥ सा० त्रस दशको दश लेदने हो
दाद, आगल कहुं ते सने । सा० ॥ ५ ॥ पुश्य० ॥ सा० सुर-
नर तिरि आळिपुं हो दाद, तीर्थकर नाम कर्म । सा० ॥ सा० डवे
त्रस दशके वर्णवुं हो दाद, नेडुथी लहे शिवयर्म । सा० ॥ ६ ॥
पुश्य० ॥ सा० त्रस आदर पर्यासा हो दाद, प्रत्येक स्थिर-शुभ
नाम । सा० ॥ सा० सांलाग्य नाम कर्मधी हो दाद, एव लहे
शुभ नाम । सा० ॥ ७ ॥ पुश्य० ॥ सा० सुस्वर आदिय लस
नामधी हो दाद, एव लहे सुभ नित्य । सा० ॥ सा० दुंगर
गुड पद सेवतां हो दाद, विवेक लहे नग एत । सा० ॥ ८ ॥ पुश्य० ॥

(દુહા) પાપ તત્ત્વથી દુઃખ હોય, પામે નરક દ્વાર ॥ તે માટે ચેતન તમે, મનથી એક નીવાર ॥ ૧ ॥

॥ ઢાલ ૫ મી ॥ (સુરતી મહીનાની એ દેશી) આવ-
રણ પાંચને તિમવલી અંતરાય, પાંચ પાંચ નિદ્રા કહી દર્શન ચાર
તે બલખંચ ॥ નીચ ગોત્ર અસાતા તિમવલી મિથ્યાત્વ, સ્થાવર
દશકો આગત કહે સાંભળો એક વિખ્યાત ॥ ૧ ॥ નરકત્રિક અને
વલી પશુવીસ કપાય, તિરિયદુગ એ કહ્યા ભેદ બાસક થાય ॥
છગમિતિ અહિ નર્મ કુખગર્ભ ઉપધાત, હોય પ્રાણીને તે સહી
નીચ કર્મ વિખ્યાત ॥ ૨ ॥ અશુભ વર્ણ અશુભ રસગંધ અશુભ
બાણ, ફરસ અશુભ તે કહ્યો આગમમાં જગ ભાણ ॥ પદમ સંધ-
યણુ વિના નહી પદમ સંસ્થાન, બહોતેર ભેદ એક થયા બાણુ
એહનો માન ॥ ૩ ॥ સ્થાવર સુદુમ અપજ્જ સાધારણુ અથીર;
અસુભ દુભગ દુસર અતાદેય અપજ્જ ધીર ॥ આગમમાં પાપ
તત્ત્વના ભેદ એ ધ્યાસી બાણુ, ડુંગર ગુરના સેવક વિવેકને નિત્ય
કર્યાણુ ॥ ૪ ॥

(દુહા) પાપતત્ત્વ તે એ કહ્યો, હવે આશ્રવનો કામ ॥ પાપ
આવે જે ભવને; આશ્રવ એકતું નામ ॥ ૧ ॥

॥ ઢાલ ૬ ઠી ॥ (શાન્તિબિનેશ્વર કેસર અર્ચિત જગ ધ-
ણીરે કે અં એ દેશી) પાંચ ઈન્દ્રિય કપાય ચાર કે અત્રત પશુ
કહ્યા રે કે અં, જોગ ત્રણ ભેદ કે ગુરુ મુખથી લહારે કે ગુણ
હવે ક્રિયા તે જોય કે પશુ વીસ અનુક્રમે રે કે પગ, તણ્યે જે-
હથી હોય કે પુણ્યશું સંક્રમે રે કે પું ॥ ૧ ॥ પહેલી કાયિકી
બાણુ કે બીજી અધિકરણિકી રે કે બીં, ત્રીજી પ્રાદેષિકી હોય
કે ચોથી પારિતાપનિકી રે કે ચોગ ॥ પ્રાણાતિપાતિકી પાંચમી છઠી
આરંભિકી રે કે છં, પરિચ્છિકી સાતમી આઠમી માયિકી રે કે
આં ॥ ૩ ॥ મિથ્યાદર્શને અપ્રત્યાખ્યાનિકી નવદશ એ કહી રે
હાં ॥ ૪ ॥ ત્રીજી પુહી પાકુચ્છિકી ત્રયોદશ એ લાહી રે કે તં ॥

सामंत नीसत्थ स्वहस्तिनी सोलमी रे के स्व०, सत्तरमी आ-
 ष्टवष्टिकी विदारण्य अठारमी रे के वि० ॥ ३ ॥ अष्टासोगा अष्टु-
 पकंभ जे मणी वीश धर्म रे के जे०, अष्टु उपयोग समुदायिकी
 भावीस जे लही रे के भा० ॥ त्रैवीशमी ते रागिकी चोवीसमी
 द्वेषिकी रे के चो०, पञ्चवीसमी धर्मापथिकी कही विशेष करी रे
 के क० ॥ ४ ॥ लेह जेताक्षीश आश्रवतत्त्वना जे कहा रे के त०,
 सम्यग्दृष्टि ज्व के मनधी सदृहा रे के म० ॥ हुंगर शुद्ध शुभ
 ध्यानधी आश्रवने तजे रे के आ०, विवेक कहे भविवेक के शि-
 वरमणी लजे रे के शि० ॥ ५ ॥

(हुडा) संवर ते छटा कहुं, लेह सत्तावन जेह; मनधी
 संवर जे करे, शिवसुभ पामे तेह ॥ १ ॥

॥ ६:३ ७ मी ॥ (प्राणीवाणी जिनतणी अथवा मुनिमु-
 मत जिन वंदता जे देखी) संवर तत्त्व ते सांलणो, संवरीये
 आतम नीतरे ॥ अरिडा जिनवरे लाभीयो, आगममांहे शुभ
 रीतरे ॥ आगममांहे शुभ रीत सुचीत सुनीत जगतशुद्ध लाभी-
 यो सुभकंदरे सुभकंद आनंद अमंद जगतशुद्ध लाभीयो सुभ-
 कंदरे (आंकणी) ॥ १ ॥ पांच सुमति त्रय सुसि जे, परिसह वा-
 पीस नीवासरे ॥ दशविध मुनिवर धर्म जे, मुनिजन नितनित तुमे
 धारो रे मुनि० जग० सुभ० सु० ॥ २ ॥ पांच सुमति विवरी
 कहुं, धर्मा समिति प्रथम वणाणुरे ॥ छकाय रक्षा जे करे, धर्मा
 कही तेह सुभणुरे धर्मा० ज० सु० ॥ ३ ॥ लाषासमिति बीज
 हवे, सहजने सुभ उपजे सोयरे ॥ जेपणा जेताक्षीश दोष जे,
 मुनिने आहार धर्म होयरे सु० ज० सु० ॥ ४ ॥ आदाननिक्षेपसु
 मिति, देवे मुके शुभ योगेरे ॥ पारिष्ठापनिका कही, मद्र नूत्र नांजे
 उपयोगरे म० ज० सु० ॥ ५ ॥ त्रय सुसि हवे चित्त धरो, मन
 वचन धाया करे शुद्धरे ॥ आह प्रवचन भात जे, मुनि धारे ते-
 हीन बुद्धिरे सु० ज० सु० ॥ ६ ॥ हुडा पिपासा शीत जे,
 पशु उंसा परिसह अचेतरे ॥ रति सिधादिह ते चली, चरिया

(૨૦)

॥ નવતત્ત્વપરિશિષ્ટમ્ નં. ૪ (૧૩) ॥

નિસીદ્ધિયાદીક મેલરે ચ૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૭ ॥ શય્યા અકોસ વહુ
 બયણા, અલાભ રોગ તણા ફાસરે ॥ મલસકકર પરિસહુ જે, પત્તા
 અન્નાણુ સમત્તરે ૫૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૮ ॥ ખાંતી રહુવ અભગ્નવ,
 સુત્તી તવ સંજમ મેહુરે ॥ સત્યં સ્વેયં અક્રિયણ, બંધચેર દસ-
 વિધ જેહુરે ખ૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૯ ॥ પ્રથમ અનિત્યભાવના, અશ-
 રણુ સંસાર એકત્તરે ॥ અન્યત્વભાવના પાંગમી, અશુચિ ભાવના
 તત્તરે અ૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૦ ॥ આશ્રવ સંવર નિર્જરા, લોકભોધિ
 દુર્લભ ભાવરે ॥ ધર્મધ્યાન તે ખારમી, એ છે ભવજલ જંતુના-
 વરે એ૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૧ ॥ હુવે પાંચલેહ ચારિત્રના, સામાયિક
 છેદોપસ્થાપનરે ॥ પરિહાર સૂક્ષ્મ ચારિત્ર જે, યથાખ્યાત મોક્ષ
 નિહાનરે યથા૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૨ ॥ યથાખ્યાત ચરણુ જે આચરે,
 તે પામે સુક્રિતનો ઠાણુરે ॥ ડુંગર શુરના ધ્યાનથી, વિવેક લહે
 બહુ નાશુરે વિ૦ જ૦ સુ૦ ॥ ૧૩ ॥

(હુહા) ધાર પ્રારે તપ તપે, નિર્જરા તેહુનું નામ ॥
 આત્મપ્રદેશ તેહુ થકી, કર્મ પુણ્યન ખયકામ ॥ ૧ ॥

॥ ઠાલ ૮ મી ॥ (હુઓ ચારિત્ર જુનો સુમતિનો શુતો
 એ દેશી.) આણુસણુ તપ તે અન્ન પાણી લેવે નહી સોભાગી,
 વળી છઠ અઠમ તપને જાણો સહી. સો ॥ પુરૂપને જાત્રીસ કવલ
 સી અઠાવીચ લહે સો૦, નપુંગકને ચાવીશ કવલ જિનવર કહે
 સો૦ ॥ ૧ ॥ દ્રવ્યક્ષેત્ર કાલભાવ અભિગ્રહુ વરે સો૦, અન્દનગાલા
 વીરનો અભિગ્રહુ પૂરણુ કરે સો૦ ॥ વૃત્તિ સંક્ષેપણુ તપ એ ત્રીજો
 કહ્યો સો૦, પદ્મ રસનોં કરે ત્યાગ, એ થાયો લહ્યો સો૦ ॥ ૨ ॥
 લોચ કરાવે અહુવાણુ પળે સંચરે સો૦, ઇત્યાદિક લડીમાત્રુ
 કાય કષ્ટ આદરે સો૦ ॥ પાંચ ઈદ્રિય ચાર કયાય જોગને શોધવા
 સી આદીક સંસર્ગ સર્વથી શોધવા સો૦ ॥ ૩ ॥ પદ્મવિધ ગાદ્ય
 એ તપ તુમે જાણુને સો૦ શુદ્ધમુખથી દાહી ભાવ મંદેહુ મન ના-
 બજે. સો૦ ॥ હુવે પદ્મવિધ અભ્યંતર બની તમે સાંભલો. સો૦,
 ખનવે સિદ્ધમાં એહુ સુક્રી મન આંખલો. સો૦ ॥ ૪ ॥ પોતાની

षातने लोक ते नवी लडे. सो०, डेवाभांडे ते कर्मने जेपवे सो०॥
 पाप लाग्यो होय ते गुद्गुभ आद्योवे, सो० ज्येष्ठी विध प्राय-
 श्चित्त तपने जणवे. सो० ॥ ५ ॥ नाष्टु दरसन आरित्रनेो वितय
 धष्टो करे, सो० अरिहुंत सिद्ध चैत्य वितय मनमां धरे सो० ॥
 वेयावच्य तप त्रीने प्रक्ष व्याकरुष्टु इह्यो. सो० यडिटे लेडे वेया-
 वच्य गुद्गुभधी लह्यो. सो० ॥ ६ ॥ हुवे योथो तप सज्जाय
 ध्यानने मन भरे. सो० सिद्धांत वांचे पुष्टे सिद्धांतने नित्य गष्टु
 सो० ॥ त्रिंतये धर्मोपदेश हुंये लवी शित्तने. सो० जेडुथी पामे
 सज्जाय तप वितने. सो० ॥ ७ ॥ सभतालावे मन आष्टो ध्यानमे
 सो० निराभय निराकार अवस्था ज्ञानमे, सो० ॥ शुक्ल ध्यानने
 ध्यावे रौद्रने परीहरे. सो० ज्ये पांचमो तप लवियष्टु शित्तधरे
 सो० ॥ ८ ॥ छठो हुवे शक्तिप्रग तप आदरो. सो० क्रोध अने
 मान माया दोषने परिहरो. सो० ॥ अल्पन्तर षट् लेड प्राणी मन
 धरो. सो० विवेक कडे लवियष्टु लवभायर तरो. सो० ॥ ९ ॥

(हुडा) अंधतत्त्व हरे तने, अंधन ते नित्यमेव; गति
 दुःख पामे घणुं, इडे जिनवर देव ॥ १ ॥

॥ टाल ९ नी ॥ (कपूर होय अति उज्योरे ॥ ज्ये ढशी०)
 अंधतत्त्व हुवे आंभयो रे, लवियष्टु तुमे उमेड ॥ आर प्रकःरे
 अंध छे रे, लापे जिन अवेड रे प्राणी सांभयो तेड सुजळु
 (ज्ये आंभणी) ॥ १ ॥ प्रकृतिअंध पडेडो इह्योरे, सडाव डेडतां
 लवभाष ॥ स्थिति ते डाल लळुजेरे, ज्येडीज ज्येडुने लावरे ॥
 प्राणी० ॥ २ ॥ अहुलाग अंध ते गुं इडेरे, इडुक अने नीसा
 रस ॥ प्रदेश अंध योथो हुवे रे, दलसंयथ लह्यो तखरे ॥ प्राणी०
 ॥ ३ ॥ ज्ञानावरणीय कर्मनेरे, अहुअंधन जेड ॥ इरुन ते इडीजे
 अजिरे, पोणीया सरयो ज्येडुरे ॥ प्रा० ॥ ४ ॥ वेदनीय ते अस्ति
 सारीपोरे, मोहनीय नदिरा समान ॥ डेड सरीष्टुं आष्टु लव्यी-
 येरे, शितारा सरयो नामरे ॥ प्रा० ॥ ५ ॥ ज्ञान ते हुंभार जे-

હવેરે, ભંડારી સરખો અંતરાય ॥ આઠ કર્મ ભાવ જાણીએ, જોહથી દુર્ગતિ જાયરે ॥ પ્રાં ॥ ૬ ॥ નાણુ દંસણુ વેચણીરે, અંતરાયનું માન ॥ ત્રીશ કોડાકોડીનુંદે, સાગર એહુ નિદાનરે ॥ પ્રાં ॥ ૭ ॥ વીશ કોડાકોડી નામ ગોત્રનીરે, આયુ અચર તેત્રીસ ॥ કાલ ઉત્કૃષ્ટો પુરો થયોરે, (સંતેર કોડાકોડી મોહનીરે) ભાંખે શ્રી જગદીશરે ॥ પ્રાં ॥ ૮ ॥ જઘન્યકાલ હવે કહુંદે, આઠ કર્મનો જોહ ॥ વેદનીય કર્મનો જાણીયેરે, ધાર મુદૂર્ત્ત કહ્યો એહુરે ॥ પ્રાં ॥ ૯ ॥ નામકર્મ ગોત્ર કર્મનીરે, આઠ મુદૂર્ત્ત તિમ હોય ॥ પંચ કર્મની આગલ કહેરે, જઘન્ય કાલ તિમ જોયરે ॥ પ્રાં. ૧૦ ॥ જ્ઞાનાવરણીય કર્મનીરે, દર્શનાવરણીય અંતરાય ॥ મોહનીય આયુ કર્મનીરે, અંતમુદૂર્ત્ત કહેવાયરે ॥ પ્રાં ॥ ૧૧ ॥ આઠ કરમથી અલગા રહેરે, જિમ લહો મુખ નિર્વાણુ ॥ ડુંગર ગુરૂના પદચકીરે, વિવેકને કોડ કહ્યાણુરે ॥ પ્રાં ॥ ૧૨ ॥

(દુહા) ષંઘતાવ પૂરણુ થયો, મોક્ષતત્ત્વ સુવિચાર । તે માટે ભવિયણુ તમે, આરાધો હૃતકાર ॥ ૧ ॥

॥ હાલ ૧૦ મી ॥ (ભવિકા સિદ્ધચક્ર પદ વંદો એ દેશી)
 છતા પદનો પ્રથમ પ્રરૂપણુ, દ્રવ્ય પ્રમાણુ બીજો ॥ ક્ષેત્ર પ્રમાણુ તે ત્રીજો જાણો, ફરસના દ્વારે તે રીઝોરે ॥ પ્રાણી મોક્ષ પડને આરાધો, આરાધી શિવમુખ સાધોરે ॥ પ્રાં મોં (એ આંકણી) ॥ ૧ ॥ કાલદ્વાર તે પાંચમો શુણીયે, અંતર છઠો ધીર ॥ સાતમો ભાગ આઠમો ભાવ; અદ્યદ્વાર કહે વીરે ॥ પ્રાણી ॥ ૨ ॥ ચારગતિમાંહે મનુષ્યગતિએ, મોક્ષ હોવે નિરધાર ॥ પાંચ ઇંદ્રિયમાંહે પંચેઈંદ્રિયથી, શિવપદ લહે મુખકારરે ॥ પ્રાં ॥ ૩ ॥ પૃથ્વી આદિ પાંચે થાવર, એહુને મોક્ષ નવી લહીયે ॥ ત્રસકાયથી મોક્ષે જાવે, એ આણુ સદહીયેરે ॥ પ્રાં ॥ ૪ ॥ ભચ્ચ અને અભચ્ચ દુવિધમાં, ભચ્ચને હોય શિવકાણુ ॥ સત્રી અસત્રી બે પદ માંહે, સન્નીયો લહે નિર્વાણુરે ॥ પ્રાં ॥ ૫ ॥ ચારિત્ર પાંચ પ્રકારે ભાખ્યાં, શ્રી જિન આગમમાંદી ॥ યથાખ્યાત

चारित्रे ते मोक्ष, भीजे चरणे मोक्ष नहीरे ॥ प्रा० ॥ ६ ॥ पांच
 प्रकारे समकित लखे, पंचांगीना लख ॥ भीजे समकिते नवी
 लहीरे, क्षायिके होवे ठावुरे ॥ प्रा० ॥ ७ ॥ आहार ते भवभांडे
 भभाडे, अणुहारो हीये मोक्ष ॥ दर्शन चार कक्षा निनराने, केवल
 मोक्षने मांडरे ॥ प्रा० ॥ ८ ॥ मति अने श्रुत अवधिने ज्ञान, मनः
 पर्यव ते जेवे ॥ केवलज्ञानधी केवलज्योति, प्रथम द्वार अेभ
 होवेरे ॥ प्रा० ॥ ९ ॥ सिद्धना एव द्रव्य अनंता, अनंत एव
 पांच्या ॥ दोकने असंख्यातमे भागे, सिद्ध ते सवी दुःख वाच्यारे
 ॥ प्रा० ॥ १० ॥ क्षेत्रधी इरसना अधिकी लखे, अेक आकाश प्र-
 द्ये ॥ अेक सिद्ध आश्री ते आदि छे, अंत ते पणु नाहीरे
 ॥ प्रा० ॥ ११ ॥ पडवाना अभावधी लखे, अंतर सिद्ध न कहीरे ॥
 सर्व एवने अनंतमे भागे, सिद्ध रक्षा सवी सहीअेरे प्रा० ॥ १२ ॥
 क्षायिक ने पारिष्ठाभिकलावे, जे भावे होवे सिद्ध ॥ सर्वथकी थोडां
 नपुंसक, संख्यात शुष्ठी श्री सिद्धरे प्रा० ॥ १३ ॥ तेहुथी सं-
 ख्याता पुर्षण लखे, समये नपुंसक दश ॥ श्री सीजे अेक स-
 भये वीथ, पुर्ष अठोत्तर धशरे प्रा० ॥ प्रा० ॥ अद्य बहुत्व
 अे नवमो द्वार, कक्षो शुद्धभधी मे आन ॥ दुंगर शुद्धकम-
 लने सेवक, विवेकनां सिद्ध्यां कानरे ॥ प्रा० ॥ १५ ॥

॥ दाद ११ मी ॥ राग धन्याश्री (गिद्धारे शुष् तुभ
 तला अे दशी.) हुवे पंढर लेक सिद्धना, वरणुं ते सुभकारी
 रे ॥ निनसिद्ध ते अरिहंतल, पुंडरिक अलन भलिहारीरे ॥ १ ॥
 वारी लठ सिद्धनी अे आंकणी. विदुरमान ते तीर्थ सिद्ध कहीरे,
 अतीर्थ सिद्ध मइदेवी भायरे ॥ गृहस्थावासे इर्भापुत्र सिद्धा,
 अन्यविंगे वदकल शिव लयरे ॥ वा० ॥ २ ॥ स्वविंगे सापु ते
 सिद्ध कक्षा, श्रीविंगे अंनभादारे ॥ पुर्षविंगे गौतम लखुवा,
 नपुंसकविंगे गंगेयरे ॥ वा० ॥ ३ ॥ प्रत्येक्षुद्ध ते नमी यथा, पो-
 तानी मेजे स्वयंभुद्धरे ॥ शुद्धजोदि सिद्ध ते उपदेद्ये, भरता-
 दिष्ट शुद्ध मोक्षिरे ॥ वा० ॥ ४ ॥ अेकलव ते अेक सिद्ध.

સીઝે બનેકરે ॥ એણીપરે પત્તર લેહ સિદ્ધના, વરણ્યા સુવિવે-
કરે ॥ વા૦ ॥૫॥ જીવાદિક એ નવતત્ત્વને, પ્રાણી સહજે જે બાવેરે ॥
તે નર સમક્ષિત સુરતરૂસમે, પામીને શિવ જ્ઞેરે ॥ વા૦ ॥ ૬ ॥
જીવો સંવર નિર્જરા મોક્ષ, એ ચારે હોવે અરૂપીરે ॥ બંધ આ-
શ્રવ પુણ્ય પાપ જે, એહુને કહીયે રૂપીરે ॥ વા૦ ॥૭॥ મિશ્રભાવે
અજીવ છે, બંધ આશ્રવ પુણ્ય પાપરે ॥ એ ચારેને છાંડવા જે-
હથી, લહે પ્રાણી સંતાપરે ॥ વા૦ ॥૮॥ જીવ અજીવ જેને જાણ-
વા, સંવર નિર્જરા મોક્ષરે ॥ આદરવા એ ત્રણ તત્ત્વને, પ્રાણી
સહ શિવશર્મરે ॥ વા૦ ॥૯॥ કાલ અનંત ગયે જિનંભાગે, સિ-
દ્ધની પૃથ્થા ઉદ્ધાસેરે ॥ નિગોહને અનંતમે બાગે, સિદ્ધ થયા
સુવિલાસરે ॥ વા૦ ॥૧૦॥ એ નવતત્ત્વ તણા શુભ ગાયા. દીનદીન
ચઢત સવાયારે ॥ શ્રી ડુંગરવિજય ગુરૂપસાય, વિવેકને નિત મુ-
ખંદાયારે ॥ વા૦ ॥ ૧૧ ॥

કહીશ.

જગ જંતુતારણ દુઃખનિવારણ આદિ જીનવર મેં શુભ્યો,
સંવત અઢાર બાહોતેર વષે બલિક ક્રિત હેતે ભણ્યો ॥ ૧ ॥
દમ્ભાણુપુરવર વિજયદશમી આશ્વિન માસ સુગ પદ એ, સુર ગુરૂ-
વારે મુખ વધારે કહે કવિ જનદક્ષ એ ॥ ૧ ॥ તપગચ્છ સમ્યેવક
દીવાજે શ્રી વિજય દયા સુરિચ્છે, તરા ચરણ સેવી સુક્રિતવિજય
બલિક જનમન સુખ કરે ॥ ૩ ॥ તરા શિષ્ય ગુંદર શુભ પુરંદર
ખંડિત ડુંગર મુખુંદ એ, તરા શિષ્ય સેવક બાળે બાળે, વિવેક
દોહ આખુંદ એ ॥ ૪ ॥

॥ ઈન શ્રી વિવેકવિજયજીવિરચિતં
નવતત્ત્વમાયગવિતં સ્વત્તમ ॥

॥ श्रीज्ञानसारसुनिकृतं छन्दोवद्धम् ॥

॥ भाषानवतत्त्वप्रकरणम् ॥

परिशिष्ट नं. ६ (१५).

(इहा) नभरक्षर अरिहंतने, सिद्ध सूरि उवजाय साहं सक्ष
प्रभुमी हरी, प्रभुमी श्री सुप्रथम ॥ १ ॥ इत्यं हं नवतत्त्वरी, गाथा भाषा
३५१ महेश्वरि सुश्र साहित्ये, इदियं सुप्रथ स्वश्र ॥ २ ॥

(सुरती महिनानी दृशी.)

एव अएव पुष्टय पाप तिम न्वाश्रवसोय, सुंदर नित्तर एव मेस
के नवतत्त्व होय । अदिह अदिह आयाल ज्यासी वक्षी आयास, सतापन आरे
अहं नव इम वेदनी माल ॥१॥ इत्यं ति अहविह पक्षुविह उविविह एव
इहाय, नेतन त्रम स्यावर वेदे गार्ह इरुहे इम । अरेजिह सुप्रम आर के
धे एवशाष्ट, संलि अक्षरि पक्षुदि भिति औरिही न्वाश्र ॥ २ ॥ अरेज
पक्षुता अपक्षुता: अदिह होय, अदुइम एवशाष्ट के सुप्र प्रक्षुता सौ: ।
गाश्र इंसक्षु आरित्त वीरं तप तिम उपयोग, के एव एवशाष्ट इतिह एव
इम इह होय ॥ २ ॥ इम न्वाहार इरीर इदिह पक्षुता तीन, अरेज
सास साषा मन एव के अदुइमे तीन । आर अदिही पक्षु पक्षुता
विरहे लेय, पक्षु अक्षरि इरीर पक्षु पक्षुता होय ॥ २ ॥ इदिह पक्षु
इम अदिह अक्ष के इम आश्र, आर उ सास न्वा: अदिही विरहे पक्षु
अक्षरि अलि पक्षुदि ने नव इम इम याम, आदिही के विरहेय एव
अक्ष इहेयाम ॥ १ ॥ इम अक्षरि न्वाहार तीनती पक्षु पक्षु के, इम
इम इम आश्र सुप्रम आर विरहे । अक्षरि इम पक्षु पक्षुता

(२६) ॥ नवतत्त्वपरिशिष्टम्. नं. ६ (१६) ॥

अष्टव, धम्मा धम्म पुग्गल नलकाल ओ पाय न ज्व ॥ ३ ॥ अक्षय
 हाध धर्म थिर अंहाणु अधम्म, अवगाहे पुरखुगलणे नलपुग्गल धम्म
 समयावली य मुहुत्त दीढ पप्पभासने साल, वर्ष पद्योपम सागर उरसपिण
 सपिण्णी काल ॥ ७ ॥ पद् ६ धग १ द्वे २ सग ७ सग ७ सग ७ प
 ६ धग १ अंक गण्णाय, ओग् मुहुत्ते आवली संख्या-सुत्र, क्हाय । तीन
 सात ७ वली सात ७ तीन ३ ठिसासे माणु, डेवलनाणी लण्णियो ओ
 मुहुत्तप्रमाणु ॥ ८ ॥ साता उच्च गोत्र मणु सुरदुग पंचेन्द्रिय नेय, पा
 शरीर आदिम तिशरीर उवंग क्हाय । आद संघयणु संहाणु अजितपणु
 अगुर लहु होय, परधा ठिसास तेमवली आतपने उन्नयेय ॥ ९ ॥ सु
 अगु निम्माणु तसाधदसेनी माध, सुरनर तिरि आदि तित्थंठर पु
 णायल । तस पांठर पण्णत्त पत्तेयथिर सुल सोय, सुलग सूपर आ
 ण्ण न्णसे तसदसंको होय ॥ १० ॥ नाण्णतराय दशक न्ण नीय अ
 साय, मिच्छ थावरदस नारक त्रिक पयवीस क्हाय । तिरिण्य हुग ओकेन्द्रिय
 पित्तिसैरिन्द्रि तेय, कूअगर्ध उपघाय अपसत्तय वण्णु नो नेय ॥ ११ ॥
 पढम संघयणु विना संघयणु तेम संहाणु, ओम ष्यासी प्रकृति पापतत्त
 नी ओ णणु । थावर मुहुत्त अपण्ण साहारणु अथिरे जेय, असुल दुलग
 हसरण्णधण्ण अण्णस दस नेय ॥ १२ ॥ पणु अडे पणु तिय ध्दि क्हाय
 अण्वयं तिम नेग, णायलीसे शेष पयवीस क्रिया संनेग । क्हाय अदिगर
 ण्णिया पाठिसिमा परिताप, आण्णतिपात आरंभिक परिगदिया आसाप
 ॥ १३ ॥ भायाअत्यय मिच्छादसणुवत्ति तेम, अपय्यआण्णणी दिट्ट पुट्टि
 पाहुअिय नेम । सामतोवनिनय नेसत्थि सादत्थि नेद । आण्णपनणी वेयारण
 अण्णभोगा तेद ॥ १४ ॥ अनवकंअपय्यय अण्णपओगी समुदाय, प्रेमद्वेष
 धरियाली धरिया ओ क्हेवाय । समिति शुभि परिसद ण्ण धम्म वाताण्ण
 अरित्त, पणु तिग णायीस दस पार पणु 'संवर' तत्त ॥ १५ ॥ लण्ण पि
 पासा शीत उण्णु असा निरवत्थ, अरति गोणा गरिया निपत्ता गिण्ण
 सत्त । अओस वद णयणु अलाभ गद तण्णनेा शस, मत्त सपार पत्ता अ
 ण्णु अम्मत्त सुमास ॥ १६ ॥ पांति महव अण्णव सुत्ती तव संणम
 सत्त, सत्त सोय अदिअन अण्णवेर ण्ण धम्म । पढम अण्णिय अथारणु
 अंथार ओगत अन्नत्त । अथुयि आश्रव संवर निण्णेर कणि णायो निण्ण
 ॥ १७ ॥ दोक स्वभाव ओधि द्दलीअ अण्णारम गाय, धरम आधक अरि
 दंत ओ पादे कावन जाव । सामायिक उंठेअपण्णायन ण्णत्त जेय, परिदार

विशुद्धिं सूक्ष्मसंप्रदायं यदित्ये न्येय ॥ १८ ॥ तिम अक्षभाय यरित्त सर्व
निम लोकापसिद्ध, नेह सुविधि व्यायरणे डै एव पाभ्या सिद्ध । पारेविष
निर्दरे तत्त्व अंधना यार प्रधार, प्रकृति द्विष्ट अनुभागे प्रदेश लेह निर-
धार ॥ १९ ॥ अणुसणु विज्ञोदर वृत्तिसंक्षेप रसनोत्याग, धायकदेश संदी-
न ॥ 'आहिर तप' षड् भाग । आयक्षित्त विनय वैवाचन्य तेम सत्प्रदाय,
ध्यान हाडिसग 'अह्यंतर तप' षड्विध थाय ॥ २० ॥ 'प्रकृति' स्वभाव
हाल अवधारणु 'स्थिति' निरवयं, 'अनुभागे' रसतेम 'प्रदेशी' दक्ष-
नोसंय । पट प्रतिहार धार तरवार भव वलि तेम, निगड चित्रकर कुंलभर
लंशरी नेम ॥ २१ ॥ अनुकम आह नामना लाभ्या ने ने लाव, तिम
जानावरणुद्विष्ट अडना जेह स्वभाव । धम संक्षेपे विवरणु डीना आडे
तत्त, प्रस्तावे पाभ्यो वरणुवथुं हवे 'भोक्ष तत' ॥ २२ ॥ संतपठेय पडपथु
द्व्यने क्षेत्र प्रमाणु, स्पर्शन हाल पायमो छोड अंतर लणु । लाग सा-
तमे लाव आह तिम अक्ष अहृत्व, जे नवनेहे लावन डरथुं नवमो तत्त्व
॥ २३ ॥ भोक्ष जेडपद्यी छे ने पद अविनालाव, ज्योम कुसुमतिम शशक
शुंग नेम नहीय अलाव । जेहवे ने पद भोक्ष तेहने मगणुधार, विव-
रणु धरी वरणुवथुं सुणुत्यो सूक्ष्म विचार ॥ २४ ॥ 'गति' नर 'द्विष्ट' पजेदी
'हाये' त्रसहाय, 'नाणु' नेहने 'केवल' 'संनमथी' अक्षभाय ।
'दंसणुमे' धग केवल दंसणु अवर न होय, 'लव्य अलज्ये' लव्यपणे
परिपाडे जेय ॥ २५ ॥ 'संमते' क्षायिक 'सन्ती असन्तीये' सन्त,
'अणुहारी आहारी' अणुहारी इत्पन्त । 'द्रव्य प्रमाणु' सिद्धएव द्रव्य
होय अनंत, 'लोका असंभमलाग' ज्येगसिद्ध होय अनंत ॥ २६ ॥ 'हरसन'
जेथधी अक्षिष्ट हाल गर्भ सिद्ध प्रतीत, सादि अनंति स्थिति निन व्याग-
मथी सुविदीत । प्रतिपातालावे नही सिद्ध 'अंतर' ज्येय, सर्व एवथी 'आज'
अनंतम हु सिद्ध होय ॥ २७ ॥ दंसणु नाणु नेहने जे ते क्षायिक 'आव'
एवत्व नेह ते वही परिणामिष्ट लाव । सहथी थोडा वेद नपुंसकथी ने
सिद्ध, तेहथी ज्मीनर अनुकम संप्रणुणु सुप्रसिद्ध ॥ २८ ॥ ने लणे ए-
वादिष्ट नवतत्व तस संमत, अणुजणुताने हुये ने अहाने रत । सर्व
निनेधर सुभधी लाभ्या वयणु लहत्य, जे लुदी नेहने मन संमत निरस-
ण तत्य ॥ २९ ॥ अंतरमूर्धर ज्येगमित्त हरस्यो संमत, 'अक्ष' सुदक्ष
परिपट्ट नियम संसार निमत । उरसपिपणीय अणुते धग पुद्गल परिपट्ट,
अनंत अनंत अनंतगत तदणुणु वयणु प्रगत ॥ ३० ॥ धम नवनवनेह

(२८)

॥ नवतत्त्वपरिशिष्टम्. नं. ६ (१६) ॥

पठि भेदे विवरण्यु क्रीड, आनक आग्रहं क्रीन सदाय पूरण्यु रस पंथि। प्रो-
 टिकं गल्यु सुभं सदन अंकाशन दीपुपमान, श्री जिन लाभयं ह दुल पूनभवे
 समान ॥ ३१ ॥ अज्ञानादिक कविपर सिद्ध वयरी साध, रत्नराज मुनि
 ते पञ्चाभाणी पञ्चाभा ॥ ' ज्ञानसार ' ते पञ्चाभाणी अक्षय उक्त, जे
 न-पद नवतत्त्वण्यु विनाशे शुथी माल ॥ ३२ ॥ अंवरुद्धर निश्चयनः १ वि-
 गच्छ १ प्रवचनभाय ८, परम सिद्ध १ वांभगते जे अंक गणुया माय
 द्विसन ससिवाः भेद तिभिः पूरण्यु क्रीड, आर कथा तजि तत्त्व कथा लजि
 नर (भव) इल लीध ॥ ३३ ॥

॥ भाषानवतत्त्व प्रकरणं संपूर्णम् ॥

॥ गुर्जरभाषारूः (प्राचीनः) ॥

॥ नवतत्त्वविचारः ॥

परिशिष्ट. नं. ६. (१६)

“ तत्त्वार्थश्रद्धानं सम्यादर्शनं ” (वाचकपादवचः)

“ तत्त्वसद्दृष्टिं सम्पत्तं ” (मनोहारि. हारिभद्रं वचः)

तत्त्वार्थनी सदृष्ट्या, सम्यक्तत्वे छे, ते लक्ष्मी तत्त्व उहे छे, अथवा
 १ अथवातत्त्व २ पु-यतत्त्व ३ पापतत्त्व ४ आश्रिततत्त्व ५ संवत्तत्त्व ६

निर्गतत्वात् ७ अन्धत्वात् ८ मोक्षत्वात् ९ ज्ञेयत्वात् तत्र नाम शब्दां,
 एते ज्ञेय प्रथम एव तत्त्वती आत्मभाष्ये इहे हे, पांच छन्दस्य पत्रस्य
 अक्ष ८ आसोश्वास ९ व्यायु १० ज्ञेय इत्य आशुधारी तथा आर उपयोग
 इय आवभाष्य धारी, बोधधाराप्रदेश प्रभाष्य प्रदेशात्मक, ज्ञानद्वन्द्वस्वभाव,
 आर्थिभूतये नित्य, पर्यायार्थिभूतये अनित्य, परिष्णामी इत्य, व्यवहार नये
 भूतौ इत्ता, इत्ता, मोक्षता; निश्चयनये शुद्ध जैनन्य पर्यायनो इत्ता निज-
 स्वधर्मो मोक्षता; औद्युक्त क्षायिक मिश्र परिष्णामादिह आवभेषापक्ष इय,
 छन्दस्यने ज्येष्ठाङ्गिगम्य, इवक्षीने प्रत्यक्ष, शरीरप्रभाष्य, अक्षी, एव इत्य
 जिनवचने सङ्ख्ये ते एवतत्त्व, ॥१॥ ज्येष्ठी विपरीत निश्चयनक्षयताये
 लक्ष्ये ते अतत्त्व ॥ २ ॥ एवने उपयोगमां आवे, जेतनारक्षिण, अनि १ स्थिति
 र व्यवहार २ दर्शना ४ आदानसमर्थ ५ धर्मादिनक्षय १ गणधर्मा-
 रित्तय २ आशय ३ धात ४ पुङ्गव ५ रूप अज्वने तथाप्रक्षरे सङ्-
 ख्युं ते अज्वतत्त्व लक्ष्युं ॥ २ ॥ तथा ज्ञेय एवतुं दानद्वयायुता सदा-
 असंयमादिह गुणपरिष्णाम ते आवपृन्थ, ज्ञानावेदनीयादिह शय इभूति
 ते द्रव्यपृन्थ ॥ ३ ॥ मिथ्यात्वादिहने उद्ये उपयत एवने भविन परिष्णाम
 ते आवपाप, मिथ्यात्वादिह इभूति ते द्रव्यपाप ॥ ४ ॥ तथा मिथ्यात्वा
 अविरत्पादिहने उद्ये ते आव आश्रय, ते निमित्तधर्मद्वयुं आवतुं ते
 द्रव्य आश्रय ॥ ५ ॥ इभने रक्षवा असर्थ दायिक दायिकपरिष्णाम
 आवे इदने ज्ञे ज्ञे अंशे निरुपाधिकपण्य ते आवरांवर ॥ ६ ॥ इदने
 ज्ञे आश्रयतुं रक्षतुं ते द्रव्यसंवर ॥ ७ ॥ इभशक्ति जीत इहे ज्ञेयता
 नय संयम आवनादिह्यी उपनी ज्ञे शुद्ध उपयोगरक्षित ते आवनिष्कृत्य
 तेहे इदने ज्ञे इभप्रदेशतुं आत्मप्रदेशी परात्वे ते द्रव्यनिष्कृत्य
 ॥ ८ ॥ तथा शुद्धात्माने प्रतिशुद्ध स्थायादिह सम्यग्भयो एवने ज्ञे इभ
 हेतु सिद्धता ते आवपृन्थ, तेहे इरी ज्ञानप्रदेश सवे इभ
 रक्षतुं ते द्रव्यपृन्थ ॥ ९ ॥ इभनिष्कृत्य सवे शुद्धात्माने अयुक्त
 ते आवभोक्ष ॥ १० ॥ तेहे इदने ज्ञे एवप्रदेशने रक्षते इभप्रदेशने इदने
 ते द्रव्य भोक्ष ॥ ११ ॥ ज्ञे नव पथात् जिन, श्री जिनो ज्ञे ज्ञे ज्ञे
 नये नित्य, पर्यायार्थिभूतये अनित्य, निश्चयनये अक्षिण्य, व्यवहारनये निश्च-
 यनान्तरये ज्ञे, विद्वेय नये अज्ञे, ज्ञाननये ज्ञे, ज्ञे ज्ञे ज्ञे ज्ञे
 इभ नवनिष्कृत्यपरिष्णाम साधेह अयुक्तधर्मो सदा ॥ इदने एवने
 इभनिष्कृत्य, इभनिष्कृत्य ॥ इभ निष्कृत्य मोक्षनये सवे ज्ञेय

શ્રી જિનવાણી રૂઝે જાણે ॥

હવે એહ જ ત્રવતત્ત્વના ભેદ કહે છે—અવતત્ત્વના ચક્રેદ ભેદ ૧૪, અશ્રવતત્ત્વના ચક્રેદભેદ ૧૪, પુન્યતત્ત્વના ગેતાલીશ ભેદ ૪૨, પાપ-
તત્ત્વના ૮૨ ભેદ, આશ્રવતત્ત્વના ગેતાલીશ ભેદ ૪૨, સંવર તત્ત્વના સત્તા-
વન ભેદ ૫૭, નિર્જરાતત્ત્વના ૫૨ ભેદ ૧૨, અન્ધતત્ત્વના ૫૨ ભેદ ૪,
મોક્ષતત્ત્વના નવ ભેદ ૯ । એ સર્વ મલીને બસોને છુટુતેર ૨૭૬ ભેદ
થાય । તે મધ્યે ધર્માસ્તિકાયના ત્રણ ભેદ ૩, અધર્માસ્તિકાયના ત્રણ ભેદ
૩, આધારાસ્તિકાયના ત્રણ ભેદ ૯ અને કાલ ૧૦ એ અશ્રવના દશ, સંવરના
સત્તાવન ૫૭, નિર્જરાના ૫૨ ૧૨, મોક્ષતત્ત્વના નવ ૯, એ અધ્યાસી
અરૂપી । બાકી એકરોને અધ્યાસી રૂપી એ નવમધ્યે જીવ અજીવ
બે જાણુવા યોગ્ય, પુન્યપાપ આશ્રવઅન્ધ એ ચાર છાંડવા યોગ્ય, સંવર
નિર્જરા અને મોક્ષ એ ત્રણ આદરવા યોગ્ય.

હવે છ પ્રકારે જીવ કહે છે—ચેતનાએ કરીને એક પ્રકારે જીવ ૧,
ત્રસ અને યાવર એણી રીતે બે પ્રકારે જીવ, ૨૧ વેદે કરીને ત્રણ પ્રકારે
જીવ, પુરુષવેદ ૧ સ્ત્રીવેદ ૨ નપુંસકવેદ ૩ ગતિએ કરી ચાર પ્રકારે જીવ-
દેવગતિ ૧ મનુષ્યગતિ ૨ તિર્થચગતિ ૩ નારકીની ગતિ ૪, ઇન્દ્રિયોએ કરી
પાંચ પ્રકારે જીવ એકિન્દ્રિય ૧ બેઇન્દ્રિય ૨ તેઈન્દ્રિય ૩ ચર્ચિરિન્દ્રિયને ૪
પાંચેન્દ્રિય ૫, અને કાયાએ કરી છ પ્રકારે જીવ પૃથ્વી ૧ અપ ૨ તેહ ૩
વાહિ ૪ વનસ્પતિ ૫ છડી ત્રસકાય ૬, એ છ પ્રકારે જીવ કહ્યા । તિહાં
એકેક પ્રકારમધ્યે સર્વસંસારી જીવ આગ્યા । હવે જીવનાં છ લક્ષણુ કહે
છે—જ્ઞાન ૧ દર્શન ૨ ચારિત્ર ૩ તપ ૪ વીર્ય ૫ ઉપયોગ ૬ એ છલક્ષણુ
જેહમાં હોય તે જીવ કહીએ, હવે ચરિત્રજીવના ભેદ કહે છે—પૃથ્વીઆદિક
પાંચ યાવર ચક્રેદ રાજલોકમાં કાજલની કુંડલીનીપરે દાંડ્યા ભર્યા છે,
પર્વત પ્રમુખ ભેદીને આવે જાએ ચર્મદષ્ટિએ નાવે, અગ્નિમાં બલે નહી
પાણીમાં ખૂડે નહી, એહવા પાંચ સ્થાવર સૂક્ષ્મ તે મહિચો પૃથ્વી ૧
અપ્ ૨ તેહ ૩ વાહિ ૪ એ ચારમાંહિ તો અસંખ્યાતા અસંખ્યાતા જીવ
છે, અને પાંચમો સ્થાવર વનસ્પતિ કાય તેહના બે ભેદ પ્રત્યેકને ૧ સાધા-
રણુ વનસ્પતિકાય ૨ તિહાં પ્રત્યેકમાં સૂક્ષ્મ હોય નહી. તેહમાં અસંખ્યાતા
જીવ છે, અને એકશરીરે એકજીવ છે, તથા સાધારણુ વનસ્પતિકાયને સૂક્ષ્મ
અનન્તકાય કહીયે । અને સૂક્ષ્મ નિગોદ પશુ કહીયે । એહવા પાંચ
સ્થાવરને સૂક્ષ્મ એકિન્દ્રિય કહીયે, તે સૂક્ષ્મ એકિન્દ્રિય અપર્યાપ્તા અને

લગણુ ઇન્દ્રિય નથી બાધી, તિહાં લગણુ કુરણુ અપર્યાપ્તા ૨ એ રીતે
એકેકમાં પર્યાપ્તા અપર્યાપ્તા બે બે મેદ કહેવાં,

હવે પર્યાપ્તિના વિચાર કહે છે—જવ ભવાન્તરથી કાર્મણ્ય શરીર
લષ આપે, તેણે કરીને ઉપજવાને પ્રથમજ સમયે આહાર લીએ તે આહાર
પર્યાપ્ત એકસમયમાં નીપજે. ૧ તેવાર પછી તે આહાર ખલરસાદિક રસ ૧
લોહી ૨ માંસ ૩ મેદ ૪ અરિય ૫ મનઝા ૬ વીર્ય ૭ એ સાત ધાતુપણે
પરિણુમાવવાની શક્તિ તે શરીર પર્યાપ્તિ ૨. એક અન્તર્મુહૂર્તે નીપજે ૨
તિવાર પછી દ્રવ્યઇન્દ્રિય જોડને જોટલી હોએ. તેટલી ઇન્દ્રિયપણે પરિણુમાવી
જે ધાતુ થઈ છે. તેવની જે શક્તિ તે ઇન્દ્રિયપર્યાપ્તિ ૩ એક અન્તર્મુ-
હૂર્તે નીપજે. તેવાર પછી લોકમાંદિ અનન્તી શ્વાસોશ્વાસની વર્ગણા છે, તે
માંદિથી પુદ્ગલ લેઇને શ્વાસોશ્વાસપણે પરિણુમાવીને મુકવાની શક્તિ તે
શ્વાસોશ્વાસપર્યાપ્તિ ૪ એક અન્તર્મુહૂર્તમાં નીપજે, તેવાર પછી લોકમાંદિ
અનન્તી બાપાની વર્ગણા છે, તે માંદિથી બાપાના પુદ્ગલ લેઇને બાપાપણે
પરિણુમાવીને મુકવાની શક્તિ તે બાપાપર્યાપ્તિ ૫ એક અન્તર્મુહૂર્તે ની-
પજે, તિવાર પછી લોકમાંદિ અનન્તી મનની વર્ગણા છે, તે માંદિથી પુ-
દ્ગલને લઇને મનપણે પરિણુમાવીને મુકવાની શક્તિ તે મનપર્યાપ્તિ ૬
અન્તર્મુહૂર્તમાં નીપજે, એ ૭ પર્યાપ્તિના નામ. તે માંદિથી એકેન્દ્રિ-
યને ચારપર્યાપ્તિ, આહાર ૧ શરીર ૨ ઇન્દ્રિય ૩ શ્વાસોશ્વાસપર્યાપ્તિ ૪, અને
બેઘ્નિદ્રિય ૧ તેઘ્નિદ્રિય ૨ ચઠ્ઠરિદ્રિય ૩ એ ત્રણુ વિગલેન્દ્રિય કહીએ, તેહને
પાંચ પર્યાપ્તિ, આહાર ૧૦ ૪૦ શ્વાસો બાપા ૫, અસંજી પંચેન્દ્રિયને
પાંચ પર્યાપ્તિ એહીજ, સંજી પંચેન્દ્રિયને ૭ પર્યાપ્તિ—આહાર ૧. શરીર ૨
ઇન્દ્રિય ૩ શ્વાસોશ્વાસ ૪ બાપા ૫ મનપર્યાપ્તિ ૬ એ પર્યાપ્તિ વૈક્રિય શરી-
રવાલા દેવતા નારકીને એક શરીરપર્યાપ્તિ એક અન્તર્મુહૂર્તમાં યાય, બાકી
પાંચ એક સમયમાં નીપજે, તથા ઔદરિક શરીરવાલા મનુષ્ય તિર્યચને
એક આહારપર્યાપ્તિ એક સમયની, બાકી પાંચ એક અન્તર્મુહૂર્તની અને
ન્દાના અન્તર્મુહૂર્ત ગણીયે તેા પાંચ અન્તર્મુહૂર્ત અને એક સમય,

હવે જીવના દશ પ્રાણુ કહે છે. પાંચ તેા ઇન્દ્રિય—સ્પર્શેન્દ્રિય તે કાયા
૧, રસનેન્દ્રિય તે જીભ ૨, ધ્રાણેન્દ્રિય તે નાસિકા ૩, અચુ ઇન્દ્રિય તે આંખ
૪, શ્રોત્રેન્દ્રિય તે કાન ૫, શ્વાસોશ્વાસ ૬, આઉપુ ૭, કાયવલ ૮, વચન-
બલ ૯, મનોબલ ૧૦ એ દશ પ્રાણુના નામ । તેહમાંદિથી એકેન્દ્રિયને ચાર
પ્રાણુ, એક તેા ઇન્દ્રિય તે સ્પર્શેન્દ્રિય ૧, શ્વાસોશ્વાસ ૨, આઉપુ ૩, કાય-

નથી રૂપ નથી, અસંખ્યાતપ્રદેશી, ૨ । ઈમ જ આકાંશ્તિકાયના ત્રણ ભેદ—આકાંશસ્તિકાયનો સ્કન્ધ ૧, આકાંશસ્તિકાય દેશ ૨ આકાંશસ્તિકાય પ્રદેશ, ૩ હવને અને પુદ્ગલને અવકાશ આપે દૂધને સાંકરની પરે તેહને આકાંશસ્તિકાય કહીયે. તે આકાંશસ્તિકાય દ્રવ્યથકી એક દ્રવ્ય છે. ક્ષેત્રથકી લોક અલોકપ્રમાણ, કાલથકી અનાદિ અનન્ત છે, ભાવથકી વર્ણુ નથી ગંધ નથી રસ નથી ફરસ નથી રૂપ નથી અનન્તપ્રદેશી છે, એ નવ ભેદ થયા અને દશમે કાલ. તે કાલ ખે પ્રકારે એકતો વર્તનાકાલ તે નવાને જૂનો કરે. જૂનાને નવો કરે. ખીજે સંખ્યાકાલ તથા વ્યવહારકાલ તે કાલ દ્રવ્યથકી એક, ક્ષેત્રથી વર્તનાકાલ ચઉદરાજ લોક પ્રમાણે, સંખ્યાકાલ અદીક્ષીપમાં છે, કાલથી અનાદિ અનન્ત, ભાવથકી વર્ણુ નથી ગંધ નથી રસ નથી સ્પર્શ નથી રૂપ નથી અને અપ્રદેશી । એ દસ ભેદ અજીવના અરૂપી કહ્યા. હવે પુદ્ગલાસ્તિકાયના ચાર ભેદ રૂપી કહે છે પુદ્ગલાસ્તિકાય અખંડ તે સ્કન્ધ ૧, તથા પુદ્ગલનો એક કટકો નજરે આવે તિહાં લગી દેશ કહીયે ૨, તે પુદ્ગલનો અતિસૂક્ષ્મ ખંડ તે કટકો નજરે આવે નહી કેવલીની કૃદ્ધિએ પણ એકના ખે ન થાય, તે જ્યાં સુધી સ્કન્ધમાં વળગેલો હોય ત્યાં સુધી પ્રદેશ ૩, તેજ પ્રદેશ સ્કન્ધથી ખરી પડે ત્યારે પરમાણુ કહીયે ૪, એ પુદ્ગલાસ્તિકાયના ચાર ભેદ તે પુદ્ગલનો પૂરણ ગલન સ્વભાવ છે, એવું અજીવના ચઉદ ભેદ થયા તે પુદ્ગલાસ્તિકાય દ્રવ્યથકી તે અનન્ત દ્રવ્ય છે, ક્ષેત્રથી ચઉદ રાજલોકમાં છે, કાલથકી અનાદિ અનન્ત છે, ભાવથકી વર્ણુ છે ગન્ધ છે રસ છે સ્પર્શ છે. અનન્ત પ્રદેશી છે, એ અજીવના મૂલ ભેદ પાંચ, અને છઠો જીવદ્રવ્ય તે ઝોળખાંવે છે—દ્રવ્યથકી જીવદ્રવ્ય અનન્તા છે, ક્ષેત્રથકી ચઉદ રાજલોકમાં છે, કાલથકી અનાદિ અનન્ત છે, ભાવથકી વર્ણુ નથી ગન્ધ નથી રસ નથી સ્પર્શ નથી રૂપ નથી એક જીવે અસંખ્યાતા પ્રદેશ, એ જ દ્રવ્ય ઉપરાંત સાંતમે દ્રવ્ય તે વસ્તુ કાંઈ નથી.

હવે ખે કાલ કહ્યા, તે મધ્યે સંખ્યાકાલ વિશેષે ખતારે છે—અતિ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ કાલ તે સમય કહીયે. તે આખી મીચીને ઉધાંડીયે એટલામાં તથા ચપટી વગાડીયે એટલામાં તથા કમલની પાંખડી સોયથી વીંધતાં એક પાંખડીથી ખીજી પાંખડીએ સોય જાય એટલામાં તથા જુની સાડી યુવાન પુરૂષ ફાડે તે ફાડતાં એક તાંતાણથી ખીજે તાંતાણે જાય એટલામાં અસંખ્યાતા સમય થાય, તે અસંખ્યાતા સમયે એક આવડી યાય, તે એક

૩ શ્રવ ૪ એ ચાર અસ્થિત માટે નિત્ય કલા ૮, કારણપણું વિચાર
ધર્મસ્તિકાયાદિ પાંચ કારણ એક શ્રવ અકારણ ૬, કરતાપણું વિચારતે
શ્રવ કર્તા છે, ખાકી પાંચ અકર્તા ૧૦, સર્વગતપણું વિચારતે એક આક
સર્વગત લોકલોક વ્યાપી માટે ખાકી પાંચ અસર્વગત ૧૧ એ રીતે ૭ પ્ર
માહોમાંહી અવગાઠ છે, તેા પણ એક ખીજમાં ભક્તતા નથી,

॥ ઇતિ અશ્રવતત્ત્વ વિચારઃ ॥ ૨ ॥

॥ હવે પુણ્યવિચાર કહે છે. ॥

નવ પ્રકારે પુણ્ય વંધાય, “ અન્નપુણ્ણે ૧ પાણપુણ્ણે ૨ વ
પુણ્ણે ૩ લેણપુણ્ણે ૪ સયણપુણ્ણે ૫ મનપુણ્ણે ૬ વયણપુણ્ણે
કાયપુણ્ણે ૮ નમ્મકારપુણ્ણે ૯”

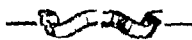
એ નવપ્રકારે વંધાય, તે જેતાલીશ પ્રકારે ભોગવે. શાતાવેદનીય
હ્રસ્વગોત્ર ૨ મનુષ્યગતિ ૩ મનુષ્યની આનુપૂર્વી ૪ દેવતાની ગતિ ૫ દે
તાની આનુપૂર્વી ૬ પંચેન્દ્રિયની જ્ઞતિ ૭ પાંચ શરીર ઔદારિક ૮ વૈ
૬ આદારક ૧૦ તૈજસને ૧૧ કાર્મણ ૧૨ ત્રણ ઉપાંગ ઔદારિક અંગ
પાંગ ૧૩ વૈક્રિય અંગોપાંગ ૧૪ આદારક અંગોપાંગ ૧૫ તૈજસ અને કાર્મ
ણને અંગ નથી માટે ઉપાંગ નહી, તે અંગ ઉપાંગ યોગખાવે છે—

એ હાથ ૨ જે જઠા ૨ પુંડ ૧ પેટ ૧ હૃદય ૧ મરતક ૮ એ આ
અંગ, આગુલી પ્રમુખને ઉપાંગ કહીયે, હાથની રેખા. વિશ્વા પ્રમુખને આ
ગોપાંગ કહીયે, છ સંધ્યાગુ—વજ્રકપલનારાયસંધ્યાગુ ૧ ત્રણકપલનારાયસં
ધ્યાગુ ૨ નારાયસંધ્યાગુ ૩ અર્ધ નારાય સંધ્યાગુ ૪ પ્રલિપ્તસંધ્યાગુ
છેવદસંધ્યાગુ ૬ એ ૭ સંધ્યાગુમદિથી પ્રથમ વજ્ર કપલનારાયસંધ્યાગુ
૧૬ છ સંધ્યાગુ—સમચતુરસ ૧, ન્યગ્રોષપરિમંડલ ૨, સાદિ ૩, વામ
૪, કુચ્ચ ૫, દુંડક ૬, એ ૭ સંધ્યાગુ મદિથી સમચતુરસસંધ્યાગુ
૧૦. શુભવર્ણાદિક ૪ શુભવર્ણ ૧ શુભગન્ધ ૨ ગભરસ ૩ શુભસ્પર્શ ૪
શ્રેષ્ઠ એકલીન ૨૧, અગુરુપુનામ કર્મ ૨૨, પરાપુનામકર્મ ૨૩, ઉ
આપુનામકર્મ ૨૪ આપુનામકર્મ ૨૫ ઉર્ણાપુનામકર્મ ૨૬ શુભવિદાયો

नामकर्म २ अपर्यासितामकर्म ३ साधारणनामकर्म ४ अधिरनामकर्म ५
अशुभनामकर्म ६ दुर्भागनामकर्म ७ दुस्वरनामकर्म ८ अनाद्वयनामकर्म ९
अपशोनामकर्म १० जेवं ३२ ।

नरकं त्रिक-नरकनीगति १ नरकनी आनुपूर्वी २ नरकनु आधिष्ठुं ३
जेवं ३५ । कथाय पयवीस अतन्तानुषधी क्रोध १ अतन्तानुषधीमान
२ अतन्तानुषधी माया ३ अतन्तानुषधी लोल ४, धम अप्रत्याप्मानी
क्रोध १ मान २ माया ३ लोल ४, प्रत्याप्मानीयो क्रोध १ मान २ माया
३ लोल ४, संभवलन क्रोध १ मान २ माया ३ लोल ४, जेवं १६
कथाय सोल १६ । नव नोऽकथाय-हास्य १ रति २ अरति ३ शोक ४ लय
५ दुर्गंछा ६ पुरूपवेद ७ श्रीवेद ८ नयुंसकवेद ९, जेवं साठ, तिर्ययनी
गति १ तिर्ययनी आनुपूर्वी २, जेवं पासठ ६२, ओकेन्द्रिय गति १ ओके-
न्द्रिय गति २ तेष्ठन्द्रियनी गति ३ यौरिन्द्रियनी गति ४ जेवं छसठ
६६, अशुभविहायोगति ६७ विधातनामकर्म ६८ अशुभ वार्त्तादिक यार
अशुभवर्त्तु १ अशुभगंध २ अशुभरस ३ अशुभरस ४ जेवं षष्ठतेर
७२ । प्रथम संघमथु विना पांय संघमथु ५ पांयसंस्थान प्रथम संस्थान
विना ५ जेवं प्यासी ८२,

॥ पापतत्त्वविचारः संपूर्णः ॥ ४ ॥

॥ लवे आश्रवतत्त्व विचार कहे छे ॥

तिहुं प्रथम छन्द्रिय ५ स्पर्शेन्द्रिय १ रसनेन्द्रिय २ घ्राणेन्द्रिय ३
अक्षेत्रेन्द्रिय ४ श्रोत्रेन्द्रिय ५. लवे छन्द्रियना अर्थ कहे छे. छन्द्रियना
जे भेद. द्रव्येन्द्रिय १ अने भावेन्द्रिय २ प्रथम द्रव्येन्द्रियना जे भेद.
ओक निवृत्ति द्रव्येन्द्रिय ते आकार, तेदना जे भेद. ओक प्यादा आकार
ते छाननी पापरी प्रभुष दृष्टि मे देणाय. सर्व छवने लुदा लुदा प्रकारनी
१, अने अन्यन्तर विवृति छन्द्रिय ना मांदिने पावे आकार ते नरके
देणाय नदी. श्रोत्रेन्द्रिय इत्यवदाना प्रवने आकारे १, अक्षेत्रेन्द्रिय मयरी
सगने आकारे २, घ्राणेन्द्रिय अग्निमुक्ताव वदाना प्रवने आकारे ३, रसे-
न्द्रिय ते करपवने आकारे ४, स्पर्शेन्द्रिय धनु प्रवने ५, अने गीने

उपधरेषु द्वन्द्विय ते अभ्यन्तरं निर्दिष्टं द्वन्द्वियते त्रिमं षड्भूमी धाराने
 हेतु रक्षितानी परे सांख्यना देवनाती . दक्षि . आप व्यापञ्चा विषय
 अद्वानती दक्षि २. रवन्ध पुद्गल ३, तथा साय द्वन्द्वियना ये वेद.
 दक्षिणावद्वन्द्विय १, उपयोग सावद्वन्द्विय २, तिसा दक्षिण सावद्वन्द्विय
 ते ज्ञानावरणादि कर्मना क्षयोपशमयती एवमे सांख्यद्वि अद्वानती दक्षि
 १, उपयोग सावद्वन्द्विय ते एवे दक्षि (मेघती) के द्वन्द्विय देवते अद्व-
 यरे एवमे सांख्यद्वि अद्वानते विषे व्यापार २, अथार द्वन्द्विय अंगुष्ठना
 अंगुष्ठानामा साग मात्र होय, अने उपयोगे द्वन्द्विय ते एवमे प्रमाणा, श्रोत्रे-
 द्विय अथार श्रोत्रतयी मेधाद्वि सांख्य अहे १, रज्जु द्विय दक्षिण श्रोत्रत
 अश्रोत्रतयी ३, एवमे २, एवमे त्रयु द्वन्द्विय त्रयोन्वयतयी अन्ध १ रज्जु २
 अहे ३, अस्मिता प्रभुभूते गंध रस ज्ञेयतयी अहेवाय, जलवायु
 रसके पक्षु ज्ञेयतयी अद्वानय जलतययी अंगु अंगुष्ठना अंगुष्ठानामा सा-
 यती अहे, एवमे अथार द्वन्द्विय अंगुष्ठते अंगुष्ठानामे मागे रवाने अहे.
 अे पांचे द्वन्द्वियतुं रवद्वय अहे, अथार इयाय. द्विध मान माया ते वे.क.
 अे नव ६, पांच्य अत्रय. प्राणनिपात १ अथार २ अथारान ३
 अहे ४ अने परिअड ५, अेवं १५, त्रयु योग, -मतेपात १ अथार-
 योग २ अथारयोग ३ अेवं १७, पंचवीस द्विया—अथिती द्विया १ अ-
 थिअथिती द्विया २ प्राद्वेपिती द्विया ३ परिनापनिती द्विया ४ प्राण नि-
 पतिती द्विया ५ अथारलिती द्विया ६ परिअडिती द्विया ७ मातप्रतयिती
 द्विया ८ मिथ्यात्वदर्शनप्रत्ययिती द्विया ९ अथार-अथ्यानिती द्विया १० अथिती
 द्विया ११ अथिती द्विया १२ पादु-अथिती द्विया १३ अथारतेपनिपाततयी
 द्विया १४ नैसलिती द्विया १५ रवद्वानती द्विया १६ अथारद्वि द्विया १७
 विचारद्विती द्विया १८ अनाभोगिती द्विया १९ अथारद्विप्रत्ययिती द्विया
 २० अथारप्रयोगिती द्विया २१ अथारनिती द्विया २२ अथार द्विया २३
 द्विया द्विया २४ द्विपापिती द्विया २५ अ अेवं वे.क. १० अेवे अथार-
 १५ अहे.

॥ आश्रयतत्त्व विचारः संपूर्णः ॥ ५ ॥

(૪૦) ॥ નવતત્ત્વપરિચિત્તમ્. નં. ૬ (૧૬) ॥

॥ અથ શ્રીસંવરતત્ત્વ વિચારઃ ॥

—૧૦૧૦—

હવે સંવરતત્ત્વના સત્તાવન બેઠ કહે છે.—પાંચ તે સમિતિ-
ષ્ટાસમિતિ ૧ ભાષાસમિતિ ૨ જોષાસમિતિ ૩ આહાનમંડમત્તનિષ્ટેષ
જુસમિતિ ૪ ઉચ્ચાર પાસાજ્ય બેઠાસિમાજ્યજ્ઞામગપારિકાનજ્યુમાસમિતિ
૫, ત્રણ ગુણિ-મનગુણિ ૧ વગનગુણિ ૨ કાવગુણિ ૩ એવં આદ ૮,

બાવીસ પરીસદ—શુભાપરીસદ ૧ તૃપાપરીસદ ૨ શીતપરીસદ
૩ ઉષ્ણપરીસદ ૪ હંસમશકપરીસદ ૫ અચેકપરીસદ ૬ અરતિપરિસદ ૭
ઓપરીસદ ૮ ચાંપરીસદ ૯ નિપદાપરીસદ ૧૦ શમ્પાપરીસદ ૧૧ આ-
કોશપરીસદ ૧૨ વધપરીસદ ૧૩ ગાયનાપરીસદ ૧૪ અજ્ઞાભપરીસદ ૧૫
રોગપરીસદ ૧૬ તૃણસ્પર્શપરીસદ ૧૭ મધપરીસદ ૧૮ સત્કારપરીસદ ૧૯
પ્રજ્ઞાપરીસદ ૨૦ અજ્ઞાનપરીસદ ૨૧ સમ્યક્ત્વપરીસદ ૨૨ એવં ૩૦ ॥

દશ પ્રકારે યતિધર્મ—ક્ષમાધર્મ ૧ માદેવધર્મ ૨ આર્જવધર્મ ૩
મુક્તિધર્મ ૪ તપોધર્મ ૫ સંયમધર્મ ૬ સત્યધર્મ ૭ શૌચધર્મ ૮ અકિં-
ચનધર્મ ૯ પ્રહાયધર્મ ૧૦ એવં ૪૦ ।

બાર ભાવના—અનિત્યભાવના ૧ અસરજીભાવના ૨ સંસારભાવના
૩ એકાંતભાવના ૪ અન્યત્વભાવના ૫ અશુચિભાવના ૬ આશ્રવભાવના ૭
સંવરભાવના ૮ નિર્જરાભાવના ૯ લોકસ્વરૂપભાવના ૧૦ બેધિદુર્લભભાવ-
ના ૧૧ ધર્મભાવના ૧૨ એવં બાવન પર ।

પાંચ ચારિત્ર—સામાયિકચારિત્ર ૧ છેદોપસ્થાપનીયચારિત્ર ૨ પરિ-
હારવિશુદ્ધિચારિત્ર ૩ સુક્ષ્મસંપરાયચારિત્ર ૪ મયાખ્યાતચારિત્ર ૫ એવં સ-
તાવન ૫૭ ।

॥ ઇતિ સંવરતત્ત્વવિચારઃ સમાપ્ત ॥ ૬ ॥

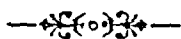
॥ અથ નિર્જરાતત્ત્વ વિચાર. ॥

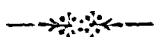
નિર્જરાતત્ત્વવિચાર કહે છે—જિમ સૂર્યના કિરણોએ કરીને તલા-
વનો પાણી શોષાય તિમ બાર પ્રકારને તપે કરીને પૂર્વે કર્યા ને કર્મ
તેહને ક્ષય થાય. તેહને નિર્જરાતત્ત્વ કહીયે,

तिहा छ आखितप प्रथम इहे छे--अभ्यासशुतप ते आबुं नही
 नवभरशीथी मांडीने छभासी जगथु १. पीनडीशुतरी तप ते इध
 धीरो रहेहुं, २. त्रोजे वृत्तिलक्षेय तप ते नियम धान्वा ३, योथो रस-
 त्याग तप ते विगयत्याग ४, पांयभो कायकलेश तप ते आतापना सेवी
 दोय करानवो आसन धरवा इत्यादि ५ छो। सन्दीशुता तप ते अं-
 जोपांग श्रद्धायीने जेसहुं ६, अे छ आख तपने अभ्यन्तर डर्मलु शरी-
 रने तपावानी लजना. आख औदारिक शरीरने तपावेज. आख दोहन
 दीडमां आवेज. ते माटे छ तपने आखितप इधीये, हुवे छ अभ्यन्तर
 तप इहे छे. प्रथम प्रायश्चित्त तप ते आशोयलु दश प्रकारे १, पीने
 विनय तप ते सात प्रकारे २. त्रोजे वेयावन्व्य तप ते द्य प्रकारे ३,
 योथो सजाय तप ते पांय प्रकारे. वायना ते लखुं सलखुं १ पीने
 पृथना पृथुं २ त्रोजे परियद्रुणा ते पाठुं गलुं ३ योथो अनुभेक्षा
 वेयितवहुं ४ पांयभो धर्मध्याः ते धर्मध्या इहेरी पा ४. पांयभो ध्यान
 तप ते अेधायिते धर्मध्यान १ शुद्धध्यान २ ध्यायवां पा छो। व्यु-
 त्सर्ग तप ते शरीर छपिनी भमता मुशीने डाडिसग पखे रहेवो. ६।
 अे छ तप-आख औदारिकदिक् शरीरने तपावे. अने न पखु तपावे.
 अने अभ्यन्तर डर्मलु शरीरने तो तपावेज, ते माटे अभ्यन्तर तप इधीये,

॥ निज्जरातत्त्वं समाप्तम् ॥

॥ हुवे अन्धतत्त्व विचार इहे छे. ॥

अने अने डर्मने अन्यान्यपखे अेटवे महिमाहि पीर नीरनी परे
 धानहुं अेधु थाहुं ते अंध इधीये, ते अंधना मूल हेतु आर अने
 इतर हेतु सत्तावन, तिरुां प्रथम ४ मूल हेतु इहे छे. मिध्यात्व १
 अनिरति २ इपाय ३ योग ४ तिहां प्रथम मिध्यात्व पांय, प्रथम
 आसिध्दिक मिध्यात्व जेहुं सासुं लखे नही. अर्थ ते गर्हसपुच्छनी
 परे इहे नही. १ पीने अनलिध्दनीत मिध्यात्व ते गर्ह धर्म निश्चयो
 रहे नही, सर्व देवने सर्व शुद्ध माने. २ त्राने अलिनिवेशिक मिध्यात्व

તે ખોટા જાણે પણ મુદ્દે નહીં ૩, એથી સાંશયિક મિથ્યાત્વ તે સંદેહ મટેજ નહીં ૪, પાંચમો અનાભોગ મિથ્યાત્વ તે અજ્ઞાપણો ૫, એ અજ્ઞાપણો પાંચમા અધિક છે, જે માટે અજ્ઞાપણમા સમકિત નથી, તે જાણ અજ્ઞાણના ભાંગા આઠ કહે છે—

૧ જાણે ન આદરે ન પાલે ૧, ૨ જાણે ન આદરે પાલે ૨, ૩ જાણે આદરે ન પાલે ૩, ૪ જાણે આદરે પાલે ૪, જાણે ન આદરે ન પાલે ૫, જાણે ન આદરે પાલે ૬, જાણે આદરે ન પાલે ૭, જાણે આદરે પાલે ૮, એણે પ્રકારે જાણ અજ્ઞાણના આઠ ભાંગા કહ્યા, તે માંધિ જે પ્રથમ પદ્ધતિ અજ્ઞાણના ચાર ભાંગામાં ન જાણે આદરે તે પાલે, એ એથી ભાંગો સરસ છે, પણ અજ્ઞાપણા માટે સમકિત નહીં. અને જાણના ચાર ભાંગા મધ્યે પદ્ધતિ ભાંગો જાણે, ન આદરે તે ન પાલે, એ નીરસ છે પણ જાણપણા માટે સમકિતી કહીયે, એ પાંચ મિથ્યાત્વ અને વ્યાર અત્રત પાંચ ઈન્દ્રિય છતાં મન અને ૭ કાય, એવં સત્તર ૧૭, પંચવી-સંક્રપાય—સોલકપાય અને નવ નોકપાય એવં ૪૨, પત્તર યોગ ચાર મનના સત્યમનો યોગ ૧ અસત્યમનોયોગ ૨ સત્ય મૃપામનોયોગ ૩ અસ-ત્યામૃપામનોયોગ ૪ એવં ચાર વચનના સત્યવચનયોગ ૧ અસત્ય વચન યોગ ૨ સત્યમૃપા વચનયોગ ૩ અસત્યા મૃપાવચનયોગ ૪ અને સાતકા-યાના ઔદારિક ૧ ઔદારિકમિશ્ર ૨ વૈક્રિય ૩ વૈક્રિયમિશ્ર ૪ આહારક ૫ આહારકમિશ્ર ૬ તૈજસ કાર્મણ્યકાયયોગ ૭ એવં પંદર યોગ સર્વ મળીને સત્તાવન હેતુ થાય, તેણે કરી ૭૧ કર્મ બાધે છે, તે બંધના ચાર પ્ર-કાર, પ્રકૃતિબંધ ૧ સ્થિતિબંધ ૨ અનુભાગ તે રમ્બબંધ ૩ પ્રદેશબંધ ૪, તિહા પ્રકૃતિના મૂલભેદ આઠ, તે ઉત્તરભેદ એકસો અકાવન. તિહા મૂલ પ્રકૃતિના ભેદ આઠ કહે છે, જ્ઞાનાવરણીય કર્મ ૧ દર્શનાવરણીય કર્મ ૨ વેદનીય કર્મ ૩ મોહનીયકર્મ ૪ આયુઃકર્મ ૫ નામકર્મ ૬ ગોત્રકર્મ ૭ અંતરાયકર્મ ૮, હવે ઉત્તર પ્રકૃતિ કહે છે.

જ્ઞાનાવરણીયની પ્રકૃતિ ૫ મતિ જ્ઞાનાવરણીય આદિ દેહને ૧. દર્શનાવરણીયની નવ પ્રકૃતિ ચાર દર્શનાવરણીય ચક્ષુ દર્શનાવરણીય આદિ દેહને, તથા પાંચ નિદ્રા, એવં ૧૪. વેદનીયકર્મની બે સાતાવેદનીય અને અસાતાવેદનીય ૨, એવં ૧૬, મોહનીયકર્મની અસાવીસ ૨૮, પચવીસ કપાય અને ત્રણ મોહનીય. સમ્પકત્વ મોહનીય ૧ મિશ્રમોહનીય ૨ મિથ્યાત્વમોહનીય ૩, એવં સમાખીય ૪૪. ચારે આયુઃકર્મની દેવાયુ

आदि देहने, जेव' ४८ । नासकर्मिणी ज्येष्ठसोमसु, त्रिदां व्यडेह पिंड-
 प्रकृति-गति १ जति २ शरीर उ विपांग ४ अंधन ५ संघातन ६ संघ-
 षण्ड ७ संस्थान ८ वसु ९ गंध १० रस ११ स्वस्व १२ आनुपूर्वी १३
 विहायोगति १४ जे व्यडेह पिंडप्रकृतिनी उत्तर प्रकृति पंचोत्तर थाय,
 गति चार देवगति आदि देहने ४, जति पंच ज्येष्ठसोमसु, जेव' नव
 ६, शरीर पांच औदारिकसिद्धि, जेव' व्यडेह १४, विपांग त्रणु. औदारि-
 कसिद्धि, जेव' १७. अंधन पत्रर औदारिक औदारिक अंधन १ औदारिक
 तैजस अंधन २ औदारिक धर्मसु अंधन ३ औदारिक तैजस धर्मसु
 अंधन ४ वैश्विप वैश्विप अंधन ५ वैश्विप तैजस अंधन ६ वैश्विप धर्मसु
 अंधन ७ वैश्विप तैजस धर्मसु अंधन ८ आदारक आदारक अंधन ९
 आदारक तैजस अंधन १० आदारक धर्मसु अंधन ११ आदारक तैजस
 धर्मसु अंधन १२ तैजस तैजस अंधन १३ तैजस धर्मसु अंधन १४
 धर्मसु धर्मसु अंधन १५, जेव' उर । संघातन पांच—शरीरने नामे,
 जेव' साउत्रीस उष, छ संघयणु ने छ संस्थान, जेव' ज्येष्ठसोमसु
 ४८, वसु पांच—शरीर १ नीलो २ रातो उ पीलो ४ धोलो ५, गंध २
 सुरसिगन्ध १ दुरसिगन्ध २, रस पांच—तीज्यो १ उडवे २ उमायलो उ
 भायो ४ भीडो ५ । स्पर्श ८—हणवे १ भारे २ सुंवालो उ परभरे
 ४ द्यो ५ छिनो ६ लुणो ७ योपड्यो ८, जे वसुसिद्धि वीर । जे सर्व
 मणोने अगस्तोतेर, १८, आनुपूर्वी ४ देवदुपूर्वी आदि देहने, जेव' ज्ये-
 ष्ठे उष, विहायोगति २ सुप्त, अशुप्त, जेव' पंचोत्तेर । तथा आठ
 प्रत्येक प्रकृति—अशुद्ध १ परादान २ उच्छ्वास उ आतप ४ ह्योत
 ५ निर्मासु ६ जितनामधर्म ७ उपधातनामधर्म ८ जेव' आशी । त्रस-
 दशो अने न्धावर दशो. जेव' ज्येष्ठसोमसु त्रणु नामधर्मिणी अने
 अशताणीश पूर्वे पांच धर्मिणी धर छे, ज्येष्ठे सर्व मणोने ज्येष्ठसो ज्येष्ठ-
 वन, तथा ज्येष्ठसोमिणी छे, ह्ये १ नीयज्येष्ठ २. पांच अंतरा-
 यती । जेव' आठ मूष प्रकृतिनी उत्तर प्रकृति ज्येष्ठसोमसु अक्षयन यष्ट.
 देहना चार प्रधर. अंध १ उद्य २ उदीरसुः उ अने सत्ता ४, त्रिदां
 अंधे ज्येष्ठसोमसु वीर होय ते अतावे छे. ज्ञानावरसुसिपिनी पांच ५ दर्शना-
 वरसुसिपि नव ६, वेदनीय जे २, ज्येष्ठनीय छवीस रङ्ग, जे मटे सम-
 धितमोदनीयने १ मिश्रमोदनीय २ जे जे अक्षयने याती नथी ते वो
 विपद्यम समझिन पांच्या पछी छव तीपजवे छे.

द्विधा शोधीने शोध्योऽकारा मीथ्या रहित ते सरभो करे १ षीज अर्ध
 शोध्योऽकारा सरभो अर्धशुद्ध २, त्रीन्ने अणुशोध्योऽकारा सरभो
 अशुद्ध ३, ये रीते त्रयु पुंज उपशममां वर्तते एव करे, ते उपशम
 समकित कोष्ठे एवने ऐक समय पाप्नी रहे, तथा कोष्ठे एवने छ
 आवली पाप्नी रहे, ते वारे अनंतानुबन्धीयानो उद्य थाय, ते वारे
 सारवादन समकित इदिये, ऐक समय तथा छ आवली २,
 कोष्ठे एवने शुद्धपुंजो उद्य थाय, ते वारे समकित मोहनःयना
 द्विधा विपाक वेदन रोधीने प्रवेश वेदन ते लप्सा रसरहित दृणीया भो-
 भवे, वेदने क्षयोपशम समकित थाय, ते इहीये योयुं गुण्डाणुं ३, ते
 संभ्याता तथा असंभ्याताः इण ३, कोष्ठे एवने अर्धपुंजो उद्य थाय
 ते मिश्र समकित त्रीन्नुं गुण्डाणुं अन्तर्मुहूर्त्त ४, कोष्ठे एवने अशुद्ध-
 पुंजो उद्य थाय ते मिथ्यात्न समकित-रिथ्यात्न गुण्डाणुं, इत्थे
 अर्ध-पुद्गल परावर्त्त ५, कोष्ठे एव त्रये पुंजो क्षय-करे. ते क्षायिकसम-
 कित, आन्धो जय नही ६, ये रीते एव प्रथम उपशम समकित पाभे.
 त्यार पछी घण्टा एव आशी पाप्नी पांच समकित होय अने समकित
 मोहनीय मिश्रमोहनीय पणु एवने त्रयु पुंज इधीया पछी होय, पणु अं-
 धाए ते थाती नथी माटे अंधमां मोहनीयधर्म्नी जरीस प्रकृति गणुये,
 तथा ज्ञानावरणीय दर्शनावरणीय वेदनीय ये त्रयु धर्म्नी सोक्ष पूर्वे
 गणी छे. अेवं अेताणीस ४२ । तथा आयुधर्म्नी चार-देवायु आदि
 देहने, अेवं अेताणीस ४६, तथा नामधर्म्नी अेकसोने त्रयु १०३, ते
 मध्येही धर्म्नीस धरातीने पाप्नी सप्तसः ६७, तेहनी विगत धर्म्नी पांच
 ५, अंधन धर्म्नी १५-संघातन पांच अे पयकीस ते पांच शरीर अंवाता
 जेणीस अंधाय. माटे शरीर पांचय गणुये, पाप्नी वीस न गणुये,
 तथा वर्षु ५, गंध २, रस ५, स्पर्श ८, अेवं वीस इह्या, तेहमां अेक-
 पणु होय, तिहां पांचे वर्षु होय, अेक गंध होय तिहां अे गंध होय,
 अेक रस होय त्यां पांच रस होय अेक स्पर्श होय त्यां आरुपसं
 होय, माटे वर्षु १ गंध २ रस ३ स्पर्श ४ अे चार मूल जेह गणुये,
 सोक्ष न गणुये, अेहजे सर्व भगोने छत्रोस धरी, पाप्नी नामधर्म्नी सप्त-
 सः ६७ प्रकृति-ते मध्ये पूर्वही पांचधर्म्नी अेताणीस जेणअे, तेचारे
 अेकसोने तेर ११३, तथा जात्रधर्म्नी अे, अेचने १ नीय जात्र २
 अेवं अेकसो धर्म्नी ११५. तथा अ्यंतरायधर्म्नी पांच दानान्तरायदि

कोष्ठा इत्येते, ते चार पञ्ची ज्येष्ठो ज्येष्ठ रसना अविभाग पल्लिच्छेदवाणा
 सर्वं वदने भीजे एतौ इत्येते ते भीष्म वर्गणा, २, ते चार पञ्ची वणी ज्ये
 ष्ठ रसना अविभाग पल्लिच्छेदवाणा सर्वं परमाणुज्यो
 वदने वदने एतौ इत्येते ते त्रौष्ण वर्गणा, ३, ते चार पञ्ची ज्येष्ठो
 ष्ठ रसना अविभाग पल्लिच्छेदवाणा परमाणुज्यो ज्येष्ठा इत्येते ते योधी व-
 र्गणा, ४, ते चार पञ्ची ज्येष्ठो चार रसना अविभाग पल्लिच्छेदवाणा परमाणु-
 जो ज्योष्ठा इत्येते वदने इत्येते ते पांच्यमी वर्गणा, ५, ते चार पञ्ची वणी ज्येष्ठ
 ष्ठ रसना अविभाग पल्लिच्छेद अविच्छिन्न परमाणु सर्वं वदने
 ज्येष्ठ एतौ इत्येते, ते छडी वर्गणा, ६, ज्येष्ठ ज्येष्ठ रसने अविभाग पल्लिच्छेद
 ष्ठ परमाणु ज्येष्ठ वदने त्यां वृथी एतौ इत्येते ते वृथी ज्येष्ठ रसे अ-
 विच्छिन्न अविभाग पल्लिच्छेदवाणा परमाणुज्यो न वदने, तिहां वगण्य
 ते वदने अविच्छिन्न अविभाग पल्लिच्छेदवाणा अने सिद्धने अनंतमे लागे थाय
 वदने ज्येष्ठ रसना इत्येते ॥ १ ॥ इत्येते ज्येष्ठ अविभाग पल्लिच्छेद रसना अ-
 विभाग पल्लिच्छेद वधे, ज्येष्ठा परमाणुज्यो नथी, ज्येष्ठ रसना इत्येते व-
 र्गणा ज्येष्ठ परमाणुज्यो रसना अविभाग पल्लिच्छेदवाणा अनंतगुण्य रसना
 अविभाग पल्लिच्छेद वधे ज्येष्ठा परमाणुज्यो हे, पञ्च व्यसक्तपनाज्ये असेने
 पांच वर्गज्ये, ते असेने पांच रसना अविभाग पल्लिच्छेदवाणा परमाणु-
 जो एतौ एतौ ते प्रहृष्टी वर्गणा, असेने छ रसना अविभाग पल्लिच्छेद-
 वाणा परमाणुज्योनी भीष्म वर्गणा, असेने सात रसना अविभाग पल्लि-
 छेदवाणा परमाणुज्योनी त्रौष्ण वर्गणा, असेने आठ रसना अविभाग
 पल्लिच्छेदवाणा परमाणुज्योनी योधी वर्गणा, असेने नव रसना अविभाग
 पल्लिच्छेदवाणा परमाणुज्योनी पांच्यमी वर्गणा, असेने दश रसना अवि-
 भाग पल्लिच्छेदवाणा परमाणुज्योनी एतौ इत्येते ते छडी वदने इत्येते
 रसना अविभाग पल्लिच्छेद वधे तिहां वगण्य ज्येष्ठी रीते वर्गणा पञ्च अ-
 विच्छिन्न अनंतगुण्य सिद्धने अनंतमे लागे थाय, तेवारे भीजे रसना
 इत्येते ॥ २ ॥ इत्येते ज्येष्ठ अविभाग पल्लिच्छेद रसना अविभाग पल्लिच्छेद वधे,
 ज्येष्ठा परमाणुज्यो नथी, ज्येष्ठ रसना इत्येते वृथी वर्गणा ज्येष्ठ पर-
 माणुज्यो एतौ रसना अविभाग पल्लिच्छेद रसे, ते वृथी अनंतगुण्य र-
 सना अविभाग पल्लिच्छेद वधे, ज्येष्ठा परमाणुज्यो हे पञ्च व्यसक्तपनाज्ये
 असेने पांच वर्गज्ये, ते प्रहृष्टी दश रसना अविभाग पल्लिच्छेदवाणा परमा-
 णुज्यो ज्येष्ठा इत्येते ते प्रथम वर्गणा, प्रहृष्टी अविभाग रसना अविभाग

પક્ષિષ્ટેદવાળા પરમાણુઓની ધીછ વર્ગણા. ત્રણસોને ચાર રસના ભાગ પક્ષિષ્ટેદવાળા પરમાણુઓની ત્રીછ વર્ગણા. ત્રણસોને તેર અવિભાગ પક્ષિષ્ટેદવાળા પરમાણુઓની ચોથી વર્ગણા. ત્રણસોને ચક્ર સના અવિભાગ પક્ષિષ્ટેદવાળા પરમાણુઓનો પાંચમી વર્ગણા. ત્રણસો પનર રસના અવિભાગ પક્ષિષ્ટેદવાળા પરમાણુઓ સર્વ એકઠા કરી છઠી વર્ગણા. એમ અભાગ્યી અનંતગુણીને સિદ્ધને અનંતમે ભાગે ણાઓ થાય, તેવારે ત્રણે રપદ્દંદ ॥ ૩ ॥ એમ જુવે એક સમયે જે કર્મદસ તે મધ્યે અનંતારસના રપદ્દંદ હરે તે રસબન્ધ કહીયે તે ચાર પ્રકારે છે, એક ઠાણીયો ૧ ત્રિઠાણીયો ૨ ત્રિઠાણીયો ૩ ચોઠા ૪, તેહની વિગત. લીંબડાનો તથા શેલડીનો રસ તેમાં સહજનો તે એક ઠાણીયો ૧ બે ભાગનો કઠી એક ભાગનો રાખે તે બેઠાણી ૨ ત્રણ ભાગનો કઠીને એક ભાગનો રહે તે ત્રિણાણીયો ૩, ચાર ભાગ કઠીને એક ભાગનો રહે તે ચોઠાણીયો ૪, બપાસી અશુભ પ્રકૃતિનો ત્રણ આકારો રસ તે સંકલેશે બંધાય, સંકલેશે તે “ કપાયના ઉદય કહીયે, બેતાલીશ શુભ પ્રકૃતિનો ત્રણરસ વિશુદ્ધિએ બંધાય, વિશુદ્ધિ “ કપાયની મંદતાને ” કહીયે, બાસી પાપપ્રકૃતિનો મંદરસ વિશુદ્ધિ બંધાય, બેતાલીશ શુભ પ્રકૃતિનો મંદરસ સંકલેશે બંધાય, અશુભ પ્રકૃતિનો રસ ચાર પ્રકારે હોય, એક ઠાણીયો આદિ દેષને તેહનો વિગત અશુભ પ્રકૃતિનો ચોઠાણીયો રસ પર્વતની રેખા સમાન ચાર અનંત નુબંધીયા કપાય છે, તેણે કરીને બંધાય ॥ ૧ ॥ અશુભ પ્રકૃતિનો ત્રણ ઠાણીયો રસ પૃથ્વીની રેખા સમાન ચાર અપ્રત્યાખ્યાનીયા કપાય છે. કરીને બંધાય ॥ ૨ ॥ અશુભ પ્રકૃતિનો બેઠાણીયો રસ રજની રેખા સમાન ચાર પ્રત્યાખ્યાનીયા કપાય છે. તેણે કરીને બંધાય ॥ ૩ ॥ અશુભ પ્રકૃતિનો એક ઠાણીયો રસ જલની રેખા સમાન સંબંધલ ચાર કપાય તેણે કરીને બંધાય ॥ ૪ ॥

શુભ પ્રકૃતિનો રસ ત્રણ પ્રકારે હોય બેઠાણીયો આદિ દેષને શુભ પ્રકૃતિનો બેઠાણીયો રસ અનંતાનુબંધયા કપાયની ચોકડીયે બંધાય ॥ ૧ ॥ શુભ પ્રકૃતિનો ત્રણ ઠાણીયો રસ અપ્રત્યાખ્યાનીયા કપાયની ચોકડીયે બંધાય ॥ ૨ ॥ શુભ પ્રકૃતિનો ચોઠાણીયો રસ પ્રત્યાખ્યાનીયાને સંબંધલતા એ કપાય ચોકડીયે બંધાય ॥ ૩ ॥ ઇહા સામાન્ય પ્રકારે અશુભ પ્રકૃતિનો રસ ચાર પ્રકારે કહ્યો, પણ સર્વ અશુભ પ્રકૃતિનો રસ ચાર પ્રકારે નર્થ

संसारं अशुभ प्रकृतितो रस चार प्रकारे ऐ, तोडना नाम, पांच अंत-
 राय ५, केवल ज्ञानावरणीय विना चार ज्ञानावरणीय ४, केवल दर्शनावर-
 णीय विना त्रय दर्शनावरणीय ३, पुरुष वेद १ संनवलना उपाय ४,
 जेवं स्तर १७ ॥ आशी अेडसो त्रय प्रकृतितो रस त्रय प्रकारे होय
 जे शास्त्रो अदि छेने पय अेडशास्त्रो अंघाय नही. जे माटे अेड-
 शास्त्रो रस तो नवमा शुद्धाशुना असंख्याता लाग गया पछी अंघाय
 छे, ते अेडशे तो स्तर ७ अशुभ प्रकृति अंघाय छे, पय भील प्रकृति
 तो तिहा अंघाती ७ नथो, तो रस किम अंघाय ॥ धीत रसअधः ॥

॥ हुवे प्रदेशान्ध डडे छे ॥

लोडमादि अंतती वर्गणा छे. ते माहिथी आः वर्गणा. आदितिक
 १ वैश्व २ आहारक ३ तैजस ४ लाया ५ आसोआस ६ मनोवर्गणा ७
 धर्मणु वर्गणा ८ अे आः वर्गणा मध्येथी धर्मणु वर्गणाना पय पर-
 माणु आश्रथी न्हेथे तो सोलशुणुवाला परमाणुओ छे. जे माटे ध-
 र्मणु वर्गणामा इरस छेला चारण होय. टाडो १ उतो २ लुणोने ३ चो-
 पणो स्पर्श ४ वर्णु ५ गंध ६ रस ७ जेवं सोल अने अेड अेड पर-
 माणु आश्रथी न्हेथे तो अेड शुणुथीया छे. जे माटे इरस चार छे ते
 माहेला परमाणुया हीः जे जे इरस होय. पय प्रतिपक्ष न होण, टाडो १
 लुणो २ तथा टाडो अने चोपणो २ उतो ने लुणो २ तथा उतो अने
 चोपणो २ अे रीति जेज होय, पय शीतने उणु २ लुणो ने चोपणो
 जेम जे जेग न होय अे धर्मणु वर्गणा जेणभावी. ते मध्येथी एव
 समये समये इर्मदल लेछे. पय जेवा इर्मदल लेछे १ जे इर्मदल मध्ये
 छेला चार इरस, जे गंध २ पांच वर्णु ५ पांच रस ५ जेवा सोल
 शुणुवाला इर्मदल लेछे, वर्णो जेहवा इर्मदल लेछे. अेडश परमाणुवा
 मध्ये सर्वएवथी अनंतशुणा रसना अविवाग पलिछेड होय. जेवा इर्म-
 दल अहे छे, अनंत परमाणुवाये निष्पन्न अध ते लेछे. वर्णो जेहवा इर्म-
 दल एव अहे छे, अेड प्रदेस अणवगाड अहे छे, अेडले जे जेवना अ-
 धरा प्रदेसमा एव अणवगाली रतो छे, तेवज जेवना अेडश प्रदेस ते
 धर्मणु वर्गणा छे. ते माहिथीज इर्मदल अहे छे. तेवने अेड प्रदेस अ-
 वगाड अथी. ते इर्मदल एव पोताने सव प्रदेस इरस लेछे छे, किम
 अेड आशुलीमे बटादि वस्तु उपायना हायना इरस इरस अने अने
 अणो एग सर्व इरीरने जेव पहिले तेम इर्मदल लेता एवना सर्व अेड-

શને જોર પોંદને, એ રીતે હવે કમલકા વેદને, આડે ભાગે વિદ્યે છે.
 દષ્ટીયાનો સર્વથી થોડો ભાગ આપકર્મને આવે, તેથી અધિકો ભાગ
 નામકર્મગોત્ર કર્મને આવે, માંડિયાને સરખો, તેથી અધિકો ભાગ અંતરામ
 ૧ જ્ઞાનાવરણીય ૨ દર્શનાવરણીય ૩ એ ત્રણને આવે, માંડિયાને ત્રણને
 સરખો, તેથી અધિકો ભાગ વેદનીયને આવે, એ સાત કર્મને તેો રિયતિ
 પરમાણુ ભાગ છે, થોડી રિયતિવાળાને થોડો ને વધી રિયતિવાળાને વધો.
 અને વેદનીયકર્મને તેો સ્વભાવજ સર્વથી ઝોછા ન આવે, સર્વથી અધિકોજ
 આવે, જે માટે વેદનીયને ઝોછા ભાગ આવતો હોય તેો લોકમાં સુખદુઃખની

गण्डाभ्ये भोक्ते जय १ इंद्रिय मार्गेषु पांच-अन्द्रिय आदि दैवते, ते
माहेथी पंचेन्द्रियनी मार्गेषुभ्ये भोक्ते जय २ आयमार्गेषु ७-पृथ्वीवायु
आदि दैवते, ते माहेथी त्रसुदयनी मार्गेषुभ्ये भोक्ते जय ३
शौगमार्गेषु त्रसु प्रक्षरे-भनोयोग आदि दैवते, ते सयोगी भोक्ते न
जय, योगे तेरमा शुषुदाष्टा द्वगणु होय ४, वेदमार्गेषु त्रसु प्रक्षरे-
पुष्पवेद आदि दैवते, ते सवेदीभोक्ते न जय, वेद नवमा शुषुदाष्टा
द्वगणु होय ५ । इपायमार्गेषु इपाय त्रार. क्षोष आदि दैवते, ते सउ-
पाय भोक्ते न जय, संधरणी नवमा शुषुदाष्टा द्वगणु होय ६ । ज्ञानमा-
र्गेषु ८ मतिज्ञान आदि दैवते पांच ज्ञान ५ मति अज्ञान १ कृत अज्ञान
२ विलंगज्ञान ३ ज्येष्ठ आदि १ ने माहेथी देवसज्ज्ञाननी मार्गेषुभ्ये भोक्ते
जय ७ ॥ सयममार्गेषु सात प्रक्षरे-साभयिष्ठ आदि दैवते पांच त्रारत्र
५. देशविरति ६. सर्वविरति ७ ज्ये अतमाहेथी यथाभ्यात संयमनी मार्ग-
ेषुभ्ये भोक्ते जय ८ ॥ दर्शनमार्गेषु त्रार प्रक्षरे-बहुदर्शन आदि दैवते
ते माहेथी देवस दर्शन मार्गेषुभ्ये भोक्ते जय ९ ॥ लेश्यामार्गेषु
७ प्रक्षरे-ते सुलेश्य भोक्ते न जय. लेश्या ने तेरमा शुषुदाष्टा
द्वगणु १ दृषु १ नील २ क्षपित ३ तैवस ४ पत्र ५ सुदस
लेश्या ६ ॥ १० । लव्यमार्गेषु ज्ये प्रक्षरे-क्षवि १ अने अलवि
२ तेमाहेथी लवि भोक्ते जय ११ । सपश्यत्व मार्गेषु ७ मिथ्यात्व १
सास्वात्त २ मित्र ३ उपवास ४ उषोपवास ५ क्षयिष्ठ ६ ज्ये ७ माहेथी
क्षयिष्ठसमिति भोक्ते जय ॥ १२ ॥ सक्तिमार्गेषु ज्ये सक्ति १ अने
अक्षती २ ज्ये ज्ये माहेथी सक्षीमार्गेषुभ्ये भोक्ते जय ॥ १३ ॥ व्याहारस-
मार्गेषु ज्ये व्याहारी १ अष्टाहारी २ ज्ये ज्ये माहेथी अष्टाहारी मार्गेषुभ्ये
भोक्ते जय ॥ १४ ॥ ज्ये प्रसक्त मार्गेषु माहेथी दस मार्गेषुभ्ये भोक्ते जय
षाडी अतवत मार्गेषुभ्ये भोक्ते न जय । ज्ये सांत पद प्रक्षेषु प्रथम-
द्वार ॥ १ ॥ अजि द्वय प्रमाणाद्वार सिद्धता उपरव्य अतन्ता छे. ज्ये
अजि द्वार ॥ २ ॥ अजि द्वय प्रमाणाद्वार क्षेत्री सिद्धता उपर बहुद-
रात्रलोक्षने अत्रोपातने जाये. ते. ते मते ज्ये सिद्धते जयन्त
अवशातना ज्ये तय अने ज्ये अत्रोपातने अने अत्रोपातना त्रसुते
तेरमा प्रसुप्त ज्ये तय अने ज्ये अत्रोपातने अने अत्रोपातने
अत्रोपातने तय अत्रोपातने सिद्धते. प्रसुप्त छे. त्रसु त्रसु
अत्रोपातने अत्रोपातने अत्रोपातने अत्रोपातने अत्रोपातने

ખ્યાતા બેદ છે તે માટે, એ ત્રીજો દ્વાર ॥ ૩ ॥ ચોથો સ્પર્શનાદ્વાર
 શિક્ષના જ્વને અવગાહના ક્ષેત્રથી ફરસના કાંઈ અધિક છે, જેમ એક પર-
 માણને એક પ્રદેશનું અવગાહના ક્ષેત્ર અને સાત પ્રદેશની ફરસના એક તો
 ક્ષેત્રનો આકાશ પ્રદેશ પરગાણુઓ અવગાહી રહ્યા છે તે ૧ । એક તેલને
 મેલો ૧ । એક ઉપરલો ૨ ચાર દિશાનાં ચાર । એવં સાત । એ ચોથો
 દ્વાર ॥૪॥ પાંચમો કાલદ્વાર તેલના ચાર ભાંગા—સાદિસાંત ૧ સાદિ અનન્ત
 ૨ અનાદિસાંત ૩ અનાદિ અનન્ત ૪ તે મધ્યેથી એક શિક્ષ આપી સાદિ
 અનન્ત એ પીઠેન ભાગો કાળે, જે કાળે ઃશિક્ષિતરે તે વાટે સાદિ શકને
 ફરી નિદાંથી અવનુ નથી માંદ અનન્ત, અને ધણા શિક્ષ આપી નેત્રમે તેો
 આદિ ધણુ નથી અને અન્ત ધણુ નથી, એ કાલને એમો ભાગો કાળે
 અનાદિ અનન્ત એ પાંચમો દ્વાર ॥ ૫ ॥ છઠો અંતરદ્વાર, તે શિક્ષના
 જ્વને અંતર નથી, જ્વ શિક્ષણથી થી સસારમાં આપીને ફરી શિક્ષ
 ધણા મેલ તે અંતર ધણ તે શિક્ષના જ્વને અંતર નથી, છઠો દ્વાર ॥ ૬ ॥
 સાતમો ભાગદ્વાર તે શિક્ષના જ્વ સગારી જ્વને અનંતને ભાગે છે,
 જેમણે જેવાને ત્રીણ કર બગવાનને અણુપર બગવાન પુણ્ય જે તે ત્રણો
 પરનાવની પર નિગોદવાથી જ્વ ત્રીણ કર શિક્ષિતરે છે, માટે નિગોદ
 જ્વને ધણે ધણે તેવાને ત્રીણર મલગજર કહેય, જે એક નિગોદનો
 અનંતને ભાગ મેલત થયા. તે નિગોદની ધણ કૈશમાત્ર કહે છે-
 ધણમાં અણુ ધણા ધણા છે, ધણ ધણ અણુ ધણાની નિગોદ કર નિગોદ
 નોને અણુપર કર કર ન નિગોદ એવના અવતમા ધણ માહા થયા, જ્વાર
 ધણ ધણે એ અણુપર ॥ ૭ ॥ એક નિગોદનો અવતમા ધણ અધિક ૧૫ છે.
 ૧૫ અણુપર, ૧૫ અણુપર અવતમા ધણ થયા ॥ માટે અવતમા ધણ મા
 અણુપર, ૧૫ અણુપર અવતમા ધણ છે એ ભાગદ્વાર ॥ ૭ ॥ ૮વું આકાશ ભાગ
 દ્વાર ફરે છે તે શિક્ષના જ્વને કાલિકરને ૧ પાનિવામિક ૨ એ જ માત્ર છે.
 તે આકાશની આકાશવાદુ અણુપર છે. મુલ્યવેદ ભાવના ધણ ૫
 કિલુક કિલુક અણુપર તેમ નિરહું પ્રથમ અણુપર ધણ કર કર કિલુક ૧
 કિલુક ૨ કિલુક ૩ કિલુક ૪ કિલુક ૫ કિલુક ૬ કિલુક ૭ કિલુક ૮ કિલુક ૯
 કિલુક ૧૦ કિલુક ૧૧ કિલુક ૧૨ કિલુક ૧૩ કિલુક ૧૪ કિલુક ૧૫ કિલુક ૧૬
 કિલુક ૧૭ કિલુક ૧૮ કિલુક ૧૯ કિલુક ૨૦ કિલુક ૨૧ કિલુક ૨૨ કિલુક ૨૩
 કિલુક ૨૪ કિલુક ૨૫ કિલુક ૨૬ કિલુક ૨૭ કિલુક ૨૮ કિલુક ૨૯ કિલુક ૩૦

अंतरः अरुणो, १ धीन्ने उपशम समहित उपशम मेषुनो, २ ते उपशम
 लावनो पहोले लेद १ धीन्ने उपशम आरित्र ते मोहनीय उर्मनी अडेवीस
 प्रभृति उपशमाव्याथी होय २ ॥ हुवे क्षायिक लावना नय लेद ॥ पांय
 रान ५, त्रलु अज्ञान ३, आर दर्शन ४, अे आर उपयोगमांडिथी डेवस
 रानने १ डेवसदर्शन २, तथा दान १ बाल २ भोग ३ उपभोग ४ वीर्य
 ५ अे पांय क्षण्डि अेवं सात, क्षायिक समहित ते आर अनंतातुअंधियाने
 त्रलु मोहनीय अे सात प्रभृति अपाव्याथी होय, अेवं आड, अने क्षायिक
 आरित्र मोहनीय उर्मनी अडेवीस प्रभृति अपाव्याथीन होय ॥ हुवे मि-
 श्रलाव ते क्षयोपशम तेहुना अडार लेद ॥ डेवज्ञान १ डेवसदर्शन
 २ अे अे विना व्याधी दश उपयोग १० दानादिक्ष क्षण्डि पांय ५, अेवं
 पवर, क्षयोपशम समहित, अेवं सोड, देशविरति १७ सर्वविरति १८
 अेवं अडार ॥ हुवे औदयिक लावना अडेवीस लेद डहे छे ॥

अज्ञानपट्टो १ अस्मिद्धत्वपट्टुं १, अस्त्रंयमपट्टुं १, वेत्या १, उपाय
 ४ अति आर ४ वेद ३ मिथ्यात्वमोहनीय १ अेवं अडेवीश, हुवे पा-
 रिश्रुमिडलावना त्रलु लेद ॥ लव्यत्वपट्टुं १ अलव्यत्वपट्टुं २ उवत्य-
 पट्टुं ३ । अेवं पांय मूड लावना उत्तर लाव त्रेपन थया, हुवे मूड
 लाव पांयना सन्निपातीया लांग्य छनीस थाय, द्विअयोगी १०, त्रिअयोगी
 १०, अतुअयोगी पांय ५, पंचअयोगी १, तिहां द्विअयोगी दश अ-
 तावे छे, उपशम अने क्षायिक १ उपशम अने मिश्र २, उपशम अने
 औदयिक ३, उपशमने पारिश्रुमिड ४ क्षायिकने मिश्र ५, क्षायिकने औद-
 यिक ६ क्षायिकने पारिश्रुमिड ७ मिश्रने औदयिक ८ मिश्रने पारिश्रुमिड
 ९ औदयिकने पारिश्रुमिड १० हुवे त्रिअयोगी दश ते अतावे छे, उप-
 शमक्षायिकने मिश्र १ उपशमक्षायिकने औदयिक २, उपशमक्षायिकने पारि-
 श्रुमिड ३, उपशममिश्रने औदयिक ४ उपशममिश्रने पारिश्रुमिड ५, उप-
 शम औदयिकने पारिश्रुमिड ६ क्षायिकमिश्रने औदयिक ७ क्षायिकमिश्रने पारि-
 श्रुमिड ८ क्षायिक औदयिकने पारिश्रुमिड ९ मिश्र औदयिकने पारिश्रु-
 मिड १० । हुवे अतुअयोगी पांय, उपशमक्षायिक मिश्रने औदयिक १
 उपशमक्षायिक मिश्रने पारिश्रुमिड २ उपशमक्षायिक औदयिकने पारिश्रुमिड
 ३ उपशममिश्र औदयिकने पारिश्रुमिड ४ क्षायिकमिश्र औदयिकने पारिश्रु-
 मिड ५ हुवे पंचअयोगी अेड, उपशमक्षायिक मिश्र औदयिकने पारि-
 श्रुमिड ६ ॥ अेवं उव्वीस सन्निपातीया लांग्य ५५ । ते अडेवी वीस

લાંગા અસંભવી છે, અને છ લાંગા સંભવી છે, તેહના પત્તર લાંગા થાય તે કહે છે—મિથ્ર ઔદયિકને પારિણામિક; એ વીસમો લાંગો ચારે ગતિના જીવને હોય, મિથ્રતે ક્ષયોપશમ ને કહીયે, તે ક્ષયોપશમભાવે ઈન્દ્રિયાદિક; ઔદયિક ભાવે ગત્યાદિક; પારિણામિક ભાવે જીવપણે પરિણમી રહ્યા છે, એવં ચ્યાર—ક્ષાયિક મિથ્ર ઔદયિક અને પારિણામિક એ ત્રયુઃસંયોગી પચવીસમો લાંગો ચારે ગતિના ક્ષાયિક સમક્રિતી જીવને હોય, ક્ષાયિક ભાવે ક્ષાયિક સમક્રિત, મિથ્ર તે ક્ષયોપશમ ભાવે ઈન્દ્રિયાદિક, ઔદયિક ભાવે ગત્યાદિક, પારિણામિક ભાવે જીવપણું, એવં આઠ. ઉપશમમિથ્ર ઔદયિકને પારિણામિક એ ચોવીસમો ત્રયુઃસંયોગી લાંગો, ચારે ગતિના ઉપશમ સમક્રિતવાળા જીવને હોય, ઉપશમભાવે ઉપશમસમક્રિત, મિથ્ર તે ક્ષયોપશમભાવે ઈન્દ્રિયાદિક, ઔદયિક ભાવે ગત્યાદિક; પારિણામિક ભાવે જીવપણું, એવં ચ્યાર. ૧ ક્ષાયિક ઔદયિકને પારિણામિક એ ત્રિક સંયોગીયો, છવીસ લેખે ઝોગણીસમો લાંગો કેવલી ભગવાનને હોય, ક્ષાયિક ભાવે કેવલજ્ઞાનને કેવલ દર્શન ઔદયિકભાવે મનુષ્યની ગતિ, પારિણામિકભાવે જીવપણું, એવં તેર. ઉપશમ ક્ષાયિક મિથ્ર ઔદયિકને પારિણામિક એ પંચ સંયોગીયો, છવીસમો લાંગો. ત્રી ઉપશમ શ્રેણીએ ચઢ્યા, ક્ષાયિક સમક્રિતિને હોય, એવં ચઠક ૧૪ ॥ ક્ષાયિકને પારિણામિક એ દ્વિક સંયોગીયો સાતમો લાંગો સિદ્ધ ભગવાનને હોય એવં પત્તર ૧૫ ॥ એ ભાવદ્વાર આઠમો ॥ ૮ ॥ હવે નવમો અવધ્યાન્યકુટવદ્વાર કહે છે—સર્વથી થોડા નપુંસકલિંગ સિદ્ધ, ઘણામાં ઘણા મોક્ષ જાય તે એક સમયમાં દશ સીક્રે ૧ તે થકી સ્ત્રી લિંગ સિદ્ધ સંખ્યાત ગુણા અધિક, એક સમયમાં બીસ સીક્રે, તે થકી પુરુષલિંગસિદ્ધ સંખ્યાતગુણા અધિક એક સમયમાં એકસો ત્રણથી માંડીને એકસો આઠ લગણુસીક્રે ૧ ॥ એ સમય લગણુ સતાણુથી માંડીને એકસો એ સીક્રે, પછી આંતરે પડે ૨ ત્રણુ સમય લગણુ નિરંતર પચ્યાશીથી માંડીને છત્રુ લગણુ સીક્રે, ૩, ચાર સમય લગણુ નિરંતર ત્રિદુતેરથી માંડીને ચોગણી લગણુ સીક્રે ૪, પાંચ સમય લગણુ નિરંતર એકસકથી માંડીને ગિદુતર લગણુ સીક્રે ૫ છ સમય લગણુ નિરંતર ઝોગણુ પચાસથી માંડીને સાઠ લગણુ સીક્રે ૬, સાત સમય લગણુ નિરંતર તેત્રીસથી માંડીને અઠતાળીશ લગણુ સીક્રે ૭ આઠ સમય લગણુ નિરંતર એકથી માંડીને બત્રીસ લગણુ સીક્રે ૮, એ નવ દારેકરીને મોક્ષતત્ત્વ કહ્યો એટલે—નવતત્ત્વ સંપૂર્ણ થયા.

॥ મોક્ષતત્ત્વવિચારઃ સંપૂર્ણઃ ॥

॥ नवतत्त्वभौतिकविचारः ॥

ये नवतत्त्व सद्गुणे तेदने सम्यक्त्ववी शरीये, न नदणे अने लावे इरने साहे. तोपणु सम्यक्त्ववी शरीये न्यथवा सर्व तीर्थइरना व्याख्या ने वयन ते वयन न्यन्या प्रकारे होयज नही, जेटले जोटा होयज नही, जेवी इदि जेदना मनने विषे होय तेदनुं समझित निश्चय शरीये, ते समझि-
गता ये प्रकार. जेट तो न्यप्रतिपाति ते व्याज्ये जयज नही ते क्षायकने शरीये. ते क्षायिक सम्यक्त्ववादा अवतो त्रणु तथा चार लवमां मोक्षे जय. तथा भीजे प्रतिपाति समझित ते व्याज्ये जय, ते उपशम तथा क्षयोपश मने शरीये, ते उपशम तथा क्षयोपशम जेट जंतर्मुहर्न मात्र जेणे इरयुं होय ते अव वला वला संसार लमे तो व्यर्थ पुद्गलपरान्त संसार लमे. नवतत्त्ववी तेज लवे सीजे. लवे पुद्गलपरान्त व्याज्ये ववा माटे प्रथम

॥ पक्षयोपमती (वगत कहे छे. ॥

अनते परमात्म्ये जेट त्रस रेखु थाय । १ ॥ आः त्रसरेखुमे जेट रधरेखु थाय २ ॥ आः रधरेखुमे जेट वादाध थाय ३ ॥ आः वादाधे जेट क्षीप थाय ४ ॥ आः क्षीपे जेट यूडा थाय ५, ॥ आः यूडे जेट जय थाय ६ ॥ आः जये जेट उत्सेधांगुल थाय ७, ॥ जे उत्सेधांगुले वीर लगवानने जेट आत्मांगुल थाय, चारसो उत्सेधांगुले जेट प्रमाणांगुल थाय, ते प्रमाणांगुले शरी पृथ्वी १ पर्वत २ देवताना विमान प्रभुष भा-
पीये, न्यथवा ७ उत्सेधांगुले जेट पा हाथ थाय, जे पा हाथे व्यर्थ हाथ थाय जे व्यर्थ हाथे जेट हाथ, चार हाथे जेट धनुष्य, जे हनर धनुष्ये जेट गाडे, चार गाडेमे जेट योजन थाय, जेहवा जेट योजन उडा क्षीपे पहोवो जेट पावो शरीये, ते व्याख्या मध्ये देवदुर उत्तरदुर क्षेत्रनां सात दीननां उपजेवां सुगदीयाना माथाने जेट जेट देश तेहना सातवार आः आः अंड शरीये, जेटवार आः, भीजवारना चोसः इष्ट, त्रीजवार पांचसे ने चार पार, चौथीवार चारहजारने छन्तु ४०८६. पांचमी वार अत्रीस हज्जर सातसेने अडसः इरजं८. छडी वार जे लाप आसहज्जर जेटसोने सुभासीश २६२१४४. सातमी वार वीसलाप सत्ताखुहज्जर जेटसोनेआवन २०८७१५२. जेट देशना जेटला जेटला अंड शरीये, पडी पावो इती लरीये, उपरं न्यद्वर्तानी शक्ति चाले तोपणु जे नही पाणुयि
... लरीये, पडी ते मध्येही

आंध्र प्रदेश अतिसूक्ष्म छे, साठे अक्षुद्धरस्या रत्ना छे,

एवै पुद्गलपरा वर्त्त अतावे छे. औदारिक १ वैद्विय २ आहारक
 ३ तैन्त्र ४ लाषा ५ श्वासोश्वास ६ मन ७ शर्मण्ड ८ ज्येःव्याड वर्गणा-
 भादिथी आहारक-वर्गणा वर्त्तने आधी सात वर्गणापणे अछिदरान्त्योक्तना
 सर्वे पुद्गल परमाद्यथा क्तेले अणे ज्येः एव परिणुभावी मुक्ते तेरले अणे
 ज्येः आहार द्रव्य पुद्गलपरावर्त्त थाय. तेहिन् अछिद रान्त्योक्तना पुद्गल
 परमाद्यथा ज्येः एव औदारिकदिदि सातवर्गणाभादिथी दर्याड' ज्येः वर्गणा
 पणे परिणुभावी क्तेले अणे मुक्ते. तेरले अणे ज्येः सूक्ष्म द्रव्य पुद्गल-
 परावर्त्त थाय १ ॥

तथा अछिद रान्त्योक्तना व्यसंभ्याता प्रदेश छे. ते सर्व प्रदेश भरणे
 करीने ज्येः एव क्तेले अणे व्याघा पाछा जेम तेम दरसे. तेरले अले ज्येः
 आहारक्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय. तथा तेहिन् लोक्तना व्यसंभ्याता
 प्रदेश छे ते नेरु पर्वतने मध्ये व्याड इत्ये प्रदेश गोरतनाकारे छे. तिहाथी
 भांजिने प्रथम प्रदेशे भरणु करे, ते वार पधी वणी इत्येके अले तेहने दगने
 भीने प्रदेशे भर, वणी इत्येके अले तेहने दगने त्रीने प्रदेशे भर, ४ म उडा-
 वेरे अछिद रान्त्योक्तना सर्व प्रदेशे ज्येः एव क्तेले अले भरणे करीने करनी
 रहे. तेरले अले ज्येः सूक्ष्म क्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय ॥ २ ॥

तथा अल्पिष्ठी अल्पसर्पिष्ठी ज्येः मणीने वीरा अयोध्यादी नामनेपभना ज्येः
 कालव्यक्त थाय. ते वीरुं शायोप्रती सागनेपभना क्तेला समय छे. तेरला सर्व
 व्याघापाछा निभनिभ भरणे करीने ज्येः एव क्तेले अले करसे. तेरले अले
 ज्येः आहारक्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय. ज्येः नेवारिक एव अल्पिष्ठीने
 प्रथम समय भर, त्यारे पधी वणी इत्येके अले तेन दगने भीने समय भर,
 इत्येके अले वणी नेदने दगने त्रीने समय भर. ज्येः उडावेरे कालव्यक्त. सर्व
 समय भरणे करीने ज्येः एव क्तेले अले करी करनी रहे तेरले अले ज्येः
 सूक्ष्मक्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय. ॥ ३ ॥

तथा ज्येः लोक्तना व्यसंभ्याता प्रदेश छे. तेरा व्यसंभ्याता ज्येः करीने
 तेरला तेरला आंध्र प्रदेश छे तेरला ज्येः समयत. एपता सूक्ष्म तेरिहाडिया
 एव तेरला व्यसंभ्याता गुणा सर्व तेरिहाडिया एव तेरला व्यसंभ्याता गुण
 तेरला आयुस्थिति छे. तेरली व्यसंभ्याता गुण समय अछिदिना व्यसंभ्याता
 स्थानत छे. ते व्यसंभ्याता व्यसंभ्याता गुणत भरणे करीने करनी रहे. ज्येः निभनिभ
 करसे. ज्येः एव तेरले अले तेरले अले ज्येः आहारक्षेत्र पुद्गल परावर्त्त थाय.

तेहिन् रसप्रधाना अव्यवसाय स्थानके देखावेडे इरसे तेहिनी वीगत, इवारके
 छव रसप्रधाने प्रथम अव्यवसाय स्थानके वर्तते भरे, वणी इटलेके इले तेहिने
 लगते पीने रसप्रधाने अव्यवसाय स्थानके वर्तते भरे, वली इटलेके इले
 नेदने लगते त्रीने अव्यवसाय स्थानके वर्तते भरे, धम ओके छव रसप्रधाना
 मर्व अव्यवसाय स्थानके देखावेडे मरणे इरीने नेटले इले मधनां रस-
 प्रध इरसी रं, तेटले इले ओके सुद्धमलाव पुद्गल परावर्त्त थाय ॥४॥

जे आर प्रकटे पुद्गलपरावर्त्त मांदिथी अर्ध क्षेत्र पुद्गल परावर्त्त सम-
 क्तिथी पड्या छव लमे, पंथी सिद्धि वरे, ते सिद्धना पन्नर १५ लेके,
 गिनसिद्ध १ अगिनसिद्ध २ तीर्थसिद्ध ३ अतीर्थसिद्ध ४ गृहस्थलिंग सिद्ध ५
 अन्यलिंग सिद्ध ६ स्वलिंगसिद्ध ७ श्रीलिंग सिद्ध ८ पुद्गललिंगसिद्ध ९
 नपुंसकलिंगसिद्ध १० प्रत्येके सुधसिद्ध ११ स्वयंसुधसिद्ध १२ सुधभो-
 धिनसिद्ध १३ ओकेसिद्ध १४ अनेकेसिद्ध १५ ॥

॥ नवतत्त्व आलावभोधः संपूर्णः ॥

॥ श्रीचिरन्तनमुनिवर्यप्रणीतः प्राचीनः

नव त्वविचारः समाप्तः ॥

॥ श्रीभाग्यविजय-श्रीविवेकविजय-श्रीज्ञानसार

श्रीचिरन्तनमुनिवर्यसन्द्भं गूर्जरभाषामयं

॥ नवतत्त्वचतूरत्नम् ॥

॥ नवतत्त्वसाहित्यसंग्रहस्य चतुर्यो विभागः

नवतत्त्व परिशिष्ट नं. ट. ट. ड. ढ. (१३-१४-१५-१६)

